

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 8

БЕОГРАД 1939 ГОДИНЕ

КЊИГА I

VIII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 6 МАРТА 1939 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

МИЛАН СИМОНОВИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

АЛОЈЗИЈ МИХЕЛЧИЧ и Др. ДРАГАН ДАМИЋ

СЕКРЕТАР

СТОЈАДИН ДИМИТРИЈЕВИЋ

Присутни г. г. Министри: Министар просвете Стеван Ђирић, Министар без портфеља Војко П. Чвркић, Министар без портфеља др. Џафер Куленовић, Министар без портфеља Франц Сној, Министар пошта, телеграфа и телефона Јован Алтипармаковић, Министар социјалне политике и народног здравља Милоје Рајаковић, Министар без портфеља др. Бранко Миљуш, Министар правде др. Виктор Ружић, Министар финансија Војин Ђуричић.

ПОЧЕТАК У 9,30 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника VII редовног састанка;

Говорници: Павле Јововић (примедба на записник), претседник Народне скупштине Милан Симоновић.

Дневни ред: Претрес у појединостима извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1939/40 годину, и то:

1 — Претрес и усвајање буџета расхода — I раздео — Врховна државна управа.

Говорници: Министар финансија Војин Ђуричић, Сава Петров, др. Милош Тупањанин, Трипко Жугић, известилац Франц Габровшек, претседник Народне скупштине Милан Симоновић;

2 — Претрес и усвајање буџета расхода — II раздео — Пензије и инвалидске потпоре.

Говорници: др. Антон Огрizeк, др. Милош Тупањанин, Павле Јововић, Министар финансија Војин Ђуричић, Божићар Неђић, Сава Даниловић, потпретседник Народне скупштине Алојзије Михелчич, известилац Франц Габровшек,

претседник Народне скупштине Милан Симоновић (три пута);

3 — Претрес и усвајање буџета расхода — III раздео — Државни дугови.

Говорници: Министар финансија Војин Ђуричић (два пута), др. Милош Тупањанин, известилац Франц Габровшек, претседник Народне скупштине Милан Симоновић (два пута);

4 — Претрес и усвајање буџета расхода — IV раздео — Министарство правде.

Говорници: Министар правде др. Виктор Ружић (два пута), Деметрије Вебле, Драгутин Доманико, Павле Јововић, Живота Милановић, др. Хамид Ефеидић, Трипко Жугић, известилац Франц Габровшек, претседник Народне скупштине Милан Симоновић (шест пута);

5 — Претрес и усвајање буџета расхода — V раздео — Министарство просвете.

Говорници: Министар просвете Стеван Ђирић (четири пута), Стојадин Павловић, Јован Р. Радуловић, Боривоје Живадиновић, Велимир Веља Маринковић, Јован Јовановић, Димитрије Магарашевић (ради личног објашњења), др. Младен Милошевић, Иван Доленец, Иван Тојершу, др.

Хамид Ефендић, Драгутин Доманико, Трипко Жугић, Душан Бујић, Павле Јововић, Рада Јунгулов, Радомир Стојковић, Милорад Станковић, Анђелко Михаиловић, Дионисије Продановић, Фрања Хам.

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, отварајем VIII редовни састанак Народне скупштине. Молим г. секретара да изволи прочитати записник VII редовног састанка.

Секретар Стојадин Димитријевић прочита записник VII редовног састанка. (*Павле Јововић:* Молим за реч да учиним примедбу на записник).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Павле Јововић, да учини примедбу на записник.

Павле Јововић: Господо народни посланици, 3 овог месеца умро је Тома Ораовац, велики национални радник, бивши народни посланик и бивши Претседник Народне скупштине. Покојни Тома Ораовац од најраније младости своје био је велики борац за уставна и парламентарна права у Црној Гори и због тог је био осуђен чак и на смрт. Кад је прешао у братску Краљевину Србију, продужио је и даље свој национални рад, као и рад на уједињењу између Србије и Црне Горе. Његов рад био је сав националан и борбен, па је биран и за народног посланика, и 1925 године, као најстарији посланик, отворио је једно заседање Народне скупштине.

Ја сам очекивао и сматрао да Господин Претседник Народне скупштине треба да се сети овога заслужног националног и парламентарног борца, као што се у сличним случајевима поступало и сећало и да његовој породици изјави саучешће.

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, као што сте већ из говора г. Јововића могла видети, ово у ствари није никаква примедба на записник.

Могу да кажем, да је породици почившег Томе Ораовца изјављено саучешће. Хвала г. Јововићу што је овом приликом, овде у овом Дому, своцирао успомену на нашег бившег посланичког друга и националног радника, почившег Тому Ораовца, чија нам је успомена свима драга. (Једнодушан одзив: Слава му!)

Прима ли Народна скупштина записник онако као га је г. секретар прочитао? (Прима!) Пошто је Народна скупштина примила прочитани записник, то објављујем да је записник примљен.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Претрес у појединостама извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1939/40 годину, и то:

- I раздео — Врховна државна управа;
- II раздео — Пензије и инвалидске потпоре;
- III раздео — Државни дугови;
- IV раздео — Министарство правде; и
- V раздео — Министарство просвете.

По § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини претрес се врши по разделима а гласа се по партијама.

Прелазимо на претрес I раздела — Врховна државна управа. Пре тога дајем реч Министру финансија Господину Војину Ђуричићу, јер се за реч јавио.

Министар финансија Војин Ђуричић: Раздео Врховне државне управе претставља, углавном, ону групу расхода државних који се из године у годину понављају скоро без промена, пошто садрже такве издатке, који се по својој природи и не могу мењати. Ту имамо, као што знате, Круну, Краљевско Намесништво, Народно претставништво, Претседништво Министарског савета, Државни савет, Главну контролу, Цивилну Кућу Н. В. Краља, Канцеларију Краљевских Ордена и извесне опште расходе. Једина промена урачунљива у овоме предлогу буџета, према претходној години, јесте расход Народног претставништва, где је кредит за Народну скупштину повећан за 3 милиона и неколико стотина хиљада динара. То је једна цифарна ректификација, јер је кредит предвиђен за потпун број народних посланика, дочим претходне године тако није било поступљено.

Ван тога не бих имао да учиним никаву специјалну напомену уколико се тиче првог раздела. (Одобравање).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Сава Петров.

Сава Л. Петров: Господо народни посланици, приликом начелне дебате о буџету за 1939/40 годину могао сам чути и разумети из Декларације Краљевске владе и говора мојих посланичких другова, шта желе браћа Хрвати, како Краљевска влада гледа на њихове захтеве и шта би овде требало предузети, да се са браћом Хрватима у што краћем времену нађе заједничка база за закључење споразума. Том приликом ја сам стекао уверење, мада у начелној дебати нисам узимао реч, да нема ни једног посланичког друга у овом узвишеном Дому, који би био противан споразуму са браћом Хрватима. Шта више, добио сам утисак да сви ми дубоко жалимо што се, већ овом приликом, у овом Дому не налазе и браћа Хрвати, па да заједнички решимо и отклонимо све оно, што стоји на путу и смета братском споразуму.

У име своје и мојих бирача Среза алибунарског, (јужног дела Баната) ја могу изјавити овом приликом да смо сви ми за стварање бољих предуслова за споразум са браћом Хрватима, али да не би били за споразум „било по коју цену“, како је то један наш посланички друг из опозиције изволео рећи. Ми искрено желимо споразум са браћом Хрватима, и то споразум што пре, али такав споразум из кога ће заиста резултирати стварна равноправност Хрвата, Словенаца и Срба, а сем тога и слобода у националном, културном и економском развијању и снажењу.

Ето, такав споразум са браћом Хрватима искрено желе и очекују моји бирачи Среза алибунарског.

А сада, господо народни посланици, дозволите ми да се осврнем на шесто поглавље предложењег буџета Врховне државне управе, на поглавље које предвиђа расходе Главне контроле — нашег врховног рачунског суда.

У претпоставци да ће све потребе Главне контроле у свему бити подмирене предвиђеним расходом у износу од 11,529.920 динара, и у жељи да пословање Главне контроле буде што правилније и правичније, па и прикладније интересима нашег пословног света, сматрам за потребно изнети неколико примера из досадашњег пословања

органа тог врховног рачунског суда, из којих ће се видети, да и извесне одредбе закона често пута могу бити сметња за правилно пословање. Једна оваква сметња је и одредба тач. б) става 1 чл. 59 Закона о Главној контроли. Свима је вама познато да ни један издатак из државне и бановинске касе не може бити исплаћен, ако претходно орган Месне контроле није дао свој пристајак тј. визу ради исплате извесног издатка по буџетима горњих установа. До стварања бановинских управа поступак Месне контроле био је једнолик, а после тога, иако се хтело да коракне напред, да не останемо на ранијем законодавству, учињено је нешто преурањено, нешто што смета правилном раду. Ми сада имамо двојаки поступак који се води по месним контролама. Један, који регулише поступак ако је налог за исплату неког расхода по државном буџету, и други, ако је тај налог дат по бановинском буџету. По оном првом, поступак је јасан. Ако један орган месне контроле одбије визу за исплату извесног издатка, постоји могућност апелате, жалбе, на вишу инстанцу. Спомињем реч апелата зато, што је код нас усвојен принцип двостепеног жалбеног система, а не једноступеног. Код издатка по бановинском буџету, међутим, то је сасвим друкчије. Ако један орган Месне контроле било из ког разлога нађе да извештај издатак није правилно упућен на исплату, он има право да одбије визу и онај, кога се то највише тиче, лишен је могућности сваке апелате. По првом случају, старешина надлештва, Министар или бан, има право приговора на Главну контролу против одбијене визе, и тада се по том питању одмах решава од стране Главне контроле. По другом случају бан може поновити налог за исплату и ако га понови, орган Месне контроле мора дати визу, али у том случају пријављује бана Главној контроли, па се о тој визи и исплати коначно решава приликом разматрања завршног рачуна. Господо посланици, шта ово значи за пословни свет, за једног предузимача који очекује паре и то паре на време?! Редак је бан који хоће да се користи овим својим правом, јер не жели да се излаже неугодностима у времену кад не буде бан. А онај трећи, кога се највише то тиче, онај који треба до добије паре, тај остаје лишен могућности правног средства. Ја вас питам, господо посланици, да ли ми смемо дозволити да један предузимач, — који је ушао у извештај посао и калкулисао тако да посао прими па макар и испод предрачунске цене, — да годинама не добије паре само зато, што се нашао један орган Месне контроле да одбије визу за исплату његовог потраживања? Да ли је право да о тим и таквим поступцима не решава, шта више нема права решавати пре прегледа завршног рачуна, ако бан није поновио или неће да понови налог за исплату. Ја тврдим да се на тај начин ствара једно хаотично стање у пословању органа Главне контроле. Ја бих желео, господо посланици, да са овог места учиним једну сугестију Краљевској влади у жељи да предузме кораке како би Закон о Главној контроли, који се односи на поступање око визирања или невизирања рачуна по бановинском буџету, ускладила са поступком који важи за државни буџет.

Има још једна ствар, господо посланици, која мора да нас све интересује. По чл. 1 Закона о Глав-

ној контроли, Главна контрола као рачунски суд врши надзор над државним, бановинским и општинским рачунима итд. Органи Главне контроле, то су државни чиновници, чиновници плаћени за одређени посао. Па ипак, господо посланици, ти чиновници не поступају подједнако у свима крајевима наше државе. У Дунавској бановини, која има седам стотина и неколико општина, рачуне треба да прегледа и одобрава једна једина Месна контрола у Новом Саду, са три или четири рачуноиспитача. Па, господо народни посланици, да ли је могуће да три или четири рачуноиспитача прегледају огроман рачунски материјал и да све то заврше у периоду од једне године? Ја мислим да ћете се и ви, господо, сложити са мном у томе, да тај посао ови чиновници нису у стању да сврше. Због тога из године у годину има све више заостатака, а да би се тај рад свршио, нађена је једна солуција, да поједине општине, односно рачунополагачи и наредбодавци плаћају извесне хонораре органима месних контрола, често пута по 150, 300 па и 1000 динара за један завршни рачун а све због тога, што су тај посао свршавали у времену прековременог рада. Ја мислим да је то једна нездрава појава и да би Краљевска влада требала да повећа број рачуноиспитача Месне контроле, јер никако не треба дозволити да се за један рад, који треба да ради Месна контрола, узимају паре унапред од рачунополагача и општина. Нека вас, господо, не изненади ако кажем да те своте нису мале, оне износе и 700.000 динара и та се сума дели на неколико чиновника Месне контроле, који врше тај посао.

Гласају за буџет. (Пљескање на десници.)

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Милош Тупањанин.

Др. Милош Тупањанин: Ја ћу се, говорећи о овом првом разделу буџета државних расхода, ограничити само на Централни пресбиоро.

Најпре и пре свега не знам зашто у овом буџету расхода нису расходи Централног пресбирора наведени посебно те да видимо колики су укупни расходи ове институције, које раније, за време парламентарних режима, није било, већ овако мора човек да преврће лист по лист, да издваја цифре, да би дошао до коначног резултата: колики су његови укупни расходи.

Ја знам зашто је овај Централни пресбиоро и имам права да питам и господина Министра финансија, а поготову господина Претседника владе, у чији ресор спада ова институција, поготову за то што на ту институцију иде ако осам и по милиона динара годишњег расхода; што у вези са овом институцијом, а из партије 32, издаје се „За публикације и податке у земљи и на страни у циљу обавештавања“ шеснаест милиона и пет стотина шездесет хиљада динара.

Да се задржимо прво на овој партији 32. Лепо је овде речено: „издавање публикација и података у земљи и на страни у циљу обавештавања“, па-трас 16 и по милиона динара! Требало је да се каже шта је то. Вероватно је да је из ове партије финансирана и изложба о трогодишњем раду и успеху рада владе др. Милана Стојадновића. И ја се бојим да опет не дође каква изложба и из ове партије да не оду богзна куда и којим путем народне паре. Ја апсолутно тражим

да се за ову партију 32 детаљише и каже шта је ово, јер народ има права да зна: нашта иду шеснаест и по милиона динара, какве су те публикације и какви су ти подаци који се публикују у земљи и на страни у циљу обавештавања, на какво обавештавање, о чему има народ да се обавештава. Ја спомињем да само Централни пресбиро издаје, и то на личне издатке, цифру од пет милиона и пет стотина тридесет хиљада динара, а на материјалне издатке два милиона и пет стотина тридесет и пет стотина хиљада. Тај Пресбиро, то је, једном речју, цензура; одкад постоји Централни пресбиро од тада постоји и цензура. А кад не би било цензуре, овакве каква је данас, ми би уштедили овоме народу око осам милиона динара. Па кад не би било те цензуре могла би и сама штампа, и дневна и стручна штампа, да доноси оно што народ интересује, па чак и шта иностранство интересује; и онда Влада не би имала потребе да троши на овај циљ шеснаест и по милиона динара. Не кажем баш то сада за ову Владу него за оне раније, а за ову ћемо видети, и да по мало и обмањују народ, као што је то до сада био случај.

Дакле шеснаест и по и осам то су неких двадесет четири до двадесет пет милиона динара.

Ово је само једна примедба.

У колико се ствар тиче Државног савета имао бих да напоменем само то да би требало обратити мало већу пажњу на регрутовање самих чланова Државног савета, јер ми знамо да је врло често случај да Државни савет доноси контрадикторне одлуке и да нема једне утврђене јуриспруденције. И кад се има на уму нарочито члан 133 и 135 Закона о државној управи по којима Министар, кад нађе да има нових елемената за једну нову одлуку, може и такву одлуку да донесе, која је у супротности са ранијим одлукама Државног савета по истој ствари.

Чланови Државног савета треба да буду људи са високим и судским квалификацијама и са дугогодишњим административним искуством, а затим исто тако повести рачуна да се доводе у склад Закон о општој управи са самом институцијом Државног савета.

Ја сам овим завршио своје напомене о првом разделу, а кад дође на ред други раздео јавићу се такође за реч. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Тричко Жугић.

Тричко Жугић: Господо народни посланици, ја хоћу само да учиним неколико напомена у погледу рада Главне контроле.

Ви знате, господо, да је то највише рачунско тело у земљи. Главна контрола мора да води строга рачуна у погледу свих материјалних издатака, а исто тако да пази на нашу указну политику. У последње време, нарочито последњих неколико година, примећује се да се те указне ствари решавају у Главној контроли путем интервенција. Ту Главна контрола није више у стању да се стриктно држи постојећих закона и да путем закона поступа. Исто тако примећује се и то да се та персонална политика у Главној контроли не води онако како је прописано законима ове земље, већ онако како то одређује партијски штаб странке која је на влади. Ја ћу вам зато навести

један пример. У 1937 години био је заказан конкурс у Главној контроли за избор чиновничких приправника. У том конкурсису били су прописани услови за кандидате који ће на том конкурсису моћи да прођу, и на општој седници Главне контроле изабрано је 10 приправника са најбољим квалификацијама. Када је тај списак од 10 приправника достављен Претседништву владе ради постављења, онда је из Претседништва владе тражено да му се пошаље списак свих кандидата који су се пријавили за службу. И уместо да буду примљени они који су имали најбоље квалификације, примљени су други који те квалификације нису имали, али су имали партијску карту Југословенске радикалне заједнице.

Даље, господо, примећено је за време ових избора да су многи чиновници Главне контроле ишли по земљи и вршили агитацију за поједине кандидате, који су били на листи др. Стојадиновића. Ти државни службеници пре свега напустили су свој посао и нису радили оне послове за које су постављени и за које их народ плаћа; већ су ишли у агитацију противно постојећем закону, вероватно и са дневницом, а нарочито су ти чиновници Главне контроле видно примећени у Крајини у изборном срезу округа Владимира Казиминовића и у Варварину и Параћину, изборном округу г. Станоја Протића.

Ја ћу вам изнети још један пример о неправилном раду у указној политици Главне контроле. Ту скоро један господин постављен је за помоћника Дирекције државних железница у Сарајеву. Тај господин био је у V групи пре избора. Кандидовао се, наравно добио је пензију, али је пропао на изборима и одмах затим реактивиран је и добио је одмах положај у III групи 1 степена. Према Уредби о организацији Министарства саобраћаја чл. 24 тај господин требало је да има стручну спрему и 15 година државне службе — то је неки г. Куленовић — и он није имао потребне квалификације да дође у III групу 1 степена.

Као што видите, господо, ми смо доживели то да се кроз то наше највише рачунско тело у земљи спроводе партијске ствари мимо постојећих закона. Ја знам да мој глас не може учинити ништа противу тога, али сам само то хтео да кажем у овоме Дому једино у знак протеста. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, листа говорника код I раздела — Врховна државна управа исцрпена је и тиме је претрес у појединостима овога раздела завршен. Прелазимо на гласање. По Закону о пословном реду у Народној скупштини гласање се врши седењем и устајањем. Она господа народни посланици која примају, нека изволе седети, а која не примају, нека изволе устати. Молим известиоца г. Франца Габровшека да изволи читати партију по партију.

Известилац Франц Габровшек чита партију 1 Главе 1.

Претседник Милан Симоновић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 1? (Једнодушан одзив: Прима!) Објављујем да је партија 1 примљена. Изволите чути партију 2.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији,

у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода — I раздео — Врховна државна управа од партије 2 до партије 53 закључно. —

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто су све партије I раздела — Врховна државна управа — у појединостима примљене, то објављујем да је цео I раздео — Врховна државна управа усвојен.

Прелазимо на претрес у појединостима буџета II раздео — Пензије и инвалидске потпоре.

Реч има народни посланик г. др. Антон Огризек.

Dr. Anton Ogrizek: Gospodo narodni poslanici, čast mi je da iznesem neke stvari u pogledu Invalidske uredbe. Pre svega treba podvući nekolike odlike te Uredbe i to, da su određena podjednaka prava za sve borce, bili to borci iz predratne Srbije, Crne Gore, Austrougarske itd. Sad se jedanput uspeo da su svima tim borcima data jednaka prava i tako će se stvoriti jedna atmosfera da se svi građani, osobito ratni borci osećaju kao jednopravni građani u ovoj državi. Važno je dalje i to, da ustanovimo saradnju sa Udruženjem ratnih invalida, da bi organizaciji tih žrtava iz svetskih i drugih borbi mogli dati mogućnost da može svojim učesćem uticati na rešenje invalidskog pitanja. Ako razni drugi staleži imaju prava da se organizuju, i to obligatorno, ne vidim razloga zašto pravo ne bi imali i ratni invalidi i druge žrtve rata da mogu putem svojih organizacija da utiču na invalidsko pitanje. Važno je dalje i to da svi imaju jednako pravo na invalidninu i dodatak, bez obzira, da li plaćaju preko 120 ili 160 din. neposredne poreze ili ne. Ranije se u tome pravila razlika i to je osetio onaj koji je plaćao preko 120 din. kao da on nije jednakopravni građanin ove države. Ali sad se vidi da se to sasvim izjednačilo, što je potpuno pravедно, jer je jasno da ne treba da bude među ratnicima razlike, da li ko plaća više ili manje poreze. To su odluke nove Uredbe i mi se nadamo da će se Skupštini dati mogućnost, da će ona moći pogreške još ispraviti i ja sam sigurno uveren, da će čitava Narodna skupština u tome biti složna da se popuni ono što danas fali. Pre svega fali to, da ova uredba nije dotakla narodno priznanje za sve ratne invalide i druge žrtve. Oni dobijaju sad sigurno više no što su dobijali pre i to će iznositi dosta novaca, ali ima još i danas da se daje priznanje ne samo ratnim žrtvama nego i drugim borcima iz Dobruđe, iz Koruške i drugih krajeva. I njima treba dati narodno priznanje, i ja bih molio Kraljevsku vladu da pokloni pažnju ovome pitanju, da ti borci i druge žrtve ne čekaju uzalud ovo narodno priznanje, koje su njih nekolicina boraca već istakli, ali ima ih puno koji to priznanje još nisu dobili. Osim toga je važno, da se raspravi pitanje šta će biti i kako će biti sa onom razlikom od 1929—1939 godine. Mi vidimo tu jednu nepravdu da zakon od 1929 godine oduzima ratnim invalidima i drugim žrtvama ona prava, koja su im bila dosuđena invalidskim sudovima, što iznosi oko 2 i po milijarde. Mi moramo i treba o tome da vodimo računa, pa da popravimo i to što se do danas nije moglo popraviti.

Što se tiče predloga budžeta, moram naglasiti da se bojim, da ona svota iz partije 62 neće biti dovoljna, jer je ranije svuda naglašavano da će ta svota iznositi oko 240 miliona, a međutim se sada nalazi u bu-

džetu samo 153 miliona, koliko je u budžet uneseno, pa mi izgleda da će ona razlika da nam nedostaje. Mi smo za vreme izbora izneli našim biračima, da će ova Uredba, onako kako je bila obnarodovana, biti i realizovana.

Zato molim Kraljevsku vladu, a osobito g. Ministra finansija, da, bar sada, naročitim amandmanom povisi ovu partiju za svotu od 90 miliona din., koja je potrebna, ako se želi gornja Uredba potpuno realizovati.

Jer, gospodo, mi ne smemo dozvoliti da naši invalidi pomisle, da su ono bila samo prazna obećanja za vreme izbora. Moram da naglasim, da je do sada na izdatke ove vrste išlo oko 1%, a međutim za ostale činovnike i penzionere predviđa se 43%, pa ako možemo da činimo izdatke od 43% za činovnike i penzionere, mislim da možemo sa punim pravom da tražimo da se za invalide da toliko da bude dovoljno za realizovanje Uredbe, koja je došla upravo pred izbore i da invalidi ne kažu da je Uredba doneta samo radi njihovih glasova, a da smo ih sada zaboravili.

Ja bih molio Kraljevsku vladu i drugove poslanike, da od ovoga ne pravde pitanje, pa i za slučaj kada bi trebalo porez povisiti, jer ja sam uveren da će svi poslanici glasati kada je u pitanju da se konačno zadovolje invalidi i druge ratne žrtve.

Kao što sam već u uvodu rekao, ovo je prvi put da su izjednačeni borci i jedne i druge i treće strane, i ja mislim da i ovo može poslužiti kao uvod za stvaranje bolje atmosfere za sporazum, koji se u poslednje vreme toliko spominje, — tj. sporazum između Hrvata, Srba i Slovenaca.

Na taj način, upravo, ako ne budemo pravili razlike između i drugih i trećih u rešavanju pojedinih pitanja, najbrže i najskorije ćemo doći do sporazuma, a time i do rešenja ne samo hrvatskog, nego i pitanja cele države. (Pljeskanje na desnici).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Милош Тупањанин.

Dr. Mилош Тупањанин: Господо, ја ћу да ставим само једну примедбу на партију 54. Ради се о пензијама и личним и породичним додацима пензионера. Г. Министар финансија у свом, мало штуром, експозеу, нагласио је, а и сам осетио, да некако не ваља што се цифра пензиских припадности мења из године у годину. И фактично је интересантно да ми из године у годину добијамо све већи број пензионера; следствено томе, државни расходи који иду на пензије тако се високо пењу да данас претстављају огромну цифру.

Интересантно је расмотрити како се ови издаци крећу по појединим ресорима. Одмах пада уочи ресор Министарства унутрашњих послова, са највећом цифром пензиских издатака, од преко 83 милиона динара. Сасвим природно, владама је требало да у томе ресуру имају своје људе који би вршили ненародну политику ненародних режима; оне који су били мало непоћудни бацале су напоље, а доводиле своје људе који ће радити онако како им се наређује.

Интересантно би било када би г. Министар финансија направио статистику, што не би било тешко, — а то би био први предуслов да би се могло приступити ревизији пензија и да се нађе лека, те да се ови издаци више не пењу и не гомилају, то је, да види колико у коме ресору има пензионера, колико времена су провели у служби, како су били

оцењивањи до дана пензионисања, зашто су пензионисани и у које време.

Ми би дошли до једне поразне статистике да је огроман број пензионера бачен у пензију у својим најбољим мужевним годинама, онда када су још могли да раде и да делују у корист народа и државе, кажем у најбољим годинама, да би направили места другим поћуднијим за спровођење политике разних ненародних режима. Ја сумњам да ће ова влада и г. Министар да приме ове сугестије, али би било сигурно интересантно да се види колике су грдне милијарде отишле за ових, да кажем, двадесет година, јер су се стално правиле грешке у погледу пензија. Видело би се како је вођена једна рђава финансијска политика и онда би нашли међу пензионерима и оне млађе људе који могу да врше службу и које би требало вратити натраг у службу. Јер се зна да пензије треба да буду за оне људе који су остарели и немоћни и који не могу пре одласка у пензију да врше службу. И, господо, у тим пензијама ми би нашли цифру и за инвалиде, нашли би цифру и за многе сиротињске сузе које треба да се утру и то из самих пензија.

Ја немам шта да додам речима г. Огризека када је говорно о инвалидским потпорама, и додао бих само да је фактички срамота да се сваке године говори о инвалидским потпорама и да се сваке године чине обећања. Скоро ни једна влада није била овде а да није обећавала да ће правилно да реши питање инвалида. И ја мислим да нема бојазни да будем демантован када кажем да смо ми од свих народа који су учествовали у Светском рату на последњем месту који су се одужили својим ратницима. (Пљескање на левици). Ја нисам био у могућности да израчунам цифре као што је израчунао мој предговорник. Верујући да је његова цифра тачна требало би још само додати 90 милиона динара па да инвалиди колико толико буду захвални. Дужност је ове Владе, она то мора да учини — јер тих инвалида сваке године је мање, они умиру — да се тих 90 милиона нађе, а ако г. Министар каже да не може да их створи нека се обрати нама ми ћемо му рећи одакле ће ове приходе наћи за пет минута. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Павле Јововић.

Павле Јововић: (Бранко Ратковић: Ономад си прећерао!) Баш, драги Ратковићу, кад кажеш да сам ономад прећерао, ја ћу да кажем да сте ви онда прећерали. . .

Претседник Милан Симоновић: Господине Јововићу, сада је на прегресу II раздео, а не оно што је било ономад. (Смех и веселост у дворани).

Павле Јововић (наставља:): И Ви сте ми дали сатисфакцију јер сте поступили јуче приликом конституисања клуба онако како сам мислио.

Господо народни посланици, већ је двадесет година како смо се ујединили. За свих тих двадесет година у овом Дому и свуда и на сваком месту говори се како у Црној Гори свака кућа прима пензију или инвалиду (Гласови са деснице: Тачно је!) Да видимо да ли је тачно. Тачно је да се овако говори, а да видимо да ли је овако у ствари и кад сам ја и овде изјављивао и кад сам извесна питања третирао увек се говорило о пензијама. Ја сам благодаран г. Министру финансија што ми је дао

ову књигу те нисам морао да идем, а хтео сам да идем од финансијске дирекције до финансијске дирекције, да видим колико која дирекција прима на име пензије и инвалиде те да овоме Дому а и целој јавности ставим до знања да су те приче неистините и нетачне.

Нека ми не замере браћа Словенци, ја ћу се опет осврнути на њихову дирекцију и на нашу дирекцију, јер смо приближно једнаки по броју становника, па кад прочитате, ви ћете тамо наћи да Финансијска дирекција у Љубљани има 7.054 пензионера. Запамтите, господо, 7.054 пензионера! А Финансијска дирекција у Подгорици има 3.244. Па то, господо, није сама Црна Гора, јер Финансијска дирекција подгоричка има на својој територији тридесет три среза. Црна Гора има свега 8 срезова. Дакле, видите цела Зетска бановина на 33 среза има 3.245 пензионера, а Финансијска дирекција у Љубљани, — узимам Љубљану зато, што су ми браћа Словенци највише добацивали, — има 7.054 пензионера! Колико од ових 3.244 пензионера пада на ових 8 срезова, ја не знам, али ћу се потрудити да тачно сазнам, да разбијем једанпут ту фаму, да свака кућа у Црној Гори прима пензију и инвалиду. Да видите сад колико има породичних пензија у Дравској бановини а колико у Зетској. Породичних пензија има 6.470, а у Зетској 2.816. Ерго, кад се све то скупи, видеће се да се у Дравској бановини на име пензија даје 132.000.000 а у Зетској 52.000.000, на породичне у Дравској 22.000.000 а у Зетској 13.000.000. И ја мислим да из овога јасно излази да свака кућа у Црној Гори не прима пензију, не прима ни стога кућа, али се тако само причало. Кад се погледа колике су те мизерне пензије, онда се види да ту три пута прима мање цела Зетска бановина него Дравска бановина. Господо, треба да имате у виду још и ово: да је Црна Гора била самостална Краљевина, и ако малена, са свима атрибутима, са владом, са дивизијама, посланствима на страни итд., па и да је још већи број, то не би било много: Словенија то није била, сада јесте Богу хвала. И према томе треба једанпут овде да се јасно потврди и дође до тога, да су вести о црногорским пензијама потпуно нетачне, произвољне и злонамерне. Главно је овде да се види право стање, а не да се говори како неко тамо носи и односи, јер се овде казало: зар вам није доста!!

Прелазим на инвалиде, па ћемо тамо видети, опет благодарећи г. Министру и његовој статистици, нећу другу да употребим, да у Љубљани има инвалида 2.287. Не кажем да је то много. Биће више, јер је Закон од 1929 године укинуо многе инвалиде, а у Црној Гори 1.131. Ви знате да је Црна Гора у овим ратовима дала 60 батаљона само пешадије, а сем тога дала је и остале родове оружја, и остала је на 1.131 инвалида. Не кажем да прима неко који нема права. Ја сам узео реч да упоредим две јединице, које су приближно једнаке и то да упоредим објективно.

Господо народни посланици, сада да пређем на једно најболније питање, на једну националну срамоту. Није ово мој израз. Ово је израз данашњег Претседника владе г. Драгише Цветковића, који је 1936 године казао у Нишу приликом освећења инвалидске заставе: „Национална је срамота, што у овој земљи до сада није решено инвалидско питање“. Ја вам кажем да инвалидско питање

ни данас није решено, оно је упола решено. И да се слушала сугестија г. Претседника данашње Владе и да се примио његов закон који је предложио, било би решено, али у последњем моменту дошао је човек, који је казао: „Ја не дам и не може!“ Хвала Богу, тај више није министар, а тај је министар г. Душан Летица.

О томе инвалидском питању ја ћу опширније говорити када буде на дневном реду Министарство социјалне политике. Само сам хтео да се осврнем на говор мог пријатеља Огризека који констатује да су овом Уредбом изједначени инвалиди Србије и Црне Горе, добровољци и остали који су се борили у аустро-угарској и бугарској војсци. Није то тек сада изједначено. Наши инвалиди су изједначени 1920 године, па смо тако изједначени заједнички пропали јер је дошао један скандалозан инвалидски закон о коме ћу говорити када буде на дневном реду буџет Министарства социјалне политике. Овде хоћу да истакнем једну чињеницу о којој се мало води рачуна а која је врло важна.

Пре 20 година, тј. 15 фебруара 1919 године, основано је Удружење ратних инвалида у Београду. То је, господо, прво удружење после уједињења које је основано са важношћу за целу нашу државу. Прво су инвалиди пружили руку једни другима, без обзира ко се у чијој војсци борио и ко се против кога борио. То је прва организација која је прогласила јединство, која је прокламовала: Ми смо се борили за исту ствар, иако си ти био можда у супротном табору и можда баш на мене пуцао. Покушало се, господо, за тих 20 година наше борбе на све могуће начине да се правилно реши инвалидско питање. Покушавало се још и са тиме да ми одустанемо од тога, па да тражимо решење питања инвалида Србије и Црне Горе, другим начином и другим одредбама, али се, господо, није успело, па смо судбину своју везали са судбином њиховом, да заједно дођемо до својих основних права. Ја сматрам, да је то један најбољи доказ како су инвалиди правилно схватили нашу државну заједницу, и нашу Отаџбину. Да су се њима придружиле тј. да су се на њих угледале и остале организације и политичари, можда ми данас не би третирали у овом Дому оно питање које третирамо.

Сада, господо, да пређем баш на партију 62. По овој партији предвиђено је повишење за округло 50 милиона динара. Ја сматрам да је ова сума и сувише мала и да не може и да неће задовољити исплату припадности које ова Уредба даје. Ову је суму требало повећати, јер ће се десити да ће људи да стижу са својим решењима а неће моћи да примају своје припадности. Тако ће се после нагомилавати сума дугујућих инвалида, а то је жалосна ствар. Не може једном инвалиду да буде јасно како то да држава не може да му исплати мизерних 100.— динара месечно када може једном бившем министру сваког првог да исплати 10.000.— динара. Он то не може да схвати. Да се не би то десило, да не би остајала велика сума дужна, Краљевска влада треба да нађе начина да овај кредит повећа.

Господо, ми смо имали министара који су стално гледали да на инвалидима заштеде, који су хтели да државне финансије побољшају на рачун ратних инвалида. Ја ћу само да се осврнем на јучерашњи говор данашњег нашег Претседника Сената, где он каже: Наша држава нема ни Мажи-

повљеву линију, ни Сигфридову линију. Нама то, каже, не треба када ми имамо народ, сељака који ће ову земљу да брани. Е, господо моја, да би тај народ, да би тај сељак ову земљу бранио, мора му се посветити свака пажња. На првом месту мора се водити рачуна о ратницима који су ову земљу стварали, јер сваки ће да води рачуна како се поступало и како је прошао онај који је изгубио један део тела за своју отаџбину.

Па и ја сам био тај који сам са вашим другом Божидаром Недићем ишао код Министра Ђорђевића, па је тај Ђорђевић кад смо му казали колико је потребно за побољшање инвалидског питања рекао да он то не да. „Ја сам Министар финансија, рекао је том приликом г. Ђорђевић. Може да да ко хоће, али ја не дам“. „Па ко сте ви да кажете „дам или не дам“, рекли смо му;“ Ви сте Министар да створите могућност“. Доцније је г. Ђорђевић пао. У пројекту је био закон, уредба коју је хтео да донесе г. Драгиша Цветковић, који је хтео да поштено и часно реши инвалидско питање. Та уредба није луксузна. Ми смо били скромни јер смо водили рачуна о платежној моћи народа. Али ипак по тој уредби било је потребно 250 милиона динара али је Летица казао „не може“. Средишни одбор је у последњем моменту пристао по оној „дај шта даш“. Ја овоме Министру не желим да прође онако као што су прошли његови претходници по томе питању. Немам намеру да му ласкам, али сматрам да је добар и честит човек и уздам се у њега и молим га да нађе кредита да се сваком инвалиду и свакој инвалидској породици њихове припадности плате на време и без икаквог застоја. Ја се надам да ће он то уредити и због тога што је и он у својој кући — нека ми не замери што то кажем — имао једног претешког инвалида и сам може да осети шта то значи.

О инвалидском питању детаљно ћу говорити приликом дискусије о буџету Министарства социјалне политике и народног здравља. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има Министар финансија г. Војин Ђуричић.

Ministar finansija Vojin Đuričić: Radi obaveštenja gospode govornika mogu da potvrdim da stvarno potrebna suma kredita za invalide jeste 243 miliona dinara. Prema tome, suma predviđena u ovome budžetu jeste niža od one koja bi bila stvarno potrebna.

Gospoda predgovornici izgubili su, međutim, iz vida da će jedan manji deo ovoga ostatka, ali ipak jedan deo izražen u priličnom broju miliona dinara, biti pokrivena приходима Invalidskog fonda i da ta suma uopšte i ne mora da se pokaže u budžetu. (Dr. Miloš Tupanjanin: Koliko iznosi?) Ja vam, gospodine poslanice, ne mogu tačno kazati, ali sam rekao da je to manja suma koja približno iznosi oko petnaestak miliona dinara. (Dr. Miloš Tupanjanin: Dakle nedostaje . . .) Ja još nisam dovršio. Počeo sam sa konstatacijom da vi niste bili na krivom putu kada ste to kazali.

U toku izvršenja budžeta, ukoliko se uspe da sprovede ceo administrativni postupak, ima 78.000 novih lica, koja treba uvesti u spisak. Kraljevska vlada ima dužnost i obavezu, koju preuzima prema vama, da naknadne kredite donese, bilo po članu 131, bilo pred Skupštinom ako ona bude na okupu, da se

obaveza kakva je preuzeta u potpunosti izvrši a tako će, gospodo, biti i postupljeno.

Ja vas stoga molim da uzmete na znanje da ovde nije u pitanju otsustvo volje da se jedan pozitivni propis primeni onako kako on glas. On će biti primenjen. Tehničke metode sam vam saopštio. One nisu komplikovane ni malo, one nisu strašne i one nisu prepreka da se zakon u potpunosti izvrši.

Međutim, prirodna je stvar da se utvrđenje takve cifre u budžetu nameće kao jedna obaveza od koje se u budućnost ne može otstupiti.

Što se tiče problema penzija o kome je izvoleo govoriti g. Tupanjanin, meni je prijatno kad konstatujem da su njegova opažanja veoma interesantna i da se ona, uostalom, u priličnom broju tačaka podudaraju sa onim opažanjima i sugestijama koje sam i ja lično činio prilično velikom broju ranijih Ministara finansija. Mi smo problem penzija u našoj zemlji shvatili na nešto čudan način.

Tako da smo bili osobito liberalni u određivanju penzija posle kratkog roka od deset godina službe. I ako je pre izvesnog vremena prvi put učinjeno malo napora da se taj rok od deset produži na petnaest godina službe za sticanje prava na ličnu penziju, on je pod pritiskom činovnika a i ljudi iz parlamenta opet sveden na deset godina. I tako imamo jednu pojavu da čovek od trideset godina starosti stekne pravo na ličnu penziju, pa ako mu Bog da te doživi osamdesetu godinu, onda država pola stoleća plaća njegov desetogodišnji rad.

Nije mi poznato da u kojoj zemlji postoji takav sistem. Razume se da se ipak ne sme ništa prenegliti i prirodna je stvar da svaka Vlada mora stećena prava sačuvati, pa će i ova Vlada to u potpunosti učiniti. Samo to ne znači da ne treba to pitanje pretходно temeljno proučiti.

Broj penzionera u toku poslednjih pet godina nije se znatno povećao. Broj ličnih penzionera povećao se od 38.000 na 41.000, što znači da je se povećao za 3.000 lica. Razlika u 600 milijona dinara bazira u glavnom na tome što se penzioneri penzionišu po novom Zakonu. I kad se dobije pun efekat kroz izvesan broj godina, imaćemo povećanje na penzije za nekoliko dobrih stotina milijona.

Zato uzimam obavezu prema Narodnoj skupštini, da ćemo ovu stvar proučiti bez krnjenja stećenih prava, ali sa onom ozbiljnošću koju problem nameće. (Pljeskanje).

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Реч има народни посланик г. Божидар Недић.

Божидар Недић: Господо народни посланици, сматрам прво за дужност, да се извиним што узимам реч после изјаве г. Министра финансија, јер не бих желео да ослабим онај диван утисак његових речи, које је овде дао. То моја грешка није.

Господо народни посланици, од памтивека откако се зна за сукобе народа, било је тих пожртвованих бораца који су за част свога народа и за национални понос стављали се на браник отаџбине и гинули пожртвовано, остављајући за собом миле и драге без хранитеља. И увек су ти борци били народна светиња, увек су њихове породице биле опште добро онога народа у чијој средини остају онда кад су ти хранитељи остављали своје животе на бојном пољу.

Ја бих желео само да вам скренем пажњу да је и у 13 и 14 веку већ из историје познато како

су нека села и варошице увек помагале породицама оних бораца који су се налазили на фронту, а по завршетку рата сматрали су за особиту дужност, да их помажу у обради имања и подизању кућа и то оним домовима који су обезглављени били на фронту и њихови домаћини остали на бојном пољу. Тако је било од памтивека. Таква се пракса провлачи кроз све векове. Једини изузетак, који ме је дубоко погодио и као борца и као ратног инвалида, и као патриоту, једини болни изузетак то је била наша земља до скорих дана.

Ја сам по своме положају као Претседник ратних инвалида Краљевине Југославије сарађивао у међународним организацијама бивших ратника и бивших инвалида, у организацијама где су били заступљени најелитнији претставници, претставници ратника, најчешће народни посланици и бивши министри и морао сам као претставник ратника ове земље да црвеним од стида што се моја јуначка земља налази на последњем месту у статистици обезбеђења ратних жртава. Ја сам морао да трпим да ти странци, ти претставници међународних организација долазе у моју земљу и врше интервенције у корист инвалида, у корист решења инвалидског питања моје земље.

Благодарећи само једној срећној околности што сам после 17 година дочекао да се на министарској столици у социјалној политици обрео један савршено изграђени социјални човек, као што је данашњи Претседник владе г. Драгиша Цветковић, ово болно инвалидско питање узима неочекивани обрт, велим неочекивани обрт у бољем смислу, у срећнијем значењу те речи, и од тада се то питање почело сматрати онако како по својој важности и заслужује. Поклоњена му је дубока пажња, доведени су на рад сви експерти који су дубоко претресали то питање и оно је свестрано разматрано. То инвалидско питање, ја бих рекао, на супрот тврђењу мога уваженога друга Павла Јововића, дефинитивно је скинуто са дневног реда као проблем, постављен од стране организације ратних инвалида и осталих ратних жртава и тај проблем решен је у духу њихових захтева. Ја сам имао особиту част приликом начелне дискусије по буџету да подвучем нарочито, да је инвалидско питање решено благодарећи Претседнику Краљевске владе Господину Драгиши Цветковићу. Али бих желео у исто време да одам и признање и свој осталој господи Министрима који су добром вољом сарађивали на томе решењу, по службености својих ресора и који су се били ангажовали за решење инвалидског питања.

Па нећу од тога да изузем ни самог г. Министра финансија Летицу, јер нам је највише бола наношено не од г. г. Министара, који се налазе као шефови својих ресора, него од других, ако хоћете, вице-министара, који су увек сматрали да треба учинити по неку нетражену услугу својим претпостављеним министрима, а на тај начин чинили су медвеђе услуге. (Павле Јововић нешто приговара). Кад се тиче финансијских ствари, друже Јововићу, министри увек имају једну дозу страха да се не пребаце. Свима осталим министрима лако је, али је министру финансија најтеже. И када њему његов референт каже, да недостају сретства, ја бих волео да видим тога министра финансија, који би преко једног таквог тврђења прешао и истакао своју вољу. (Павле Јо-

Вовић: Нека падне на томе питању. — Један глас из центра: Каква корист од тога?).

Али ја, који сам исто тако спроводио целу ствар, ја знам да је овај вишак од 50 милиона динара по овој партији заиста мали. Али, и при изради самога пројекта и при дефинитивној обради Уредбе ми смо се споразумели са г. Министром финансија, зато што он није примао одговорност за целокупан износ од 244 милиона динара, него је примао одговорност само за повећање од 50 милиона динара, за које је он требао да нађе покриће. Зато смо ми убацили један параграф при крају Уредбе, па смо гарантовали за остатак до 244 милиона динара из прихода Народнoг инвалидског фонда, т. ј. ако не буде 50 милиона динара довољно, да ће Народни инвалидски фонд покрити остатак аутоматски онда, када Министарство финансија буде издавало потребна наређења.

За покриће тих прихода Народнoг инвалидског фонда међу осталим приходима је и приход предвиђен из прихода инвалидских маркица, које ће се установити и за које већ постоји амандман. Остатак би требали да даду извесни приходи. Али ја, да бих баш истакао добру вољу г. Министра финансија Ђуричића, ја хоћу да изјавим да смо ми добили и сем те гаранције, која се налази у самој Уредби, и његову изјаву да он гарантује из сопственог кредита, ако тај кредит не буде довољан, да ће га он покрити. (Бурно плескање).

Као што видите, господо, Краљевска влада учинила је оно што јој је била дужност да учини према онима који су задужили нацију, јер уствари ратни инвалиди и ратне жртве јесу градитељи ове земље, а никако г. Вилдер и његови другови, који присвајају себи то право. (Плескање на десници). На тај начин данашња Краљевска влада само је извршила своју патриотску и државничку дужност према ратним жртвама, јер их је обезбедила до краја.

Због тога ја сматрам и као ратни инвалид и као претседник те организације и као народни посланик да изјавим да сам са таквим радом и са таквом гаранцијом данашње Краљевске владе у корист инвалида потпуно задовољан и одајем јој признање. (Бурно одобравање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Сава Даниловић.

Сава Даниловић: Господо народни посланици, једина земља и једини крај у нашој Отаџбини је Херцеговина, за коју се не може ни са које стране приговорити да ужива ама баш и једну пензију. Нема ни једног старца-ратника од 1875 године, до данашњег дана, у кога се може уперити прстом да ужива ма и најмању потпору од које управе, за коју је он дао свој живот, живот фамилије своје, добро своје, живо благо и непокретно благо своје.

Херцеговина земља Луке Вукаловића, земља Зимоњића Богдана, земља она која је у последњој катаклизми светској дала на олтар отаџбине, на олтар заветне мисли наше домовине све своје, заслужила је да јој се од ослобођења па до данас поклати пажња. Господо народни посланици, Херцеговина и њен прираст у крви одлази у свет, одлази у Америку, Аустралију, Аргентину. Нема острва ни земље где нас нема. Али сви ти људи расејани по целом свету кад је дошло у питање бити или не бити ове земље, добровољно оставише

своје домове у далеком свету и гостопримство у мајци Русији и долазе на Солунски фронт и на друге фронтове да заједно са својом браћом положе своје животе на олтар домовине. Удовице стрељаних и обешених у Херцеговини и Требињу треба да буду не само запажене у инвалидском закону већ треба да буду и одликоване. Велике нације као што је Француска и женама погинулих хероја и јунака дале су видна одликовања. Префект сазива све удовице погинулих ратника и одликује их јавно, док им се застава клања.

Господо, у последње време кад је усташа остало као крњавих зуба у старе бабе, сетили су се да и њима треба дати нешто. Сетили су се да им треба дати пензију и Финансијски закон једним својим параграфом предвидео је да се усташима, за које се утврди сведоцима од бановине постављеним и одређеним, и то Спасојем Шакотићем и Ђорђом Гузином у Никшићу, да се тим усташама, за које се они закуну, даде по 400 динара месечно, што није велика сума, кад знате да су то ђутуруми од деведесет и неколико година, јер замислите кад је неко био усташ у 1875 години колико му је сада година. Свакако има преко 95. И, господо, кад су се ова двојица у Никшићу заклела не само за оне из требињског среза него и у целој Херцеговини, онда се у бановини то прорешетавало и на крају се дошло до једног другог решења, да се Ђорђу Гузину и Спасоју Шакотићу не може веровати, него да се морају тражити двојица Кривошијана који ће се понова клетити. Читава једна врдалама и губљење времена. Људи су потрошили на таксе и разне трошкове око 500 динара да дођу до свога права, до кога ни један од њих није дошао. Није дошао зато што нема тих старих Кривошијана који су познавали свакога Херцеговца.

Не може се, господо, тражити да они који служе у рату морају да запамте све своје другове, јер као што знате, човек не може да запамти ни своје школске другове а камо ли да човек у рату, где у чету сваки дан долазе нови људи, запамти све ратне другове. Зато је, господо, требало да се верује Спасоју Шакотићу и Гузину Ђорђу и да се на основу заклетве те двојице додељује помоћ оним бедницима што им Финансијски закон одређује, мала помоћ од 400 динара месечно, која ће тим људима, не само материјално користити, него ће им тиме Отаџбина учинити видно признање за оно што су они дали добровољно у рату, онда, господо, кад је требало стићи и утећи и на страшној месту постојати.

Господо, не само да су заборављени ти старци, него су, господо, заборављене и удовице, и то удовице оних који су издисали за време овога рата на коцу и конопцу. Јер, господо, Аустрија није само објавила рат Србији и Црној Гори, него и нама Србима из Херцеговине и Србима из оних пограничних крајева Црне Горе. Господо, од Фоче па све до Требиња за време рата нико није остао у својој кући.

Има грађана којима су куће попаљене а има их који су одведени одмах у Нежидер и Арад. Пуно је људи отерано у казамате, а они који су остали ти су издисали на коцу и конопцу тако, да је моје мало Требиње дало 83 човека и жене, који су свршили на вешалима. Те људе, господо, Отаџбина не би требала да заборави, односно њихове жене и децу чији су очеви отишли

на вешала што су клицали Краљу Петру и Краљу Николи. Те људе, господо, не смемо да заборавимо, нарочито због тога што је наша држава дала извесна права и аустријским војницима који су се борили против наше Отаџбине.

Господо, ја мислим да ће ово неколико мојих речи, и ако изговорених темпераментно, господин Министар схватити и да ће Краљевска влада ове грешке у Инвалидском закону поправити и дати право удовицама обешених и стрељаних у овој земљи.

Исто тако држим да ће господин Министар финансија све молбе за пензије, које су прорешетане и које дођу, повољно решити и да ће оним бедницима који су 1875 и 1878 године гинули за отаџбину одати признање.

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена, то је претрес у појединостима предлога буџета расхода II раздео — Пензије и инвалидске потпоре — завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господа народни посланици, који примају прочитане партије, изволиће седети, а који не примају, изволиће устати. Молим известитоца г. Франца Габровшека да изволи прочитати партију 54.

Известилац Франц Габровшек прочита партију 54 — II раздео — Пензије и инвалидске потпоре.

Претседник Милан Симоновић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 54? Она господа народни посланици, који примају, нека изволе седети, а која не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Објављујем да је пратија 54 примљена. Изволиће чути партију 55.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини усвојила све партије предлога буџета расхода II раздео — Пензије и инвалидске потпоре — од партије 55 до партије 62, закључно. —

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода II раздео — Пензије и инвалидске потпоре по свима партијама појединачно примљен — објављујем да је цео предлог буџета расхода — II раздео — Пензије и инвалидске потпоре — примљен.

Прелазимо на претрес у појединостима предлога буџета расхода III раздео — Државни дугови.

Реч има Министар финансија г. Војин Ђурчић.

Министар финансија Војин Ђурчић: У разделу државних дугова има извесно повећање кредита које износи округло око 100 милиона динара, тако да се збирни кредит за нашу ануитетну службу пење на 1 милијарду 24 милиона динара. Повећање потиче углавном због пораста или уређења нашег унутарњег дуга и прва сума од 18 милиона динара односи се на троцентни консолидовани дуг код Државне хипотекарне банке. Она је де факто и раније теретила државне финансије. Али, док је трајао режим провизориума, док овај дуг није био уређен — консолидован, дотле се кредит није појављивао у буџету. Постоји повећање за емисију 4% за ратне добровољце у суми од 5 ми-

лиона динара, и, најзад, предвиђен је први пут кредит за ануитетску службу у износу од 44 милиона динара, за 6% зајам, за јавне радове. Остатак у главном пада на пораст емисија које су у току. Емисије које су у току јесу аграр који још није завршен, 6% беглуци који нису потпуно завршени, и, најзад, северни аграр који је такође само малим делом досада смитован. У погледу спољних зајмова померање није урачунљиво. Споразуми које имамо са страним силама истичу 14 октобра ове год. и у интервалу до тога времена Краљевска влада има дужност да настави преговоре, како би се за још један период времена привремено уређење овога спољног задужења могло да постигне. Овај је провизориум потребан зато што нема изгледа да би се дефинитивни споразум могао постићи врло брзо. Услед тога је кредит за спољне зајмове предложен у приближном износу, у коме је и раније био одобрен у дубоком уверењу да не ћемо да имамо убудуће теже услове од оних које сада имамо. За поједине ствари ћу обавестити господу која се буду интересовала. (Пљескање).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Милош Тупањанин.

Др. Милош Тупањанин: Ја у погледу овога трећег раздела који говори о државним дуговима, имам само да ставим једну кратку примедбу. Уобичајена је пракса већ дужи низ година да нам поједини министри финансија сервирају увек овај раздео државних дугова некако непотпуно, тако да човек, који би хтео да се бави овим питањем, није у могућности да изведе чист рачун, и то, јер прво не зна колика је цифра нашег дуговања, првенствено спољног, и не зна колико је сервис ануитета, отплата и камата. Г. Министар је то споменуо и изложио само са неколико речи. Не знам каква је политика Владина у погледу оних дуговања која проистичу из доба рата. То се повлачи већ дуго и нигде нисам могао у овом разделу да нађем шта је с тим.

И ја ћу да ставим само неку примедбу код овога дуга где је господин Министар финансија поменуо да се предвиђају осамнаест милиона динара на име ануитета Државној хипотекарној банци, али се не види колика је цифра тога задужења. Те би цифре требало да нам се даду да би знали тачно о чему се ради. А тих цифара овде нема.

Затим, требало би увек да нам се да и објашњење код свих ових позиција. Требало би да нам се каже: кад је дотични зајам закључен и за какве је потребе закључен, јер овде видимо, на пример, да се спомиње зајам код Поштанске штедионице од шест стотина милиона динара, али нема никаквих ближих података о томе зајму. Ми сада у овој скупштини имамо доста нових људи који би желели да се упознају са овим стварима, па би стога и код ове као и код других сличних позиција требало увек да има и какво објашњење, да би људи могли да уђу у ствари.

Па онда у овој претпоследњој позицији 64 и у последњој 65 где се предвиђа плаћање интереса и провизије Народној банци „и другим текућим рачунима за ову и раније године“, мене нарочито интересује овај став: „за ову и раније године“, специјално ово: „за раније године“. Па ме интересује и то: какве су те „остале државне обавезе“ и боно-

ви, па ако су те обавезе учињене за државне набавке, ја држим да их у буџету расхода воде односна Министарства која су дотичне набавке извршила. Зато бих хтео да нам господин Министар да ова објашњења која су нам потребна. Молио бих да нам се други пут, при подношењу буџета даду и детаљни прегледи свих ових дуговања са посебним објашњењима тако да би све то могли савесно да прегледамо да би могли да стављамо своје примедбе. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Има реч Министар финансија г. Војин Ђуричић.

Министар финансија Војин Ђуричић: У колико се ствар тиче наших спољних дугова, они се могу рашчланити у три групе. Прву групу представљају зајмови који су били предмет слободне емисије, од чега највећи елемент представљају предратни зајмови, емитовани у Француској. Другу групу представљају послератни зајмови нарочито Блер и стабилизациони зајам. Предратни су зајмови уређивани путем преговора и привремених споразума, услед тога што су били предмет суђења у Хагу, и што је наша држава била осуђена, по тако званој златној клаузули, да се ти зајмови имају валоризирати, којом је приликом усвојена једна прогресивна скала валоризације која треба да достигне сто на сто, док она средња скала треба да достигне 66%.

1931, пак, представља прекретницу у нашем билансу плаћања, а у исто време и у уредном плаћању наших међународних обавеза. Те је године Југославија, као и остале државе, изгубила репарације, које су износиле преко седам стотина милиона динара у девизама те је за њу настала ситуација да не може одговарати својим обавезама како у погледу буџета тако и у погледу трансфера.

По томе основу мора се приступити споразумевању да се нађе једно привремено решење у очекивању услова и времена када би се омогућило дефинитивно уређење наших спољних дугова.

Друга група наших обавеза је дуг према државама и она има у главном два елемента: поратне позајмице које нису велике, у главном према француској влади, а друга група су ратни дугови. Као што видите, ратни дугови нису овде садржани и дај Боже да не буду поменути и у будуће. Ратни дугови су престали да се плаћају кад су престале да се плаћају и репарације. Нико није толико алтруистички оријентисан да плаћа што није дужан или што не може да плати. Према томе, методама алтруизма неће поћи ни наша земља.

Што се тиче коначног и дефинитивног уређења наших спољних дугова, понаособ емитованих, ја не видим могућност да ће се то брзо свршити у једној финалној форми. Финална форма је за нас једна снажна конверзија која би донела осетно ново олакшање у поређењу са условима који су били утврђени уговорима о емисији. (Др. Милош Тупањанин: А колико се плаћа?) Али ће ту бити врло великих тешкоћа по коме паритету да се обвезнице предратних зајмова замене за будуће. Зато немојте очекивати да ми можемо то лако свршити. Обострана добра воља постоји да се то питање дефинитивно уреди, али изгледа да се то може уредити, или не, пре су такви да то не можемо очекивати за ову годину. То је ствар споразумева-

ња, одмеравања наших могућности и од тога ће то у првом реду и зависити.

Господо, наш унутрашњи дуг у главном се састоји из емисија које носе карактер принудних зајмова. Ми смо имали један зајам 1921 године 7%, емитован на слободној пијаци. После тога су емитовани зајмови било за ратну штету, било за одузету земљу итд. То све носи обележје принудних зајмова и требало је да протекне дуги низ година па да се покуша да Краљевина Југославија обнови и створи свој унутрашњи кредит.

1931 године, кад смо обуставили спољна плаћања, тим истим моментом Краљевина Југославија нашла се отечена од међународне кредитне пијаци и била упућена сама на себе.

Ми нисмо били у могућности да тражимо зајмове у Лондону, у Америци или у Паризу, јер су наше обвезнице спале на 14% од нормалне вредности. Природна је ствар да нико није могао нити хтео под таквим околностима да купује нове обвезнице са 100% вредности. Спољни кредит Југославије био је опао на најнижи ниво. Како ни једна земља не може да остане без кредита, то се поставило питање обнове кредита стварањем унутрашње пијаци.

Кад су у питању унутрашње емисије онда добра је ствар та што исплата у земљи не сиромашти земљу како то чини исплата у инострану валути. Ти су покушаји опрезно вршени тако да се могу свести на две операције. Прва операција је 5% зајам за јавне радове, у прво време замишљен у износу од 500 милиона а после повећан на милијарду динара. Каматна стопа 5% за ову емисију није могла одговарати условима пијаци и због тога зајам није бачен на пијаци, него су целокупну суму ресорбовали државни заводи. Други посао су благајнички записи Министарства финансија. Овде је у Народној скупштини са много разлога било наговештено да наша држава често пута појединим привредницима наноси тешке штете, које су кадшто могле бити узрок њиховом краху и руини, услед тога што исплате за извесне испоруке, извештан материјал и радове или друге ствари нису вршене на време него је протичало по више месеци па и година док су људи дошли до својих законитих права. Понајвише узрок томе био је тај, што државна благајна није располагала касеном готовином и механизмом којим располажу државне благајне модерних земаља. Ми нисмо имали уређен „Service de tresorerie". То је најзад урађено емисијом благајничких записа Министарства финансија, којих има у оптицају од прилике 1400 милиона. Тиме се постигло то да се створи папир који се лако конвертира у новац и тиме могу да се исплате постојеће обавезе, а да благајничка служба функционише како треба, без икаквога потреса. озбиљно уређење нашег благајничког механизма је важан допринос за побољшање услова за добро функционисање државног апарата и важан, конструктиван допринос нашој привреди као и нашем банкарству.

Што се тиче банкарства које је такође поспрунуло, оно је у овим папирима нашло првокласни пласман, који се није демантовао ни за време септембарске кризе прошле године, јер је оно мало папира које је бачено на пијаци апсорбовао до краја. Износ бачен на пијаци није био велики. Он се креће око 170 милиона динара. — То су два

посла емисије извршена на нашој унутрашњој пијаци. Трећи посао, који је на дневном реду, а којим је стварно покушано да се наша кредитна пијаци ојача, јесте пројектована емисија зајма од 4 милијарде за привредно унапређење земље и за наоружање. То је посао мало дужег напора, јер је замишљено да се емисија спроведе и спровешће се за време од 4 године. Да је на услове нашег јавног кредита посвећена пажња види се по томе, што се у вези са осигурањем има да употреби изврстан проценат резерви за пласирање у хартије од вредности. Тај систем није гениалан проналазак наше земље, то је систем који се свуда у свету употребљава. У овај посао не сме да се уноси анархија већ држава мора да преузме одговорност за пензије оних који су на измаку живота, да они те пензије и добију.

Ако они буду употребљени у радове од опште користи, као што су радови за осигурање наше земље, као што су радови за изградњу нових магистрала железничких, уређење бујица, асанацију појединих крајева, онда свакако да ту осигураник у исто време својим скромним доприносом за лично осигурање допринеси и општем привредном бољитку земље. Емисија ових зајмова није у потпуности завршена и ту нам предстоји приличан број стотина милиона који ће се појавити на пијаци, али се истовремено врши повлачење зајмова, они имају одређени рок трајања и према томе држава их повлачи и оспособљава за нове емисије. У току ове буџетске године за повлачење унутарњих емисија употребљено је ефективно 44 милиона динара, за коју су суму већ откупљене обвезнице, што ће бити ускоро регистровано и објављено. (Др. Милош Тупањанин: А узети нове зајмове!) Нових зајмова биће. За северни аграр приближно има 700 милиона да се емитује. Међутим, ако констатујете да је више од милијарде динара амортизовано само код ратне штете, онда видите да омортизација долази прилично до изражаја.

Претседник Милан Симоновић: Господа народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена, то је претрес у појединостима предлога буџета расхода — III раздео — Државни дугови завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама, седењем и устајањем. Господа народни посланици, који примају прочитане партије, изволе седети, а који не примају, изволе устати. Молим известитоца г. Франца Габровшека да изволи прочитати партију 63.

Известилац Франц Габровшек прочита партију 63 — III раздео — Државни дугови.

Претседник Милан Симоновић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 63? Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. (Већина седи). Објављујем да је прочитана партија 63 примљена. Изволите чути партију 64.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода — III раздео — Државни дугови — од партије 64 до партије 65, закључно. —

Претседник Милан Симоновић: Господа народни посланици, пошто је предлог буџета расхода — III раздео — Државни дугови по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода — III раздео — Државни дугови примљен.

Прелазимо на претрес у појединостима буџета расхода — IV раздео — Министарство правде.

Реч има Министар правде др. Виктор Ружић. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Ministar pravde dr. Viktor Ružić: Kako vam je poznato, prilikom mog dolaska na položaj Ministra pravde zatekao sam već izraden i podnesen predlog budžeta, pa s toga nije potrebno da naročito istaknem, da u njem n.sam provadao izmjene, koje bi možda smatrao kod temeljitog studija potreba pravosuda kao i vjerskih uprava opravdanima. Izvesne manje korekcije poduzete su ipak u rasporedu personala, tako da se donekle udovolji stvarnim potrebama, dok će naročita briga područnog mi Ministarstva biti da se tokom buduće budžetske godine najrigoroznije ispitaju sve potrebe naših sudova, koliko u pogledu osoblja, toliko i u pogledu materijalnih sredstava, tako da se naše pravosude uzmogne održati na doličnoj visini. Naša nastojanja moraju biti upravljena na to, da sudijski stalež dobije u činovničkoj hijerarhiji onaj značaj koji ga po njegovoj važnosti ide a kad mu je već garantirana nezavisnost, nužno je da se pobrinemo da bude garantiran i pravilan izbor sudija kako po značaju tako i po znanju. Zato smatram za našu najpreču dužnost da što prije donesemo zakon o sudijama koji će uzimajući u obzir naše specifične prilike imati gornje u vidu.

Pored pravosuda koje nesumnjivo iziskuje svoje reforme imademo i niz neriješenih pitanja na vjerskom polju, naročito kod pravoslavne i katoličke vjeroispovijesti. Tako se primjerice imade, u smislu propisa § 21 Zakon o srpskoj pravoslavnoj crkvi, riješiti pitanje o visini materijalne pomoći koju treba da dobiva srpsko-pravoslavna crkva. Mogu da izjavim da će se tome radu u najskorije vrijeme pristupiti, pri čemu nije potrebno da naročito naglasim da će se isti principi primijeniti i za katoličku crkvu.

Sam predlog budžeta rashoda Ministarstva pravde za 1939/40 godinu u iznosu od 456.733.241 dinar, pokazuje prema budžetu za 1938/39 godinu povećanje od 60 miliona dinara.

Nadležnost Ministarstva pravde kako znadete vrlo je opsežna jer u nju spada uprava cjelokupnog pravosuda, osim vojnog, nadzor na upravnim sudovima, advokatima i javnim bilježnicima, međunarodni pravni saobraćaj, izradivanje resornih zakonskih projekata i uredaba, uređivanje zbornika resornih zakona i uredaba, suradnja u stručnom zakonodavstvu ostalih resora u svrhu da se osigura pravilna primjena zemaljskih zakona, uređivanje i nadgledanje pravnih odnosa svih priznatih vjeroispovijesti, svi vjersko politički poslovi, uvođenje zemljišnih knjiga i napokon podizanje i nadzor i održavanje domova maloletnika i kaznenih zavoda.

Među najvažnije zadatke Ministarstva pravde, spada nesumnjivo izrada zakona, te da bi se taj posao sa uspjehom mogao završiti u predlogu budžeta za 1939/40 godinu, predviđeno je povećanje izdataka u partiji 69 sa 612.000 dinara, tako, da ta partija iznosi sada 830.000 dinara. Taj kredit služiće u prvom

redu i za pokriće troškova za pripremanje definitivne redakcije projekata gradanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju, a pri tome će se imati u vidu sve primjedbe, stavljene na preosnovu gradanskog zakonika, te će se nastojati, da se što prije zakonska osnova iznese pred ovaj Dom. Donošenjem novog gradanskog zakonika prestati će opravdane kritike, koje se sa raznih naših pravnih područja čuju o nesavremenosti pojedinih pravnih zasada na polju privatnog prava. Iz navedene svote podmiriti će se i troškovi za izradu trećega dijela Trgovačkog zakona (obligacioni dio, partije o ugovornom osiguranju i izdavačko nakladnom ugovoru), nadalje za izradu drugih potrebnih zakona i uredaba, kao i za izradu jednog Zbornika prečišćenih zakona, uredaba i pravilnika koji se primjenjuju u sudskoj praksi. Ovaj Zbornik imao bi obuhvatiti cjelokupnu materiju, kako materijalnog, tako i formalnog zakonodavstva, koje se primjenjuje kod sudova, a taj će Zbornik biti sudovima od velike koristi i pomoći, jer neće morati postojeće zakone tražiti po »Službenim novinama«, finansiskim zakonima i raznim zakonima o izmjenama i dopunama osnovnih zakona ili se služiti lošim izdanjima.

Napokon će se u vezi sa donošenjem Trgovačkog zakona iz ove svote podmiriti i troškovi oko osnivanja Trgovačkog registra, koji je predviđen Trgovačkim zakonom.

O zamašnosti i značaju cijeloga ovoga rada mislim da nije potrebno trošiti riječi.

Gospodo narodni poslanici, vama je sigurno poznato, da na teritorijama Apelacionog suda u Beogradu, Skoplju i Velikog suda u Podgorici sve do donošenja novih zemljišnoknjižnih zakona nisu postojale zemljišne knjige. Da bi se dovršio sav ogroman posao oko konačnog uvođenja zemljišnih knjiga i na tim područjima, Ministarstvo pravde radi intenzivno na uvođenju novih povjerenstava za osnivanje zemljišnih knjiga u onim srezovima u kojima je već izvršena katastarska izmjera, te da bi se ovaj posao što uspješnije proveo, povećani su izdaci u partiji 76 za 400.000.— dinara, tako da ta partija iznosi sada 500.000.— dinara.

Prema zakonu o osnivanju novih okružnih i sreskih sudova od 14 aprila 1938 godine tokom ove budžetske godine osnovati će se i to, sa danom 1 juna 1939 godine na teritoriji Apelacionog suda u Beogradu tri nova sreska suda. Na teritoriji Apelacionog suda u Skoplju sedam sreskih sudova na teritoriji Velikog suda u Podgorici jedan sreski sud, na teritoriji Apelacionog suda u Sarajevu devet sreskih sudova, te napokon na području Apelacionog suda u Splitu jedan sreski sud. Osim osnivanja ovih novih sudova Ministarstvo će stalno imati u vidu sve potrebe za eventualnom daljom reorganizacijom sudova, kako bi se razumnom raspodjelom rada postigla što veća efikasnost sudskog poslovanja. S time u vezi predviđeno je primjerice obrazovanje Trgovačkog suda u Zagrebu u skladu sa propisom § 27 Zakona o uređenju redovnih sudova.

Za podmirenje svih materijalnih potreba, koje će nastati kod osnivanja napred spomenutih sudova, a u svrhu, da se tokom budžetske godine osigura njihov normalni rad, predviđeno je povećanje materijalnih izdataka u odnosnim glavama, a također je predviđeno i postavljanje 280 novih službenika. Pri tome moram naročito spomenuti, da je na teritoriji Apelacionog suda u Beogradu i Skoplju broj sudskih

pripravnika, sekretara, arhivskih pripravnika i služitelja nerazmjerno veći od broja onih na teritoriji Apelacionog suda u Zagrebu, pa je u svrhu, da bi se sudovima omogućio rad, sa gore navedenih teritorija premješteno na teritorij Apelacionog suda u Zagrebu 20 sudskih pripravnika, 5 sekretara, 5 arhivskih pripravnika, 10 zvaničnika-dnevničara i 20 služitelja dnevničara. Osim toga, kako će to biti niže spomenuto, uzeto je za upravne sudove 3 sudska pripravnika, 2 sekretara i 5 zvaničnika-dnevničara, a za područje Apelacionog suda u Ljubljani uzeta su 2 dnevničara služitelja. Ovakva raspodjela osoblja biti će u interesu uspješnoga rada samih sudova, a biti će od koristi i za sudsko osoblje, jer će mu se time olakšati rad i omogućiti bolje napredovanje u službi.

Moram nadalje naglasiti, da je bilo neophodno potrebno povećati kredite za nabavljanje i popravak kancelarijskog namještaja, knjiga, obrazaca itd. a po najviše za troškove krivičnog postupka jer je bilo momenata, kad sudovi nisu bili u mogućnosti da rade, radi pomanjkanja kredita, te je takovo pomanjkanje kredita često puta baš bilo glavna smetnja uspješnom radu sudova. Zbog nedovoljnih kredita u part. 696 ranijega budžeta, za popravak zgrada, stanje sudskih zgrada i higijenski uslovi rada u sudovima bili su na vrlo niskom nivou, što je ugrožavalo zdravlje ne samo sudskih zatvorenika, već i samog sudskog osoblja, budući da je ono, provodeći najveći dio dana u nehigijenskim kancelarijama, vrlo često oboljevalo. Zbog toga su krediti u ovoj partiji povećani za 543.000 dinara, te će se iz te svote tokom budžetske godine izvršiti najhitniji popravci i time kako tako poboljšati higijenski uslovi rada sudskog osoblja. Ovo je potrebno tim prije, što su sudski poslovi u konstantnom porastu. Da bi dobili bar približnu sliku opsega sudskog poslovanja, navesti ću vam, da je prema statističkim podacima Ministarstva koji su izrađeni na osnovu sudskih izvještaja, tokom godina 1935, 1936, 1937 porast krivičnih predmeta iznosio prosječno oko 20% godišnje. 1937 godine bilo je tako kod prvostepених sudova 576.966 krivaca, koji su odgovarali za razna krivična djela. Ako se taj broj uporedi sa brojem stanovništva u državi, vidi se, da je u toku prošle godine svaki 27 građanin odgovarao krivično pred sudom. Nema sumnje, da je za takav ogroman rad potrebno osigurati uredne prostorije. Upravnim sudovima prebačeno je od redovnih sudova, kako je to gore već spomenuto, dva sekretara, tri sudska pripravnika i pet zvaničnika-dnevničara i to na ona područja, gde je povećanje broja osoblja bilo neophodno potrebno.

Osobito se teško osjeća kod upravnih sudova pomanjkanje potrebnog kancelarijskog osoblja, budući da je taj broj i danas isti, kao i godine 1922, kada je možda bio dovoljan, jer opseg poslovanja tih sudova nije tada bio tako velik, kao što je danas. Donošenjem novih zakona, a naročito zakona o opštinama, poslovi upravnih sudova znatno su se proširili, te su ti sudovi preopterećeni poslom i u stalnom zaostatku.

Tako je primjerice koncem 1938 godine u upravnom sudu u Beogradu ostalo neriješenih 5.312 predmeta, a u upravnom sudu u Zagrebu 5.091. Nesumnjivo je, da ovako veliki zaostaci u rešavanju predmeta kod upravnih sudova, ne samo da su na štetu pojedinih interesiranih stranaka, već je i od javnoga interesa, da do zastoja u radu upravnih sudova ne dolazi. Da se izbjegne ovome zlu, jedino je sretstvo,

da se naročita pažnja posveti pitanju broja osoblja kod tih sudova.

Smatram za dužnost da vam istaknem, da je, prema stvarno ukazanim potrebama, kredit za uređenje, održavanje i čuvanje vojničkih grobalja u zemlji i inozemstvu povećan za 50.000 dinara, te da je za podizanje spomenika i kosturnica u Skadru i Ljubljani, kao i u zemlji uopće, predviđena svota od 950.000 dinara.

Kao jedan izvanredni izdatak u ovome budžetu pojavljuje se i svota od 35.000.000 dinara, koja se na osnovu §-a 26 Finansijskog zakona za 1938/39 godinu isplaćivala u ime 10% Patrijaršijskog prireza.

Rimokatolička i Grkokatolička vjerska uprava dobila je za materijalne izdatke povećanje od 400.000 dinara, a povećanje izdataka od 1.884.385 dinara nije ništa drugo, nego ispravka ranijega budžeta, jer je ta suma stalno nedostajala.

Gospodo narodni poslanici, smatram za potrebno da istaknem, kako je našim novim krivičnim zakonodavstvom ostvarena savremena organizacija izvršenja kazne. Naše kazneno pravo usvojilo je naime kod izvršenja kazne t. zv. progresivni anglo-irski sistem. No ne samo način izvršenja kazne, već i ostale krivično-pravne institucije, kao primjerice uslovna osuda, uslovni otpust, razne mjere bezbjednosti, individualni postupak sa pojedinim zatvorenicima u zavodima, imaju da služe osnovnome cilju našega kaznenoga prava, a to je represivna borba protiv kriminaliteta s jedne strane, a s druge strane nastojanje oko popravljivanja onih, koji su već došli u sukob sa krivičnim zakonom.

Dosljedno provođenje ovoga sistema izvršenja kazne traži, da se i kazneni zavodi grade tako, da bi odgovarali svim potrebama koje taj sistem stavlja. Radi toga se, nakon stupanja na snagu novog krivičnog zakonodavstva, nove građevine kaznenih zavoda zidaju tako, da se progresivni irski sistem može u cijelosti primjenjivati, a zgrade, koje su ranije postojale i koje ne odgovaraju zahtjevima toga sistema, preuređuju se u granicama finansijskih mogućnosti prema tome cilju. U tu svrhu je pored redovitih budžetskih sretstava, do sada iz sretstava Centralnog fonda za podizanje zavoda utrošeno 2.953.285 dinara. I ako je baš za svrhu podizanja kaznenih zavoda osnovan našim novim krivičnim zakonodavstvom Centralni fond, nisu se nažalost iz toga fonda mogle podmirivati potrebe oko podizanja kaznenih zavoda, jer se je najveći dio prihoda ovoga fonda do sada zbog nedovoljnih budžetskih sretstava, trošio na pokrivanje troškova oko izdržavanja osuđenika, te se u tu svrhu do sada potrošilo oko 30 miliona dinara. Zbog toga je, a i zbog porasta kriminaliteta i općeg poskupljenja života, nametnuta potreba da se u budžetu povećaju izdaci za materijalne potrebe kaznenih zavoda sa 5.675.500 dinara.

Naš zakon o izvršenju kazni lišenja slobode, imajući u vidu odgojno djelovanje rada na osuđenike, propisao je, da je rad obavezan za sve osuđenike. Stoga naši kazneni zavodi razvijaju jaku privrednu djelatnost te su pored poljoprivrede uvedene u njima i ove vrste zanata: tkalački, krojački, obućarski, mehaničarski, električarski, stolarski, rezbarski, bravarski i dr. Razumije se, da se upotrebljava samo osuđenička radna snaga.

U normalnim prilikama iznosi kapacitet naših kaznenih zavoda 7.370 osuđenika, ali je usporedo sa porastom kriminaliteta porastao i broj osuđenika u

zavodima; tako da smo na dan 1 januara ove godine imali 9.343 osuđenika tj. 2.064 više od normalnog stanja, a 889 osuđenika više nego prošle godine. Razumljivo je stoga, gospodo narodni poslanici, da ovo povećanje broja osuđenika uslovljava i porast materijalnih potreba kaznenih zavoda i povećanje rada u njima, a time se opravdava i potreba povećanja budžetskih sretstava za te svrhe.

Novim našim krivičnim zakonodavstvom predviđeno je za prinudno odgajanje djece i mladih maloljetnika osnivanje državnih zavoda. Naša nastojanja oko osnivanja ovakvih zavoda uznapredovala su toliko, da danas imamo sedam takovih državnih zavoda.

Ovi zavodi služe uspješno svojoj svrsi te u njima smještena djeca i maloljetnici uče zanate, rade poljoprivredne poslove, a pitomci iz Gline pohađaju čak i gimnaziju.

Završavajući svoje izlaganje, ponavljam da predlog budžeta područnog mi resora za 1939/40 godinu iznosi 456.733.241 dinar, te je prema tome za 60 miliona dinara veći od prošloga. Ovo povećanje nastalo je:

- 1) radi isplate potraživanja srpskoj pravoslavnoj crkvi prema §-u 26 Finansijskog zakona za 1938/39 godinu;
- 2) radi povećanja broja osoblja potrebnog za sudove, koji će se novoosnovati;
- 3) radi osnivanja novog odeljenja pri odeljenju Kasacionog suda u Beogradu;
- 4) radi materijalnih potreba novoosnovanih sudova;
- 5) radi povećanja broja stražara kod kaznenih zavoda;
- 6) radi povećanja troškova krivičnog postupka;
- 7) radi povećanja izdataka za popravljivanje historijskih spomenika, crkava, sudskih zgrada i zatvora; te napokon.
- 8) radi podmirenja raznih drugih hitnih potreba sudova.

Pri tome valja uvažiti naročito da su cijene svih artikala, kako za kancelarijske potrebe, tako za ogrijev, osvetljenje i za ishranu porasle, te se ta povećanja kreću prema tržišnim cijenama ovih artikala.

Spomenuti mi je još, da sav ovaj veliki i raznovrsni posao, koji spada pod Ministarstvo pravde obavlja 5.413 činovnika, 1.781 činovnički pripravnik, 2.443 zvaničnika, 1.115 služitelja i 2.749 ostalih službenika, dakle ukupno 13.501 osoba. Ako se uvaži sva težina i opseg ovih poslova, mora se doći do zaključka, da taj broj nije ni malo velik tim prije, što se tokom svake godine proširuje opseg sudskog rada, te su tako u najnovije vrijeme u nadležnost sudova prešli primjerice svi invalidski sporovi.

Uvjeren sam, gospodo narodni poslanici, da ste na osnovu ovoga moga izlaganja stekli uvjerenje o potpunoj opravdanosti predloženih izdataka, te vas stoga molim, da ovaj moj predlog izvolite usvojiti. (Odobranje i pljeskanje).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Реч има народни посланик г. Бранко Аврамовић. (Гласови: Није ту!). Како г. Аврамовић није ту, сматра се да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. Урош Недељковић. (Гласови: Није ту). Како г. Недељковић није ту, сматра се да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. Деметриј Вебле.

Demetriј Veble: Gospodo narodni poslanici, za dobro i uredeno pravosuđe u državi nije potrebno da imamo samo stručno dobro obrazovane sudije nego je potrebno da su i na potrebnoj moralnoj visini.

Da se ovo postigne, u prvom redu je dužnost države da njima obezbedi ličnu i materijalnu nezavisnost. To je moguće jedino u formi Zakona o sudijama.

Stvarno, danas ne postoji stalnost sudija. Ustavom, od 1931 godine, bila je našim sudijama zagarantovana stalnost. Odredbe ovoga Ustava o sudstvu i sudijama dosta su liberalne i odgovaraju načelima uređenja savremenih demokratskih država i daju dovoljno jemstvo za zaštitu slobode, časti, života i imovina građana.

Ali Zakon o sudijama koji danas važi donesen je 8 januara 1929 godine te su njegove odredbe i sada u punoj saglasnosti sa tadanjim Zakonom o Kraljevskoj vlasti i Vrhovnoj državnoj upravi od 6 januara 1929 godine.

Taj Zakon nije imao odredbe o sudskoj stalnosti kao što nije imao ni odredbe o drugim demokratskim ustanovama, tj. političkim partijama, Parlamentu itd.

Prema ovakvom stanju, danas važeći zakon o sudijama ne samo da nije u saglasnosti sa načelima Ustava, nego je baš naprotiv s njima u direktnoj suprotnosti. Kad bi se naime dogodilo da bi bio jedan sudija premešten, protiv toga on se ne bi mogao žaliti Državnom savetu. Državni savet, naime, nije ovlašćen da ispituje da li je jedan formalno valjani zakon i u materijalnom pogledu u skladu sa Ustavom, jer se sudi pri izricanju pravde samo po zakonu.

Ma koliko imade nekih koji moguće i opravdano pomišljaju protiv toga da se uvede stalnost sudija i to ma iz kojeg budi razloga, ipak treba na ovome mestu u interesu pravde istaći, da smo svi zainteresirani time, da dođe što pre do stalnosti sudija.

Sudijama treba naime zagarantovati zaštitu kako od strane njihovih pretpostavljenih u pogledu izricanja presuda ali isto tako i od uplivanja sa strane partija itd.

Na drugoj strani nemoguća je zamisao stalnosti sudije, ako on nije i materijalno nezavisan. Moramo priznati da su prinadležnosti sudija, osobito onih koji su u nižim grupama, tako niske da jedva dostižu njihov egzistenčni minimum, ali o tome može se govoriti.

Zamislimo sada jednog sudiju koji imade još dece. U takvim prilikama se nehotice stvara za ovakvog čoveka stanje da dođe u položaj materijalne ovisnosti.

Ali pošto znamo da u sadašnje vreme nije moguće tako brzo doneti jedan zakon osobito jer sve to traži izvesno povećanje njihovih prinadležnosti a g. Ministar finansija kaže da nema potrebnih budžetskih mogućnosti, to molim g. Ministra pravde da izvrši izvesne korekture u Zakonu o činovnicima, i to u pogledu unapređenja sudija okružnih sudova i državnih tužilaca u III položajnu grupu.

Dok, naime, činovnički zakon dopušta unapređenje u III grupu starešinama sreskih sudova, to je kod sudija okružnih sudova i državnih tužilaca nemoguće — izuzev u jednom iznimnom slučaju — mada su oni stvarno na višem položaju.

Kao što sam u početku izneo, dobro sudstvo ovisno je od savesnih sudija. Zbog toga je potrebno

da se i kod Ministarstva pravde uvede praksa prilikom primanja sudskih pripravnika u državnu službu da se uzimaju samo takvi diplomirani pravници koji pružaju u svakom pogledu dovoljnu garanciju da će biti nivo našeg pravosuđa na visokom stepenu.

Potrebno je, dakle, da prekinemo sa praksom da se primaju pripravnici po redu po kojem su predate njihove molbe za prijem u državnu službu, nego da se zavede među njima jedan izbor.

Uveren sam da ćemo u slučaju dobrih izbora stručnih, obrazovanih, moralno visoko stojećih a i materijalno dobro obezbedenih sudija doći u položaj da se narod neće žaliti da u sudu nema pravde, kao što se danas, žalibože, više puta a i opravdano događa. Isto tako molim G. Ministra pravde da prekine sa onom praksom koja je bila zavedena kod nas poslednjih godina, a koju kod nas prije nismo poznavali t.j. da budu na mesto zvaničnika postavljeni nadničari.

Moramo priznati da jedan službenik, komē koliko-toliko nije zagarantovano da će ostati u državnoj službi, nikada ne može prilikom vršenja svoje službe raditi tako savesno kako bi radio u obratnom slučaju.

Od ovakvog čoveka ne može ni država, koja mu nije obezbedila sva prava, tražiti da vrši službu onako kao što bi trebalo.

Ovakav službenik, na kraju, nema ni interesa da bi se upoznao sa propisima službe, jer ne zna kako će biti s njime u buduće i pomišlja da li u opšte ima kakvog smisla da se sa propisima svoje službe upozna.

Nadalje, molim G. Ministra pravde, da reši pitanje gruntovnog činovništva pod sudova, da se njihov službeni položaj međusobno izjednači.

Ima, gospodo narodni poslanici, još jedno pitanje koje je osobito za nas Slovence od vrlo velike važnosti. To je pitanje prenosa Kasacije Vrhovnog suda za Sloveniju i Dalmaciju iz Zagreba u Ljubljani.

Posle Svetskog rata pojavila se potreba Vrhovnog suda za Sloveniju i Dalmaciju pošto su ove pokrajine imale jednako zakonodavstvo.

Bila je namera da se ovaj Vrhovni sud namesti u Ljubljani, a sa tom namerom bila je saglasna i tadašnja Dalmatinska pokrajinska vlada.

Konačno je preovladao upliv nekih uplivnih Dalmatinaca i Vrhovni sud za Sloveniju i Dalmaciju bio je ustanovljen u Zagrebu i dodeljen kao Sto sedmorice, Odeljenje B) Vrhovnom sudu za Hrvatsku i Slavoniju.

Sa ovakvim rešenjem mi nikada nismo bili zadovoljni. Sto sedmorice bio je izričita hrvatska istorijsko-pravna ustanova, koju mi nikada ranije nismo poznavali jer se kod nas i po našim propisima nije sudilo u Senatu od 7 članova nego samo po 5. Sa druge strane, Sto sedmorice, Odeljenje B) ima najviše posla sa stvarima koje dolaze iz Slovenije zbog čega je još više opravdan zahtev, da bude Vrhovni sud premešten u Ljubljani.

Ovaj premeštaj ne bi bio vezan ni sa kakvim većim izdancima, pošto i sada radi kao zasebna ustanova sa specijalno određenim činovništvom.

Kao što smo videli iz ekspozea G. Ministra pravde, potrebe sudstva u celoj državi vrlo su velike.

Mada priznajem da je i u ostalim krajevima naše države velika oskudica kako u ličnim, tako i u materijalnim potrebama, ipak smatram za umesno da skrenem G. Ministru pažnju na velike potrebe u području Apelacionog suda u Ljubljani.

Što se tiče ličnih potreba, one su kod nas relativno sigurno najveće a to zbog toga, što naši sudovi ne sude samo u parnicama naših državljana, nego imaju dosta posla i sa strancima.

Inostrane firme koje poznaju visoki stepen naših sudova odgovaraju naime za sve poslove koji proističu iz njihovog poslovanja sa našim firmama u celoj državi pred nadležnosti naših sudova.

Na taj način poslovi rastu i sudovi su iz dana u dan sve više opterećeni i ne mogu svoj posao obavljati tako kako bi to trebalo.

Samo vanrednom marljivošću naših sudija i administrativnog osoblja treba zahvaliti da poslovi idu napred. Ali ovakvo stanje ne može dugo trajati. Sudijama i administrativnom osoblju nije moguće raditi iz dana u dan od 8 sati izjutra pa do 7 sati uveče, kao što je to slučaj kod naših, osobito sreskih sudova. Na kraju treba da podvučem da brzina u radu, osobito na području sudova, nije korisna jer njihov delikatan rad treba vršiti pažljivo i sa razumevanjem.

Što se tiče materijalnih potreba i ove nisu dovoljne kao što se može videti iz predloga budžeta Ministarstva pravde.

Ima jedna stvar zbog koje se osobito žale sudije, a to je potreba nabavke stručnih knjiga, listova i časopisa i to kako domaćih, tako i stranih. Mi svi znamo da se pravna znanost razvija i da skoro svaki dan izlazi kakva pravna knjiga bilo kao sistem bilo kao komentar zakona. Sudijama su ove knjige potrebne kako bi usavršavali svoje znanje. Pitanje je, kako će sudije doći do ovih knjiga kada njihove nadležnosti ne dozvoljavaju nabavku takvih knjiga. Zbog toga je dužnost države da ona sama uvidi potrebu gornjeg traženja i da svim kako sreskim tako i okružnim sudovima omogućiti nabavku stručne literature i to domaće i inostrane.

Već u Finansijskom odboru bilo je od strane neke gospode govora o stanju sudskih zgrada u našoj državi. Ovom prilikom bilo je izneto da su zgrade svake godine u slabijem stanju i ako se ne budemo postarali još na vreme za nekoliko godina imamo da dodemo u položaj koji će nametnuti potrebu izgradnje novih sudijskih zgrada.

Ovom prilikom dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, da iznesem jedan slučaj. Merodavni faktori Apelacionog suda u Ljubljani 1931 godine ustanovili su zajedno sa stručnjacima potrebu popravke sudske zgrade u Mariboru, a što bi iznosilo oko 100.000 dinara. Onda se ova zgrada nije popravila zbog čega se je zgrada još više ruinirala te je prošle godine komisija utvrdila, da bi bilo potrebno zgradu odmah popraviti, a što bi sada iznosilo već 284.000 dinara. Takvih slučajeva ima mnogo, a to dokazuje da štednja u nepravo vreme nije na mestu. Koliko mi je poznato, bilo bi potrebno za sitne popravke sudskih zgrada u Sloveniji najmanje jedan milion dinara, a u predlogu budžeta za sledeću godinu predviđeno je samo 40.000 dinara. U tom pogledu ja molim g. Ministra pravde da učini sve kako bi se ovim potrebama udovoljilo, a što bi bilo moguće na taj način da bi se svi oni prihodi, koje dobije država iz područja Apelacionog suda u Ljubljani upotrebiti za udovoljenje navedenih potreba. Ovde ja mislim na Centralni fond za izgradnju kaznenih i sličnih zavoda.

Ima još jedna stvar za koju bi želeo g. Ministru skrenuti pažnju, a to su upravni sudovi. Ne mislim ovde Upravni sud u Celju, nego uopšte svi Upravni

sudovi u zemlji. Zbog kratkoće vremena neću da se upuštam u pojedinosti, nego bih želeo samo da naglasim to da kod naših upravnih sudova nema dovoljno stručno obrazovanih lica, zbog čega se akta ne rešavaju onako, kako bi to trebalo. U drugom redu trebalo bi jedanput prestati sa praksom koja važi u ovim ustanovama, a i u mnogim drugim u pogledu toga, da akta ne rešavaju referenti nego ih ovi dodeljuju na izradu sekretarima pa čak i pripravnicima usled čega se dešava da predmeti ne budu dovoljno proučeni ni raspravljani onako kako treba.

Ne bih odgovorio svojoj dužnosti a da ne spomenem pitanje prinadležnosti našeg katoličkog sveštenstva.

Gospodo narodni poslanici, sigurno vam je poznato da su bili naši sveštenici od vajkada kod nas u Sloveniji eminentni nacionalni, kulturni i prosvetni radnici. Ako danas Slovenija stoji na tako visokom kulturnom i nacionalnom nivou, onda to treba u prvom redu zahvaliti katoličkom sveštenstvu, koje je sve svoje znanje i ceo svoj život založilo u rad za dobro naroda i države.

Našu borbu za oslobođenje od tuđinskoga jarma isto tako su kako pre rata, tako i za vreme svetuskog rata vodili u prvome redu naši sveštenici. Dozvolite mi da spomenem neka imena koja igraju značajnu ulogu u našoj istoriji, a to su pok. dr. Krek, pok. Nadbiskup Jeglič, i sadanji Pretsednik Senata g. dr. Anton Korošec. Mada je to sveštenstvo bilo kao što je sada u službi naroda, ipak im država sa svoje strane nije priznala njihovu požrtvovanost i rad. To se može konstatovati na njihovim mizernim prinadležnostima, koje se ni u koliko nisu popravile. Katolička crkva u Jugoslaviji je jedina ustanova čiji položaj još nije regulisan. Dok se položaj ne reguliše u celosti, bilo bi potrebno, i to vrlo hitno potrebno, rešiti pitanje prinadležnosti katoličkih sveštenika. Danas kod nas u Sloveniji prima paroh prosečno 600—700 mesečne plate. Za ovaj novac treba da nabavi hranu, odelo, ogrev, svetlo, da plati poslugi itd. Svaki između nas mora razumeti u kakvim se teškim prilikama nalaze ovi naši sveštenici i da sa platom koju primaju, kao univerzitetsko obrazovani, nikako ne mogu da žive. Stoga najtoplije molim Gospodina Ministra pravde, a ne samo u svoje ime nego i u ime sviju poslanika iz Dravske banovine, da izvoli tome pitanju pokloniti svoju najveću pažnju, i što pre regulisati težak položaj našeg sveštenika. Njihovo stanje neka se popravi na taj način, da se našem sveštenstvu u pogledu prinadležnosti prizna onaj dodatak na skupoću, koji imaju sveštenici u Dalmaciji, a koji neka se povisi barem za 50%. Ako uzmemo u obzir, da broj našega sveštenstva ne dostiže 1000 lica, onda je jasno da to povišenje ne bi tražilo specijalnih materijalnih izdataka. Isto to važi za katoličko aktivno sveštenstvo. Ovo bi trebalo da važi i za one sveštenike koji su već penzionisani, a čiji je broj vrlo malen. Molim g. Ministra i celu Kraljevsku vladu da veruje u to da ovi izdaci neće biti uzaludni, jer će od ovoga imati koristi samo narod za kojega naše sveštenstvo u tolikoj meri i radi. Glasaju za budžet. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Потпретседник Алоизиј Михелчич: Има реч народни посланик г. Анђелко Михаиловић. (Није овде). Пошто г. Анђелко Михаиловић није присутан сматра се да је одустао од речи. Реч има народни посланик г. Драгутин Домаинко.

Dragutin Domainko: Gospodo narodni poslanici, ja neću govoriti o samoj politici Ministarstva pravde, nego ću samo ukratko obratiti pažnju na neke konkretne potrebe u gradu Zagrebu i Savskoj banovini. Ako dodete u Zagreb i ko nije bio u suskoj palati Okružnoga suda neka dode i neka pogleda kako tamo izgleda. (*Pavle Jovović:* Tamo nema ni stolica). Mnogo se veselim kako napreduje naša prestonica Beograd, veselim se mnogo, ali isto tako se žalostim kad vidim kako ima u Zagrebu mnogih potreba kojima nije udovoljeno. Gospodo, sudske zgrade u Zagrebu su tehnički u vrlo rdavome stanju, sobe su vrlo male i u njima otpada malter. One su pri tom i nehigijenske prostorije. Zatvori su isto tako pretesni i nehigijenski. Sobe u kojima se sudi u tako su rdavom stanju da čovek upravo mora da se čudi, kako je moguće da se tu izriču presude. O tome, gospodo, mnogo se već pisalo i govorilo. Zagreb nužno treba i traži palatu pravde. Potrebno je za sada zato predvideti najmanje 20 miliona dinara. Prema novinskim vestima, ako se ne varam, čujem da je predviđena jedna suma od oko 2 miliona dinara. Gospodo, ko zna bar nešto o tome kako se gradi jedna velika kuća, taj zna da to znači upravo toliko koliko n'šta. Ja mislim da me u tome neće demantovati ni Ministar pravde g. dr. Ružić, koji je bio više godina, baš u poslednje vreme, Ban Savske banovine, dakle koji poznaje potrebe grada Zagreba i koji i kao advokat ima sigurno za takve potrebe naročiti osećaj.

Zatim, gospodo, ako se pogledaju ostale sudske zgrade u Savskoj banovini, isto tako kao i ove u Zagrebu, videće se da su i one u sasvim nedoteranom i neizdržavanom stanju.

Prema informacijama koje imam bilo bi potrebno za neophodnu opravku tih zgrada bar 5 miliona dinara.

Osim toga, gospodo, ima još jedna interesantna stvar za koju sam ja lično saznao iz sudske prakse u Zagrebu. Gospodo, ima izvesnih materijalnih kredita koji su sasvim nedovoljni. Tako, na primer, okružni i sreski sud u Zagrebu ne mogu više da zovu stručne sudske veštace, jer nemaju odakle da ih plaćaju. Ja sam lično doživeo da se ponudilo 10 dinara stručnjaku sa fakultetskom naobrazbom za veštačenje! Ta suma je skočila konačno na nekih 100 dinara! Posledica toga je naravno da se stručnjaci ustručavaju i naprosto neće da idu na veštačenja. Možete misliti kolika je šteta za stranke kad moraju, radi pomanjkanja veštaka, da zavlache pretrese, ili kad moraju da zovu onog veštaka koji ne odgovara. Za razne manje potrebe treba bar 1 mil. dinara.

Sa tim u vezi ima još jedno pitanje, koje spada u potrebe zgrada a spada, mislim, pod nadležnost Ministarstva pravde, a to je pitanje smeštanja mladih maloletnika, okrivljenika od 14 do 17 godina, ali kod kojih su delikti maleni i nisu iz drugih razloga, nego samo usled nedovoljnog odgoja. Po al. 2 § 438 Kriv. postupka potrebni bi bili posebni zavodi za to. Takvih zavoda, međutim, nema, nego postoje samo državni zavodi za one maloletnike koji su već osuđeni radi zločina, a ti su prenatrpani i u vrlo rdavom stanju.

Po čl. 4 uredbe Ministarstva pravde od 1930 godine predvideno je osnivanje banovinskih, opštinskih i privatnih zavoda za odgoj i popravku dece i mladih maloletnika.

Ovo što ću sad o tome da kažem provlačiće se, možda, kroz sve resore, o kojima ću govoriti. Na banovine se apeluje da grade ovo, da se brinu za

ono itd., a međutim banovine nemaju sredstava. Prema tome i sada se mora istaći pitanje, koje čini vezu s našom unutrašnjom politikom a to je pitanje ili treba banovine osposobiti za život, ili država treba da preduzme finansiranje tih poslova od banovina, jer ovako kao do sada banovine ne mogu živeti. Zagrebačka opština bila je napravila jednu pretstavku 1938 da se izgradi jedan dom, u koji će se takva deca staviti da ne bi potpuno propala. Pošto to ne može sama da učini ni opština ni banovina, pozvana je država da pruži izdašnu pomoć.

Gospodo, ja sam dužan prilikom ovoga budžeta, u kome evo počinjem da izlažem potrebe zgrada Zagreba, da skrenem pažnju na jednu stvar. U našem javnom životu, u štampi, mnogo se u poslednje vreme govori o izvesnim podacima, u kojima se tretira neravnopravnost Srba i Hrvata u raznim oblastima. Međutim ja ću ovde da pomenem te podatke u pogledu činovnika, u ministarstvima, u centralnim nadležnostima. Ja, gospodo, ne ulazim u to da li su ti podaci tačni ili nisu, ali činjenica je da se o tome mnogo govori, i da se u takvoj atmosferi i raspravlja o rešavanju čisto političkih pitanja. Prema tome, ja ću, boreći se za ravnopravnost, da obratim pažnju g. Ministru pravde na te podatke i da ga zamolim da se ti podaci provere, jer ili su istiniti ili neistiniti. U svakom slučaju ja smatram da je dužna Kraljevska vlada i svaki ministar da uzme u ozbiljno rasmatranje ovo pitanje i da nam o tome da obaveštenja. Ja sam smatrao, gospodo, da treba da obavestim o tome Narodnu skupštinu i mislim i nadam se da ću takode u tom pogledu dobiti zadovoljavajući odgovor i od g. Ministra pravde. (Pljeskanje na desnici).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Има реч народни посланик г. Павле Јововић.

Павле Јововић: Господо народни посланици, наш народ лепо каже: правда држи земљу и градове а неправда руши оба двоје. Да би се ово стварно и остварило, потребно нам је да имамо не само добре законе, већ и добре судије. Ја одмах хоћу да кажем да су и садашње судије добре, јер је наше правосудје ипак на достојној висини, али хоћу да кажем да је потребно да се једанпут донесе закон о судијама и судијској сталности. Пре тога потребно би било, да дође један грађански закон. Неколико година о томе се води дебата, који закон да узмемо за основицу, да ли аустријски или француски. Међутим, господо, ми имамо један наш домаћи имовински закон који је изradio Валтазар Божишић и тај закон има довољно услова да се он узме за основицу новог грађанског законика, да се избере оно што је потребно.

Сад, господо, о судијској сталности. Судијска сталност је предвиђена и Уставом од 1931 али је тамо казано да ће се та сталност засебним законом утврдити. Када су претставници судијског удружења били код бившег министра правде а данашњег Претседника Скупштине и кад су га питали да ли има намеру да донесе закон о сталности судија, он је изјавио: имам намеру. Али на питање да ли и без тога закона судије уживају сталност, он није хтео да одговори, није хтео да потпише своју изјаву и да пусти у новине да судије уживају сталност. Судијска сталност није сигурна; она се увек може пореметити све дотле док се не донесе један нов закон којим ће та сталност бити загарантована. Зато је, господо, неоп-

ходно потребно да се тај закон донесе. У том закону прво је потребно да се реши сталност судија а затим да се побољша њихово материјално стање, јер, господо, постоји факат да онај који је непоштен, тај ће бити непоштен ма колико да му се да, а онај који је поштен биће поштен и са малим. Али постоји и други факат да судију треба потпуно обезбедити тако, да оног момента кад изриче правду и кад решава о части, имању и животу људи не мора ни о чему да мисли, на пример да ли има код куће 50 динара да се купи лек његовом детету или како ће отплатити одело; да иде усправно и да се ни од кога не плаши. Према томе сви су услови зато да судије буду материјално осигурани. То питање треба решити на опште задовољство и то никако неће бити скупо, јер је позната чињеница да баш судови доносе велике приходе држави од разних такса приликом доношења одлука.

Господо, потребно је поред тога да и судије могу напредовати више, јер зашто ограничити да судија окружног суда може само да иде до IV/1 групе. Зар тај човек, господо, да нема права да дође у III крупу као и старешина среског суда, који има много мању надлежност него онај судија окружног суда?

Господо, практикује се овако, да судски приправници кад добију за судије обично иду одмах у среске судове. То је, господо, погрешно, јер срески судија и ако решава мале ствари он их решава самостално, а они предмети које он решава, крупни су за свакога грађанина, јер су то увреде и клевете. Потребно је да млади судија, пре него што оде у срески суд, буде у окружном суду где ће у колегијуму тај млади судија стећи знања како се суди и да у пракси види, поред знања које је добио на универзитету, како се стиче судијско уверење. Јер ми, господо, ми смо дали велику власт судијама, дали смо да суде по судијском убеђењу, а кад сте судијама дали право да суде по судском обеђењу, онда им треба дати и добру награду и дати им добру праксу, да млађе судије науче о окружном суду како се закон примењује. Ја мислим, да би било врло умесно и оправдано кад би Господин Министар правде установио праксу да у почетку сваки судија проведе једну годину у окружном суду, па тек онда да иде у срески суд где ће бити судећи судија.

Господо, поред тога би у закону требало предвидети да се судије деполитизирају. Кад кажем да се деполитизирају, ја не кажем да им се одузме и право гласа, него да им се забрани да на територији свога суда за време избора агитују за једног посланика или против неког посланика. То се, господо, увек дешавало, па се каже: савест је ту. Али, господо, ту треба да буде савест велика да једном судији, кад му дође један човек који му је викао доле, да тај судија буде толико савестан да он буде објективан према томе човеку. Зато треба, господо, деполитизирати судију да он у своме округу не може да агитује за народне посланике, и да се судија који је био посланички кандидат, ако пропадне, не може поново да постави на исто место. Узмите да претседник суда који се кандидовао на овим изборима па је пропао, добије опет исто место. Како ће се он понашати према људима који су му одузели мандат? Зато у новом закону о судијама треба предвидети да се они који се кандидују за посланике не могу

реактивирати у истом суду те да се тим људима, који их нису изабрали за посланике свете.

Господо, служитељи и ниже судско особље слабо је плаћено. Један служитељ данас, господо, има 650 динара месечне плате. Од тих 650 динара њему се нешто и задржава и он са оним остатком мора да издржава целу своју породицу. Замислите, господо, једног служитеља у Београду са 650 динара месечно, који као служитељ има приступа у сва одељења где се налазе разни списи. Зар тај човек који је у таквој једној материјалној беди не може да поклекне и да за тричавих 50 или 100 динара извуче из некога списка исправу која је судбоносна за парничара или грађанина уопште? Ја мислим да је потребно да се једном ситном човеку одреди минимум за његову егзистенцију да не би дошао у прилику да учини кривицу, а нама није циљ да кажњавамо кривце, него да предупредимо да један човек дође у прилику да изврши кривично дело.

Потребно је, господо, судско особље повећати приликом решавања инвалидског питања, јер ће судије због тог питања имати већи број предмета за решавање.

А сада о државним тужиоцима. Исто тако треба и државне тужиоце обезбедити и огласити их за сталне. Ја ћу овде изнети један случај: У моме срезу извршено је једно убиство и то од кога? Од срескога начелника, јер су њега означили као убицу и они који су рањени и они који су погинули. Државни тужилац нареди 9 децембра истрагу против тога начелника и кад су га позвали, њега није било. Одговор је гласио да га нема. Државни тужилац затражи да га жандармеријска станица спроведе, али он ни до данас није саслушан. Али сад се дешава нешто друго. Г. Министар унутрашњих дела тражи од г. Министра правде актом својим бр. 87801/38 од 14 децембра прошле године да се тај државни тужилац пензионисе, и да се судија г. Марко Поповић, који је ту истрагу водио, стави под дисциплинску истрагу. Како је могао да донесе решење да се један срески начелник притвори, јер је тај срески начелник претставник Краљевске владе. Г. Министар правде није одмах прихватио то, него је послао инспектора и кад је инспектор отишао тамо, показало се да је државни тужилац поступио по закону и ја сам баш јуче прочитао у новинама да је тај државни тужилац Радосав Драговић унапређен у III групу 2 степена. Ја овим путем хоћу да изјавим признање г. Министру правде што је прво извидео ствар и онога човека не само што није пензионисао него га чак и унапредио. Ја му зато изјављујем признање. Овај државни тужилац прешао је преко сваке плашње и донео закониту одлуку, али други можда неће тако да поступи јер зна како може да прође. Има људи који су везани за које место из разних узрока, па неће као овај државни тужилац да ураде. Због тога сматрам да би државним тужиоцима исто тако као и судијама требало дати сталност и онда би они стекли углед код грађанства.

Сад, господо, нешто о адвокатском реду. Хоћу да вам скренем пажњу на питање адвокатских приправника. По старом србијанском закону један адвокатски приправник требало је да проведе као адвокатски приправник 2 године, а после да би стекао право на адвокатуру тај стаж се попео на 3 године, а у Аустрији 7 година, а сад се наша

нека средња линија и тај стаж треба да буде 5 година, а од тих 5 година једну годину мора да проведе у суду и то потпуно бесплатно! То је тако звана гладна година, јер човек треба годину дана да ради држави а од ње да не прими ни једнога динара. Овај стаж од 5 година је непотребан и сувишан.

Ова одредба је непотребна, а пренесена је из закона бивше Аустроугарске монархије која је хтела да фаворизира један ред на рачун другог. И ми смо због тога данас дошли до тога да у приправничким редовима имамо оно што је горе. Они што имају оца, стрица или ујака адвоката, ти ће наследити њихове адвокатске канцеларије, а оно што је сиротиња, мораће да бежи на другу страну, само да дође до хлеба, јер не може четири године да стажира код адвоката, пошто, као што знате, има и таквих адвоката који својим адвокатским приправницима плаћају свега по 250 динара месечно. А поред тога они имају да издрже и годину дана бесплатног приправничког стажа у суду.

Видите, господо, колико је то опасно да један човек служи годину дана бесплатно. Њега је можда јутрос газдарица истерала из стана због тога што јој није платио кирију, он нема данас шта да руча а мора бесплатно да ради држави пуну годину дана. Па зар, господо, такав један човек не може доћи до тога искушења да због своје материјалне оскудице упропасти своју будућност за увек. Или узмите, господо, и овакав случај. Један овакав адвокатски приправник води белешку на суду бесплатно и деси се то да буде на извиђању баш парница у којој је његов принципал једна парнична страна, и он из пажње према свом принципалу изостави из записника неку реч, због чега се потпуно измени смисао онога што се у записник уноси. А ви знате, господо, да судија у оваквим приликама не може да запамти све шта је издиктирао, него се то више на поверење потписује. Ја сам био судија и врло добро знам како се то у суду ради.

Ето видите, господо, у какву све опасност ми доводимо и парничаре и адвокате па и самога адвокатског приправника кад он мора читаву годину дана бесплатно да ради у суду. То треба што пре изменити и у исто време и овај стаж смањити, ако не на три, а оно бар на четири године, како би се омогућило и сиротним људима из селачког сталежа да дођу у редове адвоката, јер су баш они показали да су најспособнији у својој струци.

Судске зграде су свуда рђаве, и ја се придружујем ономе што је у погледу ових зграда изнео наш колега из Загребa. Ја сам пре две године био у Загребу и видео сам да тамо нема где ни да се седне: има једна велика зграда али је потпуно неуређена. Исто тако ни ми у Београду немамо ни једне судске зграде. Срески је суд у Београду толико претрпан да се народ у њему просто гуши, хајловој улици, а онај Окружни суд за округ београд налази се у једној старој згради у Кнез Михајловој улици, а овај Окружни суд за округ београдски мора 1 априла да се сели из садање своје зграде, јер ће та зграда да се руши. Потребно је, господо, не само у Београду него и у свима осталим крајевима наше земље да се почне са зидањем судских зграда. У Црној Гори нема ни једне

државне зграде за судове. Потребно је што пре приступити подизању нових судских зграда колико ради угледа државе и суда, толико и зато да би се могли да запосле и незапослени радници којих има доста.

Кад се говори о затворима и о притворима мора се рећи да је прави скандал у каквим све зградама морају људи да проводе време док су у притвору. Врло често пута они буду оглашени за невине и буду пуштени кући, али су они за то време док су били у притвору издржали већу казну него да су били у неком казненем заводу, у Митровици, у Пожаревцу или на другом месту, јер би тамо имали кревете, добијали би ручак и вечеру док су овде и неосуђени издржали једну најстрашнију тортуру и најстрашнију казну. Најубитачније је по ове људе то што најчешће по 30 њих буду стрпани у једну собу и тамо им се остави једна кофа у којој има да врше нужду. Овакви притвори су, господо, једно велико малтретирање ових људи и једно страшно легло и болести и заразе, и ја мислим да никако ни би требало дозволити да наши људи, чак и још и неосуђени, буду таквим невољама изложени.

Господо, сад ћу да пређем на једну другу ствар а то је костурница у Скадру. У овом буџету предвиђено је 400.000 динара за грађење костурнице у Скадру. Ја мислим да нема никога који не зна за борбе око Скадра, како 1912 и 1913 године, где је изгинуло око 10 хиљада Црногораца, као и око 1000 српских војника, тако и за време 1915/16 године. Повлачење српске војске оставило је много гробова. Ту имамо случај да су сви ти изгинули сахрањени по пољима и њивама, па би то све требало скупити и направити један достојни споменик.

Ја констатујем жалосну чињеницу, да ми ни за 20 година нисмо стигли то да учинимо, ма да смо увек приређивали репрезентације и изложбе по разним градовима Европе, где смо се претстављали да докажемо како смо напредовали. Ја мислим да је прва дужност била да сахранимо наше витезове и да им се достојно одужимо.

Једна ме је ствар заболела у Финансијском одбору. Наше колеге из Словеније тражили су за костурницу у Љубљани 400.000 динара. Предвиђено је било 200.000 динара и онда одједанпут пала је изјава да ће им се дати од кредита предвиђеног за скадарску костурницу још 200.000 дин. Зар да сахранимо гробље пре но што сахранимо наше витезове? То није право и то не сме да буде. Ја немам ништа против да се подижу гробља како у Љубљани тако у свима местима где је то потребно, јер је то доказ колико смо културни, колико доказујемо да поштујемо наше жртве, али кад је у питању Скадарска Костурница, онда сваки динар одатле одузет, то је, господо, злочин, и ја ћу протестовати најенергичније против тога све докле имам прилику да могу да протестирам.

За сва гробља предвиђено је 350.000 динара. Ја мислим да је то сувише мало. Овде, у Лазаревцу прави се једна костурница, у коју треба да се сахрани 20.000 жртава. То нису само српски војници, него и непријатељски. Ви сви знате шта је значила Колубарска битка у којој је пало 20.000 ратника и с једне и с друге стране. Грађани варошице Лазаревца предузели су да праве једну костурницу и они су већ темеље озидали од добровољних при-

лога. Држава треба то дело да крунише и да погинуле сахрани у ту костурницу. Треба их помоћи. Треба помоћи подизање споменика на Мојковцу.

А сад, господо, неколико речи о нашим свештеницима, црквама и манастирима. Наши манастири и наше цркве служили су као идеја нашег ослобођења и уједињења. У тим манастирима и црквама налазили су уточишта они који су се борили за националне слободе. Ту су се учили људи писмености, одакле су постајали свештеници и учитељи кад није било учитељских школа и богословија.

Према томе наши манастири и наше цркве заслужују пуну пажњу од стране државе. А наши свештеници подносили су највеће жртве, гинули су, набијани на колац, предводили народ. Узмите само једног Арсенија Чарнојевића који је као владика превео читав народ у данашњу нашу Војводину. Те према томе треба одати свештеницима свако признање и поклонити им пуну пажњу. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Живота Милановић.

Живота Милановић: Господо народни посланици, пре него што ћу казати неколико речи о буџету Министарства правде, нека ми буде дозвољено да учиним једну примедбу, управо да осудим поступак народних посланика, који не учествују у раду у овоме Дому. (Чује се са левице: Тако је!... Пљескање!) Ја се, господо, дуже година бавим политиком и пре рата, и после рата, — и пре 6-тог јануара и после 6-тог јануара. Али овај случај, који ја данас овде гледам, никад није био. Срамота је, господо народни посланици, да г. Министар правде подноси свој експозе и извештај Народној скупштини о једном тако важном ресору, пред празним клупама. (Пљескање и узвици: Тако је!) И ја молим Претседништво Народне скупштине и Краљевску владу да оне посланике, који мисле да је прече постављати пандуре и полицијске писаре, натера силом да врше своју дужност у овој Народној скупштини. (Узвици: Тако је!)

Господо, ја ћу рећи неколико речи, ради чега сам се и јавио за реч, о буџету Министарства правде. Мене и другове из доњег дела Славоније интересује успостава Апелационог суда у Осјеку. Ми смо то питање покренули у прошлој Народној скупштини на интервенцију скоро свих културних, просветних и националних друштава, на интервенцију Адвокатске коморе, на интервенцију свих правника са онога подручја: да учинимо апел на Краљевску владу и да је замолимо да се на подручју загребачког Апелационог суда установи још један Апелациони суд у Осјеку. Краљевска влада је прихватила то и ондашњи Министар правде, данашњи Претседник Народне скупштине увидео је ту потребу и фактички је у овоме буџету предвиђено оснивање Апелационог суда у Осјеку. Међутим, господо, догађа се нешто што ми нисмо очекивали, а то је, да је један део загребачке штампе устао против оснивања Апелационог суда у Осјеку. Тај део загребачке штампе види у томе неку задњу тенденцију и неку политичку позадину. Ја, господо, смем да кажем са овог места да установу Апелационог суда у Осјеку не диктују никакве политичке тенденције, него потреба на-

рода онога краја. Ми сви знамо да правда треба да буде брза и јевтина. Само онда ако је она брза и ако није скупа, правда може бити добра. А ми имамо подручје апелационог суда од Земуна до Загреба и по новом Парбеном поступку врши се претрес код апелационог суда. Узмите сад, господо, земљораднички свет, који врло често, нажалост, има послова по судовима, да ли он има те моћи и материјалне снаге да може платити свог адвоката да иде у Загреб да остане тамо неколико дана и да тамо чека док се буде решило његово питање. Ви видите да је правда исцупила скупа и из тога видите да установу Апелационог суда у Осјеку диктује потреба онога краја. Немојмо, господо, ту гледати да постоји некакав политички акт. Ако ми идемо ка деконцентрацији власти, ако хоћемо да растеретимо државну управу, а она треба да се растерети, онда зашто с том деконцентрацијом не би почели у извесним покрајинама.

Не би било логично вршити деконцентрацију власти са чега, а вршити концентрацију у другим областима. (Један глас: У Београду децентралисти, у Загребу централисти!) Па и јесте, ако смо децентралисти у Београду, онда морамо да будемо децентралисти и у Загребу. Не можемо, дакле, бити децентралисти овде, у Београду, а централисти у Загребу. Логика је та. Ја бих молио г. Министра правде да о овом питању поведе рачуна, и када је ово питање зрело, када је оно предвиђено у буџету Министарства правде, када је предвиђено и оснивање државног тужиоштва у Финансиском закону да се код тога предлога остане да не би ово врло важно питање по наш живаљ онога краја било у задњем моменту збрисано.

Још неколико речи да кажем. Предговорник, а наш посланички друг г. Јововић, врло је лепо говорио о потреби успоставе и подизања споменика на нашим гробљима. То је, господо, једна неминовна дужност свих нас, то је потребно и да се донекле одужимо пијетету оних који су као несрећници гинули и пропадали у минулом рату. И једно такво гробље, постоји, господо народни посланици, у Осјеку. Тамо је био велики концентрациони логор, тамо се гладовало, тамо се умирало, и у том гробљу данас имате неколико стотина Хрвата, имате неколико стотина Срба, имате неколико стотина Мађара, Немаца и Руса и скоро свих нација које су тамо сахрањиване. То је гробље запуштено, а по њему је стока вршљала, гробови се не знају док најзад сва културна друштва у Осјеку нису се једнога дана састала у једну седницу и донела одлуку да то гробље преуреде и да се изради костурница посебна за католике, посебна за православне, посебна за све у колико се има података по народностима. Та акција врло добро напредује. Њој је на челу командант дивизије у Осјеку. Осим тога њој су на челу сва хрватска и српска културна и просветна и национална друштва. Па када се, господо, приватна иницијатива тако залаже за једну општу ствар, потреба је и дужност је и надлежних органа, а у првом реду Министарства правде да ту акцију помогне. Ја не знам да ли је у ту сврху штогод предвиђено у државном буџету, али у колико није ништа предвиђено, још није лошкан да Министар правде унесе једну своту и за уређење овога

гробља. Баш данас налази се у овоме Дому једна делегација послата од свих друштава из Осјека. Она чека на пријем код господина Министра. Ја га молим да је прими и да њихове жеље и оправданост подизања једне овакве костурнице помогне и учини и са своје стране колико год може.

Ја бих сада овим, господо народни посланици, био готов а о другом; цифарском делу овога буџета нећу да говорим, јер имам пуно поверење у Краљевску владу и гласаћу за овај буџет.

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Милош Тупањанин. (Гласови: Није ту!). Како г. др. Тупањанин није присутан, сматра се да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. др. Хамид Ефендић.

Др. Хамид Ефендић: Господо, г. Министар правде споменуо је у свом експозеу да у његов ресор спада и установа земљишних књига. Установа земљишних књига врло је важна установа нарочито за широке народне слојеве. Због тога је и оправдан захтев да ова установа за земљишне књиге одговара стварним потребама широких народних слојева. По својој природи и по својој намени и по намери законодавства земљишне књиге треба да буду верна слика власничких односа на некретнинама, које се уписују у земљишне књиге, и верна слика ограничења права власништва, и других терета. Код нас, господо, на подручју Апелационог суда у Сарајеву земљишне књиге не одговарају ни из далека овом оправданом захтеву. Стање у књигама, или како народ каже, стање у тефтерима ни мало се не слаже са фактичним стањем у власничким односима. Ако одете да у земљишним књигама видите ко је власник некретнине коју желите да купите од купца, онда ћете видети да је у земљишним књигама уписана сасвим десета особа а не она од које хоћете да купите некретнину, нарочито оне некретнине које се налазе по селима. Откуда долази то? То долази, господо, из више разлога, а у првом реду због примене једног несавременог наследног права на подручју Босне и Херцеговине, односно Апелационог суда у Сарајеву, и од једне врло незгодне праксе са стране пореских управа на подручју Апелационог суда у Сарајеву. § 10 Закона о земљишним књигама каже да се сувласнички односи уписују у земљишним књигама у аликвотним деловима, то јест једна половина, једна трећина, једна десетина али без ограничења; тако да један може бити сувласник и са једним милионитим или милијардитим делом. Оставински судови а нарочито срески судови на подручју Босне и Херцеговине приликом оставинских расправа не испитују како су се наследници међусобом поделили, него цепају, како народ каже, длаку на четворо; и стално увећавају називнике у сувласничким деловима у земљишним књигама; тако да данас имате редовно случајеве да се у земљишним књигама налазе сувласници са милионитим или милијардитим деловима. Под таквим условима, господо народни посланици, заједнице у некретнинама по нашим селима скоро је немогуће раскинути. Раскидање заједница скоро је постало апсолутно немогуће због хаотичног стања у земљишним књигама. И због тога ја бих молио г. Министра правде да нарочиту бригу посвети новели § 10 Закона о земљишним

књигама која каже да се без ограничења на број могу уписати делови на милионите и милијардите, и да се установи једна граница до које се могу уписивати земљишни делови, тако на пример да се одреди граница од 1%. Тиме треба да се установи да оставински судови не могу уручавати мање оставинске делове него што је 1% у земљишно-књижном телу. Ово питање дало би се регулисати и новелом прописа Грађанског закона о наслеђивању, али пошто је то мало деликатна ствар, лакше је и брже ово стање поправити новелом формалног земљишно-књижног закона и оставити ограничење да сувласнички делови у земљишним књигама не могу бити мањи од 1%. Ми имамо модеран земљишно-књижни закон. Сам закон врло је леп; практичан, добар, али за један народ који има и виши материјални и културни стандард. Тај закон просто је преписан из аустријског грунтовогог закона, и није ни мало доведен у склад са нашим народним потребама и приликама по нашим селима. Отуда долази до појаве, да земљишне књиге нису у складу са фактичним стањем на терену.

Господо, ово стање у земљишним књигама, као уопште и у судском пословању код нас, на подручју Апелационог суда у Сарајеву, погоршано је тиме што на подручју овога суда влада велика оскудица у судском персоналу. Ако узмете предлог буџета Министарства правде, наћи ћете да на подручју Апелационог суда у Сарајеву имамо укупно 182 окружне и среске судије. Овом приликом напомињем да у подручју Апелационог суда у Сарајеву има око 2 милиона становника, а на подручју Апелационог суда у Скопљу и Београду имамо око 4½ милиона становника, али имамо 621 окружног судију и 279 среских судија. На подручју Апелационог суда у Сарајеву имамо 7 окружних судова, а на подручју Апелационих судова у Београду и Скопљу имамо 41 окружни суд. Као што се види — диспропорција. Овим, господо, не мислим да кажем, да на подручју Апелационог суда у Београду и Скопљу има превише судског особља, него хоћу да кажем, да на подручју Апелационог суда у Сарајеву има премало особља, и да би га код нас требало довести на ниво, какав је на подручју Апелационих судова у Београду и Скопљу. (**Драгослав Пантовић:** Према потреби!) Потреба постоји (**Драгослав Пантовић:** И материјална!) постоји и материјална и каква год хоћете, господине Пантовићу.

Ја бих молио Господина Министра правде, да овлашћењем у Финансијском закону нађе могућности да повећа број судског особља на подручју Апелационог суда у Сарајеву, или бар да добије овлашћење, да све судове у нашој земљи изједначи у погледу оптерећења судија са судијским пословима. Да вам кажем какво је стање код нас, на подручју Окружног суда у Тузли. То је подручје које има 10 срезова, од којих један, Срез тузлански, имаде преко 100.000 становника. И, господо, овај Окружни суд у Тузли добио је скоро по Уредби о инваљидима 9½ мет. центи инваљидских списа, мерено на вази. Како можете сада да решавате на време те списе, кад нема персонала?!

Какво је стање са судским персоналом, тако стоји и са подмиривањем материјалних потреба код наших среских и окружних судова. Многи наши судови принуђени су да продају старе списе,

да дођу колико толико до оне мале свотице да набаве огревна сретства. И то није случај код једног, него код више судова. А о многим зградама код средњих судова код нас не треба говорити, јер никако не одговарају стварним потребама.

Овом приликом хтео бих да упозорим г. г. народне посланике, а нарочито г. Министра правде, на то, да установа сиромашног права код нас не функционише онако, како би требало да функционише. По грађанско-судском поступку, сиромашна странка има права да тражи од државе да јој предујми све трошкове увиђаја на лицу места. Да предујми трошак геометру и другим судским вештацима, а међутим у пракси изгледа тако да нико од државе не добије предујам. И, господо, сиромашна странка која није у стању из свога џепа да плати увиђај на лицу места, није у могућности да добије спор, зато што државно правобраништво не отвара потребан кредит.

Зато мислим, да би требало, у оквиру буџета Министарства правде, да се унесе посебна ставка за ове сврхе.

Верујући да ће Краљевска влада у духу дате декларације о свим овим потребама повести рачуна, изјављујем да ћу гласати за овај буџетски предлог. (Пљескање на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Трипко Жугић.

Трипко Жугић: Господо, ви сте чули експозе г. Министра правде, а чули сте и више говорника. Ја нисам имао намеру да говорим о овом ресору, јер о министарству правде могло би се много говорити. Али, хтео сам да укажем новом г. Министру на извесне ствари, јер рачунам, да ће г. Министар покушати да многе ствари, које су досад биле у недостатку, поправи.

Господо, у једној земљи можемо да имамо многе ствари које нису на своме месту, можемо да издржимо многе неправилности код свих других министарстава, па чак и код Министарства унутрашњих послова, али зато Министарство правде мора безуветно бити на своме месту. У једној правој земљи, ако је министарство правде на свом месту, ако је наш свет уверен у објективност и строгост законских установа, ми ћемо онда лакше издржати све незгоде и неприлике, ма са које стране оне долазиле.

Господо, у последње време, а то је било и раније, ресор Министарства правде није више на својој висини, на којој би требало да буде. Многе су ту незгоде. Ми имамо у нашој земљи неколико правних подручја и ја разумем све тешкоће и све напоре које чине поједине судије, да се одрже на висини свога положаја. Тешкоће су велике, и они имају велику борбу и велике препреке. Прва тешкоћа јесу материјалне прилике с којима наше судије морају да се боре, а друго, господо, што је врло важно, ту су разни утицаји са стране, тако да ми данас можемо овде са овога места да устврдимо, да објективност код наших судова није више на потребној висини.

Покушано је са више страна, и од стране самих судија, адвокатских комора, код појединих Министара правде, да се донесе један солидан Закон о судијама, да се судијама осигура потпуно њихова материјална безбедност, да им се да пуна

независност и сталност, тако да они буду истинске судије у овој земљи.

Међутим, господо, тако није данас са судијама. Они имају многе борбе, морају да се повијају да би се одржали на положају, да добију добро место, да дођу до групе, а све то иде, господо, на рачун њиховог звања, на рачун судске објективности и њихове исправности.

Ја разумем њихов тежак положај. Ви сте чули, пре кратког времена, пре избора, када је бивши Претседник Владе рекао на једном збору, да оном чиновнику који не буде гласао за његову листу, нема хлеба у овој земљи. Господо, судијски ред мора да води борбу и са својим надлежним министрима и постојећим режимима, а не заборавите да у њиховим рукама лежи част, живот и имање грађана. Па како да остане судија онда на своме месту? То је немогуће! (Глас са деснице: А шта је Мачек пре тога рекао?).

Постоје два случаја: или потпуно деполитизирати чиновнике односно судије, или тим људима омогућити, када су државни чиновници, да врше чиновничку дужност онако како то захтева закон, у интересу државе и народа; а када су грађани да врше своје грађанске дужности онако како то захтевају њихова грађанска права и њихова савест.

Исто онако, господо, као што је потребно да један судија буде самосталан, слободан и независан у своме судијском раду, да може слободно да искоришћава своје судијско знање и своју савест, исто тако је потребно да и државна тужиоштва у целој земљи добију пуну самосталност. То је једна врло важна функција у кривичном судству а ми смо се, нажалост, нарочито правници и адвокати, уверили да државна тужиоштва немају те самосталности и налазе се још и у много горем и тежем положају од судија. На наша тужиоштва врши се често јак и тежак утицај са разних страна, тако да државни тужиоци нису у стању да примењују кривично законодавство у свој његовој потпуности. И стога није чудо да се може десити због тога да човек промакне од казне за тешка кривична дела или да буде за најмање кривично дело тешко кажњен, па често и кад није крив.

Даље, господо, треба да споменем да ми у нашој земљи имамо читаву војску свршених правника који нису запослени. Шта више има таквих случајева да један дипломирани правник, који је свршио факултет пре три до четири године, тражи место, иде од адвоката до адвоката и моли да га приме за мизерну плату од 3 до 400 динара месечно, или ако је мало имућнији да буде примљен код адвоката на стаж макар и бесплатно. Ја разумем, господо, да Министарство правде нема могућности да задовољи све те људе, али се бар може завести један изванредан ред, па према томе како ко свршава школу да се по реду запосли. Међутим, ми данас имамо таквих случајева да је човек завршио школу пре три до четири године и не добије службу, а даје се служба другоме који је можда завршио права тек пре три до четири месеца. Имамо и таквих случајева да дипломирани правници, који су постављени за званичнике, чекају по неколико година и не могу да се разврстају, а други који су свршили тек пре годину две дана разврставају се као судски приправници.

То је, господо, једна велика неправилност, што јако пада у очи; јер када је у питању суд и

судска служба не сме се ни у ком случају водити рачуна о чисто партиским интересима, већ се мора водити рачуна једино о државним и народним интересима.

Ја ћу, господо, да споменем још једну ствар. Реч је о адвокатским приправницима, о којима је говорио и г. Јововић. Ја сам члан Адвокатске коморе и врло добро познајем прилике у земљи а нарочито на терену Апелационог суда у Београду. Ми данас имамо врло тежак живот адвокатских приправника. Ти људи раде са минималном платом код адвоката па и бесплатно и поред четири године стажа код адвоката морају провести још једну годину бесплатно на раду у суду. Ја мислим да је то једна страшна ствар да једног младог човека, који се 16 година мучио да заврши школу долази још и држава да експлоатише и да захтева од њега да ради бесплатно. Шта више, по најновијем правилнику сваки претседник апелационог суда има права да адвокатске приправнике распо­ређује у разним местима на своме подручју и може их пребацивати из једнога места у друго. — Адвокатски приправници као што је познато морају да издрже стаж од пет година. У том погледу наша Адвокатска комора стоји на гледишту да је довољно да стаж адвокатских приправника буде три године.

Али, имали смо борбу у том погледу и са осталим коморама које су инсистирале на томе да адвокатски приправници морају бити 7 година на стажу. После дуге борбе морали смо ми попустити и тако је стаж сведен на 5 година. Ја мислим, господо, да је тај рок много велики, јер после завршених студија у данашњим приликама родитељи морају да издржавају своју децу још 5 година. По мом дубоком уверењу стаж од 3 године је довољан за адвокатске приправнике. Ја молим госпо­дина Министра правде да ове моје напомене узме у обзир јер то захтева и правичност.

Још једну ствар морам да напоменем и да на њу скренем пажњу, нарочито господину Министру правде. Избор виших судија, нарочито касационих и апелационих, треба да буде у складу са интересима целине. У те највише судове у нашој земљи долазили су за судије већином људи који имају сигурну партијску карту. Каква је њихова морална страна или каква је њихова судијска и правничка спрема, о томе се није водило рачуна. Када бисмо ми данас, господо, — ја то тврдим као правник, — имали слободу штампе, адвокатске коморе у земљи могле би да пруже јавности више пресуда наших највиших судова, које су донете противзаконито. А замислите, господо, када се у једној земљи, за коју се рачуна да је правна земља, појави једна неправилна пресуда последње судске инстанце, како свет мисли о правној сигурности у тој земљи? Ја молим господина Министра правде да нарочито поведе рачуна да се судови, нарочито виши судови, попуњавају људима чврстим, јаким морално и спремним. Овом приликом ћу вам навести један пример: како је одјекнуо онај случај када је један виши суд у Загребу ослободио људе по нашичкој афери. То је био један пролом у редовима нашег народа.

Још ћу, господо, да напоменем једну ствар и молим господина Министра правде да и то узме у обзир. Ми имамо политичке осуђенике који издржавају тешку казну дугогодишње робије: 5, 10,

12, 15 година итд. у нашим казним заводима, који нису ни модерно уређени. Ти наши политички осуђеници трпе тешке дане. Баш пре два дана чуо сам да су почели да штрајкују у казном заводу у Митровици. Ја разумем, господо, да се један човек, ако се огреши као политички кривац, стави у апс. То је у реду. Ту су закони који се морају примењивати и извршивати. Али, према једном човеку који се осуди и пошаље у казни завод мора се поступати као према човеку. Мора му се дати оно што се тражи у једној модерној, савременој држави. Ми смо чули, господо, да се тим политичким осуђеницима чак не даје довољно ни лекарска помоћ, иако се многи налазе у последњем стадијуму свог болесног здравља.

Још једну ствар да напоменем, нарочито за Београд. Наша је држава моћна и велика и она својим богатством одолева још свима незгодама које су је снашле за ових 20 година, и не може јој се ништа. Али, ми данас у нашој престоници имамо тако очајне зграде у којима се налазе судови, да је то срамота за Југославију. Ми имамо на пр. престонички Окружни суд у једној стра­хари, која је прављена пре 60 година. Ви не можете од помрчине проћи кроз ту зграду и нисте сигурни да не паднете и да се не сло­мите, а наши млади судски чиновници тамо губе здравље и могу да добију туберкулозу у оним мрачним и бедним собама.

Кад се кроз ову земљу беле жандармеријске касарне на све стране, зар престоница Југославије не може да добије палату правде? Ја нарочито на то скрећем пажњу господину Министру правде, како би се порадило на том да престоница Југославије дође једанпут до палате правде.

Министарство правде мора бити на висини, а нарочито наш судски ред и ја, ако хоћете, у име целокупног народа тражим да нови Министар правде о томе поведе рачуна, а за овакав предлог буџета морам гласати против. (Пљескање на левици.)

Претседник Милан Симоновић: Реч има Министар правде господин др. Виктор Ружић.

Ministar pravde dr. Viktor Ružić: Gospodo narodni poslanici, sa zadovoljstvom, ja mislim, moramo svi konstatovati da su se govori koji uvažene vladine većine toli uvažene opozicije u kritici Ministarstva pravde odnosno isticanja potreba u glavnom podudarali. Ja mislim da je i meni zadovoljstvo još veće kad moram konstatovati da se ove smernice, koje sam izneo u ekspozeu, sa tim govorima isto tako u glavnom slažu.

Gospoda su iznosila potrebu jednog sudijskog zakona. Ne treba, možda, da kažem kada sam u ekspozeu već naglasio njegovu potrebu kao i svoju ideju, kako bi trebalo postupiti u jednom od važnih pitanja, a to je pitanje sudija i dizanja sudačkog staleža. Da su potrebe Ministarstva pravde preogromne to znamo svi, naročito u pogledu rada i palate pravde. To je i g. poslanik Žugić istakao u Beogradu. Znamo za tu eminentnu potrebu našeg pravosuda, ali i g. Dominko zna da se radi o podizanju palate pravde u Zagrebu i da su predviđeni krediti i za jednu i za drugu zgradu iz velikog investicionog zajma i zato držim da ni Beograd niti Zagreb ne treba da strahuju da se te potrebe neće ostvariti. (Povici: Daj Bože!). Novinske vesti, naime, o kredi-

tima predvidenim u tu svrhu sasvim su proizvoljne, jer se tu radi samo o kreditu za preparatorne radove, planove itd. koji iziskuju, naravno, mnogo manje svote.

U pogledu invalidskih predmeta g. Ministar socijalne politike izjavio je da će on dati potrebno osoblje kao i potrebni materijal sudovima za taj ogromni i povećani rad naših sudova. A g. Domainku mogu da izjavim da pitanje razmere činovnika koje se spominje u „Obzoru” nisam imao još u rukama ali neka bude uveren da gdegod je bilo nerazmere da će se razmera popraviti.

Zahtev advokatskih pripravnika je u proučavanju kod područnog mi Ministarstva. To je jedno pitanje koje nije tako jednostavno kako na prvi pogled izgleda. Zato mi gospoda neće zameriti što im danas na to pitanje ne mogu dati odgovor.

Što se tiče pomenutog štrajka gladu u Mitrovici mogu da izjavim da Uprava kaznenog zavoda u Mitrovici izlazi u susret svima kažnjenicima, pa tako i političkim, u granicama mogućnosti i u granicama propisa. Naravno isto tako moram da izjavim da se niti Uprava u Mitrovici niti Ministarstvo pravde neće obazirati na bilo kakve štrajkove gladu, ako nema uverenje da su oni ma u koliko na razlozima zasnovani. Naročito smatram za potrebno da izjavim da je ovaj zadnji bio potpuno neosnovan.

Gospodo, mogu da izjavim nadu da ću sve sugestije koje su učinjene uzeti u rasmatranje pa vas molim da primite predloženi budžet. (Pljeskanje na desnici — Života Milanović: A šta je sa Apelacionim sudom u Osjeku?) Izvinite, gospodine poslanice, što se na to nisam osvrnuo, ali pitanje Apelacionog suda u Osjeku predviđeno je u zakonu, a kad će biti taj sud uveden u život, to je pitanje koje je ostavljeno Ministru pravde da ga reši. (Odobranje i pljeskanje).

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпена, то је претрес у појединостима предлога буџета расхода — IV раздео — Министарство правде завршен. Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама, седењем и устајањем. Господо народни посланици, који примају прочитане партије, изволеће седети, а који не примају, изволеће устати. Молим известноца г. Франца Габровшека, да изволи прочитати партију 66.

Известилац Франц Габровшек прочита партију 66 — IV раздео — Министарство правде.

Претседник Милан Симоновић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 66? Она господо народни посланици, који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати. Објављујем да је партија 66 примљена. Изволите чути партију 67.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила у појединостима све партије предлога буџета расхода — IV раздео — Министарство правде — од партије 67 до партије 197, закључно.

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто је предлог буџета расхода — IV раздео — Министарство правде по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета — IV раздео — Министарство правде примљен. Прелазимо на претрес у поједи-

ностима предлога буџета расхода — V раздео — Министарство просвете.

Реч има Министар просвете г. Стеван Ђирић (Одобравање у центруму и на десници).

Министар просвете Стеван Ђирић: Господо народни посланици, пред вама лежи отштампан експозе Министарства просвете. Ја сам за њега већ примио честитке. Неки другови срдечно су ми честитали што је добро састављен. Сматрам за своју дужност да те честитке са овога места отклоним, јер експозе, који је отштампан, затекао сам у својем Министарству просвете спремљен у оном тренутку кад сам преузео то Министарство и ја у томе експозеу нисам променио ни једну реч, ни једну запету, и ви сте читали експозе анонимног Министра просвете. Мени је мило што Министарство просвете може да да такав експозе, на коме господо посланици и наши публицисти могу да Министру честитају, јер претпостављам да нису честитали за то што су мислили да сам га ја саставио, него за то што је експозе заиста добар. (Пљескање у центруму и на десници).

Па ипак, господо народни посланици, опростићете ми што ћу ја уз овај добар експозе дати на овом месту још један други, јер сматрам за потребно да се види како ствари стоје од онога тренутка од како сам ја преузео одговорност за Министарство просвете. Према томе, мој експозе биће нека врста маргиналија, примедба уз онај експозе који имате у рукама, па ћете моћи оценити да ли сам ја за кратко време, од када имам част водити ово Министарство, окренуо ток ствари оним путем којим Народна скупштина то жели.

Пре свега, господо народни посланици, могу вам рећи да онај утисак, први утисак кад сам ступио у Министарство просвете, да је био онај исти који је био и онда кад сам то Министарство преузео био пре четири године. Ту имате страховите антитезе. Можда би најбољи израз био да кажем Његошевске антитезе, имајући на уму оно место у „Горском Вијенцу”, које почиње стиховима: „У њ’ ратује душа са тијелом” итд., па се онда ређа шта све у овоме свету ратује једно с другим.

Овде имате заиста такве антитезе да се човек запита: је ли уопште могуће савладати све оне тешкоће, које се постављају за једног Министра просвете? Погледајте само Београд! Још увек имате у њему безброј кућерака, ћумеза, поред најсјајнијих палата! Та слика Београда, то вам је, у пренесеном значењу, просвета у Југославији.

Поред огромног броја аналфабета, — ја се не усуђујем пред Народном скупштином тачно да кажем проценат наших неписмених, — али поред тог огромног броја неписмених имате имена сјајних научника, којима се свет диви. (Пљескање.) Поред основних, културних потреба, које вапију за извршењем, на пример зидање основних школа, поред најосновнијих потреба, имате културне потребе оних људи и оних држава, које живе у европској културној заједници. И поред свих напора наше финансијске моћи, Министар просвете је највише у положају да се запита: којим ће редом потребе задовољити, а да се не огреши о правилан ток напредовања народне просвете.

Господо народни посланици, то што имате у апстрактном смислу те речи у антитезама, имате готово и на самом лицу места, у самом Министарству. Да почнем од њега. Министарство је растурено по целом Београду, а тражи се јединствен

наставни план! Као што видите, опет један симбол. Ни у Београду још нисмо могли да се окупимо сви у једну зграду, а треба у великој Југославији наћи јединствен наставни план, поред тако страховито разноврсних културних прилика, какве су оне, нажалост, у нашој великој Отаџбини.

И онда допустите ми још једну примедбу да кажем. Тај експозе, који сте ви читали, тај безимени експозе, као што видите, има као црвени конач у приказивању ствари о Министарству просвете да је потребно један наставни план створити. (Пљескање.) То значи... (Један глас на десници: Да га нема!)... да га нема, али да сви министри, који су пре мене били, осећају ту потребу. Али допустите да вас запитам једно. Ја сам сам био пола године Министар просвете пре четири године. Мој непосредни наследник био је свега два дана Министар просвете, мој непосредни претходник био је свега месец и по дана Министар просвете. Е, када видите да је један министар пола године, други два дана, а трећи месец и по дана, учините то чудо и дајте Југославији јединствен наставни план. (Пљескање.)

Као што видите, министри просвете са пуном правом могу себе сматрати гостима у свом рођеном Министарству. Господо, ако сам ја узео реч да поред штампаног експозеа дам још неке своје примедбе, верујте ми, најважнији разлог зашто сам то учинио јесте у томе што бих желео да дам смернице, које су у овом моменту само моје лично уверење, којим путем треба да кренемо и да вам дам прилику да те смернице примите за своје, и, према томе, ако их ви санкционишете као смернице колективне воље Народне скупштине и по томе целог народа, да оне буду онда обавезне за све моје наследнике, без обзира да ли ће у Министарству бити два дана, месец и по дана или пола године.

Господо народни посланици, ја се не могу да упуштам у овом кратком експозеу у статистичке податке о појединим гранама мога ресора, али мислим да није ни потребно, јер сам вам дао врло прегледне статистичке податке у штампаном експозеу, зато хоћу да нагласим само оне ствари које вас занимају баш са обзиром на правац којим ће Министарство просвете ићи док му ја стојим на челу, и, ако и ви примите те смернице, онај правац којим наше Министарство просвете уопште треба да иде.

Код народних школа, господо, имам да вам приметим ово. Као најважнију ствар истичем да у нашим народним учитељима ја гледам народне и националне раднике и да очекујем од свих вас, од својих посланичких другова, да наше учитеље поштујете онако како их поштује Министар просвете. Господо народни посланици, не говорим вам ово узалуд. Ја сам сам једанпут био министар у изборној влади, ја сам знам из непосредног искуства као дугогодишњи посланик који имам част да ме народ већ осам година шаље у Народну скупштину, колико је често, нажалост, неправилан однос између народних посланика и народних учитеља. Нећу да испитујем на чијој је страни кривица, јер нећу да будем судија, али хоћу да установим да од данас у Министарству просвете желим да тај однос буде у пуном складу базиран на овој формули: учитељи морају поштовати ауторите народних посланика а народни посланици морају по-

штовати учитеља и као народног радника и као човека. (Живо одобравање и пљескање.)

Господо народни посланици, није то мала ствар међу 40.000 бити први и бити изабраник народа, није то мала ствар између 40.000 бити онај кога народ сматра најдостојнијим да му поклони своје поверење и да му повери бригу о својој судбини. У стара времена народни трибуни били су сакросанктни, неприкосновени, и сматрам да у једној демократској држави, ако желимо да будемо демократе, људе народног поверења треба поштовати, али тако исто, господо народни посланици, и оне људе који васпитавају вашу децу и који стварају народну будућност најнепосредније, дужни сте и ви поштовати. И ја мислим, господо посланици, да није тешко узајамно се поштовати и ја верујем да ћете уз моју помоћ као Министра просвете умети одати учитељима поштовање које народни учитељи заслужују, а ја вам јемчим да ће и они вама одавати поштовање које ви заслужујете као народни изабраници.

Господо народни посланици, поред ове главне примедбе која се односи на народне школе, мислим, да не могу у овом кратком експозеу пропусти а да не изјавим да са стањем са нашим народним школама нисам потпуно задовољан. Нисам задовољан зато, што се по оним статистичким податцима које имате у отштампаном експозеу можете уверити да поред свих напора Министарства просвете није пошло за руком овом ресору, да да могућност за школовање свој деци нашој, него један велики број деце, нажалост, осуђен је да не похађа школу. Ја нећу да се упуштам у анализу можда мало апстрактних статистичких података у упоређивању са другим државама, али на једну статистичку табелу у овом отштампаном експозеу хоћу да обратим вашу пажњу, да је простудирате са извесним већим интересовањем па да видите зашто сам се усудио да кажем да нисам задовољан са стањем у нашим народним школама. Ако узмете Словенију, Дравску бановину, за базу упоређења, онда ћете констатовати да у другим деловима наше велике уједињене отаџбине имамо још тако много да урадимо у интересу школовања наше омладине да чисто не бисмо могли веровати да се налазимо у једној истој држави. Ја мислим према томе, да обратим сву своју пажњу и свима тим другим деловима наше отаџбине, да бисмо могли дићи ниво наших народних школа и број наших ученика и приближила га оном броју и нивоу у Дравској бановини (Бурно пљескање). Нарочито пак желим да нагласим у овом погледу да мислим да кидам са оном, тако рећи, традицијом, једном страховитом традицијом Министарства просвете, да се поједини делови наше велике отаџбине сматрају Сибиrom те да се учитељи шаљу онамо по казни (Бурно пљескање) и да мислим да у баш те крајеве где се до сад нишло само по кривици, шаљем наше најбоље учитеље, јер ти крајеви највише имају потребе за озбиљним културним радом. (Узвици: Тако је! Живео!)

Господо народни посланици, само се по себи разуме да ја морам створити предуслове за овај начин рада Министарства просвете у погледу народних школа. Ја ћу вам одмах рећи онај предуслов, који сматрам првим да у том погледу кренемо напред. Пре свега, потребно је тамо омогућити народним нашим учитељима, да, ако долазе из културнијих крајева наше Отаџбине, у погледу

стандарда свога живота не осете никакву разлику. И ја ћу зато сву бригу посветити томе да тамо осигурам учитељске станове, такве, да учитељи, који буду тамо послати, не осете у своме животу никакве разлике него да се предано, својски и са полетом предаду на онај тешки посао за који ће им Отаџбина сигурно бити захвална. (Пљескање)

Господо народни посланици, са већим задовољством могу да говорим о грађанским школама, и колико могу да видим, грађанске школе врше добро своју дужност. Само има једна ствар којој морам посветити сву бригу, то је да наше грађанске школе територијално нису расподељене онако како би то најбоље било. У оним крајевима где су оне постојале још пре рата и где је наш свет навикао на велику корист грађанских школа, у тим крајевима оне испуњавају потпуно своју дужност. Али је занимљиво да у оним крајевима наше Отаџбине, где таквих школа пре рата није било, и где би данас биле можда најпотребније те грађанске школе, нека ми се опрости овај парадокс, још никако не могу да стекну грађанско право. Али ја мислим да би дужност била Министарства да их форсира више у тим крајевима, који су тренутно занесени за отварањем гимназија и да сугерише тим крајевима, још више него да им сугерише, да омогући отварање грађанских школа које ће бити од веће користи и самим њима, и држави као целини.

Јер, господо народни посланици, да пређем на најтежу, на најцрњу тачку наше просвете, на наше гимназије. Морам вам одмах рећи: докле сам ја Министар, не мислим отворати ни једне више. (Одобравање.) Не мислим отворати зато, што се наша средња настава по гимназијама налази готово пред пуним селом, пред једном потпуном катастрофом. Ја нећу да кривим, нити би то било лепо од мене, моје претходнике у овоме ресору. Не. Ја им одајем свако признање. Није кривица до њих, и они су тако јасно видели као и ја катастрофу која се приближује, али нису имали ових финансијских сретстава да је отклоне. Ја сам срећан, господо народни посланици, што сам у данашњем Министру финансија наишао на човека који је показао пуно разумевање за ствари онако како сам му их ја приказао. И, докле видите у цифарском делу буџета, свега 100 нових постављења за наше гимназије, ја са радошћу констатујем да ће тај цифарски део буџета бити поправљен и да ћемо уместо 100 имати 400 нових постављења (Пљескање).

Јер заиста, господо, ако је страховита привредна криза која је пре извесног времена беснела, донекле могла оправдати и Министра финансија што није хтео да изађе на сусрет Министру просвете, — данас, кад те привредне кризе, хвала Богу, више нема и кад се осећају страховите последице на нашим гимназијама што су за извесно време биле занемарене, данас је крајње време да се у том погледу нешто учини и морало се учинити. Јер у гимназијама, господо, оно што се до сада називало просветом, то је можда просвета под знаком навода, или, ако хоћете, њена карикатура. Кад један професор, или боље да се изразим, кад сваки професор готово мора да носи више од 20 сати, кад сваки професор мора да предаје и оне предмете који га се ништа не тичу, кад сваки разред мора да прими више ученика него што је то законом прописано, двапута више него

што је прописано, кад се настава мора да врши и пре и после подне, па често и у три гарнитуре и кад се све то мора да врши у просторијама потпуно и савршено нехигијенским, онда, господо, мислим да ми нећете пребацити што сам се усудио рећи као Министар просвете да је то пре карикатура него ли права просвета. Али, господо народни посланици, сем ове ужасне штетности коју има сама настава од оваквога рада; ја сматрам да има и још један разлог личне природе да обратим сву своју пажњу средњој настави. Ја сам сам девет година служио на гимназији и сматрам професоре својим друговима. И кад је једанпут Министар просвете њихов друг, не могу да допустим, то ми савест не допушта, да моји другови професори у средњим школама раде тако као да су на робији. (Одобравање). То је један разлог личне природе, али мислим да ћете га и ви оправдати, јер поред тога што је за мене личне природе, он је и више природе, на име: хуманост то захтева да се са људима који имају да однегују нашу омладину поступа онако како то заслужују они којима је поверена судбина младога човека кад се на њега може највише утицати.

Господо народни посланици, немојте сматрати ово великим успехом што ћемо у наредној школској години моћи имати око 400 нових постављења, јер да вам отворим књигу до краја па да прочитате и оно што пише на њеним другим странама, морам вам саопштити и једну горку истину, а то је: да сам у тренутку кад сам заузео портфељ Министра просвете нашао 1101 молбу свршених филозофа који чекају на постављење по једну, две три па и више година.

Замислите се у њихову судбину. То су махом сиромашни људи, за које је само школовање значило мучење, који су се сигурно злоупатили док су прошли кроз Основну школу, Гимназију и Универзитет. И кад су поштено завршили своје студије, нашли су се на улици, да остану на њој две и три и више година. И то је један разлог, због кога сам сматрао да морам повећати места нових постављења у нади да ћемо у року од две до три године моћи дати хлеба, поштеног хлеба свима онима који су савесио радили кроз своје школовање и тај хлебац часно заслужили. (Бурно пљескање.)

Господо народни посланици, ради карактеристике своје тежње у погледу наставе у средњим школама, хоћу да саопштим још и ово. Према оном природном повећању ученика у Гимназијама, које можемо констатовати сваке године, због тога што се повећава само становништво наше Отаџбине, поред тога природног повећања ученика које сад већ износи око 10.000, било би потребно годишње отворати 250 нових одељења. А 250 нових одељења захтевају око 350 до 400 наставника. И сад изволите упоредити ону цифру у буџету где се предвиђа само стотину нових постављења са нормалном потребом од 300 до 400, па ћете онда видети зашто сам вам казао да и ово што сам учинио не сматрам великим успехом, јер тиме сам само успео то да ове године не упаднемо у погрешке, које су биле у прошлости; да мање постављамо но што је потребно, али оне погрешке које проистичу из прошлости тиме нису поправљене. Ја бих желео то да истакнем, да би олакшао положај будућег

Министра просвете у борби за ново отварање места.

Господо народни посланици, ја сам рекао да бити Министар просвете значи доживљавање Његушевске антитезе. И после једне тешке констатације допустите да вам одмах, ради олакшице, ставим до знања једну пријатнију. У погледу наших Учитељских школа савесним радом Министарству просвете пошло је за руком да данас нема више учитељских кандидата који могу остати на улици. Напротив, дириговање Учитељским школама у томе погледу довело нас је у једну ситуацију да се идуће школске године можемо побојавати да пре нећемо имати доста кандидата, колико их треба. (Пљескање).

Ја мислим, господо народни посланици, да се сличним дириговањем на Филозофском факултету на нашим Универзитетима можда може постићи сличан резултат. Свакако треба га у пуном складу, у пуном споразуму са нашим Универзитетима покушати спровести.

Можда многи од вас, господо посланички другови, неће разумети ове моје речи зашто сам тако нагласио, да се то мора учинити у пуном складу, у пуном споразуму са Универзитетом. Зато што ја у том погледу имам извесно начело које сам исповедао кад сам и први пут био Министар просвете, а то је да ауторитет наших Универзитета треба високо ценити и као први знак мога министровања, у том погледу ја мислим ставити један амандман, да се она неправда, која је нанесена професорима универзитета, којом се они разређују и у трећу групу, а не у другу, као што је Закон о чиновницима предвидео, исправи. Ја хоћу, господо народни посланици, да наши Универзитети буду оно што треба, да буду не само према приликама унутар наше земље, него и према приликама изван ње. Поклоните сву своју пажњу, господо народни посланици, кад кажем да је наш северни сусед, један велики културни народ, који се са поносом назива народом песника и мислилаца, поклоните сву своју пажњу кад кажем, да је наш западни сусед један велики културни народ, који је такође са правом поносит на своју културу која је старија од две хиљаде година. Господо народни посланици, шта мислите, како би изгледала једна држава у Европи кад не би имала железнице, кад не би имала путева онаквих, какве има културна заједница европских држава. Мислите ли да би та држава могла постојати? Не, господо. За такву државу тражио би се мандат и од великих сила или других држава, да се спроведе у њој оно, што је потребно једној културној заједници. Али, господо народни посланици, док је та ствар тако проста и јасна, многи падају у једну погрешку, кад је реч о нашој култури, кад је реч о нашој науци и о нашој уметности. Будите уверени да данас у европској културној заједници; нарочито у суседству тако великих културних народа, не може постојати она држава, која нема своју науку, која нема своју уметност, која нема своју културу. (Чује се: Тако је! — Пљескање). Ако је некад била истинита она мудра латинска изрека „Примум вивере деинде филозофари — прво живети па онда филозофирати, — данас та изрека има сасвим други смисао. Данас поклањати сву своју пажњу народној култури не значи раскош и филозофирање него осигуравање у борби за егзи-

стенцију. Да, драги моји посланички другови, као што није узалуд бачен новац који дајемо Министру војном, јер тим новцем најбоље осигуравамо најдрагоценије наше благо које се зове слобода, исто тако, драги моји посланички другови, онај новац, који дајете Министру просвете ради највећих културних стремљења, није бачен него је најбоље сретство у борби за егзистенцију, јер у тој борби најсигурније је оружје сама култура. Зато, господо народни посланици, хоћу да вам кажем шта сам учинио у том погледу. Чим сам преузео Министарство просвете ја сам сматрао за дужност да највишим културним установама дам оно што им треба дати.

Господо, да се добро разумемо. Ја сам казао, опростите ми што се на тај мотив морам враћати, да бити Министар просвете значи бити стављен стално пред Његошевску антитезу. И заиста један министар просвете, који би обратио пажњу само тим највишим потребама културе човечанства, верујте, не би био добар Министар просвете.

Али верујте тешко Југославији ако би Министар просвете обраћао пажњу само аналфабетима, неписменима, а не и највишим потребама културног човечанства (Пљескање) Ја сам према томе одлучио да једним великим кораком у том погледу пођем напред, да се наша уметност, да се наша наука не би сасушила, да не би увенула. При том ме је водио још један разлог. Молим да ме са нарочитом пажњом у овом питању саслушате. Кажем са нарочитом пажњом, зато што можда у овом тренутку излазим мало из оквира самог ресора да пређем мало на клизав терен саме политике. До сада изгледа, (као што видите ја ублажавам колико год могу да би оптужба била мања) до сада колико изгледа, како ми се чини, с времена на време, Министарство просвете заборављало је на једну врло важну чињеницу да Министарство просвете има да се стара о целој нашој отаџбини као целини, а да не може бити нека врста трговачке радње која чека на оне који хоће нешто да купе. Нарочито, господо народни посланици, не може Министарство просвете узети за своју девизу »do ut des«, дај ми па да ти дам, дај ми политичко поверење па ћу ти ја донети оно што твоје културне потребе изискују. Не, господо, Министарство просвете је позвано да екс официо, по својој дужности да сваком оно што му припада, да да свакој покрајини што је културна потреба без обзира на политички став појединих странака, или ако хоћете једног покрета (Један глас: А друга Министарства?) Нисам позван да говорим у име других Министарстава. Ја, господо, имајући ово на уму желим да вам укажем на конзеквентност у овом погледу и да вам подцртам да и у материјалним питањима Министарство просвете желим да деполитизирам, онако као што сам мало пре рекао када је било речи о личним питањима, па кад сам захтевао да се поштују народни наставници, а од народних наставника тражио да поштују народне трибуне. И за доказ тога да ја као Министар просвете мислим једнаком мером мерити без икаквих погледа на политичку страну тога питања, него једино према културним потребама наших крајева ја вам саопштавам да сам затражио један зајам, и да га је Министарски савет одобрио по коме Београд за своје универзитете добија 46 милиона динара, Загреб 42 милиона динара (Пљескање) и поред њих још једну наду да ћу му донети

још 5 милиона из инвестиционог зајма од 4 милијарде, за теолошки факултет, а да Љубљански универзитет добија 30 милиона динара. Господо народни посланици, ја вас молим да разумете ове ствари онако како треба разумети, да не сматрате ово политиком, него да ово сматрате јединим могућим и правилним начелом Министарства просвете. А ако до сада није било тако то је можда, кажем можда, ја опет ублажавам као што видите, била политика и то врло рђава политика. Господо народни посланици, ја не знам да ли злоупотребљавам ваше стрпљење (Гласови: Не, не, изволите!) Кад се говори у два часа као што је, видите, мени суђено, човек мора да рачуна са оном природном нервозом која потиче из глади или бар најмање из апетита. Али ипак морам још на две ствари да се осврнем без којих мислим да би ова кратка излагања била непотпуна.

Прво је однос школе према нашим верама. Господо народни посланици, ви сте се сви пре неколико дана после верификационе дебате заклели. Ја сам тада још био претседник, предамном сте се заклели и ту заклетву потписали. Сећате ли се, господо, нашта сте се ви заклели? Ни на шта. Можда вас то чуди. Можда вас овај одговор чуди: ни на шта се нисте заклели. Јер, у тој заклетви име Божје се не спомиње, а на супрот тога стоји чињеница да је наш народ одан својим верама. Словенци и Хрвати љубе римокатоличку веру и дубоко су религиозни. Православна вера одиграла је код Срба у историји тако сјајну улогу да је поред верске постала и националном светињом, а у наше доба видите како и наша браћа Муслимани љубе своју религију, и како у ово доба кад се у извесним крајевима где Муслимани живе спроводи реформа, они свим срцем своју веру чувају онако како су је од праотаца наследили. А сада ја вас питам, господо: па кад тако ствари стоје коме је требало да саставља заклетве за народне посланике, тако да се у њој избегава име Божје и да изгледа да ово није Народна скупштина једног дубоко религиозног народа, него Народна скупштина све самих безбожника и атеиста. (Одобравање.) Зар не би било природно да се и народни посланици заклинју као министри сваки према обреду своје вере? (Пљескање.)

Да вам одам једну тајну, господо народни посланици. Док сам био Претседник Народне скупштине, за време од три и по године, ко год је полагао заклетву предамном, у моме кабинету, — а то су посланици који су накидно дали верифицирати своје мандате, или дошли као заменици умрлих, ја сам, читајући им ту заклетву, завршавао речима: „Тако ми Бог помогао“, и сваки посланик је те речи изрекао, и нико се није нашао да протестује. И, господо народни посланици, сећате се, кад сте положили предамном заклетву сви скупа после верификације, ја сам вам честитао: нека вам је срећно и Богом благословено! Да нисам то учинио, уопће у полагању заклетве целе Народне скупштине, не би се име Божје ни споменуло. (Пљескање.)

Можда мислите, господо народни посланици, да сам изишао сигурно из колосека, па говорим сасвим о десетој ствари, а не о оној, о којој сам мислио. Не! Хтео сам само на вама самима да вам покажем, како у нашем законодавству има чудних стаза, чудних путева. Па, уместо да законодавство узме за полазну тачку оно, што је најприродније,

оно намеће нешто сасвим десето, да не кажем двадесет пето, што није израз осећања целог народа, него појединих људи, који су гранчице, који су, може бити откинуте гранчице од великог народног стабла. (Пљескање у центруму и на десници).

Господо, народни посланици, било је сличних ствари и у школама. И ја као Министар просвете отворено вам кажем: те путеве ја остављам. (Бурно пљескање са узвицима: Живео!). Господо народни посланици, ја ћу се као Министар просвете трудити да вера и просвета иду руку под руку, да заједнички благотворно утичу на развој младе детиње душе, а не да цепајући ту младу безазлену душу праве уличног мангупа, уместо доброг детета, (Пљескање у центруму и на десници и узвици: Живео!), и праве дивљака уместо човека доброг срца и благе душе, и праве материјалисте, уместо идеалисте. (Бурно пљескање у центруму и на десници).

Господо, ја сам дубоко уверен, да ћу наићи на пуно разумевање код претставника наше све три вере, јер има нешто заједничко, што је полазна тачка свима нама, и њима, и мени и моме Министарству, коме имам част да стојим на челу, а то је: Брат је мио које вере био! (Бурно пљескање и узвици: Живео!).

Господо народни посланици, у нашој великој Отаџбини, поред нас Југословена — Срба, Хрвата и Словенаца ми имамо т. зв. народне мањине. Мислим да је дужност Министра просвете да јасно каже: којим путем мисли у том погледу ићи.

Господо, ја сам и сам провео своју младост под страховитим притиском рђаве просветне политике, кад се у мени и у мојим друговима хтело угушити свету материнску реч. И, господо, ја као Министар просвете не мислим у исту погрешку упадати, и нећу ону нашу часну и свету борбу за ослобођење да обесветим, да је обешчастим тиме, што би Краљевина Југославија значила само измену улога. Не, господо! наша борба била је борба за хумана права човекова, за материнску реч и она ће и данас у слободној Краљевини Југославији у успомени као такве остати, тако што Краљевина Југославија као заједничка отаџбина неће допустити никоме, да има прилике да се потужи на своју Отаџбину, да му није мајка, него маћеха. (Одобравање и пљескање у центруму и на десници.)

Немојте мислити, господо народни посланици, да би тиме били угрожени национални интереси наше Отаџбине. Не, господо! Национални интереси наше државе треба да имају сасвим другу гаранتيју и друго јемство, јемство позитивне врсте; и имају га.

Сви знате, господо, из историје када је Људевит XIV доживео да његов унук постане шпански краљ, т.ј. да тако иста династија завлада и Француском и Шпанијом, он је у радости узвикнуо: „Нема више Пиринеја!“ — Хтео је тиме да каже, Пиринеји, као граница између Француске и Шпаније, избрисани су.

Можда бисте ви сада очекивали да ћу ја рећи, да после Уједињења нема више Саве, и када бих хтео да останем у аналогiji потпуно доследан, морао бих то да кажем, али допустите да то не би одговарало стварности, па да узвикнем: „За мене Саве, као границе између Срба, никада није ни било. (Одобравање и пљескање). А, то исто што важи за Саву важи и за границе које су де-

диле нашу браћу Словенце и нашу браћу Хрвате. Ето, у томе јединству националне свести, која се свугде показивала, у том јединству националне свести, које је створило нашу велику Отаџбину, ја видим гаранције за нашу националну будућност, а не, негативно, у угњетавању и одузимању човечанских права онима који случајно нису наше крви.

Господо народни посланици, допустите да завршим, а мислим да је и крајње време.

Ја вас молим, да примите овај буџет овакав какав лежи пред вама и како ћу га ја кориговати са извесним амандманима, од којих сам вам неке већ сада ставио на знање. Ја вас молим да то учините из два разлога: прво, што ћете на тај начин изгласати поверење оној Влади, у којој имам част да будем члан, — а стало ми је до тога да и ја допринесем својим радом, да можете изгласати поверење тој Краљевској влади; други разлог, који сам на почетку донекле напоменуо јесте тај што ми је стало до тога, да ова уверења, која су до овог тренутка само моја лична, постану и ваша убеђења и тако постану утврђене смернице политике Министарства просвете.

То су та два разлога. Можда вам пада у очи да један, најприроднији, трећи разлог и који, строго узевши може бити први, нисам споменуо. Не тражим, господо посланички другови, да изгласате овај буџет из поверења према мојој особи. Насупрот томе тражим нешто друго, тражим озбиљну савесну, оштру критику мога рада и мојих смерница, јер ми је стало до тога да упоредим моје уверење са вашим, и пошто нећу да ја по сваку цену имам право него хоћу заједнички са вама да утврдим истину, — ја вас молим да своје мишљење овде отворено кажете јер уверавам вас оно може имати ефекта. Ја немам предрауда, ја немам предубеђења, ја имам уверења која хоћу да одмерим и проценим према уверењима својим колега. (Одобравање)

И, господо, крајње је време, напokon, да и у том погледу ми у нашој драгој Југославији извесимо став. Докле смо овде на површини на једном високом месту, дотле се о нама само лепо пише и говори. А кад нас баце у старо гвожђе онда смо изложени свему и свачему. Међутим ни озбиљни чланци о нашем раду ни духовите шале на наш рачун не могу тада имати никаквога ефекта јер долазе после нашег пада. А сада, господо, и ваши озбиљни говори и документовани чланци и духовите сатире које покатакд погађају оштрије него стрела сада могу имати ефекта, и на Ћирића ће сигурно имати ефекта. Зато вас, драга господо посланици, ако имате шта противу мене, молим да сада то изнесете, а када ме баце једнога дана у „бивше”, одмахните руком преко мене и реците: *requiescat in pace* — почивао у миру! (Одобравање и смех)

Ја сам господи посланицима који су чланови Финансијског одбора захвадио на оним лепим речима које су тада имали о моме, тада сасвим друкчијем, експозеу који сам држао у Финансиском одбору. Ја молим и овога пута сву господу, ако имају о мени добро мишљење, да то радије прећуте; а да све оно што није добро изнесу преда ме. (Један глас са левице: Тако ћемо и радити!) Тако и треба. Јер ако један министар слуша само лепе ствари о себи, губи по мало памет и не зна ни сам кад пође странпутицом, а за непријатне

ствари напротив мора да има увек уво ако хоће да остане на добром путу; и било да данашња седница буде настављена дубоко у ноћ, будите уверени да Министра просвете неће бити потребно будити да чује оно што је непријатно. Дакле, напред! (Опште бурно одобравање и плескање.)

Претседник Милан Симоновић: Пошто је време подмакло, то ћемо седницу прекинути, а наставићемо је после подне тачно у пет часова.

Седница је прекинута у 14,30 часова.

(Наставак седнице у 17. часова)

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, настављамо рад. Има реч народни посланик г. Стојадин Павловић.

Стојадин Павловић: Господо народни посланици, можда ће бити мало чудновато, да човек из народа говори о једној ствари, т.ј. да каже да буџет Министарства просвете није велик у оној мери у којој би требало да буде. Нека вас то ништа не чуди јер ми сами знамо да код нас просвета; нарочито на селу, није на завидној висини, но смо доста подбацили од других културних земаља.

Слушајући експозе господина Министра просвете, а знајући и сам колико још има места без школа, места без учитеља, свакојако да би била велика штета и био би грех не подизати те школе. Јер ми имамо места и школа порушених, неоправљених још и од ратова, а имамо готових школа које стоје без учитеља.

Ја ћу се наравно овде нарочито задржати на народним школама и учитељима. Ја бих молио господина Министра просвете, нарочито приликом давања помоћи, одређивања помоћи за подизање и доградњу, довршавање народних школа, да обрати пажњу на то и да даје према величини извесног среза пропорционално, а не према броју срезова као што је то био случај. Ја знам једно два случаја где су поједини срезови врло мали, са 4000 до 5000 бирача или, ако хоћете, 20.000 становника, који су добили своју школу. Међутим, има срезова са 50, 60 и 80 хиљада становника који су добили такође исту пропорционалну помоћ за подизање школа, колико су добили и ти мали срезови.

Са овога места сматрам за пријатну дужност да одам признање народним учитељима јер су то не само учитељи и васпитачи наше деце, омладине у селу, већ од тих учитеља зависи много како ће напредовати само село, само место у коме су они. Хоћу још једаред да нагласим да је потребно да се обрати пажња селу и сеоским учитељима јер ја знам из искуства да једном учитељу на селу није само дужност да учи децу, већ му је дужност да у свом слободном времену посвети своју бригу и осталим културним тековинама једног места из села: подизању читаоница, земљорадничке задруге, дома за чување народног здравља и још многих других установа које су потребне у једном селу. Ја сам имао срећу да баш у мом селу буде један учитељ који нас је много задужио, учитељ који је учинио то да се он и данас помиње и ако је већ пензионер и живи давно у Београду. Учитељи су по мом дубоком уверењу требали да буду и боље награђени. Ја сам се и мало пре оградно да ће то бити чудновато што говорим да би требало повећати буџет Министарства просвете, да

би требало дати више на просвету, јер наопака штетња штети село а не користи ништа општој добити. Као што вам је свима познато, господо народни посланици, учитељи су прва интелигенција у селу, учитељи су оно што се од њих тражи, они су ако треба да помогну у соколском подмлатку и васпитању, они су ако треба да васпитају у сваком погледу, они су у сваком подручју, било пољопривредном, било културном, свуда су и на сваком месту учитељи.

И када су они такви, онда свакако њима треба да се обрати већа пажња и да им се да већа награда.

Дозволите да овом приликом поменем једну незгодну ствар, која се повлачи нкс година. Колико пута је било говора да би требало саставити и прописати једнообразне уџбенике, како у народним школама тако и у средњим школама. Али оно, што данас постоји, господо, то је разноликост писаца и уџбеника. Имате један уџбеник, тј. за један исти предмет постоје уџбеници двојице па и двадесеторице писаца. Тако кад дође један наставник у неку школу он узме уџбеник једнога писца, а после кад се промени наставник или учитељ, онда нови наставник тражи уџбеник од другог писца и то се све дешава у истој школи, у истој школској години. Имате, дакле, ту незгоду и невољу да ђачки родитељи морају да набављају друге књиге, а данас књиге нису јевтине да би се могле сваки час мењати и набављати. То што се дешава у народним школама, то исто се дешава и у гимназијама и осталим средњим школама. Овде је невоља још већа отуда, што су уџбеници за гимназије још скупли и то још више и јаче материјално погађа ђачке родитеље. Ја бих молио господина Министра просвете да прими ову моју добронамерну напомену и сугестију па да се, уколико је то могуће, кад то већ не може бити за ову школску годину, постара да би бар у идућој школској години имали једнообразне уџбенике. Од тих неједнообразних уџбеника на првом месту пати сама младеж која се васпита, а на другом месту материјалну штету трпе њихови родитељи.

У погледу учитељских награда и у погледу њиховог рада стало се на једно становиште и, уколико ја знам, заузео се један став, можда оправдано или не — ја сам лаик да о томе могу говорити, али ћу рећи оно што мислим. Од извесног времена нису се давали положаји школских надзорника учитељима који нису имати вишу спрему, тј. који нису свршили вишу педагошку школу или факултет на нашим универзитетима. Међутим; ми данас имамо учитеља који, иако немају ову вишу школску спрему него само учитељску школу, имају довољан број година проведених на школи, који су такође врло лепо, ако хоћете скроз одлично оцењени, те по томе своје раду и познавању школских прилика потпуно заслужују да им се повери да буду и они постављени за школске надзорнике. Ако се томе обрати пажња, а ја мислим да ми немамо данас довољан број тих школованих надзорника са вишом школском спремом, већ да их имамо недовољан број, онда би било добро да се поставе учитељи који одговарају за тај позив и за то место.

Господо, ја сам имао да учиним ову напомену, која се односи на учитеље у народним школама.

Што се тиче гимназија ја хоћу да учиним једну малу напомену да се и ту поступа неједнако.

Приликом отварања гимназије увек се водело рачуна, да ли је онај који тражи гимназију близак Влади, или је тај био министар па је за свој крај тражио гимназију, а сваки онај који није био близак Влади, или није био министар, тај није могао добити за свој крај гимназију. Није обраћана пажња на то, да се гимназија да оним крајевима којима је она стварно потребна. Међутим, требало је друкчије поступати и гимназије давати само оним крајевима, у којима су претстављале стварну потребу, с обзиром на број становника и културне прилике дотичнога краја. Ја верујем да ће се и мени, као и другима који мисле исто као и ја, рећи и пребацити, да већ имамо довољан број гимназија, и да се тражењем нових хоће да створи интелектуални пролетаријат. Али ми знамо да је предвиђено да основна настава траје 8 година, али да та одредба није скоро нигде уведена у живот. Међутим, позната је ствар да човеку, који треба да ступи у живот, и то на ма који посао, није довољна само основна школа са 4 године учења. Код нас заиста постоји једна околност да имамо доста свршених ученика гимназије и матураната, који неће или не могу да продуже школу, а сви желе да буду чиновници. Свакако да би код нас требало више отворити стручне школе, које су потребне нашем народу. Требало би више занатлијских и стручних школа и трговачких, које би могле да користе у животу оное појединцу, који би их похађао. Од великог броја гимназија немамо тако велике користи. Ја сам ово напоменуо с обзиром на то, да се код нас одомаћио обичај да се поједине гимназије отварају путем Финансијског закона. Ја мислим да је то незгодно. У моме крају постоји једна самоуправни гимназија коју са тешком муком издржавају сами родитељи. Ја мислим да би та гимназија, која се налази у крају који је многољудан, а у коме постоји велика неписменост, да би та самоуправни гимназија требало да буде претворена у државну. Ја се надам да ће се то идуће године и учинити. Толико сам имао да кажем у погледу рада Министарства просвете. Изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Пљескање на десници.)

Потпредседник Алојз Михелчич: Има реч народни посланик г. Јован Радуловић.

Јован Р. Радуловић: Господо народни посланици, ја најпре желим да се са овога места осврнем на једну појаву, која ми је и од прошлости дана, а нарочито данас, пала у очи. Приликом данашње дебате о Министарству правде присуствовало је овде у Скупштини 25 посланика, а приликом експозеа господина Министра просвете овде је било у свему 38 посланика. (Један глас: Жалосно!) Ја мислим, господо народни посланици, да је то једна појава о којој морамо повести рачуна.

Ја сам, господо народни посланици, из једнога краја где је лепа, китњаста и народна реч у обичају и навици, из краја где је настала најлепша народна реч и народна песма и, право да вам кажем, слушајући данас експозе господина Министра просвете, ја сам имао једно необично задовољство.

Данашњи експозе г. Министра просвете био је необично леп и са формалне и са садржајне стране. Са формалне стране, јер је збиља био лепо

казан речима које се не чују свакодневно, а са држајне стране сам увидео да је г. Министар просвете одиста један мајстор, један виртоуз, један човек који је у стању да све ствари постави на своје право место. (Бурно одобравање, плескање и повици: Живео Министар Бирић!)

Поред ресора Министарства унутрашњих послова ниједан ресор, господо народни посланици, у нашој земљи није било теже водити од ресора Министарства просвете. То је и разумљиво, јер наша просветна и културна политика уопште зависи од наших унутрашњих прилика и званичног политике, одражавају се и у културној и у просветној нашој политици.

Насупрот овоме тврђењу, г. Министар нам је изјавио да он сматра — и то су његови принципи, принципи уосталом који су на своме месту, — да треба свакој нашој покрајини дати оно што јој припада према њеним потребама. Ми ту изјаву г. Министра просвете поздрављамо, и ако он ово претвори у стварност, ми га уверавамо да ће он себи подићи живи споменик, живу задужбину у овој земљи. (Плескање.)

Па ипак, бар теоријски или на папиру, наша просветна политика је уједначена. Она је заснована у југословенском духу. Уџбеници из историје књижевности, уџбеници из националне историје и читанке писане су тако да би се наша омладина учила на добрим примерима из наше националне прошлости. Педагози, наставници и стручњаци, то су искористили у појединим предметима у доста махова. Сви они моменти у међусобном додиру Срба, Хрвата и Словенаца искоришћени су и наглашени у тим уџбеницима. Друга је ствар, господо народни посланици, колико су ти уџбеници и те методе примењене, колико су ђаци у Београду учили о Гају и Шенои, а колико у Загребу о Вуку Караџићу и Војиславу Илићу, а колико они у Љубљани, поред словеначких писаца, о Гају и Караџићу. (Др. Иван Доленец: Врло много!)

На територији Босне и Херцеговине југословенска просветна политика, ја то смем да кажем, у средњим школама јесте доста добро спроведена. Ту су ђаци Срби и Хрвати, ту су три вере, ту су измешани наставници, тако да су вазда једни контрола другима.

Кад се, међутим, деси да директор једне гимназије изиђе из тога оквира, кад хоће да служи једној партији или политици која не одговара томе крају, онда је то један пример на који ваља указати и овде. Мостарска гимназија, господо народни посланици, сва је у сјајној традицији оног честитог, борбеног и револуционарног нашег елемента, који је и у најтежим часовима наше националне прошлости знао стићи и утећи и на страшном месту постојати.

Та гимназија дала је читаве генерације виђених, добрих, спремних и ваљаних народних и културних радника. У предизборној борби директор мостарске гимназије је допустио да та гимназија постане легло партизанства и једном делу наставника је допустио да се активно бави партиском политиком, да сазива зборове и конференције и да ученике пита за кога ће њихови родитељи гласати. На тај начин директор те гимназије се солидарисао, на територији једне покрајине која је колевка наше државне мисли и колевка нашег на-

родног предања, покрајине коју нико до Бога јединога не може поделити, он се, велим, солидарисао отворено са онима који су на зборовима у Мостару и околини Мостара говорили да је граница између српске и хрватске државе у Херцеговини Неретва, а у Босни река Босна. То, господо народни посланици, не заслужује земља у којој је песник Алекса Шантић певао да су „једна лоза и једна краљевска крв Срб, Хрват и Словенац“, земља која је највише дала добровољаца и народних бораца. И стога, господо народни посланици, ја тражим са овога места да се овај господин отстрани и да се на његово место постави један човек који није партизан, који је исправан национални човек. (Одобравање на десници — Приговори на левици). Мислим, господо, да овај случај не би ушао у круг оних репарација које тражи г. Мачек, јер кад је реч о политичком моралу једног службеника, конкретно једног директора гимназије, службеника који је у школу увукао партиску борбу, кад је реч о ономе што се зове школски закон, онда ја сматрам да ми сви треба да се нађемо на истој линији. (Одобравање.)

На супрот овоме случају, господо народни посланици, ја ћу да вам изнесем случај једног честитог националног Хрвата, који је пре неколико година био у Мостару, а који већ три године тавори у Југословенском Сибиру — у Плевљима. Тај директор гимназије је г. Бруно Марчетић, један националан, један добар човек који је премештен после конгреса професора у Мостару. Ако је г. Марчетић збиља направио неку грешку, он је за две године окајао своје грехе и ја сматрам да је време да се г. Марчетићу репарира оно што је он седео тамо толико дуго времена и да се премести у једно место које њему као исправном и националном човеку, добром педагогу и администратору одговара.

Господо народни посланици, питање основних школа у Херцеговини је од велике важности. Земља Херцеговина, господо народни посланици, то је по општем признању наших првих научника, једна даровита земља. Херцеговина је, господо народни посланици, један наш национални капитал из кога треба извући што више користи. Покојни Гиљфердинг, један руски научник, кад је пре 90 година путовао Херцеговином, он је тада утврдио колико херцеговачки сељак воли школу и колико херцеговачки сељак вапије за школом. Покојни Јован Цвијић, кад је пролазио пре рата Херцеговином казао је: да је тамо чуо и видео оно што никад није ни чуо ни видео на другом месту. Каже он, на једном месту: „Овде сам слушао Херцеговце кад говоре о школи и науци; они те речи изговарају побожно и литургијски као да говоре о нечем тајанственом и недокућном“. Деца, господо, по пет сати иду до школе, иду по киши, по снегу, иду до школе преко гудура и планина и тај планински народ у нашој покрајини Херцеговини даје радну снагу и тражи да гради школе само да му се да грађевински материјал да би их могао подићи. Има једно село Подвележје у околини Мостара. Подвележје је велико село и у томе селу нема ни једног писменог човека; тамо сељаци живе онако како се пре 150 година живело за време Алипаше Ризванбеговића.

Исто тако, господо посланици, има један случај који треба да поменем у селу Пијесцима. Ту има једна школа у близини манастира Житоми-

слића, која вапије већ три године за својим кровом. Сељаци су сами својим рукама подигли ту школу и молили су господина Министра просвете да им се да само 10.000 динара да би се та школа могла довести под кров. Ја сам својим очима гледао у селу Равнима код Мостара како се деца уче писању на јеловој кори и на каменој плочи, жељни школе, жељни знања. Ја ово износим да господин Ђирић који има смисла и разумевања за школу ово чује и да нам помогне.

Ми, господо народни посланици, из Мостара молимо да се у нашем граду, где постоји једна велика и ретка трговачка традиција, да се у том нашем граду подигне трговачка академија. Ми верујемо да ће господин Министар просвете имати увиђавности и схватање и да ће овој молби главнога града Херцеговине изаћи у сусрет.

Господин Министар у своје експозеу казао је да он неће допустити више да се ни једна гимназија отвори у нашој земљи. У начелу ја то примам, али ја молим господина Министра просвете да онда омогући оној нашој гимназији у Мостару, у којој се ђаци гуше у одељењима и у којој имате одељења првога разреда са 66 ђака, а у вишим разредима по 55, да се бар прошири. Ја молим господина Министра просвете да о овоме поведе рачуна и да бар омогући да се мостарска гимназија прошири кад већ стоји на становишту да неће да нам отвори једну нову, женску гимназију. (Министар просвете Стеван Ђирић: Кад би отварање нове гимназије значило само подизање нове зграде, ја сам спреман да вам то учиним.) Ја се потпуно слажем са господином Министром просвете који каже да је потребно форсирати код нас грађанске школе, али кад је реч о грађанским школама ја морам да направим једну примедбу. Грађанска школа код нас у Босни и Херцеговини сматра се као једна школа нижега ранга. Има један разлог зашто се тако мисли о грађанским школама, а то је првенствено зато што се у грађанским школама постављају почетници-наставници којима нема места у гимназији, па се тако дошло до тога да један суплент, који нема појма о предмету, добије, рецимо, да предаје о трговачком књиговодству и тако се десило да је ранг ових грађанских школа на неки начин снижен. Ја мислим да би ваљало наћи пута и начина да се рад грађанских школа подигне на једну висину.

Има једна прича од Ђуре Јакшића, ако се не варам под насловом „На мртвој стражи“, у којој стари родољуб из Баната шаље свога сина у Херцеговину као добровољца. Г. Министар Ђирић је Војвођанин, а ја Херцеговац, па куда ћете боље прилике да обновимо традицију. Војвођани помажу Херцеговце... (Смех и гласови: Ти мало прећера!)

Господо народни посланици, уопште професорима треба поклонити пуну пажњу, и то је г. Министар просвете у своје експозеу нагласио и изложио. Један сталез који носи на себи један велики и частан терет, велике дужности, он је одиста, то морамо признати, занемарен. Професори су много оптерећени, а мало награђени. Професор који од своје плате не може да набави одело, не може да купи књиге, које су му потребне, ако хоће да се налази у току свога предмета, тај професор мора да наиђе на добар пријем код Министра и осталих фактора који су у стању да му помогну. Зар се може са преданошћу и љубављу вршити једна

тако тешка, велика и деликатна дужност кад човек мора да се брине свакодневно за оне најпотребније и најважније потребе живота? Ко је посматрао у служби нашег професора тај је могао да утврди: прво, да су професори заостали у напредовању од својих другова у осталим звањима. Затим, да је положај професора у односу према осталим чиновницима и према другима гори него што је био раније. Због тога, господо народни посланици, социјална правда и тежак и одговоран положај наставника тражи да се професорима призна сталност. Онај који је био наставник у гимназији, тај зна најбоље шта то значи сталност. Социјална правда тражи да се професорима признају године службе за напредовање у групама, затим привременим учитељима, асистентима, контрактуалним наставницима и вероучитељима. Ја овде још хоћу да додам: да се учитељима и професорима православних богословија признају године које им нису урачунате приликом враћања у државну службу. Социјална правда тражи да се наставницима урачунају године проведене у приватној гимназији у државну службу, а таквих случајева који чекају своје ријешење има много. Затим социјална правда тражи да се хоноришу наставницима приватни испити онако, како је било и пре укидања ових хонорара, јер је познато да садашња скупштина није ни мало мања него што је била раније.

У првоме ставу § 258 Закона о чиновницима од 1 априла 1931 год. изостављају се речи: „Професори и њима равних стручних школа“. У првоме ставу поменутог члана нису изрично поминути професори средњих техничких школа. Када су, на основу тога, они који су према годинама службе затражили унапређење у III/2 групу, Главна контрола је стала на гледиште да на аутоматско напредовање у III/2 групу имају право. У последњу, у трећу групу другог степена унапређени су само неки професори техничких школа, и то они из Загреба и Београда. Логично је, господо народни посланици, кад су ови професори из Београда и Загреба унапређени да су требали бити унапређени у исту групу и остали професори који имају исту спремност и исте квалификације, јер и они имају на то исто право.

Ја са овога места морам да кажем да угледна предавања у гимназијама треба да држе само супленти до пет година државне службе.

Ја не мислим, господо народни посланици, да сам на професорском конгресу и не желим да злоупотребим ваше стрпљење, али хоћу само још једном рећи да споменем и средњошколске инспекторе. Ја сам имао прилике да видим на Мостарској гимназији како, рецимо, инспектор из Љубљане дође и присуствује часу наставног језика. И можете замислити, господо, у каквој се ситуацији налази један инспектор чији је главни предмет, рецимо, математика или латински језик, кад присуствује часу или инспицира наставника из наставног језика. Ја овим хоћу да кажем да је потребно да се за инспекторе изабери људи који одговарају и својој струци и који одговарају крају. Не можете ви једног инспектора Словенца послати у Мостар, нити можете једног Далматинца послати у Словенију. О тој чињеници треба водити рачуна.

Господо народни посланици, брига државе за нашу духовну културу још није дошла до изражаја како би се могло очекивати. Милиони и милијарде троше се на разне издатке а ни један минимум не може да се остави нашој духовној култури. Ја ћу да се осврнем само на ово наше Уметничко Одељење, које постоји у Министарству просвете у Београду. То одељење треба да се организује на солидним основама и да му се да почета. Ранији пројекат да се формира Министарство народне културе, имао би за ову област ту предност што би уметност, са позориштем и књижевношћу, овде дошла у први план. Уметности и књижевности, па исто тако уметницима и књижевницима треба видно показати да се држава брине за њих и да хоће да им помогне. Ја сам уверен и сматрам да је потребно да се разни књижевни конкурси оживе и појачају, да би се на тај начин изазвала утакмица међу књижевницима и уметницима.

Како се, господо, код нас води уметничка политика, најбоље ће показати београдско Позориште. Позориште мора неговати и пропагирати националну драмску продукцију; иначе нема резона да постоји. Његов репертоар је данас испод нивоа обично просечног образованог грађанина. Културан човек не зна кад ће у Позориште, јер га ни извођење ни репертоар не могу задовољити. Већ има неколико година, београдско је Позориште постало, употребићу једну крупну реч, наша национална срамота.

А шта да кажемо о језику у Београдском позоришту? Ми који знамо за добре језичне традиције и навике и који сматрамо да се у позоришту мора коректно и правилно говорити, да се у позоришту мора чути чиста и исправна књижевна реч, згражавамо се кад седимо у њему.

Ја се у овом тренутку сећам случаја једног француског писца, Емила Фагеа, кад је упитан о томе како се једна реч наглашава. И замислите како је одговорио своме сабеседнику: — Идите у Француску Комедију и у томе и томе дијалогу помињте се та реч; тамо ћете чути како се она изговара.

Мени је познато да је Удружење југословенских драмских аутора већ годинама тражило да се при позоришту оснује један одбор који би дириговао једном правом и смишљеном позоришном политиком и радио на подизању наше националне драмске уметности. Међутим, увек се против тих здравих и корисних предлога нају изговори и ствар пропадне.

Али ваља да знате, чл. 2 нашег Закона о народним позориштима изричито наглашава начело: да позоришта у Југославији, као државне и народне установе, постоје зато, да у првом реду подижу и негују националну драму и драмску музику.

Та иста установа, господо народни посланици, т. ј. Удружење драмских аутора предлагала је Позоришту да се формира један одбор наших књижевника, научника и филолога, који би пришао изради једног кодекса нашег живог језика. На жалост и тај предлог није прихваћен. У интересу пропаганде позоришне уметности и здравог националног васпитања, предлагано је оснивање покретног позоришта за село. Ми који смо радили на селу, на терену, као културни и просветни радници, организовањем средстава и филмова знамо

шта би се постигло оснивањем покретних позоришта.

Преклањске године организована је једна таква свечаност у Бијелом Пољу, код Мостара. Приказу сцена из „Горског Вјенца“ присуствовали су људи из Београда, Загреба и Сарајева и били су задивљени. Један пример да видите како наш сељак има смисла за уметничке ствари. Не живи, господо народни посланици, сељак само од црног хлеба крвљу попрсканог, и он има својих душевних потреба и њему треба нешто учинити! И ми морамо једанпут о томе повести рачуна.

Оно, господо народни посланици, што смо рекли за језик београдског Позоришта, на чијој се позорници некада чула коректна и правилна наша реч, вреди добрим делом и за језик наших филмова. Чији су то преводи, чије су то редакције? Кад човек седи у кинематографу и чита преведене текстове на платну, има утисак да је у нашу земљу дошао неки странац који хоће да нам се руга. Блажени Јаков Игњатовић може бити задовољан и презадовољан оним језичним благом што нам га је оставио у наследство.

У питању писма и наречја ја сам био присташа оне Скерлићеве тезе: латиница и екавщина. Али кад та теза није могла да продре, кад су је најзад одбацили и млади и напредни писци, који су раније били за њу, онда тражим да се на филмском платну даје места и ћирици, која је, по једном неоспорном факту, наше народно писмо, и много више народно него латиница. Југославија је земља парадокса и чуда. Док су се раније, све од Гргура Нинског па на овамо, од стране једног дела наше браће католичке вероисповести водиле жестоке борбе за глагољницу, дотле данас, у њиховој рођеној земљи, те борбе су потпуно за-тајиле...

Најзад, још једна примедба. Материјална средства Министарства просвете за нашу културну пропаганду у иностранству сведена су на минимум. Али не ради се ту ни о материјалним средствима колико о отсуству нашег смисла за промицање наше књиге, науке и књижевности. Један пример, који тангира и ресор Министарства спољних послова, пример како се води наша културна пропаганда у иностранству, најбоље ће то илустровати. Ја сам ланске године био гост у југословенском семинару у Грацу. И на своје велико запрепашћење констатовао сам да ми у Југословенском семинару у Грацу немамо него неколико наших југословенских писаца. И кад сам се потужио нашем конзулу у Грацу он ми је рекао да то не спада у његов посао. У делокруг господина конзула, дакле, спада само визирање пасоша!

Да завршим, господо посланици. Моје примедбе су засноване на ономе што сам видео и осетио на терену и као професор и као културни радник, који није ни мало партизански настројен, и ја молим и вас као и господина Министра просвете да ме тако схвате. Међутим, како је данашњи Министар просвете један високо културан господин, који је потпуно дорастао своме положају, ја сам уверен да ће он и знати и умети да исправи многе неправилности и недаће које растачу и начињу наш културни и просветни организам и које нас бију у главу као тешка мора.

Из тих разлога ја ћу гласати за буџет Министарства просвете. (Одобравање и плескање у центруму и на десници.)

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Има реч народни посланик г. Борисав Живадиновић.

Борисав Живадиновић: Господо народни посланици, говорећи о предлогу буџета Министарства просвете за 1939/40 годину, ја ћу се осврнути у свом говору најпре на улогу учитељства у изградњи државе и друштва. Као мали чиновници, који су нашим законодавством тј. Законом о чиновницима направљени још мањим од оних, који су од њих много-много мањи, то је учитељска класа. То је класа људи, која је на једној страни код нас у предратној Србији, као и на другој страни код браће Хрвата и Словенаца, изграђивала и стварала људе — честите грађане, који су носили исту националну мисао за овакву државу, каква је данас; класа која је своје ђаке водила на фронт да се боре за једно велико национално дело, за стварање Југославије. Господо, шта је учитељство добило у овој југословенској држави за сав свој труд и за сав свој послератни рад?

Хоћу само да кажем другу Јововићу, кад је оно пре подне казао да су ратни инвалиди први који су једни другима Срби Хрватима пружили руку. Ја инвалидима то признајем, али прво удружење после рата које је створено као југословенско било је: Југословенско учитељско удружење.

Да пређем на дужности учитељства с обзиром на друге професије. Ви имате, господо народни посланици, учитеље, који све послове у својим школама раде — обављају без помагача, док у другим професијама имате људе, који су специјално плаћени само за један посао. Учитеља видите у учоници, видите га у пољопривредној задрузи, у кредитном задругарству, у соколани, у друштву Црвеног крста и свуда. Видите трудбенике, који су на селу створили генерације и генерације без којих не могу да се изразе ни они у позоришту ни они за катедром, нити ма где. Та класа друштвена није виђена од стране оних, од којих је требало да се запази, и тако су њихова права с обзиром на друге професије окрњена и незапажена. Највише дужности и обавеза, најмање права! Погледајте њихове награде, како су их законодавци поставили законом о чиновницима! Службеници, који су имали 4 разреда гимназије, који нису имали пуну средњу школу и који су после 4 разреда гимназије свршили извесне курсеве од 6 месеци пребачени су у своје време извесним амандманима у чиновнике II категорије, па су новим финансијским амандманима добили могућност да добију 5 групу након 25 година службе, док је за учитеље законом предвиђено да треба да наврше 30 ефективних година службе, да имају последње три одличне оцене и да имају 55 година старости, па да добију 5 групу. Господо народни посланици, ја не могу да разумем таквог законодавца, који је имао такву логику, да од људи који су се истрошили после 30 година рада, да се од њих тражи да морају имати три одличне оцене за последње три године, кад људи у тим годинама малаксавају већ и физички а немоли духовно и да мора да сачекају 55 година старости, а ако пре тога оболе или изнемогну онда треба да буду пензионисани са 6 групом, а њихови ученици који су свршили средњу школу да буду у 5 групи. Господо, ја верујем, да ће господин Министар просвете, који врло високо цени културне раднике, умети то да исправи приликом доношења новог Финансијског закона.

Имате другу неправду, господо народни посланици. Извесна лица из учитељских редова која су додељена бановинским управама као секретари и референти, а исто тако и у Министарству, и ако су добили по своме положају 5 групу, њихова су права окрњена, јер су изгубили право на станарину и дешава се да референти у Бановини или у Министарству са 5 групом не могу да добију плату, коју имају учитељи са 6 групом.

Господо посланици, да бацимо поглед на једну стварчицу, која се десила претпрошле године, када је од стране Министра и прошле Владе учињена неправда учитељима, да им је забрањена удаја за неучитеље. Господо, то нити је право, нити је савремено, нити је правно уставно. Имате професорке које се удају за инжењере, за лекаре, за професоре, а једино су учитељице изгубило то право. Ја верујем да ће мој предлог наићи на разумевање код господина Министра... (*Министар просвете Стеван Ђурић:* Стављам вам до знања да сам то већ учинио).

Имамо још једну тугаљиву ствар, јер се свуда у свету проповеда да за једнаке дужности треба дати и једнака права. Велика је грешка учињена што је учитељима и другим удатим службеницама одузет додаток. Ја бих молио господина Министра просвете да стави до знања Краљевској влади, да се удате учитељице као и остале службенице изједначе у правима са учитељима, и осталим државним службеницима.

Има још једно питање које тангира нашу просвету, нашу основну наставу. По новом Финансијском закону укинуто је право да учитељи практичари са пуно знања и искуства — од прошле године новембра месеца не могу бити постављени за школске надзорнике. Народни учитељи који су годинама текли искуства у школи, ја мислим да су они и способни; да они и могу паметно и корисно послужити настави са којом су се сродили. Ја верујем да ће господин Министар и ове године то продужити... (*Министар просвете Стеван Ђурић:* И то ја усвајам).

Још би једну напоменуо учинио господину Министру, а то је да се ово стање око израде уџбеника једном ликвидира. Ја говорим из искуства, као народни учитељ да је крајње време да се дође до јединствених уџбеника, како за основне школе тако и за средње школе, а првенствено за основне школе. Дешава се да се наставници мењају, а на селу је сиротиња и нема књижара да би могао да замени уџбенике; деца се пате и народ се пати и треба да прода оно што му је за прехрану најнужније да би детету набавио нове уџбенике. Ја не знам ко је имао користи од таквога стања, али мислим да су Геца Кон и Рајковић имали користи. Ја бих молио господина Министра да учини све што до њега стоји да се то стање среди и да се дође до онога што је корисно и за народ и за школу и за јединство плана и програма па и за духовно јединство.

На крају, што се тиче материјалне стране буџета, ја немам шта да замерим Влади, али бих умолио, г. Министра просвете и Краљевску владу да партију 319 буџета Министарства просвете за издржавање школа за домаћице и разне течајеве повисе од 2,200.000 на 3,000.000 динара.

Господо народни посланици, наше село нема позоришта, нема биоскопа, али наше село има не-

чег још бољег, а то је да женска чељад, нарочито у нашим равним крајевима а и планинским, има могућност да научи да спреми како за себе, тако и за друге, разне ствари и побољша моћ кућевне радиности. Зато је од преке потребе да се мала цифра од 2,200.000 повиси још за 800.000 те да се на тај начин створе боље економски и социјалне могућности, за бољи живот нашега сељака у његовој кући а и ван ње.

Исто тако молим г. Министра да се партија 320, која се односи на подизање школских зграда наших народних школа, повиси од 3 милиона на 5 милиона динара, јер је штета да наши малишани, који претстављају најздравији елемент у нашој земљи, живе у страћарама, које су влажне и без светлости и не испуњавају ни најосновније хигијенске услове за живот једног бића, — да ти малишани оболе од туберкулозе и разних других болести. Зато, мислим, да се ова повишица од 2 милиона динара неће ни осетити, а народу ће се тиме много пружати.

Ја верујем, господо народни посланици, да је у свим владама било министара просвете, али уверен сам да је данас на челу Министарства просвете човек, који високо цени и добро зна да схвати просветне потребе нашега народа, и знам да ће учинити све за народну просвету, па ћу зато гласати за овај буџетски предлог (Одобравање, пљескање и повици: Живео Министар просвете!)

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Има реч народни посланик г. Урош Недељковић. (Није присутан!) Пошто г. Недељковић није присутан, сматра се да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. Веља Маринковић.

Велимир-Веља Маринковић: Господо, на дневном реду је расправа буџета једног од најважнијих министарстава. Значај Министарства просвете огледа се у томе што оно обухвата све фаланге просветних радника, професоре и учитеље, као и све просветно-културне установе, кроз које се образује карактер омладине.

Господо, на дневном реду наших дана јесте решавање једног од судбоносних питања нашег националног живота, решавање хрватског питања.

Ја нисам неверни Тома! Верујем да ће ова Влада и њен Претседник, који је познат са своје еластичности и гипкости, а смем рећи и далековидности, и који, као и сви људи који се на терену формирају, располаже огромним познавањем људи, а то је први услов за сваки успех у политичком раду, да ће, велим, Влада и њен Претседник наћи пута и начина, уз разумевања оне друге стране и узајамног попуштања, да се то питање које 20 година тишти и притискује унутрашњи живот нације, најзад реши. Али, ма какво решење да се томе питању да, све ће то бити само спољна форма, оквир, ако за политичким облицима не следује и садржина, она духовна страна, духовно споразумевање и свесност широм целе земље, уз разумљиво поштовање „историских садржаја и националног индивидуалитета“, да смо једно, да су и Срби и Хрвати и Словенци део једне целине, а зато је потребан смишљен и истрајан, непрекидан рад школских радника и просветних уснова које ће створати нову генерацију, будућу, сутрашњу Југославију. Од карактера омладине, од њене ду-

ховне и моралне снаге зависи каква ће бити та будућа Југославија.

Ту не вреди, господо, надмудривање и тактизирање, нити политичка маневрисања. Омладина је огледало моралне и стваралачке снаге једног народа. Зато је формирање подмлатка, стварање уснова кроз које ће се то вршити, прва и најважнија брига једне добре просветне политике.

Господо, и поред огромних жртава које држава чини за нашу просвету, буџет Министарства просвете није велики. Напротив, многе и многе партије треба повећавати, ако се жели да поједине школске установе одговоре у пуној мери свом основном задатку.

За илустрацију навешћу два примера са нашим филозофским факултетом Београдског универзитета. На томе факултету ми уопште немамо редовног професора педагогике. У доба када педагошка наука отвара нове путеве за васпитање подмлатка, будући наставници средњих школа, због те оскудице, излазе без икакве педагошке и методске спреме. Разуме се, у првом реду реч је овде о наставницима који су дипломирали на домаћем филозофском факултету, али нису изучавали психологију и педагогику као обавезне дисциплине. Такви наставници могу бити добри и одлични научници, али врло слабо упућени методичари. Резултат тога јесте опште подбацавање средњошколске наставе.

Апелујем на Господина Министра да приликом доношења Уредбе о организацији филозофског факултета предвиди за све гране и групе облигатно изучавање дечје психологије, педагогике и дидактике уопште. Тиме ћемо средњошколске професоре оспособити не само за добре научне раднике, већ и за изврсне педагоге-практичаре.

Педагогика као таква заступљена је на нашем филозофском факултету Универзитета у Београду и истина са једним признатим научником, али само са — једним, док је филозофска група предмета у рукама више њих. Апелујем на Господина Министра да ову празнину попуни.

Друго једно питање, које се такође односи на филозофски факултет у Београду, јесте ово: свима је познато да се по Чиновничком закону после 60 година облигатно, то важи за све чиновнике па и за професоре Универзитета, одлази у пензију. Научни рад је један од најтежих послова. Умна и телесна снага научних радника много брже се троши, него што је то код других грана. Из тога сасвим је природно што се стара гарда наших научника разређује и нестаје, и што позната имена у нашем научном свету силазе са позорнице, остављајући за собом незаменљиву празнину. Како треба попунити ту празнину? Тако, што ће се на време формирати нове научне снаге, подмладак, који ће заменити старе. У том погледу код нас се завела једна посве рђава пракса. Познато је да смо ми принуђени слати способне и младе људе у иностранство као питомце, да се на извору код културно развијених народа, који располажу већим средствима и бољим искуством, оспособе за научни рад. Предратна Србија у том погледу била је управо сјајна. Свако научно име у иностранству, које је имало светски реноме у научном свету, привлачило је наше питомце. При одашиљању и одабирању питомаца служило је као мерило лична вредност и способност кандидата. Овој и оваквој пракси предратна Србија има да захвали за многе сво-

је славне научнике, за једног Скерлића, Цвијића и др.

Класичан је пример са др. Ал. Белићем, за кога је пок. Љуба Стојановић на меницу узео паре из Врачарске задруге, да би младог Белића послао на студије у иностранство. Господо, ми и данас на нашем универзитету имамо племените карактере и научнике честитости једног Љубе Стојановића. Али оно што је било немогуће у предратној Србији са нашим старим појмовима и нашим предратним моралом, данас је могуће. Никада се у предратној Србији не би могло десити да се за питомце на страну шаљу недовољно способни млади људи. У очима ондашњег света предратне Србије, научног света, то би било равно злочину. Данас, међутим, при избору питомаца одлучујући су сви други обзир, само не лична вредност и способност кандидата. Утицаји тетака и ујни и политичких људи пресуднији су него стварна вредност и способност једног будућег научника. (Одобравање и гласови на левици: Тако је!) Слушао сам, господо, један жалостан пример од мога старог наставника, са филозофског факултета, како је један млад и талентован човек, уместо да се задржи на Универзитету или пошаље у иностранство, послат у једну паланку где пропада, докле су у иностранство послали једног неупоредиво мање способног човека, који кад је отишао онамо, уместо да се посвети научном раду, водио је весео живот по париским улицама, и завршио тиме, да је дошао у земљу да оконча студије. Господо, имате примера да питомци послати на страну годинама не завршавају студије, јер су њихове способности за научни рад у најмању руку недовољне. Тако су народне паре у неповрат изгубљене.

Кад је реч о стварању научног подмлатка и попуњавању празнина које настају са одласком старих научника, хоћу да наведем једну потребу филозофског факултета у Београду, коју није тешко задовољити, али чиме би се много Универзитету помогло. Познато је пензионисање др. Николе Вулића, и да по Чиновничком закону имају бити пензионисани и др. Милоје Васић и др. Влада Петковић.

Ми смо свесни тога да није лако наћи замену овим научницима, али, господо, треба ту ипак нешто радити и урадити. Универзитету је потребно да се бар по два питомца за археологију и историју уметности одреде и пошаљу у иностранство, да би се спремиле да замене стару гарду. Апелујем на господина Министра просвете, а такође и на господина Министра финансија да у овом погледу наш филозофски факултет у Београду задовоље.

У овом питању, господо, ја имам једну, рекао бих, оригиналну мисао. Народна скупштина, ми сви знамо то, троши поголеме паре на разне хонораре и на репрезентације. Зашто Народна скупштина не би из свог буџета сваком универзитету ставила на расположење кредит бар за једног питомца на страни, али с тим, да га универзитетски савет бира независно од политичких утицаја. Овим својим ударјем Народна скупштина би донекле допринела да се попуни празнина у научној кадру. Оно што су наши срезови и окрузи, наше сељачке среске и окружне скупштине предратне Србије чиниле, то, у најмању руку, може чинити југословенска Народна скупштина. Мислим, господо, да сам у праву. (Министар про-

свете Стеван Ђурић: Господине колега, Народна скупштина то и чини. Ви не слутите колико даје Народна скупштина у интересу народне просвете. Она не може да даје појединцима, али зато даје много за просвету. За време док сам ја био Претседник Народне скупштине било је месеци када се по 80.000 динара давало за стипендије сиромашним ђацима.) То је добро, господине Министре, само би требало да се то остави Универзитету, а не да при том одлучују политички чиниоци. С тога се ја не могу сложити с Вашом примедбом.

Господо, хоћу да се задржим на питању средње наставе. Најпре нешто о оцењивању ученика. Пре свега хоћу да напоменем, да смо ми сви свесни тога да огромна већина професора средњих школа савесно и поштено врши своју дужност. Али, господо, и ту има жалосних изузетака. Навешћу неколико примера и немојте ми замерити, јер то не чиним у рђавој намери.

Једном сам гледао огорчење једног ђачког родитеља који је морао своје дете послати у другу гимназију и од своје оскудне плате малог чиновника одвајати за дете, иако у месту службовања има пуну гимназију. То је један ратник који је у свима ратовима командовао водом, четом и батаљоном и добио највеће одликовање (резервни је потпуковник, у рату је физички руиниран и постао богал). На моје питање: зашто шаље дете у другу гимназију, он ми рече да мора тако да буде, јер његова популарност у овоме крају смета г. директору гимназије који је бивши политичар, и који има вечиту али тешко остварљиву жељу да се рехабилитује, и то сада на један недозвољен начин, кроз школу, кад то није могао у народу. У тој истој гимназији близанци једног политичког човека оборени су из гимнастике. Далеко сам од тога да потцењујем значај физичког васпитања омладине, али, господо, и у ово данашње доба ипак је малко необично да деца губе годину због гимнастике. Но, још ће интересантније бити за све вас да је господин директор био кандидат петомажских избора на листи Боже Максимовића у срезу у коме је дотле био посланик и заслугом оца оно двоје деце добио и словима нулу гласова. Видите, господо, такав директор који политизира кроз школу и кроз децу, обрачунава се са родитељима преко невине деце, тај је права напаст за завод и наставу и ученике, те га треба уклонити са тога положаја.

Нажалост, мало је требало па да тај човек замени на положају директора једну од најјачих педагошких снага једне елитне београдске гимназије. Мислим да поред елиминисања могућности да и надаље такви људи долазе на такве осетљиве положаје, нужно би било и потребно да се стриктно примењује законска одредба: да оцену утврђује разредно веће, јер се у пракси, крај оваквих директора, који су увек претседници разредних већа, веома лако може то да изигра.

Приликом оцењивања требало би узимати у обзир психолошку чињеницу да свако дете није подједнако обдарено за све наставне гране и да врло често ни труд ни најбоља воља не могу да надокнаде недостатке обдарености. Ово је нарочито важно за старије разреде средњих школа, где свака наставна грана у ствари претставља науку за чије савлађивање није довољна само добра

воља, већ је потребна и извесна обдареност, те би радикална мера била када би се у старије разреде увео принцип диференциране наставе.

А сад, господо, о основној настави:

Морам најпре изјавити да ћу гласати за буџет и поред његових недостатака, јер имам пуно поверења у Владу и њеног Претседника и верујем да ће Господин Министар просвете, уколико се то сада технички није могло извести, у будуће учинити више корених измена тако, да буџет Министарства просвете једном буде знак једне заиста здраве и добре просветно-културне политике. Изјављујући да ћу гласати за буџет, тиме сам стекао, мислим, право да подвргнем нешто оштријој критици рад у нашој просветној централи, специјално у основној настави и да изнесем неке нежељене појаве, које су врло карактеристичне за стање које је у том одељењу до сада владало.

Целокупно пословање у Одељењу за народне школе сводило се у главном на персоналну политику, а и ова је вођена, смем слободно да тврдим, испод сваке критике. Морам говорити о прогонима за време прошле владе — част г. претседнику Финансијског одбора — особито у време неограниченог и неодговорног управљања овим ресором једног од бивших Министара просвете. Има људи који тврде да је овај министар у својој ташни носио декрете и на лицу места премештао и отпуштао учитеље. Довољно је да вам напоменем, господо, да су мени телеграфски сви учитељи уклоњени па и чувари мојих листа на општинским изборима и да су двојица од мојих учитеља отпуштени без икакве своје кривице; само зато, што су за мене и моје листе радили. Истина г. Министар поред свих својих напора, зборова и говора и јурњаве по срезу доживео је, не бих рекао баш пријатно, изненађење, јер су моје пријатељске листе однеле ² општина у срезу, а међу њима највеће општине; и то упркос свег притиска, терора и мрцварења мојих људи. Ја ћу се задржати на два конкретна примера, на отпуштање двојице исправних учитеља, Бранислава Костадиновића и Светомира Игњатовића. И један и други су из старе радикалске куће. Костадиновић је прво био телеграфски премештен, а у путу за ново место саопштен му је телеграм о отпусту из службе. Бранислав је отворио трговачку радњу, и на нашу општу срамоту пласирао се; и то врло добро као бакалин. Ја ћу бити захвалан Господину Министру просвете, ако овог неквалификованог бакалина врати у учионицу, где му је право место. (Павле Јововић: Ако он сад пристане на то) Још драстичнији је случај Свете Игњатовића, мог ђака, кога сам једва послао у гимназију. То је један способан и млад дечко. Његов отац је пао на пољу части и као резервни официр добио највиша одличја. У знак пажње према овом ратнику, његово се дете избацује на улицу, без икакве своје кривице, три године осуђује на гладовање. Његова је жена била избачена из школског стана, као учитељица, сада удата за неучитеља. Разуме се да јој муж није учитељ пошто је избачен из службе. И док је школски стан зврјао празан, болешљива жена и дете овог несрећног младића пропадали су у ђумезу једне влажне сеоске ућерице.

Вредност овог младића је потврђена на универзитету, јер је он у међувремену дипломирао на

филозофском факултету као један од најбољих. Тек после тога, и то на многобројне интервенције професорских кругова, враћен је у службу. Питам: коме је потребно да се одлични учитељи и прво-класне снаге шаљу у сеоске бакале или избацују на улицу те осуђују на гладовање? Извесно земљи и нашој странци то је најмање потребно.

Да навадем свој случај. Пензионисан сам за петомајске изборе. Од онда, до данас ни једног динара на име пензије нисам примио. Двадесет година сам поштено и часно служио ову земљу и најбоље године свога живота и рада посветио служби, нацији. Доживео сам то да будем избачен на улицу као какав непотребан дењак, а мојој жени, која такође 20 година служи, учињене су тешкоће око пријема принадлежности под изговором да се од бруто мојих пензијских принадлежности, која пензија ни до данас није регулисана, одреди величина њеног личног додатка. Тако су моја деца код двојице родитеља чиновника, и код пензије и код плате осуђена била на гладовање. Питам, коме је то потребно да се исправним чиновницима уништава egzистенција ради задовољења унутрашње потребе за мржњом, пакошћу и осветом једног не много племенитог човека?

Морам бих још да вам кажем да сам после отеран на Јастребац и да су то били најтежи дани у моме животу. Јер ја сам, господо, релативно млад човек али сам оседио онде. Ја сам био за време рата као дечко ухапшен, интерниран и отеран у концентрациони логор, ја имам ожиљке по леђима од батина, које сам добио бранећи наше људе у интернацији, али, верујте ми, онда сам се боље осећао него на Јастребцу, јер када ме је непријатељ гонио, ја сам сматрао да ми је дужност да трпим и да истрајем, али када ме у мојој слободној земљи гони један Министар просвете, у мени су се бунили моји осећаји и ја сам се онда теже осећао него међу жицом у концентрационом логору.

Хоћу, господо, да укажем на још једно питање, на тешко стање које је владало између учитељске организације и просветне централе. Ја сам уверен да ће г. Министар просвете отстранити све штетне утицаје, које је просветна централа вршила било на једну, било на другу страну учитељске организације, групу у учитељском удружењу, јер то је потребно у толико пре, што је учитељска организација једна од највећих организација у земљи. Ја морам да напоменем да ја нисам припадо до сада ни једном, ни другом табору тих учитеља. (Један глас са левице: Има их, дакле, две групе?) Да, две групе. Заузет политичком борбом, а имао сам, као што сте чули, и својих мука и невоља, ја сам се држао по страни. Због тога, мислим, могу да будем потпуно објективан и да непристрасно судим о догађајима, трзавицама и подвојености које су вештачки у учитељским редовима створене. Само ћу једно да наведем, за илустрацију овога, да је једна група учитеља успела да поиспремешта све најистакнутије људе из другог табора, у колико нису свргнути са положаја које су заузимали.

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Ја вас молим да завршите, јер вам је време већ истекло.

Велимир-Веља Маринковић (наставља): Уосталом, господо, познато је да није само учитељска организација дошла и сукоб са тим бившим министром, већ да је и Професорско удружење та-

кође дошло у сукоб, па чак и Универзитет није био у најбољим односима са тим бившим министром.

Уверен сам да ће садашњи Министар просвете, који је познат са своје тактичности и финоће, завести ред и отстранити све оне штетне утицаје који рђаво делују и на учитељски савез и на школу и на наставу.

Ја бих сем овога могао да кажем да сви морамо бити срећни што је то бивши министар, а не садашњи. Говорим у општем интересу, господо. Али, господо, ја ћу навести још један пример, који је јако ружан и који јако боли сваког просветног и културног радника у овој земљи и сваког родољуба. Ја ћу, господо, поменути једну појаву, која је у нашим, да кажем школским, круговима прилично позната, да су поједина боља места учитељска продавана за паре и да су чак и нова постављења, као и ти премештаји имали своју повчану таксу. (Одобравање на левици).

Знајући честитост садашњег Г. Министра, ја сам уверен да ће се он лично позабавити овим нездравим односима и појавама у просветној централној и ја очекујем да ће Г. Министар рашчистити односе који су тамо владали. Али, господо, док је такво стање владало у тој највишој просветној установи, ја ћу вам навести статистичке податке, како ми стојимо данас у погледу писмености, шта се у том правцу ради и колико се урадило за ових 20 година.

Према објављеним дефинитивним резултатима проценат становништва од 1931. године општи проценат писмености износио је 55,4% а неписмених 44,6%, док је 1921. број неписмених износио 59,50%. Као што видите, од 1921. до 1931. напредовало се за 4,9%.

Претседник Милан Симоновић: Господине посланиче, молим да завршите свој говор.

Велимир-Веља Маринковић (наставља): За посивне крајеве и може се наћи објашњење, али како ће се моћи наћи објашњење за цифре неписмености у срезovima предратне Србије поготову за оне у Шумадији. Господо, ја разумем у Хомољу и Звижду, али проценат неписмених мушкараца у Гружи, Опленцу, Орашцу, Такову, Љубићу, Драгачеву показује 50 до 58%; док је просечна цифра неписмених жена око 80%. Ово је, господо, донео „Књижевни гласник“, да не бисте мислили да сам навео неки часопис из девете руке.

Господо, бивши министар просвете учинио је неке ствари. Покушало се да се води једна добра просветна политика у погледу издржавања школа, обраћао је више пажње отварању грађанских школа и огледних школа. Али су и ти добри покушаји остали прилично без резултата. Код издржавања школа замисао је сама по себи добра, али је при том створена једна неиздржљива администрација. Између осталог навешћу чињеницу да је један од шефова отсека у једној бановини написао књигу о администрацији школских рачуна, коју је књигу он врло добро уновчио, али која је тако добро сачувана да се у њој ни сам писац не би могао снаћи. Напомињем да су сви учитељи и све школе у тој бановини морале откупити ту књигу. Тако се завела једна компликована администрација да је већина учитеља из те бановине била просто очајна приликом склапања школских рачуна. Завело се и комисијско набављање артикала у сре-

ском месту и знам поуздано да се на многим местима врше грозне злоупотребе. При набавци уџбеника за сиромашне ђаке од појединих банских управа испражњени су подруми извесних издавачких књижара, и то са нарочитим попустом, од чега деца нису осетила никакву корист, али су за то извесна господа ту и тамо добро ћарила. И тако је, господо, Уредба о издржавању школа компромитована. Благодарени томе ми смо сведоци једне страшне утакмице у писању и уновчавању свакојаких и безвредних уџбеника од чега је створена нечувена трговина.

Познат је, господо, један летак где се тврди да су извесни писци уџбеника на пола милиона динара дигли од извесне банске управе на име продатих школских књига. Крајње је време да се оваквој срамној трговини стане на пут. Молим господина Министра за потребно, да се питање уџбеника што пре реши у смислу Уредбе о уџбеницима, коју треба конзенквентно и што пре увести у живот.

Као и у питању издржавања школа, тако и отварање огледних школа, које по себи значе први корак за школску реформу тако потребну и народу и држави, није одговорило у потпуности своје задатку. Јер те школе ни до данас немају законског ослона који би чинио основу њиховом правилном функционисању. Молим господина Министра да изволи донети потребну уредбу о огледним школама и примити амандман који се односи на положај наставника тих школа, међу којима има људи са факултетском спремом и доктора. Такође регулисати положај учитеља који су свршили педагошку групу на философском факултету да се и њихов положај регулише, јер би по слову закона ти људи требало место да буду награђени за прилежан рад, да буду, велим, кажњени, они би се морали враћати у назад и као супленти почети изнова са најмањом групом далеко мањом од групе коју имају. Молим господина Министра да путем амандмана омогући овим свршеним филозофима-учитељима да задрже своје групе и у својству наставника средњих школа даље напредују по групама.

Завршавајући свој говор, ја бих још морао да напоменем да је крајње време да се Закона о народним школама допуни или измени, било доношењем новог закона, било доношењем уредбе са законском снагом у којој би се особито водило рачуна да сеоске школе добију наставни програм који одговара специфичним условима живота и потребама нашег села. Потребно је повратити учитељску сталност која је потребна да би се отстранили сви они нежељени утицаји ван школских фактора. Треба омогућити пензионисање учитељица које су оптерећене децом, наравски ако су стекле право на пензију према годинама службе, јер је учитељица, која је наставница и мати, права мученица и робинја. Треба укинути ону варварску средњовековну одредбу о целибату учитељица, која одредба доводи ове наше интелектуалке на степен грађанки другог реда. Треба изменити дисциплински део, јер је крајње време да се дисциплинске кривице учитеља не третирају као злочиначка дела. Али пре свега и изнад свега потребно је завођење једне поштене, смишљене, далековидне персоналне политике у основној настави. Верујући у ову Владу и господина Мини-

стра да ће ове сугестије прихватити, као што рекох, гласају за буџет. (Пљескање на десници.)

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Јован Јовановић.

Јован Јовановић: Господо народни посланици, два предговорника, учитеља, мени су олакшали много у овоме моме вечерашњем послу и зато ћу да кажем неколико речи о просветним питањима која се тичу народних школи и учитеља. Ја не могу само у похвали коју су понављали господину Министру просвете да се сложим са господом предговорницима, а у свему другом ја се са њима потпуно слажем.

Ви сте Ваш експозе, Господине Министре, и у Финансиском обору а и данас направили једном тако лепом песмом, да ја не верујем да ћете све то моћи учинити. Ја ћу чекати да Ви то извршите ако останете на Вашем месту. Ја ћу чекати да то извршите, ако останете ту, на томе месту, и онда ћу бити сагласан са вашим друговима који су вам одавали хвалу и пре него што сте учинили друго лепо давали само обећања, и онда ћу се и ја придружити њима. (*Министар просвете Стеван Ђирић:* Јесте ли Ви, слушали, господине колега, мој експозе пре подне?) Нисам, али верујем да је био исти онакав као и у Финансиском обору. (*Министар просвете Стеван Ђирић:* Није исти, завршио сам га тиме што сам замолио господу колеге да ми ништа пријатно не говоре и да ми никакве похвале не дају, него напротив да оштро, савесно и озбиљно критикују и да кажу све оно што треба поправити. — Гласови са деснице: Живео! — Пљескање на десници. — *Министар просвете Стеван Ђирић:* Упозорио сам господу колеге да немам предубеђења и предрасуде, него да своја уверења хоћу да одмерим на уверењу својих посланичких другова, па нека ми сада кажу шта све треба да поправим, а не када будем био бачен у старо гвожђе. — Пљескање на десници — Због тога, ја сам потпуно задовољан, господине колега, са вашим изјавама, јер сам срећан што тако поступате, иако мој експозе и моју молбу у томе експозеу на крају његовом нисте чули.)

Господо, ја ово нисам лично чуо, него од колега, али и да сам лично чуо, понављам, немогуће је учинити оно што господин Министар обећава. Тај његов експозе је био, као што обично код министара бива, то је била више једна здравица него један експозе. Ја се највише слажем са господином који је био последњи говорник, учитељ, који стварно може да види шта је рђаво у просвети. Нарочито шта је са учитељством рађено и жалим што господин који је одговоран за ово није овде у овим редовима да чује отворено шта му се говори из његових редова и од његових другова, јер је он главни кривац за последње три године ако у народној просвети и у општој просвети наше државе није ишло онако као што треба. Дошао је за министра један човек који није био стручан; то је у ствари један банкарски чиновник и то слаб банкарски чиновник. Он је радио и вршљао, извињите за израз, он је вршљао у просвети онако како је хтео. Ја ћу бити индискретан, па ћу изнети како је, мислим пре две и по године, дошла овде једна енглеска делегација од првих људи просветних радника у Енглеској и ушла код министра. Он није умео ни да им каже шта је и какав је радни просветни план Владе др. Стојадиновића, нити

уопште о просветној политици Југословенске државе. То је најмање што су ти људи могли мени да кажу, а што су они мислили о томе, нарочито зато што је г. Стошовић, ранији Министар просвете, био у Енглеској као ђак. Отсуство тога господина, овде, нама говорницима, који говоримо о овим стварима, јако отежава говоре, јер се обраћамо онима који нису за раније одговорни, и ако нису потпуно неодговорни за оно што је све рађено и што је изражено у буџетима које они заступају овде пред нама.

Господо, ја ћу одмах да пређем на неколико ствари за које ми се учинило да је потребно да вам на њих скренем пажњу и да о њима проговорим неколико речи. У првом реду то је: гоњење учитеља који су других политичких начела и уверења којих смо ми, који смо у Удруженој опозицији. То се гоњење, на жалост, још и данас наставља, и досад се још није у многоме поправило. Оно је такво да ми заиста треба да се запитамо врло озбиљно о томе: да ли може тим путем ићи и даље и садашња Влада и да ли уопште народна просвета, народно просвећивање, народно образовање може остати овакво какво је данас? Прво, у личном погледу, ако и даље остане овако стање какво је сада са учитељима, којима њихове главне судије нису ни инспектори, ни школски надзорник ни Министар просвете него само срески поглавар или какав народни посланик, онда, богами, то ништа неће ваљати за нашу будућност а нарочито неће ништа ваљати за децу која се школују код таквих учитеља и под таквим приликама. Немојте да ми кажете да претерујем; има доста примера да су поглавари срески заиста били овлашћени да раде и поступају са учитељима исто као и са својим пандурима. За време избора у Вардарској бановини, где је бан онај господин који, мислим, није ни за среског поглавара у најудаљенијем срезу наше државе, био је направио нешто што није нико до сад још употребио. Он је просто једном наредбом позвао све слободоумне учитеље у банску управу у Скопљу и ту их затворио, тобож, на рад иако нису радили ништа, све док избори нису завршени, па их је онда вратио на своја места. (Жагор.)

Господо, за мене је доста што су ова два предговорника са ове стране, два народна посланика учитеља констатовали оне жалосне ствари... (Гласови: Они су народни посланици!) Они су народни посланици, али су и учитељи и они најбоље знају шта је све за време избора рађено са учитељима. Ја, дакле, нисам ништа ни додао ни улепшао да би та ситуација изгледала што тежа. (Жагор на десници.)

Претседник Милан Симоновић: Молим господу народне посланике да се умире и да не ометају говорника.

Јован Јовановић (наставља): Ја не знам, господо, зашто се ви толико узрујавате. Као што сам већ казао, ја нисам навео ништа ново него сам поновио оно што су већ и пре мене предговорници, и наши и ваши другови, изнели, на име, да је рђаво рађено.

Ја мислим да оно што је важно и о чему треба да се говори, то је данас заиста питање о народном школовању, о народним школама, о гимназијама и о универзитетима, да се донесе и спро-

веде једна јединствена просветна политика, која би свуда — ако могу да кажем — била иста.

Што се тиче народних школа, мислим најважније је да се поправи оно што је рђаво, а то је данас, у првом реду, да се недостатак школских зграда попуни, да се школске зграде одмах наместе и да оне добију своје стално издржавање. Може бити да би било најбоље, и на то скрећем пажњу господину Министру просвете, да се створи један нарочити фонд за подизање школских зграда.

Ви се мало пре љутите кад поменух примере гоњења учитеља за оно што су радили из политичких разлога и то за време владе др. Стојадиновића. А видите горе у Банији има места где учитељи не могу да раде само зато што дотични народни посланик не допушта томе учитељу да ради, зато што је евентуално био у Удруженој опозицији. Има школских зграда, али посланик не да да се у њима ради.

Поред тога, за народне школе потребно је да се направи нови план и за више и за ниже народне школе. Осим тога, ја мислим, да би требало да господин Министар просвете стави на снагу она стара решења да се монополишу уџбеници и да се кроз такве школске уџбенике може спровести једна иста настава за читаву земљу. (Глас са деснице: Не да Загреб!) Не да Загреб, не да Сарајево, а то је зато што се ради као данас, али кад се они монополишу, онда ће друкчије бити.

У томе плану за просвећивање у народним школама ја мислим да би требало поклонити пажњу привредној страни наставе, нарочито у вишим школама. То је потребно зато, да они који не могу да наставе школу, кад се врате на село, да ипак више знају него њихови старији, а други који уђу у град и посвете се трговини и другоме, ипак имају више основних знања.

Што се тиче даљег програма, по коме би требало да се ради, ту је и питање самих ђака. Ја сам слушао од многих пријатеља учитеља да имају доста тешкоћа са ђацима, да многи не иду у школу, да им родитељи не даду да иду у школу итд. Ја мислим да и ту треба да постоји једна, не контрола, него власт која ће гледати и пазити на то да што већи број деце прође кроз школу да не би било овако као што је данас да су земљорадници из читаве наше земље, којих има 80%, неписмени. У многим местима раније то није био случај.

Што се тиче самих учитеља, ја мислим да би требало прво омогућити сталност учитеља. Онога часа кад је учитељ сталан, као и судија, он је јак на своме месту и онда може да спроводи праву просветну политику. (Чује се: Тако је!) Даље, требало би да се омогући учитељима да могу лакше приступити вишим школама, универзитетима и на тај начин постепено из самог учитељства из народних школа постајао би и већи број учитеља са вишим просветним нивоом. Мислим да би требало исто тако да се учини крај ономе дисциплинском поступку за учитеље кад учине какву кривицу, какав је он сада. Учитељи стоје с једне стране под дисциплином своје власти, а с друге стране стоје под управом среских поглавара на по неким местима, и под утицајем народних посланика, који на неким местима узимају велику власт и премештају учитеље и чиновнике и на тај начин врше

једну акцију која никако није у интересу наше државе. Ја мислим да би се могло нешто учинити за тај дисциплински поступак мењајући закон или уредбу који тај поступак прописују у томе правцу, да се даду већа права у погледу одбране итд., дакле да они у својој одбрани могу имати нека већа права а не овако скучени да се не могу бранити, као што је то случај сада. То је захтев правде, правичности и човечности. Наравно да се слажем и с тим да треба једанпут укинути целибат.

Што се тиче надзора, налазим да школски надзор треба да се подвргне већој контроли од централе Министарства просвете, да надзорници буду прво одабрани учитељи који су након 20 година службе квалификовани као најбољи учитељски школски радници. На овај начин врло је тешко да млађе колеге које имају да врше надзор старијима, које су често пута и прескочили, решавају о судбини у оцењивању при учитељским испитима. Ја мислим исто тако да је добра и она примедба неког од господe предговорника: да се питање Удружења учитељског скине са дневног реда. Оно се може скинути с дневног реда само на тај начин, ако се између Удружења и Министарства просвете, као централе, постави једна врста колаборације у солидарности, јер у том заједничком послу треба да се да већа иницијатива удружењу, а не да се у тај посао уноси политика па да се људи деле на двоје, већ да се сви уједине и сви да раде оно што би било заједничко остављајући политику изван свога рада.

Господо, да пређем сад на средњу наставу. И она пати исто као учитељи. И директор гимназије или професор у зависности је од политике или политичких власти. Под прошлом владом, један директор у Велесу смењен је само зато од једног народног посланика, што је његово дете добило двојку из једног предмета. Дакле требало би осигурати наставу у гимназији, да се наставници више окрену ка настави и ка просвећивању омладине која треба да дође на универзитете а после у државни и јавни живот. У нашој земљи нема довољно гимназија, а и оно што има не може свугде да ради. У Београду има гимназија које не могу да раде зато што нема довољно школских зграда и често пута се догађа да преко дана једна екипа сачекује другу да изађе са предавања. Може се мислити каква ће бити њихова спрема, нарочито кад дођу за државне чиновнике и са каквом ће спремом поћи у свет. На крају крајева, читаво народно просвећивање своди се на то, да се кроз читав низ од основне школе до универзитета изгради оно што желимо, — једна велика и снажна Југославија.

Сад ћу прећи мало на универзитет и то у кратко. Некада, у Краљевини Србији, Универзитет београдски уживао је велико име. Уживао је велико име с обзиром на људе који су били унутра, са великим именима која ће остати у културној историји Србије и с обзиром на моралне и научне квалификације за то.

Данашњи универзитет, овакав какав је, ја мислим да има да претрпи ваздан измена. Он треба у првом реду да сачува своју аутономију коју му је дао закон, који је донесен под диктатуром Министра просвете Боже Максимовића, осигурао је универзитету аутономију, коју су министри, почевши од г. Стошковића, а после и доцнији почели намерно и постепено да укидају. Пуна

аутономија покварена је финансијским законом кад је Министар просвете г. Стошовић унео одредбу по којој могу професори Универзитета кад наврше 65 година живота бити пензионисани. Г. Стошовић унео је ту одредбу у финансијски закон не питајући Универзитет. Међутим, раније је увек био обичај да се Универзитет пита и да се сагласно са њим донесу све одредбе које се тичу Универзитета. Овога пута он то није учинио и кад је универзитет протестовао, онда је он рекао: „Ја нећу чинити никакву употребу од тога”. Али он је оставио да та одредба закона виси као претња за извесне професоре и на тај начин постигао је оно што је хтео. Употребно је једну политичку меру да ограничи слободу наставе, нарочито извесних професора на Универзитету. То би другим речима значило да је могао увек једног професора, који му се чинио политички незгодан, на основу ове одредбе у финансијском закону уклонити са Универзитета. Он је учинио и другу једну ствар: прекршио је аутономију Универзитета и на тај начин што је једног дана изашао у „Службеним новинама” указ да се за професоре ветеринарског факултета београдског Универзитета постављају неки виши чиновници Министарства пољопривреде не питајући Универзитет. Због тога је настала једна мучна ствар. Та три професора дошла су ректору Универзитета са декретима постављења за професоре факултета, да их уведе у дужност, а ректор је казао: „Извините, господе, ја вас не познајем и не могу да вас уведем у дужност”. На тај начин окрњен је ауторитет и власти и Владе и Министарства просвете. Министарство просвете је и ту попустило. Господин Стошовић се није разазнао у овим просветним пословима ни колико зна добар сеоски учитељ. Мени је жао и на оно што је учинио и г. Магарашевић — нека извини што га спомињем, али се он користио одредбом Финансијског закона, а мислим да је знао за обавезу г. Стошовића да је неће употребити без сагласности са академским саветом. Он је пензионисао тројицу који су навршили 65 година живота, а који су били међу најбољим професорима. То су г.г. Божа Марковић са правног факултета, г. Вулић познати научник и академик, професор који се не бави политиком, а пензионисао је исто тако и г. Кирила Савића једног старог професора који је исто тако један од најбољих на техничком факултету. Ја желим да се аутономија Универзитета поштује. Свима вама је познато шта значи та аутономија и шта та аутономија Универзитета значи за читаву просвету, а нарочито за просвећивање наших синова које шаљемо на универзитете да чују праву и слободну истину у науци, па и у онима које долазе у ред политичких наука. Нисам могао да схватим како г. Стошовић није приметио, да ограничавање аутономије Универзитета изазива сваких 15 дана сукобе и демонстрације на Универзитету. А отуда сваки час и у иностранству и у земљи предмет за озбиљне бриге. Међутим кад се у Министарству просвете повело више рачуна о аутономији, и када је Универзитету препуштено да он води бригу и уређује ствари и студентска удружења и састанке њихове и њихову управу, одмах је то све престало и, хвала Богу, и данас је тако. Зато ја мислим да је сама аутономија Универзитета потребна и да исту треба појачати и утврдити, да остане као нека залога

за слободу наставе и за мир на Универзитету који значи врло много, нарочито код нас овде.

Ја бих хтео да кажем још неколико речи и о самој контроли Министра просвете над оним публикацијама, које се издају и које су почеле у последње време јако да плаве београдско тржиште. Мислим на публикације, које издаје професор хистологије и декан медицинског факултета, а од јуче, прекјуче и један доцент ветеринарског факултета, који је сасвим нов, а који својом књигом показује, да он заиста није за универзитет, нарочито, ако продужи са давањем у штампу оваквих књига. Он је професор ветеринарског факултета, и бави се вероватно оном граном ветеринарства у којој се говори или ради о укрштавању раса разних коња, крава, коза итд. Он је ту своју науку о укрштању раса пренео и на људе, и написао једну књигу, која се данас вероватно много продаје, али која у ствари не би требала да има места на томе тржишту. Мислим да се аутономија универзитета не би ни уколико окрњила, ако се таквој литератури не би дозвољено приступ на тржиште.

Још једно што бих рекао, а с тим ћу у исто време и да завршим, то је да Министар просвете, ако се већ толико од професора тражи, на неки начин то њима и врати на тај начин, што би им се повратио ранији њихов ранг, који су имали, јер је незгодно, да су редовни професори и доценти разврстани онако како су данас, тим пре што је њима већ једанпут био дат ранг који треба.

Даље, господе, ако се професори добро не плате, онда ће настати ово што се каже дневним језиком „презапосленост господе професора” нарочито оних који имају техничку спрему, јер немајући довољну плату, они откидају од времена наставничког рада за друге послове, они као стручњаци улазе и раде у многобројним фабричким, индустријским предузећима, банкама, а често пута као арбитри за извесне спорове, који се често јављају у индустрији између финансијера итд.

Зато професоре треба добро платити, али их онда натерати да раде само на науци и ништа више и онда се неће догодити све ово о чему сам данас овде говорио.

Ви сте имали један очајан пример, то је онај са несрећном „Ковницом а. д.”, где сте имали прилике да видите два професора Универзитета и једног члана Академије у управном одбору.

Што се тиче г. Министра просвете, ја потпуно верујем и слажем се са осталима да ће, ако остане на томе месту, на коме је био и раније, многе ствари поправити. Ја бих желео да он од Министарства просвете направи оно, а он то зна колико и ја, што је министарство у Француској, т.ј. да кроз то Министарство може да прође стотине министара, а да оно остане Министарство просвете, а овако како је до сада било, Министарство просвете је више била партијска канцеларија.

Ја мислим да ће се једнога дана успети да се то Министарство подигне на онај ранг, који заслужује и да ће се у првом реду растеретити од партијских људи и довести из просветних редова оно што је најбоље, да ће оно тада у своме раду, а специјално у персоналним пословима што се тиче учитеља и професора, постићи једну пуну правичност, а да се неће дешавати оно што се је дешавало када је био ... (Један глас са левице: Грол!) ... не

Грол него када је био Министар просвете г. Стошковић за последње три године.

Ја бих још само молио г. Министра, односно запитао га када је већ у партији 215 и 216 додао једну помоћ Београдском и Загребачком универзитету од 10.000 динара за француски институт, зашто то није учинио и за енглески? Овом приликом још имам само на то да скренем пажњу, и то ће бити моја последња реч. Ствар је у овоме. Енглески језик, пре неког времена, заведен је као један од факултативних предмета да се може предавати у нашим гимназијама. Ја морам да кажем да је од почетка било саботирања учења енглеског језика на нашим гимназијама у Београду. Један од директора нишао је тако далеко да је позивао родитеље дечије да им каже: Немојте дозвољавати деци да уче енглески, немачки је њима много више потребан! Ја вас молим, Господине Министре, мислим да постоји предлог о томе, да донесете одлуку да се енглески језик као факултативан предмет може учити у гимназијама. Молио бих га да то решење поврате у живот, јер држим да не треба да вам говорим о томе од колике је важности учење енглеског језика. Ја се надам да ће г. Министар то учинити и тиме завршавам. (Одобравање и пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Има реч Министар просвете г. Стеван Ђирић.

Министар просвете Стеван Ђирић: Господо народни посланици, кад је наш уважени колега г. Јовановић почео свој говор, ја сам га из министарске клупе нешто запитао. Признајем да то нисам требао учинити. Уважени колега г. Јовановић и као државник и као културни радник има право да му министар не одговара упадицама, него да дође на говорницу да му укаже оно поштовање које му указују и сви други. Зато допустите господо, да ту своју грешку поправим, а ви господо са левице у овоме можете видети да моје речи нису биле празне кад сам казао, да ћу да одмерим све што ми се каже, да ћу да узмем у обзир и да ћу да поправим моја мишљења и моја уверења ако су ваша боља.

Господо народни посланици, г. Јовановић назвао је мој експозе песмом или ако хоћете нешто доцније здравцом, и посумњао је да један министар просвете може све оно остварити што је у томе експозеу обећао.

Господо народни посланици, ја ништа друго на ову примедбу г. Јовановића нећу да кажем, него да га пред свима вама замолим да мој данашњи експозе прочита па ће на своје велико изненађење видети и уверити се да се мој данашњи експозе готово од речи до речи, од мисли до мисли, од идеје до идеје, подудара потпуно са његовим излагањима која је малочас изнео на овој говорници.

Према томе, господо народни посланици, ако сам ја певао и здравио, учинио је то и мој поштовани предговорник. (Пљескање у центруму и на десници). Али, господо народни посланици, ја могу да се позовем и још на нешто више. Оно, што је г. Јовановић са овога места малочас тражио, ја сам то већ и учинио. (Пљескање у центруму и на десници). Ја сам дао сву сатисфакцију универзитетима, и ја сам поправио све неправде, које су њима учињене. Шта више, учинио сам нешто више од тога, и више него што је г. Јовановић тражио. Ја сам изједначио економску комерцијалну вишу

школу са универзитетом, да и она буде на ономе нивоу, на коме г. Јовановић жели да стоје универзитети. (Пљескање у центруму и на десници).

Господо, у колико се г. Јовановић и ја ментално слажемо, нека вам је најбољи доказ и у његовој последњој примедби, кад је апеловао на мене, да унесем 10.000 динар у буџет за семинар енглеског језика. Она одлука, на коју се г. Јовановић позвао и која је пала у заборав, та одлука потиче од мене, кад сам први пут био министар и кад сам ја одредио да се енглески језик факултативно учи у средњој школи.

Ја сам, господо, срећан и сматрам за велику част да се господин Јовановић, не знајући мој експозе, кретао у истом правцу, у истим мислима, у истим назорима као и ја. И то ми даје гаранцију да ћу, уз вашу помоћ, и уз помоћ господина Јовановића, оне идеале, које сам себи поставио као министар просвете, моћи остварити и да неће остати ти идеали недостижни. Јер ако би то било, господо, а кад г. Јовановић прочита мој експозе увериће се, било би жалосно, да онакве идеале и оне принципе, које сам ја у своме експозеу данас поставио, не можемо остварити. Можда један човек не може остварити те идеале и те принципе, али ми сви заједно, господо, можемо остварити принцип: да се не гоне учитељи, и да се не гоне професори. Тај принцип сам ја овде поставио. И тај принцип, допустите ми да изјавим, никога не може бити песма. Ја хоћу да он буде реалност и молим вас све за вашу помоћ. (Одобравање).

У погледу материјалних сретстава оне цифре, које сам пре подне у своме експозеу, у слободној речи споменуо, можда нису тачне у свима појединостима, јер нисам имао времена да те цифре памтим у свима појединостима, али у милионима су потпуно тачне. Оно, што сам ја за универзитете већ до сада спремио, оно што сам пре подне рекао, да сам осигурао: за Београдски универзитет 46,000.000, за Загребачки 42,000.000, за Љубљански 28,000.000, то није песма, то је истина, господо. (Бурно и дуготрајно пљескање у центруму и на десници са сложним узвицима: Живео!)

И у овоме материјалном старању за универзитете можете видети колико мени лежи на срцу интереси наших универзитета, и колико желим да остварим оно, што је најтоплија жеља г. Јовановића, као једног од најугледнијих радника на нашем универзитету.

Господо народни посланици, опростите што сам ову дебату за један тренутак прекинуо, али уважени друг г. Јовановић заслужио је да поправим своју погрешку, па да му са овога места одговорим, а ја се надам да ће г. Јовановић хтети поправити и нехотичну неправду, коју ми је нанео и да ће видети, кад прочита мој експозе, који сам пре подне дао, да он није неостварљив, него да, уз добру вољу свих посланика и на десници и на левици, он може да се оствари и мора да се оствари! (Бурно и дуготрајно пљескање у центруму и на десници са узвицима: Живео!)

Претседник Милан Симоновић: Има реч ради личног објашњења народни посланик г. Димитрије Магарашевић.

Димитрије Магарашевић: Господо народни посланици, народни посланик г. Јован Јовановић апострофирао је мене, односно парцијално један део мога рада као Министра просвете у своје време.

Да ви не би остали под једним лошим утиском о томе моме раду, и да би ствар збиља била постављена на своје место, ја морам да додам неколико речи о ономе, што је г. Јовановић истргао и пред вама — ја нећу рећи тенденциозно, ради поткрепљења своје тезе — изнео.

Кад сам дошао за Министра просвете, ја сам заиста наишао на једну тензију, на једну напетост која је постојала између Министарства просвете и Универзитета, а нарочито Министарства просвете и београдског Универзитета. Али ја морам скренути пажњу г. Јовановићу на његово тврђење да то потиче само из ере Министра просвете г. Стошовића, да оно није тачно него да та напетост постоји од раније, да то постоји нарочито из онога доба када су Министри просвете били из једнога режима, чији претставници данас као технички или политички сарадници седе заједно у друштво за г. Јовановићем (Бурно одобравање у центруму и на десници).

Ја бих желео, господо, да кажем ово: да се ја формално нисам огрешио о закон... (Тричко Жугић: А стварно?) Да се нисам формално огрешио, стварно то ћете сада чути.

Овде се, господо, говорило о аутономији Универзитета и само се тврдило и износило да једини фактор који треба да респектује аутономију Универзитета јесте Министарство просвете. Ја сам увек наглашавао, где је требало, и овде и пред другим факторима и личностима којих се то тичало, да аутономија Универзитета треба да буде респектована и чувана не само од Министарства просвете, него и од професора и наставника, који раде на универзитету као и од универзитетске омладине. И, као што г. Јовановић рече да му је жао што сам пензионисао неке универзитетске професоре, тако и ја морам да нагласим овде да је и мени жао што сам као одговорни Министар просвете био доведен у тај положај, да сам морао да применим позитиван закон и сматрам кад сам то учинио, да нисам погрешно. (Одобравање).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Младен Милошевић.

Др. Младен Милошевић: Господо народни посланици, с обзиром на још велики број пријављених говорника, а у вези са овим нашим убрзаним темпом рада, ја се унапред извињавам што ћу свој говор мало прекинути и може бити да ће се у њему осетити неке лаконе за које се одмах извињавам.

Буџет Министарства просвете, управо сума од 1,200 милиона динара, која треба да се утроши у овој буџетској години за целокупну просвету свих крајева нашега народа: по моме мишљењу је и сувише недовољна да подигне просветни и културни ниво нашега народа на ниво 20 столећа. Маса људи, господо народни посланици, и данас када улази у државна надлештва није још у стању да своје име потпише Вуковом азбуком него то још увек чини обичним отиском прстију.

Просветна политика у својој пројекционој тачци треба да има за задатак да кроз духовно васпитање народа изврши амалгамизацију нашега народа. Питамо се, господо народни посланици, ко је најпозванији и ко треба да тај задатак прими на своја плећа. По моме мишљењу као човека који живи на селу, то је народна школа и народни

учитељ. Та два фактора носе препондирајућу улогу у извршењу овога тешкога и великога задатка. Прави смисао народне школе, господо народни посланици, не сме више бити само голо нагомиланање знања и оптерећења деце непотребним фактима са којима се никада више у животу неће сresti, и која им никада више неће требати. Прави смисао народна школа мора имати и мора бити у буђењу љубави према знању и свему што је честито, поштено и родољубиво. Тај непрекидни духовни рад треба да се усађује у срце наше деце и наше омладине. Према томе, господо народни посланици, ми треба да се потрудимо да створимо типичну југословенску народну школу. Прави смисао народнога учитеља не сме бити само сувопарно инструксање наше деце и омладине већ и улога уливања нове вере и нове снаге у организам пун живота; и динамике наше деце и наше омладине. Не сме више учитељ када оде у село бити само учитељ; у школи, код деце, он мора бити везан једном заједничком координираном акцијом на свима пољима културног живота и он мора знати да је важан беоцуг у тој акцији који треба да врши тај културни и духовни препород. Према томе долазимо до закључка да је потребно створити не само типичну југословенску народну школу, него и типичнога југословенског народног учитеља. У моме срезу који је један од највећих у држави, то је мачвански срез, има близу 100.000 становника, 35 школа и 93 одељења. Све одељења зграде, сем неколико, прављене су за предатне потребе, влажне су и нису довољно велике да би примиле сву децу у своју утробу. У моме срезу мачванском има 9.500 ђака од којих 4.200 не похађају школу и остатак похађа школу.

Наш садашњи Министар просвете кад је био и раније Министар просвете водио је најстрожијег рачуна о савременој педагошкој настави код деце, те је издао био Правилник који је у § 17 прописао да се могу отварати одељења свуда онде где има 30 ученика. Али касније је тај Правилник измењен па се дошло дотле да се сва она одељења у којима нема најмање 45 ученика морају укинути и присајединити са другим одељењима. Због тога сада често пута имамо одељења у којима има по 80 ђака. Рад у оваквим одељењима је никакав. Наставни програм је у нашим школама огроман и деца се претрпавају множином непотребних факата због чега им је немогуће да утврде и фиксирају најпотребнија знања. Моје дете у II разреду гимназије морало је да зна где се налази језеро Оризаба, а кад сам га ја питао где се налази Мачков Камен оно се збунило и није могло да ми одговори.

Програми су врло опширни. О томе би требало најстрожије водити рачуна и гледати да се они скрате и у вишим, и у основним школама и у учитељским школама, нарочито предавања о старом, средњем и новом веку, а требало би да се више обрати пажња да се омладина учи нашем народном животу.

Гимназије спремају ђаке за факултете и то у врло великом броју. Питање је сад шта ћемо са тим ђацима кад сврше факултете. Ја живим на селу и могу вам рећи да наши школовани људи беже од села чим сврше три четири разреда гимназије, сматрају себе великом господом и траже одмах намештење у државној служби. Тај наставни програм толико је велики да деца уместо да извесан

број часова проведу под ведрим небом, остану стално у школи над књигама и често пута упропашћују своје здравље.

Гимназија треба да пробуди љубав код ученика према народним и националним осећајима. А да ли је то могуће, господо народни посланици, код оваквог програма? Ја имам децу и ја вам могу рећи да је то немогуће.

А шта раде Енглези? Они имају много мањи програм, али зато они на спорт обраћају велику пажњу. Кад Оксфорд и Кембриџ врше веслачку утакмицу онда се цела велика енглеска империја заинтересује за физичку снагу свога народа.

Ја сам био у Паризу кад је био бокс меч између Карпантијеа и Демпсеја и могу вам рећи да је цео Париз био на улици да чује да ли ће познати боксер Карпантије победити Демсеја, или ће Демсеј победити Карпантијеа. Спорт је данас понос омладине па и нације.

Хоћу да кажем неколико речи и о биоскопима. Наша гимназијска омладина иде врло радо и врло често у биоскопе. Биоскопи имају често пута врло негативан утицај на културну и духовну изградњу наше омладине. Не могу са овога места порећи ни позитивну улогу биоскопа, али сматрам да би било потребно да ђаци, пре него што оду у биоскоп и гледају филм буду поучени од стране професора и лекара.

Како стојимо са народном просветом? У овом погледу све спада на учитеље, на младе људе са малом платом. Учитељ мора и треба да буде у свима акцијама и хуманим и спортским и соколским.

Здравствено задругарство не сме бити одвојено од физичког васпитања. Не треба дозволити да неко буде болестан, а не отклањати узроке болести. Не ради се ништа да се бољке отклоне. Духовне, културне и телесне ствари морају ићи заједно. Стари Атињани своју омладину били су довели на такав ступањ да су је изградили и духовно и телесно.

Сада се мора испитати село, ово послератно село, његов менталитет и његов живот. Без овога, просвећивање, овако како се данас спроводи, остаће само једна полумера, а то није добро. Треба заћи у села, опипати пулс сељачког живота, навике села, његове добре и рђаве стране.

Исто тако господо, када је реч о народном просвећивању треба испитати и живот жена на селу у свима његовим могућним видовима и манифестацијама. Пре две године у мој срез дошла је једна комисија професора београдског Универзитета да се заинтересује приликама на селу. Чланови комисије задржали су се свега један сат у Богатићу. Тада је један професор отишао да види како живи један сељак и вратио се у срез. Ту је, у једној великој сали, пред 500 слушалаца одржао једно предавање. Разговарајући са сељацима ја сам добио утисак да то предавање није њих ни мало заинтересовало да из њега извуку некакву поуку. Између осталог тај г. професор је казао да у Холандији кад један сељак гоји свињу он окачи лепак за муве у свињу. Видело се да тај господин нема додира са селом и сељаком и да није био на правом путу.

Имајући вере, господо, у високу културу и велику љубав коју наш министар г. Ђирић гаји према овом народу, сматрам за потребно да са овог места изјавим да ћу за овај буџет гласати и да ћу,

колико то у мојој моћи стоји, његову просветну политику помоћи. (Одобравање).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Иван Доленец.

Ivan Dolenc: Gospodo narodni poslanici, pre svega vas molim, da izvolite smatrati moj govor kao da govorim na slovenačkom jeziku i da upotrebljavam neke srpsko-hrvatske reči, konstrukcije i fraze zbog toga da se bolje razumemo, pa ako se vama bude činilo da se koja moja rečenica ne poklapa u gramatici sa srpsko-hrvatskim, onda izvolite smatrati da sam tada govorio slovenački. (Glasovi: Govorite slovenački!) Ako želite da govorim slovenački ja ću da govorim. (Glasovi: Govorite, govorite!)

Prav lepa vam hvala. Potrudil se bom, da bom govoril kar mogoče jasno, razložno in počasi in: če gospodje narodni poslanci morebiti ne boste razumeli, vas prosim, da me na to opozorite; zelo drago mi pa je, če čujem iz vrst gospodov poslancev, da žele, da govorim čisto slovenski. To je meni v veliko veselje.

Ko govorim o proračunu prosvetnega ministrstva nisem niti za trenutek v dvoumnosti o katerem vprašanju naj predvsem govorim, kateremu vprašanju naj posvetim posebno pozornost. Bil sem namreč dve leti šef odseka za srednje in strokovne šole pri banski upravi v Ljubljani, pa mi iz te dobe ni nobena stvar tako globoko ostala v spominu kakor obiski brezposelnih proforskih kandidatov. Lahko rečem, da ni minil skoraj noben dan, gotovo pa ne noben teden, da ne bi bil potrkal na vrata moje pisarne brezposeln proforski kandidat z zaskrbljenim vprašanjem, kaj bo z njegovo namestitvijo. In ko sem mu moral reči, da ni nobenega upanja, da bi prišel v doglednem času na vrsto, sem čestokrat opazil, da se je solza zazrcalila v očesu razočaranega kompetenta. Ne smemo se temu čuditi. Šestnajst do dvajest let je mladi mož preživel v šolah in sedaj, ko upa, da se bo lahko udeleževal kot koristen član človeške družbe, mu povemo, da je nepotreben. Zato me v govoru g. ministra prosvete nobena stvar ni tako razveselila kakor to, ko je povedal, da bo povečal število suplentskih mest na 400. Gospod minister je sicer rekel, da naj ne govorimo o tem, kar nam je všeč, ampak samo o tem, kar nam ni všeč, kar želimo, da se popravi. Pa vendar moram omeniti to radi tega, da bo avtoriteta g. ministra toliko večja, kadar bo to postavko definitivno branil pred g. finančnim ministrom, da se bo lahko g. minister v tem slučaju skliceval na enodušno mišljenje naronde skupščine. (Ploskanje).

Druga stvar, katero moram omeniti, je vprašanje napredovanja učiteljstva. Gospod minister, mnogo se je govorilo od raznih govornikov o tem, da bi bilo potrebno plače uradništva spraviti v sklad z naraščajočo draginjo. Gospod minister ima možnost, da z eno potezo poveča plače uslužbencev v svojem resoru. Gospod minister naj skrbi, da bo vsak učitelj pravočasno napredoval, pa je s tem že nekaj zboljšal gmotni položaj učiteljstva. (Ploskanje). Ne samo to, da boste izboljšali gmotni položaj, ampak, g. minister, s tem, če boste skrbeli za to, da bo vsak učitelj pravočasno napredoval, boste istočasno prepričali, da se v dušah učiteljstva zbira morje zagrenjenosti. Večkrat sem tole opazil, da uradnik v času, ko ima pravico do napredovanja, postane nemiren, njegova duša je nemirna, dokler ne pride napredovanje, ker je že mesece in mesece naprej vse izračunal, kam

bo dal denar, ki ga mu bo prineslo napredovanje (Ploskanje). (Ministar prosvete Stevan Čirić: I za to sam se postaral!) Gospod minister! Vi ste rekli ravno danes v svojem ekspoziju, da je obstoj države ravno tako odvisen od prosvete kakor od vojske. Ali, gospod minister, v vojski se napreduje vedno z dnem, ko napredovanje dozori, a mi nismo nič manj kot vojska! (Ploskanje). Če je uradnik do države kavalirski, naj bo tudi država proti njemu kavalirska. Ako ljudje store ne samo to, kar jim veleva stan, ampak še več, je razumljivo, če so razočarani, kadar vidijo, da se njihovo delo ne vpošteva.

Posebno me je razveselilo, ko sem slišal, koliko je gospod minister namenil za naše univerze. Tole, kar bom sedalje rekel, je sicer morebiti samo pomota od strani gospod ministra, omenjam jo pa radi tega, da bo gospod minister videl, kako natančno smo ga poslušali. V svojem ekspoziju je rekel, da bo ljubljanska univerza dobila 30 milijonov dinarjev, danes popoldne pa je ta znesek zmanjšal na 28 milijonov dinarjev. (Ministar prosvete g. Stevan Čirić: Dopustite mi, gospodo narodni poslanici, da odmah objasnim. Od zajma za koji sam dobil ovlaštenje za ljubljanski univerzitet, ima samo 28 miliona, ali želim da unesem u cifarski deo budžeta još 3 miliona i sto hiljada za mašinsku laboratoriju Tehničkog fakulteta u Ljubljani. Prema tome, kao što vidite, tu nema kontradikcije, jer svakako ako mi ovo podje za rukom, ljubljanski će univerzitet dobiti okruglo 31 milion dinara).

Hvala vam lepa, gospod minister! To je res pojasnilo, ki me je zelo razveselilo.

Gospodje narodni poslanici! Ne bi bilo prav, če bi pri debati o proračunu ministrstva prosvete govorili samo o tistem delu proračuna, ki se da izraziti v številkah. Potrebno je, da se tudi nekoliko ozremo na vsebino šole, na to, kar naj šola narodu nudi. Mislim, da v naši državi spada med prav posebno važne naloge šolstva, da šola med seboj zbližuje posamezne dele naše države, da posebno zbližuje na eni strani Slovence, na drugi strani pa Hrvate in Srbe. Lahko rečem, da šola v dravski banovini to nalogo izvršuje in da se pri nas v šoli in izven šole dela vztrajno in dosledno, prostovoljno, z resnično ljubeznijo na tem, da se življenje in mišljenje Srbov in Hrvatov kar mogoče približa mišljenju Slovencev. (Ploskanje). Vprašanje pa je, ali šola stori to tudi obratno, da srbski in hrvaški mladini približuje mišljenje in življenje Slovencev. Zanimal sem se za vprašanje, kako se poučuje slovenski jezik na gimnazijah s srbsko-hrvaškim učnim jezikom, pa sem videl, da je težko dobiti profesorja narodnega jezika, ki bi bil toliko večš slovenščini, da bi mogel dijakom razlagati tiste odstavke v srbsko-hrvaški čitanki, ki so napisani v slovenskem jeziku. Meni se zdi da tak pouk narodnega jezika po 20 letih Jugoslavije ni več na mestu. Če se učimo jezika tolikih narodov, ki nam niso tako blizu, mislim, da bi naše šole po vsej državi — posebno srednje šole — morale gledati na to, da ne bo niti enega profesorja, ki bi poučeval narodni jezik, ki slovenščine vsaj toliko ne obvlada, da lahko tolmači slovenski tekst v srbsko-hrvaški čitanki. Mene zelo veseli, da ste izrazili željo, naj govorim slovenski. Odkrito vam povem, da ne bi govoril prvikrat srbsko-hrvaški, vendar moram priznati, da ni prav lahko govoriti v jeziku, katerega se nismo učili od mladih nog. Zato bi nam bilo v vsakem oziru potrebno, da slovenski vsaj vsak izobraženec razume. Ne bo to države nič razdvojilo, ampak to bo državo

še ojačalo. Saj ne moremo človeku, ki svoj materni jezik res ljubi, izkazati večje usluge kakor to, če pokazemo svojo ljubezen do njegovega materinega jezika. (Odobranje in ploskanje).

Kadar sem v Beogradu, vedno rad obiskujem beograjsko gledališče. Včeraj sem bil zadnjikrat v gledališču v Beogradu. Vendar tukaj vedno pogrešam ene stvari. Drame vseh mogočih jezikov igrajo v beograjskem gledališču, isto velja za Zagreb in Sarajevo, ampak slovenske drame za ta gledališča takorekoč ne eksistirajo. In vendar imamo v slovenski literaturi dela, katera bi bilo vredno uprizoriti v Zagrebu, Beogradu, Sarajevu, Skoplju in drugod zaradi tega, ker tako verno prikazujejo življenje in mišljenje slovenskega kmeta. 19 let je minulo, odkar sem tu v Beogradu pregovoril nekega inteligenta, da je prevedel na srbskohrvaški jezik Finžgarjevega „Divjega lovca“, in 19 let čakam, kdaj ga bodo uprizorili, pa tega še nisem dočkal. Gospod minister! Nušičeva dela so v Ljubljani in Mariboru prav tako znana kakor v Beogradu. (Ploskanje). Kadar izide katerokoli pomembno delo iz srbske ali hrvaške književnosti, ne mine niti leto dni, da bi se to ne uprizorilo v Ljubljani ali Mariboru. Prepričan sem, da bi se uprizoritev dram iz slovenskega kmetskega življenja, npr. Finžgarjevih „Razvalin življenja“, „Verige“, „Divjega lovca“ kakor tudi dram ostalih naših pisateljev izplačala, ne samo z moralnega vidika, temveč tudi s stališča gledališke blagajne. Gospod minister, če uprave gledališč v Beogradu, Zagrebu, Sarajevu in drugor ne vedo, da eksistira tudi slovenska drama, vas prosim, povejte jim to Vi, ker bodo vas gotovo bolje razumeli nego mene.

Za ljubeznivost, katero ste mi izkazali s tem, da ste me sami pozvali, da govorim slovenski, se vam bom skušal revanžirati s tem, da bom čimprej končal. Samo še eno stvar bi želel omeniti. Ko je g. minister podajal svoj ekspozije, sem napenjal ušesa, ali bo g. minister kaj govoril tudi o monopolizaciji učbenikov, ki jo določa zakon iz septembra leta 1929. Ta zakon se po 10 letih ni mogel uveljaviti, ker je bil proti njemu enodušen protest kulturnih in gospodarskih krogov iz vse države ne samo iz Slovenije. In ravno v teh dneh dobivam skoraj vsak dan pisma, da bo prišla deputacija iz vseh krajev države, ki bo skušala, gospod minister, od vas doseči zagotovilo, da je ta zakon ki je v 10 letih pokazal, da se ne da izvesti pokopan. Jaz bi bil zelo srečen, če bi g. minister v tem pogledu dal zagotovilo, da se bo z amandmanom ta zakon ukinil zaradi tega, ker ni prinesel naši državi drugega, kakor razburjenje in nezadovoljnost. Sedaj vlada v vseh krogih kulturnih delavcev in založnikov učnih knjig samo še ta skrb, ali bo to vprašanje, proti kateremu so vstali vsi naši kulturni in gospodarski krogi, zopet prišlo na dnevni red. Prosim vas, gospod minister, predlagajte, da se ta zakon z amandmanom ukine, a kadar bodo izvršene samouprave in kadar se bo skušalo rešiti takozvano hrvaško vprašanje, takrat bo tudi čas, da se bo o tem vprašanju lažje govorilo nego sedaj. A sedaj, gospodje narodni poslanici, lepa vam hvala. Želel bi samo, da mi poveste, ali ste me razumeli? (Pljeskanje i glasovi: Jesmó!).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Реч има народни посланик г. Иван Тојершу.

Ivan Tojeršu: Gospodo narodni poslanici, sigurno je da je između nas svaki čvrsto uveren, da je narodna prosveta za svaku državu najvažnije pitanje,

radi čega je potrebno da budžetu Ministarstva prosvete posvetimo najveću pažnju i da prema svojim moćima i sa najvećim požrtvovanjem i ljubavlju podupremo one faktore (činioc), od najnižeg pa do najvišeg koji stvaraju narodnu kulturu i više put doprinesu sa teškim žrtvama domovini svoj tribut (udeo).

Gospodo narodni poslanici, svi ćete mi priznati da je bilo u prošlim godinama u našoj prosvetnoj politici mnogo neumesnog i pogrešnog eksperimentisanja, zbog čega rane koje su nanesene takvim radom prosvetne politike ni do danas nisu isceljene. A to sve zbog toga što su na kormilu narodne prosvete bili ljudi koji nisu imali smisla za potrebe naroda i koji nisu hteli da čuju njegov vapaj. Mnogo sam se obrađivao kad sam pre nekoliko dana prisustvovao ekspoziciji uvaženog Ministra Gospodina Čirića, koji je u svome ekspoziciji, kao i njegov prethodnik Ministar Gospodin Magarašević, jasno i određeno ukazao na mane našega školskoga sistema i istovremeno ukazao na pravi put kojim bi trebalo naše školstvo da pođe. Mi verujemo Gospodinu Ministru da je on radnik, stvaralac a ne čovek pun fraza i praznih obećanja, zbog čega ga trebamo pomoći u tom njegovom naporu sa zajedničkom celokupnom našom snagom.

Gospodo narodni poslanici, u svome izlaganju ja ću se ukratko dotaći samo osnovnih i građanskih škola, i to naročito u Dravskoj banovini, jer sam kao nekadašnji učitelj Narodne škole, a zatim nastavnik i upravitelj Građanske škole najbolje upoznat sa ustrojstvom tih škola.

Sa tužnim srcem sam pre nekoliko dana pregledajući stenografske beleške budžetske debate Ministarstva prosvete poslednjih godina konstatovao da su baš slovenački narodni poslanici opozicije upotrebljavali najpogrđnije izraze, kada su se nepravедno bacali blatom na slovenački narod i njegove predstavnike sadašnje Vladine većine.

Gospodo narodni poslanici, mnogi očekuju da ćemo im mi danas vratiti milo za drago, ali mi to nećemo. Zato, što mnogo poštujemo ovaj visoki Dom, i zato što smo preveć vezani za narod, mi nećemo tražiti nikakvo zadovoljstvo niti rehabilitaciju za sve ono što smo od njih doživeli. Naglašujemo i potvrđujemo samo to da je naš priprosti slovenački seljački narod dobar i skroman i predan Bogu i svojoj domovini, da je iznad svega zahvalan onome koji ga razume i njegovu težnju podupire. I gotovo svaki dobar učitelj je onaj, koji pored dobroga sveštenika uživa kod našeg seoskog življa najveće poštovanje i najbolji ugled. Onaj pak koji ovaj narod neće da razume i ne poštuje ono što je u njemu najsvetije, već se od njega udaljuje tome nema pomoći i njemu nema mesta. Najviše ćemo biti srećni onda kad bude naš narod zadovoljan vaspitačima svoje dece i kada bude prešao sa tužbama i željama da se oni premeštaju.

Sasvim je na mestu, da u vezi s tim naglasim potrebu da učitelji imaju svoju stalnost, jer i učitelji kao i svi državni činovnici bolje se posvete svome pozivu i sa najvećim elanom i najboljom voljom rade svoj posao onda kada znaju da su stalni u svom mestu službovanja i da ih bez krivice ne mogu premeštati u druga mesta zbog nećijih ličnih želja. Ali ako se učitelj u narodu diskredituje, neka sam traži premeštaj, i ne čeka da narod to učini.

Mnogo se govori o ukidanju celibata za učitelje udate za neučitelje. Sigurno je da je ovim celibatom uskraćena državljanska ravnopravnost, jer je

celibat uveden samo za njih, a za ostale činovnice nije. Uspeh toga celibata baš nije tako velik. Za godinu i po dana u Sloveniji je dalo ostavku, radi udaje, samo 11 učiteljica. Zato celibat učiteljica neka se ukine ili proširi i na ostale činovnice kako Ministarstva prosvete, tako i ostalih resora.

Poznato je da će iduće školske godine biti postavljani svi nezaposleni svršeni učenici Učiteljske škole i da će zatim nedostajati potreban broj ovih učenika za mnogobrojna mesta, koja na njih čekaju i za to će nedostajati taj učiteljski podmladak. Razlog je bio taj, što je za upis u učiteljske škole bilo strogo ograničen broj. Dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, da vam ukratko iznesem i obrazložim potrebu onih škola koje uživaju danas naročitu pažnju u našem seoskom življu, a to su građanske škole.

Neobično me veseli činjenica, da je u Finansijskom odboru, kako od strane g. Ministra prosvete, tako i od strane gospode narodnih poslanika poklonjena naročita pažnja građanskim školama za uzgoj najširih slojeva našega naroda. Naš narod svakom godinom pokazuje sve veću i veću ljubav za ove škole, jer se njihov broj svake godine povećava. Tako je ove školske godine otvoreno 9 novih građanskih škola sa 59 odeljenja i 3103 novih učenika. U Ministarstvu prosvete postoje još mnoge molbe za otvaranje novih građanskih škola. Tako danas u celoj državi ima 235 građanskih škola sa 44.000 učenika.

Gradanska škola je svojim Zakonom od 1931 godine postala niža srednja škola tj. jednaka je sa nižom gimnazijom.

Međutim, poznato je da gimnazija sprema učenike za dalje studije na univerzitetu, dok su građanske škole čisto praktične škole. One daju svojim učenicima obrazovanje s obzirom na potrebe zanatstva, poljoprivrede, trgovine i industrije. Građanske škole su naročiti tip škole — podešen za kulturni i poljoprivredni napredak najširih slojeva našega naroda, i one su njemu po svojoj potrebi najpotrebnije i najbolje.

Što je u Čehoslovačkoj, Engleskoj, Holandiji i Francuskoj nivo poljoprivrede, zanatstva i trgovine na tako visokom stupnju, zasluga je građanskih škola koje su u tim državama vrlo dobro razvijene. Građanska škola ima za cilj: vaspitavati i pripremati našu omladinu za zanatska, trgovinska, industrijska i poljoprivredna zanimanja.

Svršeni učenici bili bi novi naraštaj, koji bi vodio poslove u fabrikama, većim preduzećima, na selima (poljoprivrednim dobrima), industrijama itd. Mnogobrojni stranci, koji sada zauzimaju mnogobrojna mesta u fabrikama i preduzećima, bila bi njima zamjenjeni. Građanske škole imaju i zadatak, da spremaju naraštaj za zanatske škole, trgovačke akademije, srednje poljoprivredne, srednjotehničke, vinarske i druge stručne škole. U tom cilju se mora naš narod učiti i vaspitavati, da zavoli praktičan rad i da se svom dušom oda praktičnim zanimanjima za koja je potrebna danas temeljitija i dublja školska sprema. Ako naš narod uputimo u tom pravcu, građanske škole će dobiti veći priliv daka, a gimnazije će na taj način biti rasterećene. Na ovaj način zaustaviće se stvaranje velikog i intelektualnog proletarijata koji se, u nemogućnosti da bude zaposlen u državnoj službi, u očajanju i težnji za hlebom, nesvesno predaje uticajima raznih agitatora koji svojim štetnim uticajem kvare duše ovoj mladeži. I pravilno je kazao g. Ministar prosvete, da dok se ne postave svih 1.100

besposlenih diplomiranih filozofa, neće otvarati nove gimnazije.

Zato, ako želimo da naše građanske škole izvrše svoj određeni im zadatak, moramo ih sa svim svojim moćima podupreti, tj. odstraniti im sve njihove nedostatke u sadašnjem zakonu o građanskim školama i dopuniti ga onim potrebama koje traži sadašnje vreme.

Pošto u tim građanskim školama nedostaje dovoljan broj kvalifikovanog osoblja, tj. 740 nastavnika u celoj državi, molim g. Ministra prosvete da izdejstvuje kod g. Ministra finansija, da poveća kredit potreban za nova postavljenja nastavnika u tim školama. U ovogodišnjem predlogu novog budžeta predviđeno je ukupno 50 novih postavljenja, dok međutim samo u Dravskoj banovini, dakle samo za Sloveniju, potrebna su 94 nova postavljenja da bi nastava u školama bila normalna. G. Ministar prosvete dosada je pokazao, puno razumevanja za građanske škole pa ga sada molim da i u buduće pokloni pažnju ovim školama za njihov normalan život i napredak.

Na kraju molim g. Predsednika Ministarskog saveta i g. Ministra finansija, da uvide potrebu za poboljšanje materijalne strane državnih činovnika. Poznato je svima, da od sredine 1936 godine nadalje cene životnim namirnicama stalno rastu i da su već narasle za 30 do 40%. Zato je nužna potreba da se Uredba o ličnim i porodičnim dodatcima državnih službenika i penzionera izmeni povećanjem tih dataka.

Pomoć državnim službenicima i penzionerima je potrebna što pre, kako bi Kraljevska vlada ispunila svoje obećanje i tim zadovoljila državno činovništvo, čije su prinadležnosti danas ispod potrebnog životnoga minimuma.

Nadam se da će Kraljevska vlada imati u vidu ove moje zahteve, te stoga izjavljujem da ću glasati „za”. (Pljeskanje na desnici).

Потпретседник Алозиј Михелчич: Реч има народни посланик г. др. Хамид Ефендић.

Др. Хамид Ефендић: Господо народни посланици, поред штампаног експозеа, г. Министар просвете дао нам је данас пре подне и надопуну тога експозеа. У том експозеу и његовој надопуни г. Министар просвете упознао нас је и упозорио на извесне ствари са којима и он а са којима и ми можемо бити задовољни. Али исто тако г. Министар просвете упозорио нас је и на извесне ствари, појаве и чињенице из ресора Министарства просвете са којима ни он нити ми можемо бити задовољни. У ово последње, господо народни посланици, спада без сумње у првом реду констатација да у раду Министарства просвете и у изградњи наших просветних установа кроз последњих 20 година од ослобођења на овамо, није било ни једног систематског плана заснованог на стварним и објективним моментима, по којима би се изводила наша школска политика и изградиле наше просветне установе. Због тога и имамо много појава, са којима не можемо бити задовољни. Господо народни посланици, ја морам овде констатовати да имамо данас народних школа које раде у насељима са 40 до 50 домова, док на другој страни немамо народних школа у насељима са преко 500 до 600 домова. (Гласови: Тако је!) Због одсутности овога плана нису се подигле народне школе а ни друге просветне установе на местима, где су се требале подићи, него се често дешавало да су се

подизале онде где није била прека потреба, а то се нарочито запажа код изградње народних основних школа. — Док, господо, имамо крајева где је писменост велика, као н.пр. у Дравској бановини 94%, докле имате крајева где је писменост врло мала, као Врбаску бановину и осталу Босну и Херцеговину, где писменост варира између 20 до 30%. Ја могу да одам тајну г. Министру да у моме срезу писменост износи само 19%. (*Министар просвете Стеван Ђирић:* Који је то срез?) Грачанички, између Добоја и Тузле. Шта је томе узрок? Узрок је то што по постојећем закону о народним школама зграде имају да подижу т.зв. школске општине. Али, по § 33 Закона о народним школама, држава и бановина помагале подизање школских зграда код општина које су сиромашне. Али, господо, кад знамо како се то у пракси изводи, онда није чудо што нисмо баш у овим крајевима постигли веће резултате. Господо, због мањкаче плана за подизање школа за сада постоји систем да се подижу школе тамо где се оне траже, па макар и не владала потреба, — место да влада систем да се подижу школе тамо где су потребне па макар и да нису тражене. Ја апелујем нарочито на Господина Министра просвете да у будућем својем раду замени систем подизања школа према тражењу макар и не требале, а успостави систем подизања школа тамо где су потребне па макар и не биле тражене. (*Министар просвете Стеван Ђирић:* Ја сам то пре подне поставио већ као принцип!)

Као што је неправична дислокација народне основне наставе исто тако неправична је дислокација средњих школа и гимназија. Из табеле придодате експозеу г. Министра просвете можемо да видимо да у том погледу најгоре стоји Врбаска бановина. У Врбаској бановини има свега 6 гимназија од којих су три потпуне, тако да ми имамо заправо 3 гимназије. Према томе види се диспропорција и ако остане на снази изјава Министра просвете да неће више отворати гимназије, него да ће остати гимназије као и сада, ја мислим да би ова неправда остала и зато треба подићи бар још 2 гимназије у Врбаској бановини, да би се сразмерно приближили осталим крајевима.

Кад је говор о средњим и народним школама ми не можемо а да се не осврнемо на многобројне тужбе родитеља ученика који похађају народне, основне и средње школе. Те тужбе долазе у главном отуда што се сваке године за сваког ученика морају набављати нови школски уџбеници према решењу бановинских управа, односно Министарства, а дозволе за употребу школских уџбеника су многобројне које издаје Министарство просвете. Зато се обраћам г. Министру просвете да се једанпут уреди питање издања државних уџбеника и томе би требало приступити и те уџбенике штампати у државној режији, али на тај начин да би цена била приступачна и сиромашним народним слојевима.

Господо народни посланици, овде не бих желео да пропустим прилику а да не укажем на једно незгодно стање у опскрбљивању народних школа материјалним потребама. Вама је познато да од априла месеца прошле године бановине из својих средстава подмирују материјалне потребе за народне школе. Али те набавке за народне школе одбијају се на начин који је скоп-

чан са толико тешкоћа да чујете јадиковања и од школа и од трговаца. Ја господину Министру просвете могу да одам једну тајну коју сам видео при Месној контроли Бановинске управе у Бањој Луци, где сам видео један рачун од 280.— динара који је тежак 550 грама. Ја тврдим да је државу односно бановину коштао рад на овом спису много више него што је износио рачун. Због тога је потребно да се приступи кореним реформама за набавке основних школа, да се одреди паушал колико треба за једног учитеља и једну учионицу, рецимо 200 до 300 динара за један период па да не буде овога пискарања.

Верујући да ће наш уважени Министар просвете стварно приступити својим обећањима и да ће имати у виду нарочито овде изнета запажања, ја изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Милош Влаховић. (Није присутан.) Пошто г. Влаховић није у сали, изгубио је право на говор. Реч има народни посланик г. Драгутин Домаинко.

Dragutin Domanko: Gospodo narodni poslanici, iako bi trebalo kad se govori o resoru Ministarstva prosvete govoriti i politički, iako bi morao reagirati na neke izjave gospode iz opozicije, naročito o proganjanju učitelja članova Udružene opozicije, ja iz Savske banovine neću ovom prilikom na to odgovoriti. Ali kad se govori o depolitiziranju učiteljstva i zaštite učitelja u političkom pravcu, molim da u najmanju ruku to važi za sve tj. i za učitelje jugoslovenske orijentacije, naročito u Savskoj banovini.

Gospodo, kad govorimo o školama, onda opet dolazimo do iste tačke o kojoj sam govorio i danas govoreći o Ministarstvu pravde, a to je da škole, naročito niže i srednje, treba velikim delom da finansira banovina. I onda opet dolazi ista stvar. Banovine nemaju sredstava i zato se vraćamo opet na onu tačku: ili dajte banovinama potrebna sredstva, oспособите их финансиски да могу живети, а док то није учињено мора држава да се брине о свима тим потребима. Gospodin Ministar prosvete rekao je da on ne želi da podiže više gimnazija. Ја се слажем с том изјавом г. Министра просвете, али уз услов да се још више подижу стручне школе и да се нађе начина да се мушка и женска деца заинтересују за те школе као и то да та деца по изласку из школе користе народу, држави и себи, а не да траже места општинских писара.

Што се тиче самих гимназија и уопште средњих школа у Загребу, ја мислим да је неопходно потребно размислити како ће и шта ће бити са том decom која пренатрпана седе у школским собима да то не одговара ни најелементарнијим хигијенским прописима и начелима. Према томе, ако се не намерава ускоро тамо подизати гимназија, онда треба или створити numerus clausus или затворити и ове јер се овако стање више не може подносити. (**Министар просвете Stevan Čirić:** Ја молим да ме разумете, ја не мислим отварати нове гимназије али то не значи да не мислим поправљати хигијенске прилике у постојећим гимназијама!). То значи да смо се добро разумели, јер и ја говорим о зградама. Уосталом, ја мислим да ће се можда то питање решити ако се дефинитивно реши питање загребачког Универзитета. Морам да нагласим да је загребачки Универзитет нашао у данашњем г. Министру просвете много разумевања за његове

potrebe, i to će sigurno biti zapisano zlatnim slovima u analima zagrebačkog Univerziteta.

Samo da napomenem još jednu nerešenu stvar o zagrebačkom Univerzitetu, a to su klinične bolnice. Kliničnim bolnicama u Zagrebu dotacije su toliko reducirane da se danas klinične bolnice nalaze u jednom teškom deficitu. Predviđena suma od 750.000 dinara kao državna dotacija suviše je mala i ја овде отворено кажем: ако се та dotacija не буде povisila klinika će бити prinudena да затвори своје зграде. Та dotacija треба да износи бар два и по милиона динара. Ја овде наглашавам да Загреб нема ни једне државне болнице, па мача то питање спада у resor Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, ја морам то већ овде да изнесем због тога што се клиника сматра више као научна установа него као болница. I dok svi centri u državi imaju uredene klinične bolnice, Загреб је нема, а и ова, што је има, тј. клиника није способна за живот. Ја се надам и мислим да ће се успети у томе, иначе се она мора затворити. Узгред напомињем да та клиника покрива своје издржавање са 62% од својих прихода, што се не може рећи за друге болнице, на пример у Beogradu i Sarajevu.

Najzad, gospodo, kada govorim o školstvu hoću naročito да подвуčem и upozorim да се komunizam у školama, како средњим тако и вишим, naglo шири и да је велика propaganda у томе pogledu.

Ја се радујем када чујем да ће се у Beogradu podići зграда за ново позориште, односно Operu. Само напомињем да у Zagrebu треба podizati нове музеалне зграде, јер данашњи музеј који представља огромно благо налази се у томе pogledu у теškom položaju па čak и у подрумима. За такву зграду у Zagrebu trebalo би око 60 милиона динара колико се предвида и за Operu у Beogradu.

Gospodo, hteo bih još да naglasim да сам са naročitim interesom slušao predlog г. Jovanovića, једног од шефова Udružene opozicije, о monopolsanju školskih knjiga за целу државу и изједначење nastave у целој држави. Ту не треба komentara.

Najzad, hteo bih да napomenem оно што сам вам jutros napomenuo и kod Ministarstva pravde, а што ću napomenuti и kod drugih resora, да се у Zagrebu у poslednje vreme много govori о podacima kojima се у извесном delu zagrebačke štampe dokazuje nesrazmera između Srba и Hrvata у našim centralnim nadležstvima. Не upuštajući се поближе у те podatke smatram да сам dužan да на то obratim pažnju nadležnim г. г. ministrima и Narodnoj skupštini и Ministru prosvete да се proverи, јесу ли ти podatci tačni, па да нам се то отворено каже. Naročito, ја биh то zahtevao као Hrvat jugoslovenske orijentacije, јер baš зато што сам jugoslovenske orijentacije borim се за ravnopravnost Hrvata у ovoj држави.

Izјављујем да ću glasati за budžet Ministarstva prosvete. (Пљескање и одобравање на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Тришко Жугић.

Тришко Жугић: После успешне критике коју је г. Министар просвете дао, са овога места, против просветне политике која се водила у Министарству просвете до сада, нама из опозиције није тешко да се снађемо у критици тога Министарства. Сви знате, господо, као што је рекао и сам г. Министар просвете, да онако како је рађено

до сада у том Министарству није рађено добро. Мени је жао што није овде г. Министар просвете који је био изборни министар... (Димитрије Магарашевић: Ту сам ја!) Онда ћете ви доћи мало доцније, г. Министре! (Димитрије Магарашевић: Са задовољством!).

Господо, Министарство просвете има да изврши у нашој земљи велику мисију, јер ви знате да је наша земља састављена из разних покрајина, које су живеле под разним приликама, разним обичајима и са разним културама, нека са више, а нека са мање писмености.

Министарство просвете има нарочиту мисију, да кроз школе васпитава наше младе генерације у једном јединственом духу, који води Југословенству и пуној заједници.

Међутим шта се дешавало у Министарству просвете последњих неколико година? Није се водило рачуна о тој великој мисији и наше генерације нису васпитаване онако како би требало, већ се нарочито водила једна рђава персонална политика.

У нашој држави имамо преко 30 хиљада учитеља, велики број професора, и та персонална политика није се трудила да створи добру наставу, добре васпитаче, него да створи добре партијске службенике.

Погледајмо, господо, шта се радило ови последњих избора, као и петомајских избора, са учитељима и професорима у нашој земљи. Наши учитељи премештани су и с њима се шорало кроз ову земљу из бановине у бановину, па чак се ишло и тако далеко, да је раздвајао муж од жене; мужа су премештали у једну бановину, а жену у другу, само да би се опозициони учитељи и професори излагали непријатностима и да би страдали и морално и материјално. (Димитрије Магарашевић: Говорите конкретније!) Ја ћу да Вас потсетим на случај који је изнео г. Јовановић, а који се десило у Скопљу. Чули сте да је бан Вардарске бановине, који је усрећно ту бановину, позвао у бановину један број учитеља опозиционо настројених за време избора, а тај исти случај поновио се и у Нишу, у Моравској бановини. Бан Моравске бановине, десет дана пре избора, позвао је у бановину један број учитеља који нису хтели да агитују за кандидате на листи г. Стојадиновића, већ су радили за листу Др. Мачека.

Дао им је велике дневнице, правио им је посао, иако нису имали посла. Па кад су ти учитељи тражили на два дана пред изборе да их Бан пусти, да могу ићи у своје срезове да даду глас и изврше дужност, и да гласају за кандидате које желе, он им то није дозволио, него им је издао наређење да морају радити тога дана у Бановини, иако је тај дан била недеља. Казао им је: „за то ћете добити дневнице“. То је извршено тада, г. Магарашевићу, кад сте Ви били активни Министар. Ја мислим да је ово јасна ствар, како се поступало са учитељима. (Димитрије Магарашевић: То је било ранијих година, кад су Ваши људи седели у томе ресору!). То није тачно.

Од расписаних избора до данас постоји читав четвртину учитеља, који су премештени. (Димитрије Магарашевић: Највећу шикану према учитељима правили су демократи, а господин говори у име демократа!) Демократска партија имала је 80% учитеља у својој странци. (Димитрије Магарашевић: Оснивали сте политичке учитељске клу-

бове!) И кад је демократска партија била на власти, у Министарству је владао демократски дух, а од када је дошла партија, којој Ви припадате, влада партизански дух! (Димитрије Магарашевић: Партизански дух владао је и пре рата и после рата под Вашом владом!).

Господо, не само што се шорало са учитељима, учитељицама, професорима и свима онима, који су хтели да одрже своју исправност и савесност, него се ишло још и даље. Јавно се говори да је за време министровања г. Стошовића чак било случајева, да је читав колегиум у појединим гимназијама морао да гласа, да се неки њак изабаци из гимназије, иначе губе службу. Наставници су гласали против своје савести, зато што је то хтео министар просвете. (Димитрије Магарашевић: Конкретније! — Изнесите доказе!) Даћу Вам и доказе.

Па не само то, господо, него има и таквих случајева, — а ја хоћу да то чује садашњи г. Министар просвете, у чију реч имам вере, да је било чак и г.г. професора који су вршили полицијску службу и извештавали среском начелника тајно, поврљиво, о томе, шта раде ђаци у гимназији. Да вам дам и доказа. У Белој Цркви био је постављен један срески начелник, кога је венчао брат Милана Стојадиновића. И тај Стојадиновић, који је тамо посланик, и који се тамо ретко виђа, томе среском начелнику дао је толику моћ, да се у Срезу белоцркванском свет зграњава, докле се дошло, јер је тај свет културан. У томе срезу судије као и остали чиновници морају да воде рачуна о расположењу и наклоности среског начелника. Тамо је било потребно да се створи група левичара, и требало је да се неко нађе у гимназији, да се означи као левичар, да би се та група извела пред суд. Шта се дешава? Једног дана улетела је полиција у гимназију, ухватила једну ученицу из шестог разреда гимназије, једно сељачко дете са границе Југославије према Румунији, и та ученица доведена је у полицију, и тамо претучена и пребијена. Ухватили су затим једну учитељицу, која је такође ухапшена. (Министар просвете Стеван Ђурић: Одакле имате те податке?) Имам их, зато што сам адвокат и био сам бранилац пред судом у том процесу. (Димитрије Магарашевић: То није процесна ствар, то је полицијски прекршај)... Ово мора да се чује... (Димитрије Магарашевић: Изволите говорити о томе код Министарства унутрашњих послова. Шта ради полиција; не одговара Министар просвете)... Ја хоћу да скренем пажњу г. Министру просвете шта раде његови потчињени органи, директори.

И дошло се пред суд, господо. Када сам дошао у тај суд — са мном је био још један београдски адвокат — видео сам овакву слику: Срески начелник стоји и бележи шта се ради на претресу. Био је радни дан, четвртак. Ја сам мислио да је то неки новинар и питао сам Г. Претседника: ко је овај господин што бележи. Каже: то је срески начелник. Ја сам се окренуо томе човеку и пито га: Шта хоћете овде; ви имате своју канцеларију и морате тамо бити. А он каже: „Ја овде морам да водим рачуна шта се ради“. Ја сам казао г. претседнику Суда да уклони тога човека из судске дворане, али у томе нисам успео. Појављује се затим директор као сведок. Ја сам у актима те девојке нашао препис акта у коме је тај директор писао среском начелнику да је ухватио до-

тичну ученицу где на часу пише писмо са леви-
 чарском садржином. (Упадице са деснице. —
 Славко Ратковић: То је само прича!)... Ја пред
 вама јавно изјављујем, ако то не буде истина
 што ја говорим, полагајем мандат, а ви положите
 мандат ако буде истина. Слушајте, господо, шта
 је даље било. Суд је ту девојку ослободио као
 невину. Касациони суд у Новом Саду оснажио
 је пресуду Окружног суда, јер није било ничега.
 Међутим професори државне гимназије у Белој
 Цркви добили су наређење из Министарства про-
 свете да девојку морају да избаце из гимназије.
 Међу професорима, а нарочито неким наставни-
 цама, била је права побуна, али су на крају мо-
 рали да избаце девојку из свих гимназија, али са
 правом да полаже приватно испите на крају го-
 дине. Међутим Министар просвете доноси одлуку
 да нема право да полаже ни приватно испите.
 (Димитрије Магарашевић: То је сасвим нешто
 друго. Друго је судски претрес а друго дисци-
 плински претрес у гимназији!)... Нема дела, Го-
 сподине Министре! (Димитрије Магарашевић: Нема
 у криминалном смислу!)... Ја сам изнео овај слу-
 чај да илуструјем слику како се владало из Ми-
 старства просвете. (Бранко Аврамовић: Какве везе
 та девојчица има са политиком?)... Ово је, го-
 сподине попе... (Бранко Аврамовић: Ја нисам за
 вас господин поп, него колега и посланички
 друг!)... Нисам хтео ништа рђаво да кажем; и
 ви мене можете да назовете адвокатом... Овде
 је постајала намера да се претстави као да у Белој
 Цркви постоји једна комунистичка група, али се
 у томе није успело... (Бранко Аврамовић: Какви
 су разлози били да ту девојку прогоне? Је ли то
 била политика?)... Зато што је становала у једној
 кући где су била два студента који су сматрани
 да су комунисти, и да се преко те девојке и та два
 студента стрпају у апс, али се није успело...
 (Димитрије Магарашевић: Треба мало дубље за-
 вирити у ствар!)... Господине Министре, када би
 се дубоко завирило у Министарство где сте ви
 били шеф, то би била страшна слика... (Дими-
 трије Магарашевић: Када тако говорите, дајте
 слику!)... Немам могућности за то, господине...
 (Димитрије Магарашевић: Ја сам био годину дана
 и два месеца у Министарству просвете и ја сам
 пазио шта сам радио. Изволите конкретно да го-
 ворите. О коме уопште говорите?)... О Мини-
 старству просвете... (Димитрије Магарашевић:
 Ви лично говорите!)... Онда слушајте госпо-
 дине... (Димитрије Магарашевић: Дајте инди-
 ција. Ја сам тражио индиција, али нисам добио.
 То су празне фразе, генералисање!)... Зато што
 немам могућности. Можете ли ви порећи, госпо-
 дине, да сте бацили најбоље људе у пензију?
 Случај професора Кнежевића. Да сте премештали
 учитеље и професоре. Жандармерија је пролази-
 ла кроз наш Универзитет као кроз Управу
 Града. (Димитрије Магарашевић: О-хо, господине,
 ја ћу Вам на то одговорити. Ви ћете добити одго-
 вор. Шта више, када и Ви будете Министар про-
 свете, мораћете да уводите полицију у неким слу-
 чајевима!)... Не на такав начин. Ту је Универзи-
 тетски сенат који има да врши своју улогу...
 (Бранко Аврамовић: Шта, хоћете да кажете: Дра-
 гољуб Јовановић?)... Драгољуб Јовановић је,
 господо, борац народни, који лежи још у апсу
 и који није дошао овде вашим путем да само седи

и да прима девет хиљада динара месечно. Мини-
 старство просвете треба да има човека који ра-
 зуме шта је то просветна политика а ми смо имали
 министре у овој земљи који су дошли са богосло-
 вије да буду министри просвете!

Господо, као што сам рекао; ја сам данас са
 пажњом саслушао говор Господина Министра про-
 свете и Господин Министар просвете је данас јавно
 рекао да је нашао једно хаотично стање у Мини-
 старству. (Министар просвете Стеван Ђурић: То
 ја нисам рекао!)... Ви сте сами овде признали да
 су били неправилни премештаји, да су професори
 и у гимназијама и у другим школама већином до-
 лазили не по праву, по старешинству, по рангу,
 по спреми, него већином по протекцијама.

Има у нашој земљи у неким бановинама, као
 што сви то знате, много неписмених, док у другим
 бановинама ствар стоји много боље. Али нажа-
 лост, као што је то рекао и г. Министар просвете,
 ми ћемо можда у идућој години имати мањак у
 учитељима. Ми не само што имамо мањак у учи-
 тељима, него нарочито немамо школских зграда.
 У нашим крајевима, што је случај и са Срезом
 колашинским, немамо довољно основних школа а
 и оно што се има зграда не одговарају свима усло-
 вима, који се траже за основне школе. У мом
 срезу има и таквих општина (случај за општином
 Пркобрдском) где су деца приморана да иду
 10—15 километара од својих кућа до основне
 школе.

Рачунам да је г. Министру просвете познато,
 да је пре дужег времена изгорела зграда у Кола-
 шину у којој је била смештена гимназија. Тамо
 нема подесне школске зграде и деца су приморана
 да у нехигијенским и тесним приватним зградама
 остају годинама чекајући да се подигне нова гим-
 назијска зграда, чији су темељи давно ударени и
 до сада се успело да се подигне приземље и тако
 и данас гимназиска зграда у Колашину чека на
 нове кредите да би се иста довршила, али како се
 ради изгледа да ће се још дуже на то чекати и
 због тога тражим да г. Министар учини што је по-
 требно како би се дошло одмах до кредита за до-
 вршење означене гимназиске зграде. У против-
 ном ако се и даље на том остане то би био један
 злочин према толикој деци као и према самом
 Срезу колашинском који је потпуно запуштен, а
 нарочито у саобраћајном погледу.

Подвлачим, да докле тако траљаво стоји са
 школским зградама у нашим крајевима, дотле су
 се жандармериске постаје скоро у свима местима
 осигурале са пристојним и удобним зградама.

За време изборне борбе приметио сам на више
 места, а чучо сам у народу и многе жалбе да су по-
 једини професори, учитељи па чак и директори
 гимназија агитовали и уцењивали родитеље да
 ако не буду гласали за Владине кандидате да ће у
 том случају њихова деца то осетити на својим
 оценама. (Димитрије Магарашевић: Такве случајеве
 треба пријавити Министарству просвете, треба
 тужити такве професоре и учитеље!). То је лепо
 речено од стране г. Магарашевића, али он заборав-
 ља да у оваквим приликама све такве пријаве и
 тужбе бацају се у кош и по њима се не предузи-
 мају никакви поступци.

Не тврдим али се јавно говори и на селу и по
 граду да има много случајева у појединим гимна-
 зијама где се од стране извесних наставника не

посматрају истим очима сиромашна и богата деца, а нарочито деца утицајних личности, па на овај случај нарочито скрећем пажњу г. Министру просвете. (*Димитрије Магарашевић*: То су ваљда појединачни случајеви!).

Подвлачим да је од расписа избора, па за време изборне борбе и доцније премештен велики број учитеља и професора. Ти су премештаји извршени на брзу руку и тако су многи просветни радници осетили сву тежину постојећег режима само зато што су савесно и исправно вршили своју грађанску дужност. Тражим да г. Министар просвете исправи све те учињене грешке и то што пре, јер то захтевају интереси саме земље.

Нарочито наглашавам да су интереси наше земље и наше заједнице да се што пре прекине са досадашњом просветном политиком и да се рад у Министарству просвете упуту у оном правцу, како ће најбоље одговорати општој ствари.

Да бисмо дошли до тога потребно је, господо, да се осигура један сигуран и спреман професорски кадар и учитељски кадар. Њега треба материјално осигурати, треба му дати пуну независност и сталност, јер без тога наша просвета не може да изврши ону мисију која јој је поверена.

Господо, ако се не може другојачије ослободити Министарство од рђавог притиска дневне политике, онда би требало цео професорски и учитељски staleж деполитизирати. Али, докле они имају право да воде политику као и остали грађани, нико их не сме спречавати да ту своју грађанску дужност врше онако како они то желе и како им то налаже њихова савест.

Ја верујем, а и време је за то, да ће господин Министар већ једном прекинути са досадашњим политичким методама у просветној политици и да ће у том погледу наступити нормално стање у ресору Министарства просвете како се не би и даље и са села и из града чинили протести против истог.

Тражим да Министар просвете у потпуности изврши своје обећање које је данас, са овога места, дао у погледу даљег вођења просветене политике у нашој земљи.

Гласам против овог буџета. (Пљескање на левици).

Погпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. Душан Бујић.

Душан Бујић: Господо народни посланици, не желим се освртати на cifarski deo budžeta Ministarstva просвете, нити на celokupnost budžeta, nego желим једино да као јавни радник са терена изнесем своје погледе на рад учитељства изван школе, на рад учитељства на polju kulturnog, просветног и привредног, podizanja našeg naroda, а специјално нашег села.

Желим нагласити да говорим само на основу мојих vlastitih opažanja на моме терену и да желим бити потпуно објективан и добронамеран.

Ја рад учитеља делим на два дела: рад у школи и рад изван школе. О раду у школи, или о оном што се односи на овај interni рад školski, ја бих имао само једну напомену да направим и морам нагласити да ми је мило да ме је један врло угледан члан овoga Дома preduhitrio и да је ту напомену пре мене направio, а то је г. Јован Јовановић, шеф земљорадничке странке. Ја сам желео замолити г. Министра просвете и предложити му да се удžbenici monopolišu, да држава издаје удžbenике у својој реџији.

Оно што сам још хтео, а што је такође prethodno г. Јован Јовановић предложио, јесте предлог да се уведе јединство удžbenика за целу земљу. Ја сам као pretседник општине имао прилике да видим koliko су разноврсни удžbenици у нашој основној nastavi и само желим да на оно што је предложио г. Јовановић nadovežem ово: да ти удžbenици буду zbilja стручно добро обрадени и да кроз те заједничке јединствене удžbenике provejava, у главном istinska nauka ljubavi према Краљу и Otadžbini од Triglava до Vardara. А такодер да се pazi, да буде верно представљена наша slavna historija.

Sad ću се ограничити само на рад учитеља изван школе. Smatram да се сви slažete у tome да би narodni učitelji trebalo да буду prvi и прави pokretači celokupnog kulturnog, просветног и привредног stremљjenja нашег naroda, у опште и нашег seljaka специјално. Ја нећу овде износити како ја, који duboko cenim и visoko poštuјem учитељски stalež, zamišљjam једног idealnog учитеља Kraljevine Jugoslavije. Ту учитељску dužnost propisали су zakonski propisi и ту учитељску dužnost propisao је и nepisani zakon, а smatram да су ovi nepisani zakoni možda važniji од oних pisanih. Nepisani zakon, gospodo narodni poslanici, то је питаје sавesti, питање osećanja dužnosti и питање osećanja ljubavi према svome narodu и према svoјој otadžbini. I zato су ti nepisani zakoni за мене važniji. Ја кажем овако: наше sadaшnje narodno učitelјstvo државних основних школа има за тај свој ванškolski рад primere и то најbolje у нашој prošlosti, у doba кад су учитељи били zbilja pokretači не само на просветном и nacionalno-političkom nego и на boјnom polju.

Ја не говорим napamet, ја tvrdim да је moje duboko osvedočenje да наше sadaшnje učitelјstvo не врши у punoj meri svoју dužnost kulturno-просветног rada на selu. Ја зато imam и dokaza и primera, па ću их, како rekoh, dobroнамерно navesti. Ја predstavљjam један sрез у коме се svest о potrebi kulturnog, просветног и привредног napretka naroda lepo razvija. Ми у том sрезу, gospodo narodni poslanici, imamo врло lep broj kulturno-просветних друштava. Ја их нећу poименично nabrajati али ću samo napomenuti за primer, да у мом sрезу има sedam tipova zadruga, па је и zadrugarstvo у врло lepom razvitku. У том нашем sрезу, (ако сам tačno izbroјao), има 52 učitelја.

Gospodo, од тих 52 učitelја, врло мали се broj interesuje за zadrugarstvo, а још manji broj за sokolstvo. А за други рад skoro ni malo. Али оно што мене најviše боли то је, што и онај мали broj učitelја што radi на kulturnom и просветном polju, да је то она generacija која је svршила školu пре нашег Uјedinjenja и oslobodjenja. Gospodo, šta mislite ko vodi тај kulturni и просветни рад у моме sрезу? Vode га, у главном gospodo narodni poslanici, trgovci, obrtnici и seljaci. Јер ни друга наша inteligencija не mari и не priјanja у tome poslu. Žalosna и gorka, али čista istina. Gospodo narodni poslanici, ја из toga izvlačим један zaključак, а то је zaključак да се наша narodna inteligencija otuđuje од naroda и да се она birokratizira и ако се тако nastavi ја smatram да би mogло бити velike štete како за narod tako и за narodnu inteligenciju.

Gospodo narodni poslanici, да вам navedem један primer како наши mladi učitelji који су svршили učitelјску školu smatraју свој učitelјski poziv. Ја ću вам navesti један primer, и ако би их mogao navesti masu. У моме sрезу има једно село које се

zove Sibenik. Kad bi ja to selo verno opisao, ja mislim da bi dobili ubedenje, da je to selo jedno od retko naprednih sela. To selo Sibenik imalo je sreću, da je sa znatnim žrtvama napravilo jednu od najboljih škola u tome srezu. Ali nije imalo sreće da dobije dobrog narodnog učitelja. Prvo je u tom selu bila jedna učiteljica koja se udala za jednog čoveka bez zanimanja, pa je dovela u tu školu ne samo toga čoveka bez zanimanja, no je dovela i njegovu familiju. I tu divnu školsku zgradu pretvorila u utočište ljudi bez zanimanja. Nakon te učiteljice dobili smo jednog mladog učitelja, koji je svršio prošle školske godine.

U tome selu su toga prvoga učitelja dočekali oberučke, otvorena srca i duše i ja sam mislio da se selo Sibenik jedanput zadovoljilo. Kada sam posle nekoga vremena otišao u to selo, ja sam mislio da ću naći srećne i zadovoljne Sibeničane i učitelja. A znate šta sam našao? Kada sam zapitao seljake: »Kako g. učitelj?«, oni su zaklimali glavom. Videlo se da nije ništa naročito. A kada sam pitao učitelja, kako on, ja sam se zgrozio. Mislio sam naći ga i veselog i srećnog, što je došao u tako lepo selo kao u svoje prvo mesto. Međutim, našao sam jednoga očajnika i dešperatera koji se žali na život i plače nad svojom srećom, što mora da živi u takvoj selendri. Ja sam tome mladome učitelju kazao revoltiran: „Gospodine, pa zar vi niste onda, kada ste sedeli u učiteljskoj školi, u klupi, znali, da je put jednoga učitelja od Sibenika u opštinsko mesto, pa u sresko, a zatim u banovinsko mesto, a u ova poslednja mesta samo onda, ako se istaknete u svome radu?“. Pa sam ga onda upitao: zar ništa ne oseća i zar ga ništa ne vezuje za selo i onaj krasan svet i ljude? Rezultat svega toga bio je da je iza leđa, preko svojih veza, isposlovao premeštaj i otišao u jedno selo kod poznatog kupališta Lipik da živi u lepom kupališnom životu, a selo Sibenik je dobilo opet učiteljicu. To je jedan primer. Drugi jedan težak primer, koji mi svedoči da naši učitelji ne vrše u dovoljnoj meri svoju dužnost izvan škole je ovaj: u sreskom mestu Grubišno Polje, kulturno-prosvetnom centru jednoga naprednoga sreza, u tome mestu, uz mnoga kulturno-prosvetna društva učiteljstvo saraduje malo ili ništa. Kada je iz moga sela imao biti premešten učitelj koji je bio dobar sokolski radnik, onda sam se hteo postarati da mu nadem naslednika i raspitivao sam se kod nekoliko školskih nadzornika, u banovinskoj upravi pa i u Ministarstvu prosvete, ali sam na postavljeno pitanje, da li ima kakav izradeni sokolski ili prosvetni radnik, dobio odgovor da ga, nažalost, nema i da ne mogu dobiti ni jednog kandidata. Tako sam stekao uverenje da ga je teško naći. Ova je konstatacija za mene strašna, jer je ovo nakon 21 godine posle našeg Ujedinjenja i Oslobođenja, jer je Jugoslavija otada imala blizu 20 klasa učitelja koje je odnegovala učiteljska škola — Kraljevina Jugoslavija. I to meni kao čoveku zadaje brige, jer ona starija generacija nikada nema odmene u svome kulturnom i prosvetnom poslovanju. Da ne mislite, gospodo, da sam ja partizan, pa ni sokolski ili čovek neobjektivan, ja naglašavam još jednu činjenicu. Ja ne bih imao ništa protiv da se na zadrugarskom polju da se na tome polju bar nade dovoljno razumevanja u učiteljskom staležu. Ja ne bih zamerio ni što sokolske poslove ne primaju dovoljno k srcu, ali zameram što se učitelji, a i drugi mladi intelektualci ne interesuju ni za kakve kulturne poslove.

Ja imam dojam da ljudi gube smisao za svaki kulturni i prosvetni rad. Ja ne bih zamerio tim lju-

dima kad bi se oni interesovali ma za kakav posao samo da se kreću, da ne bi učmali, ali verujte da se dobija dojam, da ovo što je mlado, ovo što dolazi iza nas, izgleda da je sve učmalo. A to je jedna žalostna konstatacija. Ja sam pokušao naći tome uzroka i reći ću iskreno da smatram da glavni uzrok leži u tome, što učiteljske škole u Kraljevini Jugoslaviji ne daju narodu, da se tako izrazim, dovoljno nacionalne, dovoljno stručne i dovoljno za život spremne učitelje, jer se to, po mome mišljenju, ne bi moglo inače da dogodi.

Iskreno govoreći, ima tome još jedan uzrok. Radeći sa mnogima od najboljih učitelja, ja sam čuo da u našem učiteljstvu postoji jedna svest, a što je vrlo opasno to je: da se učitelji ne ocenjuju po radu i po svojim delima i da se po tom merilu ne unapreduju nego da se često puta i ispred najboljih učitelja ispreči protekcija i ljudi velikih veza te i oni koji su od njih mnogo lošiji u svome radu budu od njih pre unapredeni. Ja sam imao prilike i to da čujem da jedan učitelj kaže: što da se ja bavim tim kulturnim radom, kad oni što ništa ne rade ismejavaju mene što radim, na tim poslovima i pre nego ja dobiju grupe i bolja mesta.

Ja smatram da bi ovome zlu, koje sam izneo, trebalo naći leka i da bi se ono moglo otkloniti time što bi se u učiteljske škole postavljale samo prvoklasne profesorske snage. Ja idem tako daleko da smatram, istina nisam stručan da to i obrazložim, ali kao što rekoh smatram da bi učiteljske škole trebalo da budu podignute na veću visinu i da bi se profesori koji u te škole budu dodeljeni na rad trebali smatrati naročito počašćenim. I kad bi se oni doista smatrali počašćenim i kad bi bili bolje nagrađeni, onda bi i oni imali punu svest o svojoj odgovornosti, što znači biti vaspitač budućih narodnih prosvetitelja.

Ja ne znam koliko je ovo tačno, ali ja govorim dobronamerno i sa svoga gledišta: ja sam čuo da su učiteljske škole često utočište slabih profesora i da je tome uzrok još i taj što u te škole vrlo često dolaze nastavnici sa višom pedagoškom školom. (Jedan glas: Ja mislim da to nije tačno. Oni koji dolaze sa više pedagoške škole, oni su dovoljno spremni za svoj poziv). A ja opet čisto narodski smatram da u više pedagoške škole najpre beže oni učitelji koji ne vole rad na selu. (Glasovi: To nije tačno).

Druga neophodna potreba bila bi ta, — a tu smo našli u pravom smislu reči u ekspozeu g. Ministra — da se kod našeg učiteljstva u što skorije vreme ona svest o nepravdi izbriše, i da mu se vrati svest; da unapređenja i premeštenja, te ocene njegovog rada budu samo objektivne i da ne treba da strahuje ni od čega da mu se može zbog njegovog rada dogoditi kakva nepravda.

Ja verujem da će Kraljevska vlada, a to je g. Ministar odlično podvukao, primiti sugestije čoveka sa sela koje su dobronamerne. A na g. Ministra prosvete apelujem da taj prvi dokaz najbolje volje prema nama, narodnim poslanicima, bude taj, — pošto sva gospoda narodni poslanici imaju molbi i žalbi zbog unapređenja učitelja iz grupe, — da te grupe učitelji dobiju po redu i bez potrebe intervencija narodnih poslanika.

Još jedna kratka napomena, a ta je u pogledu čl. 29 Uredbe o uređenju Ministarstva prosvete, kojim je propisom oduzeta mogućnost učiteljima osnovnih i narodnih škola da postaju školski nadzornici. Ja smatram da to nije dobro, to je degradacija učitelja osnovnih i narodnih škola. Ja mislim da je Napo-

leon dao velika vojnička dela, stoga što je u svojoj vojsci stvorio mogućnost da od redova postane ne samo oficir nego i general i maršal. On je znao da svojoj vojsci da potstrek a i zato je tako uspeo. Ja verujem da je to loše da se narodnim učiteljima, kad stupe u učiteljske škole, kaže: — ti dalje ne možeš, i ne možeš postati nadzornik!

Ja smatram i to — kao što sam malo pre rekao, — da učitelji sa višom pedagoškom školom ne mogu ići ispred onih učitelja koji su stekli dugogodišnju praksu i iskustvo na selu i u radu, jer su oni postali praktičniji, mnogo doteraniji, i imaju veće iskustvo i mogu sa većim autoritetom da nadziravaju učitelje osnovnih škola, koje će na osnovu svojih iskustava moći da poučavaju i da im dadu dobre smernice za kulturno prosvetni rad.

Eto, time završavam, a imajući puno poverenje u g. Ministra prosvete, izjavljujem da ću glasati za budžet. (Odobranje i pljeskanje na desnici).

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Павле Јововић.

Павле Јововић: Господо народни посланици, што је наш народ у току прошлих ратова онако сјајно извршио своју дужност у борбама за ослобођење и уједињење нашега народа, велику су улогу играли наши учитељи и наши професори у своје просвећивању, уливању љубави према нацији и слободи. Ја сматрам да је дужност овога Дома да како учитељима, тако и професорима и свима просветним радницима одамо пуно признање за тако заслужан и пожртвован рад.

Господо народни посланици, ја ћу вам казати један истинити случај који се десио у моме срезу 1916 године. Као што вам је познато пошто је 1915 године окупирана Србија од стране непријатеља, окупирана је и Црна Гора. Остали су учитељи, свештеници и поједини грађани све док их окупаторске власти нису интернирале. 1916 године, аустријске власти су покренуле питање да обнове рад у основним школама и позвале 11 учитеља из мога среза, наредивши им да раде. Они су рекли да хоће да раде, али како? — Како да продуже с радом: да ли на начин како се радили дотле, докле аустријске власти нису дошле. Њима је, међутим, наређено да раде по новом програму и да предају латиницом. Немојте, господо, да схватите рђаво. Нисмо ми противу латинице. Ми смо у Црној Гори у оно време учили латиницу али је она тада била синоним нашег непријатеља-аустроугарске и тих 11 учитеља нису пристали на то, али су сви они, због непослушности према окупаторским властима, изведени пред преки суд у Подгорицу и само зато што је ислеђење водио, иако аустријски официр и судија, један Словен-Чех, они су се спасли смрти, али су били интернирани у Болдогасоњу, провели су тамо три године и нико се није сетио да се тим учитељима за такво њихово страдање и пожртвованост да ма каква видна награда.

Овим сам хтео да кажем колико су наши учитељи били принели жртава за нашу нацију и нашу слободу. Па кад је ово тачно, господо, ја вас онда питам да ли је онда право да се са учитељима овако поступа и да се приликом сваких избора они премештају без икаква разлога из једног места у друго место, да се одвајају од породице, да се раздваја муж и жена, да буду запостављени за унапређење по групама итд. итд. Ја немам ништа

друго да говорим а нећу ни да говорим, али вам скрећем пажњу на речи нашега колеге Веље Маринковића, званог Веље, и Боре Живадиновића, који су унеколико доказали све шта се и како се са учитељима поступало како за време ових избора тако и приликом других избора. Хоћу да вам скренем пажњу на једну ствар да никад учитељи нису више премештани него за време министровања г. Стошовића који сад није овде да ово може чути. Тај човек претворио је Министарство просвете у партиску канцеларију. Познато је свима да је приземље зграде Министарства просвете, где је некад био начелник за основну наставу, претворено у партиске канцеларије. То су биле четири собе у којима сте могли наћи сељаке из његовога краја који су ту писали молбе и жалбе итд. итд. (Жагор.) Ово је тачно што вам кажем а напомињем да нико нема права да државну зграду претвори у партиску канцеларију.

Овде у Београду кад се почела оснивати партија направило се једно чудо. Сви управитељи основних школа, најбољи учитељи, па и управитељи основне школе Краља Александра, огледне школе, одједном су смењени. Чак шта више и потпретседник Учитељског удружења, и он је изгубио управитељски положај, али ја желим нарочито да споменем неког Софронија Станковића, ратног инвалида, који је изгубио леву руку из рамена и који је резервни потпуковник и који је био управитељ једне основне школе у Београду. И тај Софроније смењен је са управитељске дужности, а постављен је учитељ много млађи из исте школе. Ово је извршио Министар г. Стошовић. Сад замислите да врши дужност учитеља човек без руке а 10 до 15 година био је управитељ школе. Из Инвалидског удружења пошла је једна депутација да молимо за Софронија и дошли смо до г. Магарашевића. Ми смо сматрали да он није политички човек, да није народни посланик, и очекивали смо да ће он то да исправи. Да га мало удобровољимо ми смо му честитали положај министарски и кажемо му за Софронија како је без руке и како је смењен са управитељске дужности и постављен за учитеља. Ја сам мислио да ће г. Магарашевић стварно да га врати. Он је узео телефон и наредио је начелнику да се предмет Софронијев нађе и то сврши. Ми смо отишли и ја кажем Софронију: „Ствар је у реду, ништа не брини, бићеш враћен”. После 10 дана није било ништа и онда је отишао друг Божа Недић и он је исто тако прошао, исто тако му је обећано и ништа није урађено. Остао је Софроније и данас наставник. Ја сматрам да је овде крив г. Министар јер он мора да води рачуна какви су му начелници.

Сад да пређем на случај који се десио у моме срезу. На дан 26 новембра 1938 год. у моме срезу телеграфски су премештена 4 учитеља. Између њих двојица су била од оних који су били пред преким судом. Та четворица који су телеграфски премештени јесу: Јакша Брајовић, са 25 година ефективне службе, Новак Брајовић са 20 год. ефективне службе, Драгиша Радовић коме је жена учитељица и кога су преместили у срез Требињски а жену су оставили у срезу Даниловградском и онда Радоје Ђуровић. Али само да видите начин премештања. Делеша је дошла 26 новембра у Среско начелство и ту су им делешу жандарми на пијаци саопштили. Они су казали да поћу школи и да им

се то саопшти од стране управитеља школе. Међутим, морали су да иду у Начелство и да приме на знање да 28 морају бити на својој дужности. Они су морали да се задуже да би могли да се преселе јер ни до данас нису примили те путне трошкове, ма да су премештени по службеној дужности. Ја сам о овоме известио г. Министра просвете и он је обећао да ће их вратити. Господин Министар је казао „по могућству”. Ја мислим да та могућност мора да постоји, јер кад је дошао млађи он нема права да се задржи, јер онај који је дошао на основу таквог премештаја раван је лопову који краде кад види да кућа гори, или да брод тоне или да је поплава. Ја имам уверење у души да г. Министар просвете има намеру да ову неправду исправи у најкраћем времену. То су одлични људи, и ако не буду одлично оцењени, ја не тражим да се неправда исправи.

Господин Министар ми је скренуо пажњу и каже да нема новаца, да нема кредита. Ја сам му казао да ћу ја донети њихове молбе и донео сам му две. Ја се надам да ће Господин Министар ту неправду поправити. Господо, из свега овога приговора мојих предговорника Г. Г. Боре Живадновића и Маринковића види се, да су учитељи на мети приликом избора и дије чудо што учитељи не могу да даду оно што очекујемо од њих, не могу да унапреде школе и задруге зато што се не осећају сигурни у своме месту. Овде, на самој периферији Београда, Милун Михаиловић направио је лепу школу и уредио је да је то за пример, и онда, кад је то свршио, онда је смењен и дошао је други учитељ. Из овога излази, да ако хоћемо добро учитељство, треба учитељима дати сталност ако не одмах а оно после 5 до 10 година службе.

Што се тиче унапређења учитеља, њих треба унапређивати по једном реду и да нико не осети да је ту било неке неправде. Они су мизерно награђени, оптерећени су децом и треба им давати уредно унапређења, а водити најстрожију контролу над њиховим радом.

Господо, не само што је било премештаја за време избора, него и сад има велики број захтева за премештајима. Ја нећу да их именујем, али се надам да данашњи Господин Министар неће доволити да се учитељи премештају без кривице.

Ево фотографије шест учитеља, који су били интернирани у банској управи на Цетињу. За њих се није могло наћи место да буду премештени и зато су били позвани на рад до 11 децембра, а већ 12 децембра ишли су својим школама.

Још једну велику неправду морам овде да истакнем, а то је растурање учитељског конгреса прошле године у Загребу. Никакве потребе није било да се тај конгрес растури. (Глас из центрума: А шта су говорили на том конгресу!) А шта тек да кажем за пензионисање председника професорског удружења г. Кнежевића, који је био и професор Њ. В. Краља; када би се све то претресало, онда би се видела многа чуда.

Имамо много школа које нису попуњене учитељима, али чули сте изјаву Г. Министра, да нема молби учитељских кандидата за учитељска места. Ја то исто знам да нема, али мислим да би требало понудити дипломираним филозофима, којих има 1.100 без места, да се приме за учитеље на основним школама, док им се нађе место да постану наставници при гимназијама.

Даље, господо, једна важна установа, то су школски надзорници. Они у ствари нису прави надзорници, него су референти код средњих начелника и то дубоко боли све учитеље па и саме школске надзорнике.

Ја сматрам да би школско надзорништво требало одвојити, да буду засебна установа, а не референти средњих начелника. Ја сматрам да би учитељски надзор много бољи био, када би надзорници из једног среза вршили ревизију у другом срезу. То би била већа контрола, и ја мислим да надзорници и учитељи, живећи у истом месту и гледајући се сваког дана, да су се просто спријатељили и да та ревизија није онаква каква је некада била. Сећам се врло добро када сам ја био ђак, у моме надзорнику Лази Поповићу гледао сам нешто више од министра. Зато сматрам да би надзор и ревизију требало вршити увек у другој срезу, па би у томе случају била много ефикаснија него овако.

Као што је рекао и сам Г. Министар, он сада има буџетских места за свега 750 учитеља, а учитељских празних места има много више, али као што је рекао, нада се да ће се тај број повећати, а ја мислим да ће то Г. Министар и успети. Опет понављам, не би било рђаво када би та места попунили свршеним суплентима филозофије, да не седе код куће и не удаљују се од свога предмета.

Што се тиче школских зграда мало их има које одговарају свима условима. У Црној Гори све зграде су старе и трошне, немају баште и станова, то су све зграде или приватне куће или су их сељаци направили о своме трошку и ја сматрам да се на зидање нових школских зграда врло мало троши.

Ми смо данас чули изјаву Г. Министра, да је за наше Универзитете у Београду, Загребу и Љубљани нашао 120 милиона динара, а у буџету је предвиђено свега 4 милиона за зидање школских зграда, што претставља врло мали кредит.

Према томе, господо, требало би наћи веће кредите за зидање нових школских зграда.

Ја сам исто тако мислио да говорим и тражим да се укине целибат учитељница, али пошто је то питање већ дефинитивно решено, јер је сам Г. Министар изјавио да је предвидео о томе у финансиском закону амандман, нећу о томе да говорим.

О уџбеницима морам да кажем да се ја слажем с тим да би требало да имамо уџбенике јединствене за целу земљу. Држим да би те уџбенике требало да издаје сама држава а оним вредним људима који су их написали да даје извесан хонорар. Држава би од тога имала лепе зараде и могла би отуда да подиже школске зграде, и онда се не би морало дешавати то да деца кад прелазе у другу школу морају да купују нове књиге.

Господо, ми имамо у Београду педагошку школу. Та је педагошка школа веома потребна, али оваква каква постоји данас у Београду, не одговара сврси којој је намењена. Педагошка школа има данас 12 сталних наставника и 70 хонорарних. Шта то значи? Значи да је она установљена зато да би извесни људи имали добре хонораре. Ми смо видели да имамо један велики број дипломираних филозофа без службе који би могли да по-

тисну те старије наставнике који у тој школи раде као хонорарни. Једном рецју, ја сматрам да би Министарство требало ту школу да постави на једну солиднију основу, да постави сталне наставнике а не да даје хонораре појединим људима. Свршени ученици те педагошке школе иду у грађанске школе али се додељују у њих на рад као учитељи. Шта то значи? Тамо примају плате али не добијају стипендију. Значи, да кад један учитељ сврши педагошку школу мање је награђен, прима мању плату, него кад је био учитељ. Ја сам се распитивао колико би требало да се то исправи и одговорено ми је да би то свега износило око 62.000 динара. Ја мислим да би се та мизерна сума могла набавити, па да се и тим свршеним ђацима педагошке школе даје станарина као и осталим учитељима.

Господо, и сам г. Министар казао је да нема довољно наставника по гимназијама, али видео сам у Финансиском закону одредбу да се по гимназијама могу примати волонтери, и да њих највише може да буде шест. Ја мислим, господо, као што сам говорио, да су опасни волонтери адвокатски приправници по судовима, ја исто тако сматрам да су и ови волонтери по гимназијама опасни, опасни су зато што раде бесплатно, а ко ради бесплатно може да направи неку несрећу, и ја сматрам да ова установа бесплатних радника није у интересу државе и да је треба укинути. (*Министар просвете Стеван Ђирић*: Тај амандман ја не уносим ове године у Финансиски закон, ја га бришем!) Онда је то врло добро.

Господо, у овоме буџету Министарства просвете ја сам нашао и три субвенције, субвенцију православној, католичкој и муслиманској вери. Једна је добила седам милиона, друга пет, а трећа три и по милиона динара. Рачунајући како по броју становника тако и по материјалној страни појединих цркава, сматрам да ова субвенција није правилна.

У овај буџет унесено је још нешто, унесено је партија бр. 202, где је речено: „благодетељање”. Предвиђена је сума од 600.000 динара за благодетељање сиромашних ђака у Вардарској бановини. Ја нисам љубоморан и не сматрам да је то много, ја бих дао, чак шта више, и два милиона динара, али сматрам, кад је дато сиромашним ђацима из Вардарске бановине, да је требало дати и сиромашним ђацима и Зетске бановине. Чак шта више, сматрам да је већа сиротиња у Зетској бановини, него у Вардарској бановини. Ова сума у прошлим буџетима била је много већа, и она се сада смањила. (*Радослав Димић*: Та сума била је на другом месту, у другом ресору!) Може бити, господине, али ово пара очи кад се прочита. Знам све што ми кажете, али сматрам да то није праведно.

Идем даље. Погледао сам суму за народна позоришта, па сам нашао, да Београдско позориште добија 7.600.000, Загребачко 5.085.000, а Народно Гледалиште у Љубљани 4.000.000 динара. Ја сам и овде видео неправедну поделу. Колико гравитира становника да гледа Казалиште у Љубљани? — око 1.054.000, а Београду око 6.000.000. Ако хоћемо правилно да поделимо суму, не може се доћи до констатације да се водило рачуна да се праведно подели. Има још једна друга ствар, да су сва обласна позоришта добила свега 297.000 динара. Ја сматрам, господо, да је прече било помоћи ова путујућа позоришта, која иду из села у село и сељаке васпитавају и поучавају, него позоришта

по великим градовима која гледају велика господа и богаташи, који имају зараде и могу да плате позориште. Па кад се даје на позоришта, требало је дати једнако, а не све граду а селу ништа.

У нашој држави ми имамо две Државне штампарије. Једна је у Београду, а друга у Сарајеву. Наша држава наследила је и једну трећу Државну штампарију, штампарију на Цетињу. Штампарија на Цетињу, то је прва српска штампарија, која је била на Ободу, а основана је 1492 године. Ја сматрам да је учињена велика неправда, што се прва српска штампарија уништила и што није више у државним рукама. Сматрам да се ту учинила неправда и ономе крају, који има велики број незапослених младића, па би се на тај начин, да је та штампарија била у Подгорици, на Цетињу или у другој крају, запослио велики број младића, те не би морали да иду у гимназију и на универзитет, јер се ви од тога много плашите.

Једна установа, која је врло добра и похвална, то је више домаћичких школа. Ја сматрам да на домаћичке школе треба да се троши више, јер чине велику корист нашем народу.

Сада да пређем на последње, што сам мало пре чуо овде, а то је на кредит који је Господин Министар осигурао универзитетима: и то: Загребачком 42.000.000, Београдском 46.000.000 а Љубљанском 31.100.000.

Претседник Милан Симоновић: Господине посланиче, има још 7 пријављених говорника, и ја бих Вас молио да пожурите и да завршите свој говор.

Павле Јововић (наставља): Ја сматрам да је и ова расподела била неправедна, а, господо, свака неправда тешко пада свакоме крају наше државе.

Још једну ствар да изнесем, па ћу завршити. Ово се нарочито тиче свештеника народних посланика. На страни 74 овог извештаја ја сам нашао да Богословски факултет има свега 17 наставника православних, а да католички у Загребу и у Љубљани имају 46 и сматрам да ова сразмера није правилна. (Пљескање на левици).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик господин Рада Лунгулов.

Рада Лунгулов: Господо народни посланици, да не бих дао један нарочити увод пошто је време одмакло, скоро сам хтео да ословим поред овог уобичајеног: господо народни посланици! — и ове поштоване празне клупе, за које сам веровао, као посланик који је први пут ушао у Парламент, да никада не могу бити празне када се овде озбиљна дебата води о бризи народној и о потребама народним. То је моје највеће разочарење и као највећу горчину носим из овог Парламента кући, поред осталих разочарења која су нас младе, нове посланике у Парламенту, одмах на првом кораку у наш парламентарни живот тако изненада снашла, да би се ваљда мало снашли и да би осетили све жаоке једног парламентарног, непотпуно парламентарног, полупарламентарног, али свакако југословенског парламентарног живота.

Ја примам добро онакво какво је и не желим га ја коригирати, па примам и ово добро које се оличава у буџету Министарства просвете оваквим какво је. Верујем, господо, да је наш циљ, наша намера да својим добронамерним саветима, својим сугестијама, овде на овом највишем месту помогнемо Г. Министру просвете и министарству про-

свете, које је сталније него Министар просвете, да буде боље у Министарству просвете, у тој сфери рада, у тој сфери вршења просветног рада и просветне политике и руковођења народним животом.

Г. Министар просвете у свом усменом експозеу пре подне изволео је изговорити једну необичну значајну реченицу, коју ја памтим, а ако је дословно не поновим, Г. Министар просвете ће бити тако добар да ме поправи. Колико се ја сећам, та реченица гласи: Сваки народ само културом стиче права на један хармоничан и слободан живот у заједници осталих културних народа. Је ли тако Г. Министре? (Министар просвете Стеван Ђирић: Слично!) Смисао је то. Значи: треба бити културан, треба схватити културне потребе времена, треба осетити шта то значи култура, које су то културне потребе, која су та културна оруђа без којих се један народ не може са својом сувереном слободом у друштву осталих културних народа одржати. Када то кажем, тиме сам укратко рекао и сам програм овог ресора Министарства просвете, а уједно сам тиме и свој задатак народног посланика и свих нас народних посланика у дебати о буџету Министарства просвете подвукао. Наш би задатак био овде, по мом дубоком уверењу, не то да износимо конкретне случајеве, понекад са извесном дозом заједљивости о томе шта нам се у срезу догодило, кога треба преместити; кога не треба, кога треба унапредити, кога не треба, а још мање да се о томе препиремо да ли двојица или тројица учитеља нису добри, па да то генерализуемо на све учитеље, него би нас много више интересовало, а народ још више него нас, и овај Дом још више него нас, да ми утврдимо овде смернице рада Министарства просвете које би биле у складу са оним културним потребама без којих наш човек сутрашњице, кога би требало да формирамо, не може у утакмици културних народа очувати себе и свој суверенитет. Ту је поента полемике и ту би требало да буде и око тога да се врти и окреће суштина говора свих нас народних посланика добронамерних који желимо да помогнемо да учинимо то, да наш народ сутра буде јачи него што је данас; здравији, снажнији, умешнији и да рад тих школа претставља светионике на беспућу које наш народ још увек чека онда када нас не буде било, да претставља арсенал знања, умешности, али оног знања и оне умешности, која ће одговарати сутрашњици. А ја вас уверавам, господо народни посланици, да наше школе, овакве какве су, — ми то можемо једино овде осетити, — не претстављају арсенал оног знања које би и сада требало да претстављају за наш народ и за борбу нашег народа у утакмици са другим народима.

Када ја то кажем, ја говорим из искуства јер сам и ја сам по професији учитељ. Зато, ако се нешто и догодило, а много што-шта се догодило кроз ових 20 година, ми можемо тражити одговорне факторе, а не наћи их. Јер, за те опште ствари никада нико неће да прими одговорност, а у колико би је и примио, илузорна је та одговорност, и немојмо да говоримо о одговорности оних, којих нема, а и одговорност оних којих има, не значи ништа, него покушајмо да, свесни свих тешкоћа којима идемо у сусрет, ми будемо одговорни пред својом савешћу и да имамо с чим изићи пред Милоша, да утичемо на ту просветну политику и одржавање те народне школе.

Ја специјално хоћу да говорим о народној школи нарочито за то, јер сматрам да се о вишим школама, о вишем школству доста и са великом стручношћу овде говорило. Исцрпео се тај предмет и ја сматрам првенствено и за најважнију школу народну школу, за народну будућност. Та одговорност за народну школу неће бити ни данас, а ни сутра лична и та одговорност неће теретити Г. Министра просвете данашњег, нити сутрашњег, него ће та одговорност теретити све генерације које сада живе на овом великом раскршћу на коме се ми са читавим човечанством заједно налазимо.

Ми, господо, стојимо пред једном загонетком. Питамо се и на то питање тражимо искрен и поштен одговор, да ли смо ми на томе ступњу културе за коју Г. Министар просвете потпуно оправдано каже да је мора један народ поседовати, ако хоће своју слободу у друштву осталих културних народа, да ли смо ми у томе смислу културни, да ли се том смислу максимум за ових 20 година дао, да ли су наше школе снабдевене свима потребним средствима, савременим и таквим да могу давати такве образоване јединке које ће се моћи да издрже утакмицу живота и које ће моћи понети терет тога живота када изиђу из тих школа?

На то питање је један одговор: да се није дало оно што је наш народ од тих школа са правом очекивао. Ми смо ту, господо, да тај смисао потенцирамо са нашим саветима, добронамерним саветима, а не критиком која указује само на потребе и дефекте и која је једна јалова критика. То није критика, то није конструктива, то је негатива једног посла. Ми морамо једно признати и то са једном великом горчином, да смо ми имали узорака као ваљда ни један народ, узорака на које смо могли указивати кроз ових 20 година у јединственој настави сваком нашем ђаку, па смо одбацили те узорке. Ми смо овде у начелној дебати о буџету чули све могуће теорије. Ја сам случајно носилац два мандата. Немојте замишљати да је то некаква нарочита сујета што ја то кажем, јер је то једна реалност, јер смо ми ратни добровољци мандатори својих другова и случајни мандатори овог посланичког мандата, и желећи тако скромно радити као посланички мандатор треба увек доводити рад овог мандата у склад са мандатом који су нам наши ратни другови оставили.

И те велике и неизмерне жртве треба да доведемо у склад са овим дебатама. Говорило се о разним југословенским земљама, племенима и народима. Ми смо, браћо моја, та питања о којима се овде тако бучно и разнолико дебатује давно решили (Пљескање на десници). То решење било је без услова, кад се то решавало ишло се не на говорницу, већ из ровова у ров и то решење плаћало се главама и животима. Ми смо то решење тако и на тај начин решили и казали што смо крв своју и кости своје дали у темеље државе. Већином они, који та питања народна и државна нису на тај начин решавали, они и сада постављају, о њима дебатују и њино решење траже. Треба да се запитамо шта би на сву ову нашу дебату казали они који су животе своје дали да се та питања реше на бојном пољу. Ја мислим да ми докле год будемо живи треба да будемо спикери њиховог мишљења, јер знамо са каквом се вером и каквим идеалима ишло у ту борбу за слободу, јединство

и братство. Кад знамо како су они ишли по свима светским разбојиштима и зашто су гинулу, ми који смо их преживели треба да дамо интерпретацију тих њихових жеља. Ми смо један народ, и ако свест о томе није још продрла у масе, у сва племена народа нашега. Ми смо један народ и по научној анализи и по свести хероја који су наше јединство стварали и за њега животе дали. Треба сви да будемо будни чувари нашега државног и народног јединства.

Ми који овако мислимо и осећамо имали смо част и задовољство да пре неколико дана слушамо овде како о овоме говори и шта о овоме мисли наш најекстремнији федералиста Секула Дрљевић. Ја сам има нарочито задовољство кад сам из његових уста чуо када је он поред својих теорија о југословенским земљама признао и изјавио да свака за себе од тих југословенских земаља не може опстати и да је због тога потребно да све југословенске земље буду сложне као и народи који живе у тим земљама. Затим је рекао да је потребно развијати код сваког народа који живи у југословенским земљама заједнички патриотизам. А то је оно што је најважније: заједнички патриотизам и заједничка љубав према нашој државној и народној заједници. Тај патриотизам о коме је говорио и за кога је рекао да га треба развијати, он постоји у читавом југословенском народу и код Словенаца и код Хрвата као и код Срба. И браћо моја, кад је тако, чему онда све те теорије о федерализму, земљама итд. И због тога и основна идеја нашега васпитнога система наших младих генерација треба да буде у духу јединства, братства и слоге. У свима нашим школским уџбеницима та идеја и та мисао мора бити главна идеја водиља. Међутим, ја вам као стручњак могу рећи, да тако до сада није поступано, као учитељ знам да сви уџбеници нису надахнути овим духом. Сва схватања која се износе у уџбеницима нису подударна, јер из врхова наших централа о томе није вођено довољно рачуна. Ви сте чули како је сам г. Министар просвете признао и рекао и констатовао једну чињеницу о Министарству просвете. Он је рекао, да у томе Министарству постоји један страховит хаос од антитеза.

Да је господин Министар просвете могао осећати још и на терену шта значе те антитезе, да ја то не конкретизирам, него да вам укажем на те антитезе да значе стотине и стотине сувишних уџбеника, не ради васпитања омладине, него ради богаћења овог или оног начелника. Створила се индустрија уџбеника! Господа начелници врше процену: ове године иде један уџбеник, да би друге године могао неко други да изда уџбеник, са врло малим изменама. На томе се зарађује. А просвета може бити свачија, али никад предмет зараде. То није индустрија, то је светилиште. (Бурно одобравање).

Зато ја поздрављам усмени експозе г. Министра просвете и то из два разлога: поздрављам га и као усмени експозе Министра просвете и као експонента оне покрајине која је имала ту част у Словенском Југу да чува и очува континуитет са класичном нашом културом, те Војводине која је била и која хоће да буде увек светионик у читавом Словенском Југу, дајући све како у просветном и културном погледу, као што је давала и прву цебану Карађорђу и сада дајући, ако хоћете,

за остварење свих цифара у буџету највећи део те цебане. (Живо одобравање).

Ми ћемо и даље давати, јер је жеља нас Војвођана, који смо крварели интернирани по логорима, гинули тамо, појачавајући редове српске војске, доказали своју љубав и жељу за јединство Војводине са Србијом, за уједињење, имали смо једну жељу да се у нашој заједничкој отаџбини, Краљевини Југославији, одомаћи тај култ искрене братске сарадње, како он влада у нашој Војводини. Желимо да се одомаћи равноправност свих поштених грађана ове земље. (Бурно одобравање). И желимо не споразум, него братско спајање, духовно, све рођене браће, желимо отклањање свих неспоразума. И нема те жртве, као што и до сада није било, које Војводина неће дати за љубав тога да над овом земљом овлада једно заиста сунце братске слоге свих Срба, Хрвата и Словенаца, без обзира на веру, да бисмо ми осетили једну стабилност, једну сигурност, гледајући у данашњу мутну будућност. (Бурно одобравање).

Господо народни посланици, погрешно бих ако не бих овом приликом, баш у дискусији буџета Министарства просвете напоменуо један од најважнијих наших посветних проблема, али типично војвођански.

Ми смо радо, свесрдно, оберучке дочекали своје подмлађивање са оним горштакцима, који су нам са свих страна долетели да погусте наше проређене редове, проређене мртве стражаре, који кроз столећа гину, пишући крваву тапију Војводине, морали су и остати проређени. Ми смо их оберучке дочекали.

Веровали смо и сад верујемо да је најсрећнија мисао и најспасоноснија мисао за Војводину била да горштаци дођу из тих здравих, расних крајева и да их ми дочекамо да постану они на нашим огњиштима рођена наша браћа, не рођена браћа него домаћини заједно са нама.

Кроз 20 година када бисте ви видели какве су просветне прилике на тим колонијама, ви бисте само са тим увидом на те просветне прилике могли добити највећи доказ, не тражећи другог већег доказа, о једном хаосу у нашој досадањој просветној политици.

О беспланској просветној политици, о нерационализму у просветној политици, јер шта је то, господо, ако није у најблажу руку речено нерационалност кад ми дозвољавамо да подмладак оне сиротиње колонистичке и добровољачких горштака, који су из Босне, Црне Горе и Херцеговине дошли, дозвољавамо и радујемо се што се рађају и множе. У томе је спас, а без тога нема спаса српској Војводини, схватите то врло добро. Место да пригрлимо тај подмладак, уместо да се постарамо за његово даље школовање, уместо да му омогућујемо и морално и законски да он овлада туђинским чаршијама наших покрајина, он остаје заборављен, напуштен. Уместо да те колоније претворимо у жариште народно и народне слободе, у место да постане жив бедем наше безбедности већ и данас и сутра, ако се тако настави кроз 20 година постаће расадници најстрашнијег пролетаријата земљорадничког, необезбеђеног запарложеног. То треба спасавати, сакупљати, каналисати у највишем националном и државном интересу, јер без тога, без планског прихватања тог

нашег подмлатка нема српске Војводине. А ако ње нема, нема ни рационалног буџета у оној мери како је до сад било, а нема, браћо, ни Српства ни Југословенства са оном бисер покрајином Војводином, која је засад бисер покрајина, али се не третира као бисер покрајина, јер је запарложена у сваком погледу, вуче се, носи се али, браћо, не даје се духовно оно што је требало давати за ових 20 година.

Ја апелујем на Г. Министра просвете тим више што је он идеалистички, расни спикер те Војводине који свакако осећа исто као и ја и моји другови из Војводине, који у пуном сазнању тих наших светлих традиција, традиција оне Војводине која је умела пунити логоре, која је бесару дивиковала, која је кроз столећа исписивала да су Србија и Војводина једно исто... (Живо одобравање)... да је то организам неразделив и да тако мора бити кроз све векове у будућности.

Ви видите, браћо, једну жалосну чињеницу. Та тако културна покрајина која је умела очувати континуитет културних традиција у културном погледу дала је релативно мало кроз ових 20 година кад има резерву ове државе за собом, дала је релативно мање него што је давала пре рата кад је сама својим средствима те културне српске институције одржавала. И тај глас те Војводине мора овде да се чује верујући да је потребно да се чује, јер је то неопходно потребно не само Војводини него и Србији а тиме и читавој Југославији.

Да вам укажем само на једно. Колонија Кочићево на северној мађарској граници има тачно 43 одрасле деце од 13 година која су аналифabetи и која никад школе нису ни видела у културној Војводини. Да почнем ређати? Нећу, доставићу то у четири ока Министру просвете, доставићу то на надлежно место, јер сматрам да би овом Дому више приличило да ми говоримо после годину дана како смо уклонили те наше грешке а да не указујемо сада на њих. Али није све зло у томе. Ја верујем да ћемо све те дефекте који су се указивали немарношћу бар донекле уклонити и да ћемо постићи оно што је Г. Министар у свом експозеу истакао као потребно.

Ја допуњујем тај његов експозе, извините ме за ову нескромност у толико што би било потребно стварати један просветни савет не за разгледање за оцењивање уџбеника, него просветни савет који ће бити независан и неће бити подложен никаквим политичким променама, и који ће се образовати из највећих просветних радника као и из редова сељачких организација. Наглашујем из редова сељачких организација, јер нама је, господо, врло важно то да основна школа и они стручњаци могу осетити шта сељак мисли да њему школа треба да даје. То је важно много. Важно, ако се неће обрнуто. Ја вас потсећам, господо, на ону познату карикатуру Цјерову. Надам се да се сећате те карикатуре, а ја је имам пред очима. То је једна трокатница. Први јој је кат трошан, други кат нешто мало углађенији а трећи луксузан и на њему лише народна просвета. Тај први кат, кроз то приземље трошно пролази највећи део нашега народа и он треба да буде тако јак, темељан и снабдевен са свима стварним потребама и оруђима јер из њега је највећи део нашега народа него што пролази кроз трећи кат. Наша на-

родна школа неће бити никад таква да потпуно одговара задатцима нашег народа у историско сутра, јер ако се реформа наше народне школе не спроведе и то тако, у споразуму са Министарством пољопривреде и саме војске, ја ћу то потумачити зашто и са војском мало доцније, ако се она не продужи још за четири године; ако и не, из неких околности ради који се наш сељак са свим природно бори са наставом преко целе године, ако и не буде продужена у целој години, она бар мора се продужити на четири тромесечна зимска течаја где би се учила рационална пољопривреда и нешто машинских поука. Да не говорим зашто је потребно учити рационалну привреду. Зато што онај који не зна шта је рационална пољопривреда, тај не може одржати утакмицу ни унутра а камо ли утакмицу споља. Господо, ко данас не зна важност машине он не процењује опасност у коју срљамо. Ја сам, господо, као деветогодишњи члан регрутне комисије утврдио да наши сељаци Буђевици и Срби иду са једним процентом у пилотажу, а Маџари иду 99%, јер сви они иду за машинисте и хоће да буду пилоти. Како је и наша пилотажа скопчана са познавањем машина, то је потребно да сељачка омладина упозна машине, ради рационалног економисања и пилотаже и то може у раздобљу од четири године сваки у тим зимским течајевима упознати. То су моје искрене жеље и ја верујем да примена у пракси ове продужне школе са нарочито израђеним планом, јер једанпут треба имати јединствен програм за читаву земљу, а у поштовању свих покрајинских традиција које ће бити живе све док све старије генерације не изумру, бар они који не признају да смо један народ. Ја мислим, кад се све то прими и оствари да ће бити испуњен онај задатак без кога се задатка не може замислити једна хармонична целина, која ће имати да изврши једну мисију.

Верујући да ће Г. Министар просвете правилно схватити ове добронамерне не савете, него мисли, ја хоћу да завршим дотичући се само још једнога проблема о коме још хоћу да кажем неколико речи, а то је мањински проблем у Војводини који је за нас врло важан. Ја мислим да би Г. Министар требао пре него што састави један програм да створи један сталан и један непроменљиви систем о томе шта се мањинама може а шта не може дати, тако да се с тим не може више трговати, да то не може више бити предмет узамног погађања. А да би се тај систем могао створити, треба прво проучити стање наших мањина у суседним земљама па по реципроцитету, како према нашим мањинама поступају суседне државе да тако поступање применимо и ми према нашим мањинама. И верујем да тиме што би применили реципроцитет према нашим мањинама ми би побољшали стање наше браће у суседним земљама, и тиме би смањили онај основни приговор који нам се упућује да малтретирамо наше мањине, које куд и камо уживају веће право него ли наше мањине у суседним земљама. Мени је жао што је тако, јер ја нисам прожет никаквим шовинизмом, јер је мој национализам познат као национализам који, поштујући и љубећи све светиње, тражи и од другог искрено поштовање и искрену оданост према овој држави и према нашем Краљу. (Пљескање).

Потпретседник др. Драган Дамић: Реч има народни посланик г. Радомир Стојковић.

Радомир Стојковић: Поводом буџета о Министарству просвете нећу бити тако дугачак, јер видим да је време скраћено и да немамо времена за неко веће објашњење. Пре свега изјављујем да се слажем са овом цифром која је изнета овде за Министарство просвете по овоме буџету, јер сматрам да је основна школа неопходно потребна за све нас, а нарочито за нижи сталеж, за нас сељаке који живимо на селу, јер нам је то једина школа коју можемо да посећујемо, да прођемо кроз њу и која нам је најпотребнија у животу. Ми сви видимо да данас човек без основне школе не значи ништа. Ја сам бивао претседник општина по мањим местима, па сам видео да све основне школе немају могућности да даду оно што се од њих тражи, и то са разлога што на првом месту села немају добре и хигијенске школске зграде које би могле примити онај број ђака које једна основна школа треба да прими. На другоме месту нема толики број наставника колики је потребан према броју ђака. Колико ја знам, један учитељ у основној школи не би требало да има више од 40 ђака, док у мојој општини има 240 ђака на само два учитеља. Разумљиво је стога што та двојица учитеља нису у стању да за један дан те ђаке прозову а камо ли да их нечему још и науче.

Ја сматрам да наше основне школе, да настава у нашим основним школама од тога трпи велику штету, јер деца која кроз основну школу прођу не могу из школе да изнесу оно знање које би иначе изнели кад свега овога не би било што омета правилан рад у школи. Ја бих због овога молио господина Министра просвете да поведе рачуна о томе да те наставнике разреди по школама тако како би деца могла видети неке вајде од тога што проводе време у школи, јер сам имао прилике да видим да деца често пута прођу кроз основну школу, заврше сва четири разреда па опет немају знања ни толико као кад би свршила свега један разред.

Господо, ти учитељи, који живе међу нама у селу и газе оно сеоско благо као што га и ми газимо и поред тога што су учили 12 година школе, ти учитељи треба да буду боље награђени него што су сада награђени. Ти учитељи исто као и ми сељаци често пута по месец и два дана не могу да добију лекара нити лекове, јер има села која су доста удаљена од вароши, те и ти учитељи испаштају исто тако све незгоде живота на селу као што испаштамо и ми сељаци. Зато, као што рекох, сматрам да учитеље треба платити боље него што су сада плаћени. Један учитељ кад дође први пут у село на своју дужност он има свега 800 и неколико динара плате за месец дана. Ја не могу да разумем, како ти људи могу да изиђу на крај са том платом. Ја сам један сељак и имам све код своје куће и стан и храну и опет морам најмање хиљаду динара месечно да потрошим. Ја просто не могу да разумем како ти људи могу са том платом да се издрже и да имају још и воље за рад у школи.

И зато ми не замерите, ја то не критикујем, ја нисам левичар, само тражим да се награде они који раде.

Још нешто, господо народни посланици. Има једна грешка код Министарства просвете, на коју се слабо обраћа пажња, а та је кад се неки учитељ премести и то његово место остане упражњено, онда то место остаје тако празно месецима, уместо да се одмах попуни и да деца не губе ту годину или не губе уште у настави. Зато сам мишљења да је за нас, за село, неопходно потребно да се та учитељска места одмах попуњавају, јер, као што сам већ раније напоменуо, ми и иначе немамо довољно учитеља. Господо народни посланици, овде је било доста речи о народним позориштима у Београду, Загребу и другим местима. Ја разумем вас интелектуалце и људе са факултетом што волите позориште, јер, ето, и ја откако сам у Београду, већ сам заборавио на село и већ је 10 дана откад не идем кући. Али, кад већ има средства да се помогну та позоришта, јер је то културна потреба, где човек може да види много ствари, и кад већ има за њих кредита, онда треба да се повећају помоћи предвиђене за подизање основних школа по селима.

Ја познајем ту ствар доста добро, јер сам био шест година претседник општине. Ја знам врло добро колико је тешко и велико зло за једну општину кад мора да подигне сама школу. И ако и претседник општине и Одбор имају добру вољу, шта то вреди кад немају средстава, немају могућност да школу подигну, нарочито такву школу каква би доликовала томе селу, школу која би одговарала хигијенским условима и у коју би се могла сметити сва деца из тога места.

По закону је доиста припало општинама да саме подижу школе. Ја немам ништа противу тога да оне подижу ако имају могућности, али кад немају могућности, онда би Министарство требало да одреди неку већу помоћ. Зато бих молио Г. Министра просвете да ове помоћи за подизање основних школа буду веће.

Господо народни посланици, ово су све врло озбиљне ствари о којима треба добро промислити и на које треба скренути нарочиту пажњу. Ја сам изнео онако како сам мислио да треба да изнесем.

Изјављујем да ћу гласати за овај буџет а верујте ми да бих гласао и за још већи буџет Министарства просвете јер је нама просвета а нарочито основна настава у првом реду веома потребна. Оволико сам имао да вам кажем приликом буџета Министарства просвете и завршујући свој говор изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање).

Потпретседник др. Драган Дамић: Има реч народни посланик г. Милорад Станковић.

Милорад Станковић: Господо народни посланици, сама чињеница што је наша народна просвета и наше школство добило за шефа једнога човека врло високе културе и необично јаке интелигенције довољна је гаранција да ће просвета и школство одговорити у пуној мери своје задатку и да ће оправдати наше тежње, наше наде и очекивања.

Срез који имам част да претстављам врло је сиромашан и, можда, најпасивнији срез у Дунавској бановини. То је Срез качерски. И ја могу само да зажелим од Г. Министра и од Бана Дунавске бановине да Срезу качерском као најпасивнијем срезу Дунавске бановине поклоне пуну пажњу, како у погледу подизања школских зграда, тако

и у погледу снабдевања школским намештајем и осталим школским потребама. Многа господа предговорници указали су на чињеницу да много школе немају најпотребнија средства и ја вам могу рећи да сам обилазећи школе Среза качерског, као школски надзорник, могао констатовати да су, на пример, учитељице које можда нису биле веште скамлије оправљати, исте канапом везивале да би деца могла у њима да седе.

Те скамлије нису ни хигијенске већ су мучила за ону децу. Потребно би било да се школе снабдеју што пре најпотребнијим намештајем, школским клупама и таблама.

Друга ствар на коју бих указао Г. Министру, то је да сам приметио да у тешким местима служе учитељице по 6 до година, а те учитељице девојке не би смеле да остану ту више од годину до две дана, јер оне треба да нађу себи и друга кроз живот. На тај начин девојка је просто упућена на сељаке, а то све иде на штету учитељског staleжа и на уштрб школе. Једна врло лепа ствар и утешна по нас учитеље и учитељски кадар јесте то да је Г. Министар предложио један амандман по коме се укида целибат.

Ја бих молио Господина Министра да укине ранг листу коју је г. Магарашевић изволе поставити. Ја верујем да је то учинио у уверењу да ће учинити добро и учитељима и школи, али можда Г. Магарашевић није био обавештен, да је његов претходник унапређивао учитеље који су врло мало чекали на унапређење, а није унапређивао оне који су дуго чекали, и ако су били присталице Ј.Р.З. Сви учитељи у моме срезу који су били пријатељи г. Стошовића; т. ј. они који нису припадали Југословенској радикалној заједници унапређени су, тако да учитељи чланови Ј.Р.З. мени пребацују да сам крив за њихово неунапређивање и у томе погледу опозиција не би имала шта да пребаци ни мени ни Господину Министру у погледу унапређења учитеља.

Ја бих волео, још из једног разлога, да се похита са унапређењем учитеља, јер су почетници учитељи бедно награђени, њихове плате су испод плата сталних жандарма, и ја бих молио да бар, када се не може опште чиновничко стање да поправи, да се бар са унапређењем учитеља похита. Исто тако да то унапређење не буде дискреционо право Министра, него када учитељи добију право и испуне законске услове, да Г. Министар изволи дати унапређења.

Имао бих још само да кажем неколико речи о неопходној потреби унификације наших уџбеника и контроли, да се у свим нашим покрајинама наставни програм у потпуности изједначи. Јача контрола је, господо, потребна, јер дешава се то да у појединим покрајинама они који су позвани да припремају терен за духовно јединство нашега народа не смеју да раде у томе правцу због тора и тако не дају оно што су као просветни радници дужни да дају и зашто су и плаћени.

Ми учитељи у Шумадији трудимо се да на један вешт начин претставимо омладини коју васпитавамо, да су Срби, Хрвати и Словенци један народ, али три племена. И, господо, у Шумадији нећете чути ни једну рђаву реч о браћи Хрватима.

Једино се пред изборе народних посланика може чути нека негативна реч о Хрватима и то о онима који нису југословенски оријентисани, то је пред изборе и ја мислим да чести избори могу

само да донесу штету држави и духовном јединству, јер антагонизам између Срба и Хрвата у пуној мери манифестује се тек за време избора.

Имајући пуно поверење у Владу и у Министра просвете г. Тирића изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање на десници).

Потпретседник др. Драган Дамњ: Реч има народни посланик г. Анђелко Михајловић.

Andelko Mihajlović: Gospodo narodni poslanici, čitajući ekspozе G. Ministra prosvete, ја нећу улазити у проsvetne ствари, него ћу се позабавити стварима чисто финансиске природе. G. Ministar prosvete у svome екspozeu govori о narodnim školama, каже да смо у великој оскудици што се тиче народних школа. То и ми врло добро знамо, јер ми смо земља аграрна и у нашој земљи нема довољно народних школа, а, нећу да кажем по несрећи, него по случајности, имамо толико средњих школа, универзитета и тако даље, што никакo не одговара структури наше земље, да имамо толики број универзитета и гимназија, а у исто време немамо довољан број народних школа.

Po tome се види да се не води тачна финансиска evidencija, јер док се на једној страни оскудева у подизању народних школа, dotle се види да је ове године у ту сврху предвидена mala suma од око 3 милиона динара.

Možda će неко рећи, podizаће те школе и banovine и opštine itd. али све су то мали budeti у једној овako аграрној земљи као што је наша, где потреба изискује што већу pismenost у земљи. Po samom екspozeu G. Ministra prosvete kada би се само 11% dece poslalo у школе требало би нам најманје 3.000 нових школа. U budžetu предвиден је један kredit од свега 360 милиона динара. Али, gospodo, kad се има на умu то, да се само на три универзитета даје suma од 110 милиона онда се не може казати да ми немамо финансиске моћи да podignemo и popravimo толику nepismenost у нашој земљи. Ја знам врло добро, пошто живим у непосредној близини Beograda, да има наших универзитета специјално овај у Beogradу, врло bogatih. Ја знам ljude који су legatima остављали универзитету по 20 милиона динара и када им се још толики budeti од стране државе стављају на raspoloženje, онда се не може tvrditi да нема могућности да се изградују нове школе које су народу neophodно потребне. Prvo кошуљу па онда haljinu, као што каже наш народ, па исто тако прво треба podizати prosvetu са основном nastавом у нашој земљи па онда ићи даље. Po гимназијама и универзитетима школују се већином imuћнији ljudi, а многи odlaze и на стране универзитета. Stoga smатрам да би prvenstveno требало povećати partiju за podizanje народних школа па онда osigurati довољно sredstva за njih, те би molio G. Ministra, као што vidim да је предвидено у budžetu од прошле године, ако има могућности да и ове године предвиди једну већу суму из investicionог zajма за podizanje школа, а ако нема друге могућности онда да се скреће универзитетима. Јер, gospodo, као што vidimo мало се ко од тих ljudi са универзитета враћа у село него већином остану у varошима а као што знамо већи број тих младих ljudi мало је nezgodно настројен, onako како не би требало, али о томе нећу дуже govoriti. Glavno је то да се прво да за народне школе а по могућности да се та partija за универзете skрати.

Isto tako molio биh G. Ministra prosvete да povećа budžetsku partiju за izdržavanje domaćičkih школа и

tečajeва. Jedan predgovornik je lepo kazao da naš seljački narod u selima nema ni vremena ni novaca da posećuje pozorišta nego ima svoje knjižnice i ustanove za narodno prosvetivavanje u kojima se okuplja da nešto pročita i da se rasonodi i zato bi trebalo predvideti veću sumu jer ta suma od 2 i po miliona vrlo je mala za narodne potrebe.

Što se tiče unapredenja učitelja, to je jedno vrlo važno pitanje. Kad se zna da su učitelji vrlo slabo nagradeni a pogotovu početnici koji počinju sa 800 dinara mesečno pa još da čekaju prekovremena na unapredenje u grupe to je jedna teška nepravda i s toga bi im bila data bar ta satisfakcija ako se na vreme unaprede kad steknu pravo na grupu.

Tako isto, gospodo, mislim da je nepravilno i da nije pravo, da jedan učitelj ako se pokaže da je dobar i da ima sposobnosti ne može biti školski nadzornik. Ja mislim, gospodo, da i G. Ministar koji je stručnjak i koji se dugo godina bavio prosvetom, ne treba da dozvoli da takvi učitelji ne mogu da napreduju iz VI u V grupu i da im se u tome prave smetnje.

Što se tiče celibata o toj stvari po mom mišljenju nije trebalo da govori naš drug Stanković kao školski nadzornik. I ja mislim, gospodo, da u tu stvar ne treba ulaziti. Kad je donesena odredba o celibatu, i ako je trebalo da se donese, onda je trebalo da se donese za sve ženske koje su u državnoj službi, a ne samo za jedan činovnički kadar, a specijalno za učiteljice. To nije ni socijalno, ni pravedno, i ja mislim da će G. Ministar prosvete nastojati da se celibat ukine. (*Milorad Stanković: I ja sam za to!*). Da, ali si malo pre počeo da pričaš kako se neka učiteljica udala za žandarma. O tome nije trebalo da govoriš, to je njihova stvar. Baš nije trebalo da govoriš kao školski nadzornik.

Pošto imam poverenja u G. Ministra, i pošto mislim da će ove moje primedbe u finansiskom pogledu ispraviti i da neće dozvoliti da ovako velike sume odu na tri univerziteta, a da petnaest miliona građana nema ni potrebne osnovne škole, pogotovu kad smo mi agrarna zemlja, glasaću za budžet. (Pljeskanje na desnici).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Дионисије Продановић.

Дионисије Продановић: Господо народни посланици, Г. Министар просвете дао нам је и у Финансиском одбору и овде експозе. Малосе разликује онај експозе у Финансиском одбору од данашњег, који смо овде чули. Експозе у Финансиском одбору више је био технички и сумаран и по партијама, а данашњи био је више начелан, садржајан и пун искрене мисли и искрене начелности, који нам је са једним пуним еланом, са једним пуним патриотизмом изнео као што то доликује једном Министру просвете.

Господо, наши учитељи, то су прави народни учитељи, то су прави народни искрени радници, и они имају пуно поље рада на културном, просветном и на државном националном просвећивању наше омладине и нашег народа. Ја са овога места морам да им одам признање, јер је већина њих на достојној висини, изузимајући неке изузетке. Они су спремали генерације у прошлости, они су и данас на достојној висини и сутра. Зато, пошто су они највише у народу и највише треба народ да упућују у просветни живот; а нарочито у селу, ја бих само приметно да се учитељима стави у дужност да се упознају и са задругарством, јер

јесто један начин на који може врло много да се помогне нашем сељаштву.

Ја ћу само констатовати неке примедбе добронамерно, јер је сам Г. Министар казао да не говоримо само у хвалама, него и да критикујемо. Да би учитељи као и професори и други наставници могли да одговоре својој дужности као и остали чиновници треба да се награде и да буду материјално обезбеђени. Тако ће они одговорити својој високој дужности — васпитању омладине. Пошто не може то да се учини у буџету, а с обзиром на то да је буџет повећан за близу милијарду дин., онда бих молио Г. Министра да води једну такву политику, што ће учитељима и просветним радницима давати унапређења чим стекну права на то. Господин Министар казао је да нема кандидата за учитеље и да га то много радује и теши, и да га је много жао, кад је дошао у Министарство просвете и нашао да има 1100 молби дипломираних филозофа. Доиста и мени је жао што баш толико дипломираних филозофа, који су се толико година мучили и трошили, да дођу једнога дана и да послуже Отаџбини чекају на службу. Али, господо, ја се не могу сложити са Господином Министром, што каже да нема молби за учитеље. Ја бих се само у том случају сложио са Господином Министром, кад би сва учитељска места била попуњена. Међутим, то није тачно. У Вардарској бановини око 150 одељења је затворено и у моме срезу има три школе, где нема нигде учитеља. (*Министар просвете Стеван Ђурић:* Господине посланиче, нисте ме добро разумели). Ја сам тако разумео и тако забележио; Да се Ви радујете што нема ни једне молбе учитеља који чекају упослење, а ја кажем: ја се радујем само у томе случају, ако нема потребе за учитељима. Али, кад постоји потреба за учитељима, онда ће рационална и умесна просветна политика бити она која ће учинити да нема више дипломираних филозофа који чекају на постављење и да нема празних учитељских места, него само да има изврстан број, који ће одмах попуњавати та места.

Ауторитет учитеља треба да се сачува, и ми сви треба да радимо на томе. Али, Господин Министар просвете казао је: и ауторитет једног народног посланика у његовом срезу мора бити исто тако на достојној висини, а није нам казао ко треба да буде виши, јер ипак мора бити нешто прече у срезу, да ли учитељ, или народни посланик, пошто ипак треба да постоји једно старешинство, и мора бити извесне предности. Ја мислим да треба више да се сачува ауторитет народних посланика, јер ипак учитељи у својим дужностима могу понекад и да погреше.

Господин Министар просвете дословно је казао, овако: „До сада су се неке покрајине сматрале за Сибир и тамо су ишли учитељи по казнама“. Ја сматрам да се то односи на моју покрајину. Хоћу да утврдим то, и да потврдим ако треба са доказима и конкретним случајевима, да се у Јужну Србију шаљу не само учитељи него и други чиновници готово само по казни. Ако тај чиновник, ако тај просветни радник није добар за Крагујевац, за Београд, за Загреб или за Љубљану, још мање ће бити користан за државне и националне интересе на Југу. (Гласови: Тако је!) Ја протестујем против таквог поступка, и тражим да се за Јужну Србију бирају људи, који воле, хоће, и

који треба да буду награђени. Некада се чиновницима, који су ишли у Јужну Србију да служе, плаћао специјалан додатак, и кад ми не би било жељантно, ја бих предложно и данас да се то учини, јер су и данас тамо прилике не само тешке, него ми немамо ни административни, ни просветни, ни судски кадар, који би дошао тамо да заузме та места. Због чега? Због тога, што од Београда до мога места, Дојрана, треба платити железницу. Док човек отпутује и врати се трећом класом — потроши најмање 500 динара. И сада тај човек треба да дође и да учи овде школу.

Шта имамо ми у Скопљу као културном и просветном центру? Имамо један непотпун филозофски факултет и он не даје оне резултате које би требало да даје. Ја бих желео да се више пажње обрати Јужној Србији у просветној политици. Док се може дати 46,000,000.— динара Београдском универзитету, 42 милиона Загребачком универзитету, па 31 милиона Љубљанском универзитету, ја нисам чуо од Г. Министра да се штогод даје и Скопском факултету. Ја верујем да ће он са своје стране учинити да и Скопски факултет не буде пасторче него да буде равноправан.

Поред тога, у Јужној Србији ми немамо учитељског кадра. Зашто немамо? У Вардарској бановини има преко милион и по становништва а имамо само једну учитељску школу. Када сам пре неколико дана у Министарству просвете тражио учитеља за мој срез, казали су ми да има само кандидата за Савску и Дравску бановину. Значи да наша бановина уопште не може да дође у комбинацију. Не само то. У мом срезу нема готово никога који је имао могућности да иде да учи школе. Имамо само једну учитељску школу. То је Учитељска школа у Скопљу. Имали смо раније учитељску школу у Прилепу али је затворена. Ја мислим да за Јужни Србију ипак треба отворити још једну и то у Прилепу, тј. она стара школа која је тамо била треба да се отвори и да се у томе правцу поправи просветно стање у Јужној Србији и да добијемо кадар који ће тамо да живи, који ће да познаје прилике, који ће да воли тај крај и да служи достојно држави и отаџбини. Ја сам са својим друговима поднео у томе смислу и амандман не само за учитељску школу него и за пољопривредни факултет и за правни факултет у Скопљу као културном и просветном центру целог нашег Југа.

Исто тако, да би се просветне и привредне прилике подигле, ја сам поднео амандман и тражио сам једну средњу пољопривредну школу, три ниже пољопривредне школе и једну виноградску школу, и ја молим Г. Министра просвете да и он у томе правцу учини колико да њега стоји да са Г. Министром пољопривреде изиђе у сусрет нашим жељама.

Као дугогодишњи судија, који већ две деценије дели правду и који се увек руководио човечишћу у својој судској дужности, ја сам се веома изненадио када сам читао о целибату, о ограничењу једне професије наших жена у њиховим најинтимнијим осећајима и правима. То је за мене било толико неправично и несоцијално да сам одмах био против таквог корака и у томе смислу, не знајући да је Г. Министар у томе правцу расположен, ја сам са својим друговима

поднео и тај амандман да се Финансиски закон став 8 § 33 Финансиског закона за 1937/38 годину, којим се допуњује § 93 Закона о народним школама од 1929 године, укине.

Исто тако бих хтео да кажем неколико речи и за школске надзорнике. Они су први међу учитељима. Они су шефови својих потчињених учитеља. Али, да би ту своју дужност извршили како треба, они у материјалном погледу нису много измакли од учитеља. Напротив, учитељи који станују заједно са школским надзорницима у једном месту, добијају више плате са истоветном групом него што добија школски надзорник иако он по положају, по годинама службе, треба да добије више. То је услед тога, што је омашком у § 118 Закона о народним школама приликом доношења Закона о чиновницима од 31 марта 1931 године изостављено да градским и среским школским надзорницима припада и даље станарина. Ја мислим да томе није потребан коментар, колико је то неправично да учитељ може да прима станарину, а када постане школски надзорник не може. И у томе правцу сам поднео један амандман који гласи овако: „У § 118 Закона о народним школама додаје се нов став који гласи: Градски и срески школски надзорници имају право на станарину по овом закону. Исто тако § 175 Закона о народним школама мења се и гласи: Станарина школских надзорника исплаћује се из буџета из кога се издржавају среска и градска школска надзорништва“. Ја мислим да и овај амандман не би требало Г. Министар да занемари; требало би да потпомогне да се и то оствари и да школски надзорници добијају оно што им по праву, по закону и правци припада.

На крају сам хтео да скренем пажњу на то да се нашој школској омладини обраћа врло мало пажње. Пре неколико дана био сам у биоскопу. Гледао сам један комад. Биоскоп је био пун младог света. Тај комад ни мање ни више од почетка до краја завршио се са 4 убиства. То је страшно деловало на нерве и мени, као старијем човеку, када сам изишао згрзило се, а како ли је било оном младом свету који је то гледао. Ако та омладина и даље буде посећивала те биоскопе који нимало немају васпитни карактер, исто тако ако и штампа, — јер имам један лист на коме је на две странице регистровано 10 криминалних случајева, — буде и даље тако писала, онда ћемо доћи до тога да ће наша омладина увек скретати на сасвим други пут, а не на онај на коме треба да буде наш стожер који ће сутра доћи на наше место и заузети крмило државне управе у своје руке.

Као судија не могу да пређем још преко једног случаја. Тиче се једног омладинца. Ја мислим да је за једног гимназијалца казна којом се отпушта из школе, тако да не може више да полага испите, чак ни приватно, једна таква драконска казна, да је ја уопште као судија никада не бих могао да примим и применим. Имам један конкретан случај. То је случај ученика Венијамина Хаши Наумовића из Ђуприске гимназије. Он је може бити нешто погрешно, — нећу у то да се упуштам, — али ма колико да је погрешно он је био од наставничког савета кажњен искључењем из свих школа са правом на полагање испита приватно.

Министарство је поштрило било одлуку професорског савета у томе да нема права на приватно полагање испита. На одлуку Министрову поднета је тужба Државном савету, који је поништио одлуку Министра просвете и пресудио да је Министар могао само да оснажи одлуку професорског савета или да му врати решење са својим примедбама: Али после тога, поступајући по овим примедбама Државног савета, професорски савет је, свакако под сугестијама одлуке Министарства просвете, донео одлуку исто онакву какву је донео био Министар. Ја молим Г. Министра просвете да не дозволи да ова несоцијална и неправична одлука остане на снази, већ ако има законске могућности да овоме младићу пружи могућност да приватно полаже испите. Он ће бити добар грађанин ако му се пружи могућност за то. Држава је дужна да грађанима помогне да своје грешке поправе, а не да грађане гура у пропаст.

Ово су моје добронамерне опаске, па имајући у виду и разговор који сам имао са Г. Министром просвете о Јужној Србији, којом је приликом рекао да сам га ударио у жицу и да ме је добро разумео, — верујем да ће он имати све ово у виду. А пошто имам поверење у Владу гласаћу за овај буџет. (Пљескање на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Фрања Хам.

Фрања Хам: Господо народни посланици, време је одмакло. Ја ћу скратити намерагани говор на једну кратку изјаву. (Гласови: Хвала ти!). Говорим овде као заступник немачког живља у Југославији, нашој заједничкој и милој Отаџбини. (Гласови: Живео!). Дебата о буџету Министарства просвете прилика је да и ми проговоримо коју реч, јер је школско питање оно питање, које нас најдубље тангира, а наше најважније жеље леже баш на пољу школства и просвете. Ја овога пута нећу овде да набрајам све оно, што ми по нашем дубоком уверењу с правом можемо и морамо желети, и то због тога, што нам је са меродавног места обећано, да ће се нашим захтевима изићи у сусрет и да ћемо ускоро имати прилике, са надлежним Министром просвете водити разговоре, којом ћемо приликом изнети све наше жеље и жалбе Г. Министру просвете. На лојалан начин додајем, да наша немачка народносна група има и жеље а и жалбе, које ћемо упутити Господину Министру просвете. Пријатна ми је дужност, да се захвалим Господину Министру Ђирићу, мом новосадском посланику на оним лепим речима, које је у свом експозеу наменио народносном питању.

Господин Министар је јасно говорио и ми смо његове речи добро запамтили. Ми верујемо да нам се неће угушити света материнска реч а верујемо и то, да се грешке некадањих времена, о којима је г. Министар говорио, вратити неће. Ја, господо, одустајем од своје даље речи, јер имам чврсту наду, да ћемо у престојећим разговорима, у којима ћемо искрено изнети наше жеље и наше жалбе наићи на оно пуно разумевање, које смо ми са нашим признатим лојалним држањем заслужили. Имајући поверење нарочито у личност господина Министра просвете г. Ђирића, изјављујем, да ћу са мојим другом гласати за буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има Министар просвете Г. Стеван Ђирић.

Министар просвете Стеван Ђирић: Господо, народни посланици, још мало па је поноћ! Ја треба да одговорим на све примедбе, које слушавам од 5 сати непрекидно. Прво моје питање, које имам да вам упутим, јесте имате ли, господо и другови, стрпљења? (Гласови: Имамо.) Штета! (Смех).

Господо народни посланици, када ви имате стрпљења моја је дужност да на сва питања одговорим. (Гласови: Ви сте Јован Златоуст). Господо народни посланици, ја бих све примедбе, које сам чуо, могао поделити углавном у две групе. У прву групу спадале би оне примедбе, које су у потпуном складу са мојим експозеом, које су, такође, више разрада оних идеја, које сам ја изрекао у своме експозеу. Ја на своје велико запрепашћење, господо и другови, морам да признам, да мој апел на Народну скупштину није успео и да сам ипак далеко више пријатних ствари чуо, него непријатних и таквих примедба, које би требао да узмем у обзир и да поправим оно што у моме експозеу, можда, није добро.

Други део примедба, господо, односи се на оне ствари, које ја у експозеу нисам споменуо, или их нисам у довољној мери споменуо. Због тога су те примедбе, углавном, један мали неспоразум. На пример једна примедба, коју су многа господа говорници споменули, то је изградња наших основних школа. И тема је углавном гласила овако: три милиона динара, који су предвиђени у буџету за ту сврху, нису довољни. Ја обраћам пажњу господи народним посланицима да осим та три милиона динара постоје односне своте у буџетима свију бановина и да је решено да се из 6% инвестиционог зајма даде за зидање основних школа 20 милиона динара, од којих је 5 милиона динара већ и дато. (Живо одобравање).

Када то знате, господо народни посланици, онда очигледно ове ваше примедбе мало друкчије изгледају.

Колико је мени до тога стало да наша зграда народне просвете не изгледа онако, како је то споменуо колега Лунгулов, према духовитој карикатури Пјеровој, видите по томе што та 23 милиона динара, плус оно што се налази по бановинским буџетима, ипак значи да Министарство просвете води рачуна и о нашој основној настави, а тако исто, — да останем у слици Пјеровој — води рачуна и о другом спрату, јер, поштована господо, ја ове године осигуравам 17 милиона динара за изградњу наших гимназија, од којих ће се 3 нове изградити у престоници, јер, као што знате, о изградњи гимназија имају да се брину бановине, а на подручју Београда, Земунa и Панчева има да се брине држава. Према томе ја мислим да господа народни посланици који су ове примедбе ставили могу бити са мојим одговором задовољни.

Друга примедба која је такође доста честа била, то је унапређење народних учитеља. Унапређење народних учитеља кроз Финансиски закон није тако лака ствар као што многим изгледа, јер допустите, господо народни посланици, ви који сте имали већ част да то будете а ви који сте то први пут навикнућете се на то да је тај Финансиски закон постао нека врста омнибуса. У тај омнибус све се трпа, све измене и допуне свих могућих закона, тако да у законодавству наступа пун хаос. Због тога не само да се Министар финансија буни да се од његовог Финансиског закона који са тим законодавством не би требало да има ни-

какве везе него против тога се буне и сви они који не желе да се у наш Чинавнички закон и у друге законе уноси толико исправака да се начини један непрегледан хаос, у коме се нико не може снаћи. Ако ја не бих могао понешто спровести кроз Финансиски закон, немојте мислити да сам ја то изгубио из вида. Ви ћете се уверити у амандманима које сам предложио да сам о томе водио рачуна, јер у амандманима тражим овлашћења за уредбу грађанских, средњих и народних школа и у оквиру тих уредаба систематски покушају да та питања решим која не могу да решим самим Финансиским законом. Па ипак, господо, мислим да могу овде да вам дам један одговор и да вас уверим — (ако не могу да спроведем све кроз Финансиски закон а ту још наду нисам изгубио) — да ипак има нешто што ће наше учитеље моћи обрадовати. У Министарству, кад сам га преузео, затекао сам око неких 8.000, данас већ око 10.000 молби за унапређење. Буџетом сам осигурао да ћу бар та сва унапређења на која учитељи имају право моћи у оквиру овог буџета остварити. (Бурно пљескање).

Господо народни посланици, трећа примедба која је можда најчешће са овог места пала а коју ја нисам у свом експозеу споменуо, јер ствар нисам сматрао важном, то је тако звани целибат. Првом говорнику који је о целибату учитељица почео да говори ја сам довикнуо са овога места да је унесен амандман којим ће учитељицама бити допуштено да се удају и за неучитеље. Ја се радујем да је та незнатна мера задобила толику популарност да је Народна скупштина и на десници и на левици једнодушно одобрава. (Пљескање и одобравање). Значи да врло често оно што се жели у самој народној просвети није тако важно али што је са хуманог гледишта од великог значаја, за ову Народну скупштину значи ствар веће важности него може бити детаљна просветна питања и ја желим да одам признање Народној скупштини да јој то служи на част.

Господо народни посланици, допустите ми да, не у једној логичној вези, али у једној антитези пређења на четврту примедбу, а то је на ствар о учбеницима. Док је овде пледирано једнодушно: укидајте целибат! — догле примедбе о учбеницима наличили су на ону детињу игру, или ако хоћете на игру заљубљених, кад узму цветак па га кидају лист по лист говорећи „воли ме, не воли ме, воли ме, не воли ме“ и тд. Изједначите учбенике, немојте учбенике изједначити итд. Према томе видите колико је то питање замашна и тешка ствар. Али, господо, ако ко сме да у њега засече то ћу га сигурно ја смети узети у поступак, јер оно за мене има важности. Ја сам га први као Министар просвете изнео на дневни ред и одлучним потезима покушао да га решим. Али, господо, на мене је дубок утисак учинила примедба једног говорника са овога места који је рекао, да сад кад наш државни брод плови према пуном споразуму Срба и Хрвата, и кад вероватно из тога пунога споразума могу изнићи драгоцени плодови за целу Отаџбину, ту ствар не треба преухитрити. Водићу рачуна о томе да решим то питање онако како је у интересу целе Отаџбине али да не повредим ничије свете осећаје, (Бурно пљескање).

Допустите, господо народни посланици, да се са неколико речи ма и у телеграфском стилу као да ме свака реч кошта, не динар, али минут, до-

пустите ми да се осврнем на најважнију примедбу која је са овога места пала, а то је примедби о попуњавању учитељских места.

Господо, ја сам био једанпут Министар просвете у једној изборној влади. Ја знам из рођеног искуства какве тешкоће, какве страховите тешкоће Министар просвете у изборној влади има. Молим вас да извесне одлуке Министра просвете у последњој изборној влади оцењујете не чисто теоретски него с обзиром на тешкоће које ћу вам са две до три речи приказати. Господо, ја допуштам и мислим да треба допустити да учитељи воде политику. Они су грађани као и сваки други. Наравно ово што важи за учитеље односи се и на професоре. Али никако не може бити допуштено да учитељи или професори уносе политику у саму школу (Чује се: „Тако је!“ и бурно одобравање) и нико не може допустити да нико па ни учитељ ни професор исповеда начела, која су законом о заштити државе забрањена. (Гласови: Тако је. — Бурно одобравање). Према томе, господо народни посланици, немојте тражити од Министра просвете да се одупре извесним сугестијама Министра унутрашњих послова. Ја сам некад као Министар одупирао се колико сам год могао и нисам никада ни једно тражење банова хтео да испуним, него такве захтеве на мене је морао да упуту непосредно Министар унутрашњих дела. Господо, данас кад сам поново ступио у Министарство просвете, ја опажа да су извесне аветиње, извесне сабласти, извесна зла која сам онда видео да се појављују у Министарству још и данас тамо. Јер, господо народни посланици, кад се ексфо тражи премештај једног учитеља, онда се тај премештај тражи зато што тај учитељ тобоже припада недозвољеним странкама. И сад наступа највећа тешкоћа, која ће ми задати при новоме министровању највише брига. Да заиста утврдим тачно не наносећи никоме неправду, да ли тај учитељ, односно професор припада недозвољеним, по закону, странкама или да та тврдња не одговара случајно само субјективном уверењу једног среског начелника. Господо народни посланици, ја мислим, ако у том погледу постоје неправде, њих треба исправљати. Левица ми је данас нанела једну велику неправду, тражећи исправку тих случајева кад ме је осудила што нисам до данас то учинио. Нисам учинио што хоћу ствар пошито да испитам... (Бурно одобравање)... а и да сам хтео, нисам могао, јер буџетских могућности за премештај по потреби службе више нема, јер у марту месецу ви знате да је сваки буџет исцрпен, а како смо непосредно пре тога имали и изборе, можете мислити колико на тој позицији нема више ни пребијене паре.

Господо народни посланици, у вези са овим хоћу да одговорим на једно важно питање које се односи на професорско и учитељско удружење. Професорско и учитељско удружење ја замишљам чисто сталешким и очекујем од тих удружења да ће се исто тако држати принципа да се не мешају у политику као што ће се тога принципа држати и Министарство просвете. Јер, ако би ко хтео да политизира, очигледно би имао право на то више Министар који је политички човек, него једно сталешко удружење. Ја мислим да ћу у пуној сагласности са тим удружењима моћи да радим, јер ни једно од тих удружења не мислим начинити политичким инструментом и да ће го-

спода то разумети и да неће дозволити да та удружења постану политички инструменти ни у чијој другој руци. (Пљескање). Господо народни посланици, опростите ме што хоћу да искористим и једну страховиту примедбу која је пала са овога места, која ме је запрепастила. Овде се неко усудио да каже, да су се у Министарству учитељска места продавала за паре. Господо, ја то не верујем, не могу да верујем, нећу да верујем, али бих био несавестан, кад је та примедба већ једном пала, ако не бих ишао трагом да пронађем кривца, ако га има ма једног јединог у моме Министарству. Ја вам обећавам, господо народни посланици, да моје Министарство у том погледу мора бити чисто и на тако добром гласу, на каквом је било кад сам први пут био Министар (Пљескање).

Господо народни посланици, интересантно је да све ваше примедбе које сте данас изнели у погледу на средње школе одговарају потпуно мом експозеу тако, да ја немам ништа више да кажем. Али је пала једна интересантна примедба с обзиром на универзитет. Један наш друг казао је да на универзитету немамо професоре за педагогију. Он је на тај начин, нехотично, врло добро расветлио колико нам је потребна органска веза између наших универзитета и средњих школа. Да вас уверим, господо народни посланици, да и о томе водим рачуна, знајте да ћу одмах после буџета, чим будем имао мало слободног времена, донети Уредбу о филозофском факултету на универзитету. И приликом доношења те Уредбе нарочито ћу пазити да се филозофски факултет при универзитету саобрази не само према потребама науке, него и према потребама средње школе. Ја сам дубоко уверен да ћу у томе послу наићи на пуно разумевање госпoде професора универзитета.

Једна честа примедба која је неколико пута у разним варијантама овде пала, односи се на позориште и на своте које се троше за нашу уметност. Не желим злоупотребљавати ваше стрпљење, јер сво и поноћ смо већ превалили и поново доказивати како сам то у експозеу већ учинио, колико је потребно неговати уметност нарочито у суседству овако високо културних народа као што су наши суседи.

Али ја морам да одговорим на примедбу нашега друга који је врло разборито критиковао сам рад у Народном позоришту, а нарочито језик којим се у њему говори, и морам да му кажем, да о томе водим рачуна и да ће у том погледу наше позориште стати на виши ниво, кад се буде осетио ефекат Уредбе о уметничким школама. Та Уредба о уметничким школама била је готова у моме Министарству кад сам га већ био преузео, али ја још нисам искористио овлашћење које ми даје Финансијски закон, а које је још на снази до 31 марта ове године, зато што ми се чини да та Уредба може бити боље сачињена него онако какву сам је ја затекао. Сматрам за дужност да изјавим са овога места да се том Уредбом желе да постигну две ствари: прва је потпуно изједначење свих уметничких школа, потпуно изједначење по рангу у Београду, Загребу и Љубљани. Та прва сврха ове Уредбе није у питању, него се ради само о другој: којој сврси имају те уметничке школе да служе, а то је да се боље и прецизније регулишу питања школе и њихове намене. Према томе, ја молим ону госпoду, јер сам приметно да у Народној скупштини има госпoде која се са правом

интересују за политичку страну ове Уредбе, да буду потпуно умирени, јер та страна ове Уредбе није никако у питању.

Господо народни посланици, један од госпoде народних посланика осврнуо се и на Државну штампарију па је казао да му је жао што нема такве штампарије и на Цетињу, јер је штампарије на Цетињу било још 1492 или, као што ја мислим, 1493 године. Није важна година дана нити игра какву улогу ни овамо ни онамо.

Али ја морам признати да ми је тај говорник дао једну добру идеју, која ми није пала на памет, а можда не би ни пала, да је нисам данас овде чуо и ја ћу о тој доброј идеји још размислити. Можда се може и остварити.

Господо народни посланици, да одговорим још само на оне примедбе које се односе на администрацију Министарства просвете. Један од посланичких другова приказао је да један рачун од 200 (две стотине) динара износи пола килограма аката. Ја не смем да кажем шта ја као министар осећам. Знате ли да Министар мора да све потпише? Он, Министар просвете, мора да потпише и одлуку да ли ће један ученик једне гимназије бити ослобођен од гимнастике.

Ја се за сада браним тиме, од тих страховитих недела Светог Бирокација, докле то не будемо законодавним путем могли да решимо, што сва акта носим кући и од четири сата до поноћи потписујем као неки аутомат. Мени изгледа да је читаво министровање као борба против поплаве, да учинимо да бујица аката која наиђе, на једна врата, изађе на друга, да се не би сви у Министарству у томе удавили. До сада ми је пошло за руком и поред буџета и поред амандмана, који значе један страховити плусак који толико заплускује Министра да не можете замислити колико је до сада покисао, ипак останем ажуран.

Допустите да завршим. Оставио сам на послетку да вам нешто кажем, што значи велику смелост. Ви сте могли приметити да у моме експозеу, изузев једног јединог места, нисам пошао на чисто политички терен. Међутим многе примедбе говорника долазе са чисто политичког терена. Не желећи да останем дужан на те примедбе, не могу да избегнем овога пута па да се на њих не осврнем.

Овде се пре третирао да ли смо ми један или три народа. Говорило се о најактуелнијим политичким питањима наше садашњице, а ја вам као Министар просвете смело признајем — верујте да ту треба смелости — и саопштавам да извесна питања ја нисам способен да решим у Министарству просвете; извесна питања која су овде додирнута не умем да решим у своме ресору. То су најтежа питања и при решењу тих питања нећу тражити сарадњу својих сарадника у Министарству, него ћу за решење тих питања тражити вашу сарадњу, драги моји посланички другови, уверен дубоко да што не могу да решим тамо, у самом ресору, не само да ћу моћи да решим са вама, него у оном тренутку кад будем решио са вама та питања једним потезом пера скинућу са дневнога реда та питања у Министарству коме имам част да будем на челу. (Бурно пљескање и повици: Живео!)

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, пошто је листа говорника исцрпљена то је претрес у појединостима предлога бу-

цета V раздео — Министарство просвете завршен, Прелазимо на гласање. Гласаће се по партијама седењем и устајањем. Господа народни посланици који примају прочитане партије, изволиће седети, а који не примају, изволиће устати. Молим известиоца г. Габровшека да изволи прочитати партију 198.

Известилац Франц Габровшек прочита партију 198.

Претседник Милан Симоновић: Прима ли Народна скупштина прочитану партију 198? Она господа народни посланици који примају, нека изволе седети, а који не примају, нека изволе устати: (Велика већина седи). Објављујем да је прочитана партија 198 примљена. Изволите чути партију 199.

— За овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о Пословном реду у Народној скупштини, усвојила у појединостама све партије предлога буџета расхода — V раздео — Министарство просвете — од партије 199 до партије 368 закључно. —

Претседник Милан Симоновић: Господа народни посланици, пошто је предлог буџета расхода

— V раздео — Министарство просвете по свима партијама појединачно примљен, објављујем да је цео предлог буџета расхода V раздео — Министарство просвете примљен. (Одобравање и пљескање у центруму и на десници).

Господа народни посланици, како је данашњи дневни ред исцрпљен, то са вашим пристанком ову седницу закључујем, а наредну заказујем за данас у 9 часова пре подне са овим дневним редом:

Наставак претреса у појединостама извештаја Финансиског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за буџетску 1939/40 годину и то:

1) Претрес буџета расхода — VIII раздео — Министарство финансија;

2) Претрес буџета расхода — IX раздео — Министарство војске и морнарице;

3) Претрес буџета расхода — X раздео — Министарство грађевина.

Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима.) Објављујем да је предложени дневни ред примљен.

Седница је закључена у 0,20 часова.

ПРИЛОЗИ

— *Штампани експозе по предлогу буџета Министарства просвете за 1939/40 годину, раздељен народним посланицима пре почетка дискусије у пленуму. —*

Господо,

Пре него што се пређе на експозе о самом Предлогу буџета за 1939/40 годину, биће потребно, а и корисно, да се изнесу две три опште напомене које се односе на ресор Министарства просвете.

Ко стално прати наш јавни живот од Уједињења до данас, мора признати да на свима подручјима, па и у просвети, показујемо напредак. Вама, који сте и досада суделовали у јавном животу наше земље, није потребно да набрајам у чему смо све кроз ових 20 година постигли напредак у решавању просветних задатака. Хоћу само да вас летимично потсетим, да је буџет Министарства просвете 1920 био за половину мањи него данас, да је број зграда за основне школе до 1920 био 6.846, а данас је 10.448; да је број гимназиских зграда 1920 био 138, а данас је 200; да је број зграда за грађанске школе 1920 био 176, а данас је 240; да смо изградили завидан број универзитетских зграда, попунили поједине универзитете, основали нове високе школе и специјалне научне заводе, уметничке установе итд. Свако ко је објективан признаће, да један леп део ових нових творевина отпада на последње три године.

Ми можемо, дакле, са поносом да гледамо на прошлих 20 година, на успехе постигнуте на просветном пољу у самосталној, слободној и уједињеној Отаџбини.

Али, разуме се, још нису решени сви проблеми нити задовољене све потребе. Нико, међутим,

ко реално мисли не може очекивати, да се сва још нерешена питања могу и морају решити у једном кратком размаку времена, а најмање у једној буџетској години и једним буџетом, то више што има и таквих питања која непрестано искрсавају и која се не могу унапред предвидети.

Напоменућу само некоја. Ми немамо довољан број зграда за основне школе. Наша деца, која су обавезна да похађају основну школу, још је сва не похађају; ми нисмо још у живот спровели 8-годишње обавезно школовање. Грађанске школе су нам још малобројне, гимназије се отварају без неког нарочитог плана, немају још све прикладних зграда, претрпане су, нису довољно снабдевене свима потребама. Учитељске школе нису равномерно подељене с обзиром на поједине крајеве. Универзитети нису потпуно изграђени и поједини факултети нам дају више школованих људи него што се могу упослити. Уметничке и научне установе нису још све развијене до те мере, да би могле развијати пуну делатност. Има потребе да се мењају поједини закони, наставни програми, донесу нови закони. Рад на народном просвећивању нам је још у почецима, а недостају нам нарочито потребне стручне, специјалне школе, које би оспобљавале своје ученике за практичне позиве.

Зар се већ из самог овог површног набрајања тих задатака, који очекују своје решење, тих проблема који задиру један у други, који често не могу да се решавају у једном ресору, него у више њих, који бар једним делом траже свестрано процењивање и саслушавање разних чинилаца, зар се не види и још једна тешкоћа? Та је тешкоћа у томе, како, којим редом и у којем опсегу треба решавати та питања. Зар се не догађа, да се да-

нас сматра једно питање као прво, а сутра као друго?

Другим речима, ми немамо неког утврђеног плана, система, по коме би били дужни да смишљено сврстамо све те проблеме, да им одредимо ред којим их треба решавати, начин како их треба решавати и време за које их треба решити.

Тај, да га кратко назовемо, просветни програм не би требало да буде одређен за неко дуго време; он би могао да се најпре одреди за извесно краће време, а после да се наставља, тј. да се за следећи размак времена одреди други део програма итд.

Данас, кад имамо иза себе 20 година рада и доста стеченог искуства, најподеснији је моменат да се покрене и ово питање. Надам се да ћу имати пуну вашу сагласност, ако учиним потребне кораке за доношење овог „просветног програма“.

Стојећи на тој бази, да нам је просветни програм потребан ради што целисходнијег и рационалнијег решавања свију просветних потреба и задатака у земљи, изложићу вам сада колико је било могуће удовољити постојећим потребама у овом Предлогу буџета за годину 1939/40.

Али пре него што детаљно расмотримо овогодишњи Предлог буџета Министарства просвете, односно повећање према садашњем буџету, за које одмах кажем да је највећим делом употребљено на личне расходе, желим рећи неколико речи о самој карактеристици буџета просветног ресора.

Чим бацимо само површан поглед на конструкцију овог буџета, запажамо да он у 9/10 садржи личне расходе. Ето, на пример, ове 1938/39 буџетске године, од укупне суме од 939 милиона на личне расходе је ишло 849 милиона, а у предлогу за 1939/40 годину од укупне суме од 991 милион, на личне расходе отпада 891 милион.

И заиста, кад погледамо број особља по јединим ресорима, увиђамо да је број службеника у ресору Министарства просвете и Министарства саобраћаја највећи. Тако на пр. ове 1938/39 године је у Саобраћају број службеника 40.629, а у Просвети 39.257, док је у сваком другом ресору тај број далеко мањи. Али постоји и разлика између ова два броја, који су по својој бројној вредности скоро једнаки, у нечем другом. Док је у Просвети број чиновника 31.466, у Саобраћају је 10.877; док је у Просвети број чиновничких приправника 4.782, у Саобраћају је 1.972; док је у Просвети број званичника 121, у Саобраћају је 21.325. Ово значи, да је у Просвети далеко већи број службеника вишег ранга, а у Саобраћају нижег ранга. Па не само то: ако упоредимо број чиновника по групама у Просвети са бројем чиновника по истим групама у другим ресорима, налазимо да у Просвети има највише чиновника II групе. У III групи јаче је само Министарство правде у IV групи најјача је Просвета, а тако и у групама VI, VII, VIII и IX; исто тако је и у укупном броју чиновничких приправника (VIII, IX и X група).

Може се дакле рећи за Министарство просвете, да је у највећем степену, с обзиром на расходе, личног карактера. То је међутим и сасвим же веће квалификације, било свршена средња природно. Ту долази у обзир велики број школа, и то редом основних, грађанских, гимназија, учи- престоно повећавају, јер се и становништво множи. тељских. Те установе су многобројне и оне се не- А како се опет за наставнике по тим школама тра-

школа било свршени универзитет, разумљиво је да су ти службеници сви одреда у чиновничким групама од III до IX. С друге стране на универзитетима, високим школама, разним уметничким и научним установама има приличан број чиновника који долазе у високе групе II и III. Тако се објашњава с једне стране велик укупан број службеника, а с друге стране размерно велик број чиновника у високим и вишим групама у ресору Министарства просвете.

Можда би неко хтео приговорити: Па зашто баш да буде толико просветних чиновника у високим групама? Али и на то питање има одговор: Људи, који сав свој живот и сву своју спремност посвећују науци, уметности или иначе воде тешке и одговорне послове, који захтевају и спремност и способност, треба да буду добро награђени, а то преведено на буџетски језик значи, да се налазе у високим групама.

Само човек који је колико толико материјално збринут може радити научно, може стварати уметничка дела или у њих се удубљивати и на њима откривати нове таленте и оплемењивати душе својих суграђана итд. А тек није потребно доказивати, да и ми као народ који тежи напретку, који жели да заузме достојно место у кругу осталих народа, морамо неговати науку и уметност и давати могућности онима од којих тражимо највеће напоре и одговорности, да свој посао врше са што мање бриге за свакодневне потребе.

Кад тако гледамо ствари, исправно и јасно, онда нема места приговору, да се у ресору Министарства просвете много троши на личне расходе, као што нема места ни проговору, ако се из године у годину повећавају лични расходи Министарства просвете.

Пре би се могло питати, да ли је однос између личних и материјалних расхода у просветној струци с обзиром на величину ових потоњих релативан, другим речима, да нису материјални расходи премалени.

На ово питање добиће се одговор кад се детаљније расмотри сам буџет.

Буџет Министарства просвете износио је за 1938/39 г. 939,198.814.— дин. док Предлог буџета за 1939/40 год. износи 991,408.030.— „

Према томе повећање за 1939/40 г. износи 52,209.216.— „

У првом реду желим да дадем објашњење о том на шта је све употребљено ово повећање.

Ради прегледности изнећу та повећања према кредитима за личне, материјалне и ванредне расходе:

ЛИЧНИ РАСХОДИ

унесена су ова повећања:	
10 нових чиновничких приправника са сумом	160.260
1 служитељ чија плата није достајала	26.610
рарних	180.000
18 нових дневничара и хоно-	
2 нова чиновника за Рачуноводство	33.940
Разлика премалих сума у бу-	
унапређења	1,487.576

У Главн XXXVII — Министарство
цету 1938/39 на платама и за
(парт. 198—202)

Повећање код благодетеља за нове стипендисте (Турска и Немачка)	90.000	1,978.386	За 1 лектора за енглески језик у Београду	30.000	
У Глави XXXVIII — Академије наука (парт. 220—221):			За 6 нових служитеља дневничара за ветеринарске клинике у Београду	32.000	
Контрактуални директор за нову Академију у Љубљани	24.000		За 2 нова служитеља за Правни факултет у Београду	20.000	
Додатак на скупоћу за административног секретара Академије у Београду повећан је према потреби са	1.560	25.560	За 3 нова ложача (нове зграде Правног факултета, Дечије клинике и Машинске лабораторије у Београду)	30.000	
У Глави XL — Архиве (парт. 233—234):			За 3 нова механичара за Машинску лабораторију у Београду	30.000	
1 чиновнички приправник за Архиву у Загребу и 1 чиновнички приправник за Архиву у Новом Саду	24.553	24.553	За 6 нових дневничара служитеља за огледно добро „Станчић” у Загребу	72.000	
У Глави XLI — Музеји (парт. 237—239):			За недовољне кредите по буџету 1938/39 г. за контрактуално особље свих универзитета и факултета	274.329	3,636.828
За унапређења, за недостатне припадљности у буџету 1938/39 г. и за додатак на скупоћу	294.847	294.847	У Глави XLIV — Економско-комерцијалне високе школе (парт. 275—277):		
У Глави XLII — Специјални научни заводи (парт. 246—248):			1 редовни професор, 2 доцента, 1 асистент дневничар, као нова постављења у Београду	133.440	
За 1 новог чиновничког приправника у Геолошком институту у Београду и 1 новог чиновничког приправника у Метеоролошкој опсерваторији у Београду, за унапређења и додатак на скупоћу	138.430		Недовољно предвиђени кредити за припадљности у буџету 1938/39 г. (за сва нова лица биле су предвиђене припадљности само за пола године)	100.087	
За 1 лаборанта и 1 служитеља у Океанографском институту у Сплиту, за 1 служитеља у Астрономској опсерваторији у Београду и 1 дневничара секретара за Орнитолошку опсерваторију у Љубљани	61.031	199.461	За унапређења у групама и периодске повишице	101.696	335.223
У Глави XLIII — Универзитети (парт. 261—263):			У Глави XLV — Уметничке школе (парт. 282—284):		
1 нови универзитетски инжењер V гр. у Београду	27.000		У Уметничкој академији у Београду 1 ванредни професор и 1 учитељ, 1 чиновнички приправник, 2 дневничара лаборанта, 1 дневничар служитељ; у Школи за примењену уметност у Београду 2 дневничара служитеља; у Музичкој академији у Београду 1 редовни, 1 ванредни професор, 1 чиновнички приправник; у Средњој музичкој школи у Београду 1 професор; у Уметничкој академији у Загребу 1 административни директор; у Конзерваторијуму у Љубљани 1 суплент и 1 служитељ; сва нова постављења за 6 месеци са сумом од	225.940	
1 нови библиотекар VIII гр. за Правни факултет у Београду	22.800		Повећања припадљности за превођење према новој Уредби о уметничким школама за целу земљу	1,095.520	
1 нови ванредни професор IV гр. за Ветеринарски факултет у Београду	44.040		Разлика припадљности према буџету за 1938/39 год. у ком су плате за нова места биле унесене само за 5 месеци	256.058	1,577.518
1 нови управник огледног добра „Станчић” у Загребу IV групе	44.040		У Глави XLVI — Више педагошке школе (парт. 287—289):		
1 нови пристав огледног добра „Станчић” у Загребу VII групе	16.920		1 нови ванредни професор за Вишу педагошку школу у Београду и 1 служитељ дневничар за Вежбаоницу Више педагошке школе у Београду	42.540	
3 нова асистента приправника од VIII гр. (2 за Технички факултет и 1 за Медицински факултет у Београду)	27.450		За разлику припадљности према буџету 1938/39, које су биле за нове службенике Више педагошке школе у Београду предвиђене само за пола године	101.712	
3 нова асистента приправника од VIII гр. за Ветеринарски факултет у Београду	27.450		За унапређења	3.190	147.442
1 нови чиновнички приправник за Технички факултет у Загребу	18.300				
3 нова чиновничка приправника за Универзитет у Љубљани	30.000				
За извршена унапређења по групама и за доспелу исплату периодских повишица	936.171				
За разлику на припадљности које су у буџету за 1938/39 год. недостајале	1,729.860				
За унапређење и периодске повишице званичника	20.068				
За унапређење и периодске повишице служитеља	30.260				
За додатак на скупоћу за разврстано особље према стварној потреби	170.140				

У Глави XLVIII — Католичка семеништа и богословије (парт. 292—293):			У Глави LVII — Народно позориште у Београду (парт. 341—342):		
За 1. служитеља дневничара и личне додатке	40.414	40,414	Унапређење разврстаног особља	8.710	
У Глави LI — Средња настава (парт. 299—301):			Повећање државне субвенције за контрактуално и хонорарно особље, јер је проширен оркестар и хор за 53 нова члана	1,266.819	1,275.529
За 100 нових постављења за 7 месеци	910.000		У Глави LVIII — Народно казалиште у Загребу (партије 344—345):		
За разлику припадности за 150 приправника из буџета 1938/39, које су биле предвиђене само за 7 месеци	861.615		За унапређења разврстаног особља и додатка на скупоћу	234.414	
За недовољно предвиђене припадности приправницима по буџету 1938/39	650.467		Повећање државне субвенције за контрактуално и хонорарно особље	466.819	701.233
За извршена унапређења	4,167.114		У Глави LIX — Народно гледалиште у Љубљани (парт. 347—348):		
Свега	6,589.196		За унапређења разврстаног особља и додатке	69.490	
Али је у овој Глави истодобно извршено смањење кредита за извесне врсте припадности у суми од	1,323.732		Повећање државне субвенције за контрактуално и хонорарно особље	491.544	561.034
тако да остаје укупно повећање на личним расходима у у Глави — Средња настава		5,265.464	У Глави LX — Државна штампарија у Београду (парт. 350):		
У Глави LII — Учитељске школе (парт. 313—315):			За нова постављења, и то: 1 помоћни уредник „Службених новина“ V гр. и 9 чиновничких приправника од X и IX групе	165.420	
За извршена унапређења	311.244	311.244	За унапређења и периодске повишице, као и додатке	168.628	334.048
У Глави LIII — Грађанске школе (парт. 320—322):			Сва лична повећања		41,741.362
За 50 нових постављења	471.600		МАТЕРИЈАЛНИ РАСХОДИ		
За повећање припадности приправницима	105.115		У Глави XXXVII — Министарство просвете (парт. 203—214):		
За извршена унапређења и периодске повишице	1,440.655		За повећање путних трошкова за инспекције, за управне трошкове, за железничке карте и кирију		452.000
Свега	2,017.370		У Глави XXXVIII — Академије наука (парт. 222):		
Али како се извесне врсте припадности према реалној потреби смањују са остаје стварно повећање у овој Глави		1,606.465	За управне трошкове новоосноване Академије у Љубљани		51,000
У Глави LIV — Народне школе (парт. 324—325а):			У глави XLI — Музеји (парт. 240—241):		
Разлика припадности за 500 учитеља за које је у буџету 1938/39 г. био одобрен кредит за 7 месеци	2,691.840		За управне трошкове	103.320	
За 750 нових учитеља-чиновничких приправника за 7 месеци	5,564.520		У глави XLII — Специјални научни заводи (парт. 249—250):		
За извршена унапређења у 1938/39 год., за периодске повишице, за унапређења у групама и периодске повишице у 1939/40 г., за додатке личне и породичне, за станарину учитеља на раду у Министарству просвете	14,804.922	23,061.282	За управне трошкове	23.300	
У Глави LV — Домаћичке школе и течајеви и народно просвећивање (парт. 329—330):			У глави XLIII — Универзитети (парт. 264—268):		
За 10 нових учитељица	67.900		За управне трошкове Универзитета у Београду (нове зграде Правног факултета, Дечије клинике и Машинске лабораторије, које ће ове године отпочети рад, за огрев, осветљење и воду)	1,100.000	
За унапређења у групама	30.110		За управне трошкове Универзитета у Загребу (огрев, осветљење и вода)	200.000	
За периодске повишице	31.680		Управни трошкови за Универзитет у Љубљани (огрев, осветљење и вода)	100.000	
За недовољне припадности чиновничких приправника у буџету 1938/39 год.	54.809		Путни трошкови Београд, Скопље и Суботица	8.000	
За недовољне припадности разврстаног особља по буџету 1938/39	70.599		Повећање за снабдевање института и завода Универзитета у Београду	1,541.966	
За личне и породичне додатке	71.965		За издржавање болесника у клиникама	240.000	
За станарину 2 учитељица додељених на рад Министар. просвете	9.600				
За повећање награде дневничарима	7.318	343.981			
У Глави LVI — Обласна народна позоришта (парт. 339):					
За унапређења	20.850	20.850			

За уређење и снабдевање огледног добра „Станчић” у Загребу	71.770	
За Универзитетску библиотеку у Љубљани	5.440	3,267.176
У Глави XLIV — Економско-комерцијалне високе школе (парт. 278—280):		
За управне трошкове и кирију		110.347
У Глави XLV — Уметничке школе (парт. 285):		
За управне трошкове		108.590
У Глави LI — Средња настава (парт. 302—308):		
За управне трошкове средњих школа у Београду		400.000
У Глави LII — Учитељске школе (парт. 316—317):		
За огрев, осветљење и воду		35.500
У Глави LIII — Грађанске школе (парт. 323):		
За селидбене трошкове		10.000
У Глави LIV — Народне школе (парт. 326):		
За селидбене трошкове		200.000
У Глави LV — Домаћичке школе и течајевн и народно просвећивање (парт. 331—332):		
За издржавање Учитељске домаћичке школе у Прокупљу, за издржавање сталних домаћичких школа (предвиђене нове), за покретне течајеве за домаћнице и нове течајеве за домаћнице, за инвентаре домаћичких течајева, за надзор над школама и течајевима и за селидбене трошкове		225.000
У Глави LXI — Државна штампарија у Сарајеву (парт. 365—368):		
За набавку материјала	165.699	
Свега	5,151.932	

ВАНРЕДНИ РАСХОДИ

У Глави XXXVII — Министарство (парт. 215—219):		
За III међународни конгрес математичара	200.000	
За Конгрес слависта	200.000	400.000
У Глави XXXVIII — Академије наука (парт. 223—229):		
Помоћ за уређење Академије у Љубљани	100.000	
Чланарина Међународном офису за хемију у Паризу	19.800	119.800
У Глави XLII — Специјални научни заводи (парт. 251—260):		
За Кондаков институт (за византологију и археологију)	110.000	
За оправку приземних просторија Геофизичког завода у Загребу	15.000	
Свега	125.000	
Од тога треба одбити помоћ Друштву за хуманистичке веди	100.000	25.000
У Глави XLIII — Универзитети (парт. 269—274):		
За Универзитет у Београду: Нови зајам за Правни факултет — ануитет	533.100	
Ануитет за нови зајам за Машинску лабораторију	426.480	
Ануитет за нови зајам за Дечију клинику	419.880	
Ануитет за зајам за Гинеко-венеролошку клинику	852.960	
Ануитет за зајам за Завод за изучавање и лечење рака	426.480	

Ануитет за зајам за академске трпезе	426.480	3,938.340
Од овога треба одбити за трошкове адаптације Инфективне клинике, јер више није потребно	154.600	3,783.740
Остаје повећање	3,783.740	
За Универзитет у Загребу:		
Повећање ануитета за зајам за подизање потребних зграда Универзитета	291.200	
За Универзитет у Љубљани:		
Ануитет за нови зајам за Универзитетску библиотеку	586.420	
Ануитет за зајам за Машински институт	852.960	
Повећање ануитета за Хемијски институт	1.000	
Свега	1,440.380	
Од тога треба одбити за уређење Хидротехничког лабораторија, јер више није потребно	50.000	1,390.380
Остаје повећање	1,390.380	
Дакле свега за универзитете повећање		5,465.320
У Глави LV — Домаћичке школе и течајевн и народно просвећивање (парт. 333—338):		
За набавку страних и домаћих публикација о народном просвећивању	5.000	
Субвенција „Вуковој задужбини”	25.000	
За чување и одржавање Вукова дома културе у Лозници и Вукове куће у Трипу	10.000	
За набавку популарних филмова	50.000	90.000
Свега повећање		6,100.120
Од овога треба одбити:		
Код Архива за уређење сталне изложбе Државне архиве у Дубровнику	10.000	
Код Музеја за пресељење Етнографског музеја у Београду	2.000	
Код Средње наставе брише се за уређење I мушке гимназије у Београду сума од	615.298	
Смањује се сума за оправке и кречење средњошколских зграда у Београду	90.000	
Свега	705.298	
а повећава се ануитет за зајам за VI мушку гимназију у Београду за	33.100	
Остаје смањење	672.198	
Код Народних школа брише се допринос Држав. школском фонду	100.000	
Свега смањење		784.198
Остаје дакле повећање ванредних расхода:		+ 5,315.922
Према томе повећани су:		
лични расходи за	41,741.362.—	дин.
материјални расходи за	5,151.932.—	дин.
ванредни расходи за	5,315.922.—	дин.
Укупно повећање	52,209.216.—	дин.

Како се види из овог прегледа, највећи део повећања, 8/10 од целокупнога, употребљен је за повећање личних расхода. У првом реду предвиђено је 1070 нових постављења, од којих 750 нових учитеља за народне школе, 100 нових суплентата за средње школе и 50 нових наставника за грађанске школе. То чини свега 900 нових постав-

љења, док остатак од 170 отпада на све друге установе у ресору Министарства просвете, које су многобројне. Ту долазе у обзир установе које су недавно основане као Уметничка академија и Средња уметничка школа, Музичка академија и Средња музичка школа, Ветеринарски факултет и Економско-комерцијална висока школа у Београду; затим установе које су у последње време реорганизоване или се усавршавају као више педагошке школе и Народно позориште у Београду, затим установе које услед свога развоја захтевају ипак, ма и незнатна повећања у персоналу, као само Министарство, које је новом Уредбом о организацији добило пет одељења и Универзитет, који идућег лета добија нове зграде за Правни факултет и Машинску лабораторију.

Можда ће вам изгледати нешто необично да оволико детаљно објашњавам уопште ово повећање, а нарочито повећање личних расхода, али имам пред очима чести приговор наше јавности. Тврди се да имамо велики број чиновника. Но тај приговор треба анализирати. У ресору Министарства просвете има према другим министарствима велики број чиновника, 39.257 лица по буџету за 1938/39 г. Али то не значи да их је превише. *Шта више, њих је премало, и то треба да се подвуче. Њихов број не може остати из године у годину исти, него он мора бити све већи.* Многе школе без учитеља и многе струке без професора о томе најбоље сведоче. Иако то не вреди баш за сваку поједину установу у ресору Министарства просвете, вреди за највећи број њих.

Министарство просвете

По висини расхода, по броју лица, као и по природном реду требало би најпре говорити о народним школама. Међутим, из техничких разлога морам најпре рећи нешто о глави — Министарство просвете. Кредити у овој глави смањени су у Предлогу буџета за 1939/40 годину за прилично велику суму од округло 23 милиона динара. Међутим, то није смањење буџета, него су извесни кредити пренесени у главу — Народне школе где се види цифарско повећање од скоро 48 милиона. глава — Министарство просвете повећана је стварно за 1.978.000 динара, а глава — Народне школе за 23.000.000 динара, како сам изнео мало пре у детаљном прегледу повећања. Из главе — Министарство просвете пренети су у главу — Народне школе кредити који се односе на школске надзорнике и школске референте код надзорника, како лични тако и материјални, па и један део додатка личних и породичних, који се односе на особље у глави — Народне школе. Материјални расход у глави — Министарство просвете морали су бити повећани за 452.000 динара, јер услед нове организације стручног сталног надзора у средњим школама досадашњи кредити нису били довољни, а услед разгранатости посла и немања довољних просторија у једној згради недостају ни кредити за управне трошкове.

Чланом 22 Уредбе о уређењу Министарства просвете од 31 марта 1937 године предвиђени су уз административне и наставни инспектори. Наставних инспектора има данас 11; по струкама овако су распоређени за:

- 1) Српскохрватски језик са књижевношћу
- 2) Немачки језик

- 3) Француски језик
- 4) Латински и грчки језик
- 5) Историју, општу и народну
- 6) Географију
- 7) Природне науке
- 8) Физику
- 9) Математику
- 10) „
- 11) Цртање и уметност.

Сталног надзора у средњим грађанским и учитељским школама није досада било. Једини надзор у овим школама вршио је министар просвете преко својих изасланика на крају школске године и то готово искључиво ради председавања на вишем течајном испиту у гимназијама, на завршном испиту у грађанским школама и учитељском дипломском испиту у учитељским школама.

Оваквом надзору крајем школске године било је доста приговора, а нарочито је истицано да је много потребнија помоћ инструктивна у току године, више него инспекциона крајем године.

Сталном инспекцијом и наставним инспекторима хтело се постићи ово:

- 1) да се наставницима, нарочито оним најмлађим, даде најнужнија помоћ у педагошко-методском погледу, а и у самој струци, пошто директори и поред најбоље воље не могу ту помоћ ukazати у свима струкама, већ само у својој;
- 2) да се код средњошколских наставника развије интерес за васпитна и педагошка питања поред чисто стручних и да се постепено ствара и код нас метода средњошколских предмета, које уопште немамо;
- 3) да се по могућству уједначи настава и метода рада у целој земљи у свима школама;
- 4) да се на основу стручног надзора даду елементи за оцењивање наставника, а према Правилима за оцењивање.

У години 1938 наставни инспектори су почели вршити своју дужност, па тако већ сада има 2169 наставничких листова у којима су убележени подаци о целокупном раду наставника.

У смислу одредбе § 38 тач. 3 ст. 3. Финанског закона за 1938/39 годину министар просвете у сагласности са министром финансија донео је 21 априла 1938 године решење, да наставни инспектори за сталан, редован преглед рада у грађанским, средњим и учитељским школама примају пашални додатак за свако полугодиште по 12.000 динара, с тим да су обавезни провести на путу ван Београда најмање 70 дана у сваком полугодишту и прегледати све школе које министар одреди.

У ову сврху потребно је да се обезбеде довољни кредити и зато је предложено повећање од 300.000 динара.

Ванредни су расходи повећани за 400.000 динара и то: за III међународни конгрес математичара, који ће се ове године одржати у Београду, 200.000 динара, а исто тако и за Конгрес слависта, који ће се одржати 1939 године у Београду, 200.000 динара. Ми смо дали ту обавезу још раније и морална је дужност да је испунимо. Међутим, у нашем је интересу да одржавамо културне везе са пријатељским иностранством и да ни у том погледу не будемо задњи по реду.

У овој су глави предвиђени уопште кредити за одржавање културних веза са иностранством, па је Министарство просвете и ове године дало

извесне помоћи нашим научним радницима који су као делегати наших научних институција и универзитета суделовали на разним конгресима у иностранству, одржавши највећим делом и предавања, тако да се у иностранству све више афирмирамо и у том погледу.

Сем тога, предвиђени су у овој глави и кредити, иако у скромном износу, замагање уметности и уметника, па су на пр. и ове године откупљиване слике са изложби које су наши уметници приређивали и давале помоћи тамо где су оне биле најпотребније.

Народне школе

Почетком школске године 1938/39 ми смо имали 8727 основних школа са 25.754 одељења и 426 забавишта са 582 одељења. Број деце у основним школама био је истодобно 1.473.790, а у забавиштима 29.374. Број наставника био је у основним школама 31.598¹⁾ (мушких 17.307, женских 14.286). У тај број урачунати су и вероучитељи. У забавиштима је у исто време био број наставница 549.

У овој буџетској години отворено је нових школа 165 са 1022 одељења. Требало би дакле око 1000 нових постављења за нова одељења док се Предлогом буџета тражи 750. Тражи се мањи број, јер се с једне стране мора водити рачуна о финансијској могућности земље и не допуштати да друге установе пропадају, а с друге стране и школа је жив организам, који је подвржен променама. Постоје законски прописи, колико је ученика потребно да се отвори одељење, и кад се налазимо у оваквим приликама, ми можемо извесна одељења, у којима број деце спадне знатно испод законског минимума, затворити и децу упутати у друга одељења исте школе или најближе суседне школе и тако вршити уштеду на персоналу. То се и ради кад наступи потреба, па ћемо тако, уверен сам, изаћи и ове године са досадашњим и новим бројем наставника. Признајем да се може догодити случај да негде остану и школа и деца извесно време без учитеља. Али то су изузеци, који ће се догађати можда увек, докле год не би могли имати извесан број учитеља у резерви. Међутим, не треба никако сметнути с ума да у једном кадру од 30.000 лица, од којих је скоро половина жена, има увек приличан проценат обољења, па и умирања и пензионисања, и услед тога лако настају случајеви да понеко одељење или школа остане једно време непопуњена.

Разуме се да овим предлогом за 750 нових учитеља није решен проблем народних школа у нас, а не би био решен ни онда, да смо могли предвидети и већи број. Узимамо да у нашој земљи има 11% деце од укупног броја становништва, која су обавезна на похађање основне школе. Узимајући округло, да је данас број становништва 15.000.000, следи да би у основној школи требало бити 1.650.000 деце. Међутим њих је 1.473.790, из чега излази да их није у школи око 180.000. Рачунајући на свако одељење 60 ученика, што је и превише, требало би нових 3000 одељења, односно 3000 нових школа, јер свакако највећи део ове деце, ако не и сва, живе по селима која немају

школе. А ако узмемо да за изградњу једне овакве школе треба око 120.000 динара поред народне снаге, требало би за изградњу свих тих нових школа округло око 360.000.000 динара. Иако је ово апроксимативан рачун, он никако није нереалан, јер смо за базу узели обавезу деце за нижу народну школу. Кад би узели у обзир и то да су наша деца обавезна по закону на 8-годишње основно школовање, онда би ова свота била већа, јер би постојеле зграде требало и проширивати.

У овом дому било је пригодном буџетске дебате о овом говору и пре 2 године, и тада је речено да ће се о том питању повести озбиљног рачуна. И заиста, Краљевска влада решила је у јулу 1938 године, да одобрава без 6% државног зајма од 4 милијарде динара за јавне радове и земаљску одбрану 6-годишњи програм најхитнијих јавних грађевина у износу од 283.750.000 динара, који је обухватио из подручног ми ресурса између осталог и помоћ сеоским општинама за грађење народних школа у износу од 20.000.000 динара. У септембру 1938 године Краљевска влада је одобрила из 1 трајше 6% државног зајма утрошак за помоћи за грађење народних школа од 4.750.000.— динара, које су већ подељене.

На овај начин приступило се решавању овог најважнијег питања у ресору Министарства просвете.

Још је једно врло важно питање, које је код народних школа потпуно дозрело за решавање, а то је унапређење учитеља по групама и исплата периодских повишица. Наши учитељи, који често под тешким условима савесно врше своје дужности, треба да буду за свој труд и награђени, колико то допуштају финансиске могућности земље. Нагомилало се у Министарству просвете преко 8000 молби учитеља који су испунили услове за унапређење у више групе у задње 4 године. Овим предлогом буџета омогућава се да се изврше и та унапређења, где не постоје законске или дисциплинске препреке.

Ако имамо у виду да је требало предвидети у овом Предлогу буџета разлику припадљности за постављења 500 учитеља, која су у буџету за 1938/39 год. одобрена као нова постављења и за која је тамо био одобрен кредит само за 7 месеци, па сада припадљности за нових 750 предложених опет за 7 месеци, и унапређења у групи и периодске повишице, што чини резултат од округло 23.000.000 динара, онда, мислим, да је довољно оправдано, зашто је највећи део повећања отпао баш на народне школе.

Има још један проблем, досада нерешен, који дубоко засеца у суштину народне школе, а то је питање уџбеника државног издања. Иако су се појавиле извесне тешкоће при решавању овог питања, оно није одложено, него се на њему и даље ради.

Грађанске школе

Као што је већ познато, недавно је измењен план и програм за грађанске школе, тако да данас имамо 3 типа: трговачки, пољопривредни и занатско-индустијски. Такав програм је дат грађанским школама да би оне што више задовољиле практичну потребу и оспособљавале нашу омладину за практичан живот, и тако припомogle да се смањи број љака у гимназијама. Ради бољег на-

¹⁾ Гледај табелу на крају.

претка ових школа Министарство просвете је паралелно реорганизовало и више педагошке школе, у којима сада постоји посебан отсек за спремање наставника грађанских школа.

Данас је број грађанских школа 235 (од чега 204 државне). Задње године попео се број грађанских школа за 9, а број одељења за 59. Број ђака износи сада 44.001, што значи да се број ђака задње године попео за 3103. Све ово јасно показује да се грађанске школе лепо развијају, да су стекле симпатије грађанства, дакле оправдале свој задатак.

У погледу броја наставника по грађанским школама стање није задовољавајуће. У тим школама раде, поред редовних наставника, 122 хонорарна наставника и 345 учитеља народних школа, од којих 175 имају редовне учитељске квалификације, док осталих 170 имају факултетску спремину или вишу педагошку школу. Кад би се могло да се ови хонорарни наставници и учитељи са квалификацијама поставе за наставнике грађанских школа, а учитељи без квалификација са грађанске школе уклоне, требало би 467 нових буџетских места.

То је, међутим, немогуће извршити у једној буџетској години, јер би фанансиски ефекат био превелик. Било је могуће да се предвиди 50 нових места за грађанске школе. Укупно повећање личних расхода у глави — Грађанске школе износи за нова постављења и потребна унапређења 1.600.465 динара.

Док се питање наставника у грађанским школама привремено решава на тај начин што се те школе испомажу у недостатку редовних наставника хонорарним наставницима и учитељима, материјално издржавање грађанских школа је теже. Грађанске школе издржавају се на терет односних општина. Према типовима ових школа види се јасно да су њима потребна разна учила и друга средства за наставу. Требало би да то набављају општине, али оне у много случајева не могу то чинити у довољној мери.

И то је један од проблема, о којима је било речи на почетку овог експозеа. Ако поставимо питање, да ли је у неком месту кориснија непотпуна гимназија (са 4 разреда) или грађанска школа, онда је, имајући у виду све наше прилике, одговор јасан. Било је у нас места која су имала добру грађанску школу, али су успела да је претворе у гимназију; родитељи су сматрали да им је гимназија подеснија, било с тога што ће деца после моћи прећи у вишу гимназију, било стога што су се надали, често и с успехом, да ће испословати претварање ниже гимназије у потпуну. Сматрали су да им је погоднија гимназија, јер, по неком нама својственом уображењу, мислили су и мисле да је најбоље да им деца сврше гимназију како би после могла на универзитет и у државну службу. Међутим мали трговци, занатлије и пољопривредници, уколико не би ишли на специјалне стручне школе, имају довољно потребне наобразбе кад сврше баш грађанску школу дотичног типа. Како међутим гимназија даје општу наобразбу, а не практичну, са свршеном гимназијом више нити имају воље нити осећају способности за практичне позиве, него иду даље на универзитет и свршивши њега траже највећим делом државну службу.

Кад расмотримо територијалну поделу грађанских школа, запажамо да их је највећи број у

Дравској и Савској бановини, у свакој по 50, а најмање у Моравској (5); Вардарској (11), Врбаској (17) и Зетској (17). По броју ученика најбоље стоји Савска бановина (10.584), па Дравска (10.403), Дунавска (8.905), док све друге бановине далеко заостају; најмање има Моравска (644), Вардарска (788), Зетска (1.304), Врбаска (1.900). Ова појава има своје објашњење. У крајевима који су били у саставу бивше Аустро-Угарске монархије постојале су и онда грађанске школе и оне су се тамо афирмирале. У осталим крајевима оне су новијег датума и ту се још нису потпуно одомаћиле.

Данашње време тражи од сваког појединца, ма који посао он радио, да буде што писменији, да се вулгарно изразимо, а скоро за све и практичну образованост, а не само теоретску. У многим упослењима где се не тражи нека нарочита спрема, данас се још трпе лица са обичном писменошћу, тј. са свршеном основном школом или којим разредом гимназије. Али није далеко време кад ће се морати и за таква запослења тражити нешто више, а то је спрема која одговара спреми свршене грађанске школе.

Министарство просвете, имајући све ово пред очима, мора водити рачуна о овој врсти школа, и како је ово у својој суштини доста хитно и важно питање, радо ће примити сваку добру сугестију.

Средње школе

Прелазећи на средње школе, морам одмах потсетити на два углавном различита мишљења о питању средњих школа код нас. Док једни заступају становиште, да не треба стављати препреке отварању средњих школа, други мисле да број средњих школа треба ограничити. Међутим, ово питање није ни тако једноставно, као што с друге стране, кад се уваже наше прилике, није ни нерешиво.

Задатак је средње школе васпитно-научни: складно развијање душевних, умних и моралних способности ученика, национално васпитање и оспособљавање за специјалне студије на високим школама и универзитетима.

Међутим, захваљујући околности да је средња школа у нас, у недостатку стручних школа, била готово једина школа вишег ранга и дуго баш она регрутовала чиновнички кадар земље, она је у свести родитеља постала најсигурнији пут за збрињавање дечије будућности.

Овакво схватање средње школе нанело је њој највеће штете. Због спорог развијања средњих стручних школа и грађанских школа и врло тешког навикавања родитеља на њих, преплављена је средња школа несразмерно великим бројем ученика, који, кад једном у њу уђу, упру све силе, заједно са родитељима, да кроз њу целу и прођу. При томе обично долази и непоимање, да су за напредовање у средњој школи потребне нарочите способности, којима велики број ученика не располаже. Овакве прилике имају своје последице у томе што из средње школе излазе често неформиране, недовољно спремне и несолидне личности, које улазе у јавни живот и државне послове.

Тако се претеран прилив ученика у средње школе никако не смањује. У овој школској години

он се опет повисио према прошлој, јер, док је у прошлој години повећање броја ученика према претпрошлој години износило 8.500 ученика, у овој години то повећање према прошлој години износи 9.729 ученика. Ово је значило отварање око 200 нових одељења, и према томе потребу постављања око 300 нових наставника. У исто време просторије за нова одељења било је потребно наћи, а то је претпоставило отварање нових гимназија и подизање нових зграда.

Сасвим је разумљиво, да се није могло надати да ће се доћи до потребних кредита за задовољење стварних потреба, па се морало прибегнути другим мерама. Наиме, морао се повећати број ученика у разредима и број часова наставницима, морале су се за учионице узимати и просторије које за то нису биле намењене и уводити свуда полудневна настава место целодневне, тако да су једна одељења радила само пре, а друга само по подне.

Од тога опет трпи настава и дисциплина, и хигијена, и ученици, и наставници.

С овим великим бројем и непрестаним великим приливом ученика у вези је не само подизање потребних зграда него и снабдевање школа неопходним училима, сузбијање ваншколских утицаја на ученике, реформа школског програма. Све ово чини велике сметње правилном развоју и солидном раду средње школе.

Кад се површно гледа, заиста не би било приговора оном мишљењу, да не треба ограничавати средњу школу. Идеално би било, кад би што већи број наше омладине могао да сврши средњу школу, јер би стекао лепо опште образовање. Али настаје питање, да ли се може од те образованости живети. У нашим се приликама, у великој већини случајева, не може, него свршени гимназијалци иду на високе школе да би стекли пуне квалификације за разне државне службе. Ту опет зло пролазе, било зато што нису солидно припремљени за високе студије, било зато што свршивши исте не могу да добију адекватно упослење.

Из те ситуације један је излаз, стварање могућности да деца могу да иду у друге средње стручне, грађанске и сличне школе, а гимназија да се формира онако како би могла у потпуности да изврши свој задатак.

Број гимназија је данас следећи:

државних: потпуних 129 (20 женских, 29 мушких, 80 мешовитих), непотпуних 44 (4 женске и 40 мешовитих); свега 173;

самоуправних: 13 (1 женска и 12 мешовитих);

приватних: 19 (4 женске, 13 мушких, 2 мешовите).

Свега гимназија 205.

У буџетској 1938/39 години претворено је у потпуне 6 непотпуних гимназија, отворено је нових 6 непотпуних државних и 3 самоуправне (V и VI разред).

Бројно стање ученика у свима гимназијама у овој години је следеће:

мушких	83.346
женских	44.160

Свега 127.506

Број наставника у гимназијама данас је 5385¹⁾.

¹⁾ Гледај табелу на крају.

Ради нормалног односа између броја одељења и броја потребних наставника требало би 500 нових суплената за научне предмете и 150 нових наставника за вештине. Тако би се растеретили наставници од великог броја прекобројних часова, сви би предмети били стручно заступљени и одржавала би се редовна настава из вештина, која је сада у највећем броју гимназија незаступљена. Уједно би тако било углавном и решено питање запослења незапослених дипломираних студената филозофије, који чекају места каткад и по више од четири године. Њихових молби за постављење има данас у Министарству просвете 960 за научне предмете и 141 за вештине.

Оволики број нових постављења међутим није могао проћи, него је у Предлогу буџета унето 100 нових постављења опет ради тога да се не оштете друге установе у свом развоју и раду.

Као један успех треба истакнути да је у току буџетске 1938/39 године унапређено 1080 наставника гимназије, тако да су са незнатним изузетком обухваћени сви наставници средњих школа који су испунили услове за унапређење.

Садашњи Предлог буџета предвиђа за средње школе у личним расходима повећање од 5.265.464 динара за 100 нових постављења (за 7 месеци) и за унапређења извршена у овој години, као и за она која ће се извршити у 1939/40 години.

Код материјалних расхода предвиђа се за средње школе у Београду повећање од 400.000 динара.

Финансијским законом за 1938/39 годину доbio је министар просвете овлашћење, да по одобрењу Министарског савета може закључити код Државне хипотекарне банке зајам у суми од 5.000.000 динара за подизање и унутрашње уређење нове зграде за једну државну мушку гимназију у Београду. Планови су за ову зграду готови и већ је лицитација одржана, па ће се са градњом ускоро почети, и то на Смедеревском Терму (VI мушка гимназија).

На територији Управе града Београда постоји данас укупно 20 средњих школа. Од њих је 15 у државним зградама, а за 5 се узимају под закуп приватне зграде и плаћа годишња кирија од 1.491.600 динара. Од 15 државних зграда за средње школе само 4 одговарају потребама, а осталих 11 су недовољне.

Зграде на подручју банских управа подижу се из бановинских буџета и све банске управе у овом правцу улажу знатне напоре, па се и ту прилике смештаја школа постепено поправљају.

И у погледу територијалне расподеле гимназија вредно је истакнути да постоје велике разлике међу појединим крајевима. Највише гимназија има Савска бановина (40), па Дунавска (30), а најмање Врбаска (6) и Приморска (13). По броју ученика на првом је месту Савска са 24.294 ученика, па Дунавска са 18.554, а на задњем месту Врбаска са 3.005 и Приморска са 6.374 ученика.

По броју становника стоји ствар овако: у Зетској бановини долазе 1 школа на 46.249 становника, у Дравској на 63.566, у Савској на 67.579, у Приморској на 69.292, у Вардарској на 75.009, у Дунавској на 79.583, у Моравској на 84.478, у Дринској на 102.058, а у Врбаској на 172.727.

По броју км² долази 1 школа у Дравској бановини 898 км², у Савској на 974 км², у Дунавској на 1049 км², у Зетској на 1514 км², у Моравској на

1519 км², у Вардарској на 1780 км², у Дринској на 1838 км², а у Врбаској на 3513 км².

Највише, дакле, становника долази на 1 гимназију у Врбаској и Дринској бановини, а најмање у Зетској, па одмах иза тога у Дравској, Савској и Приморској.

Од Уједињења до данас подигнуто је највише гимназиских зграда у Савској бановини (10, па у дунавској (9), Зетској (8), Моравској (8) и Вардарској (8), а најмање у Дравској (1), Врбаској (1), Приморској (4) и Дринској (4).

И ове констатације говоре у прилог установљавања једног просветног програма, који би водио рачуна како о крајевима који су напреднији, тако и о онима који су мање више заостали.

На крају треба истакнути још једну врло важну чињеницу. Не ради се о квантитету, него о квалитету. Једну средњу школу не чини само број ученика и зграда, него и зграда треба да одговара свима потребама школе, да је потпуно снабдевена свима наставним училима и помагалима и да има довољан број квалификованих наставника. Отварати, дакле, нову гимназију док остале нису потпуно снабдевене, и не моћи је снабдевати како то данас наставне потребе захтевају, не може донети никакве користи ни онима који такву школу свршавају, ни народу и држави као целини.

Учитељске школе

Број учитељских школа је следећи: државних 29 (2 женске, 4 мушке и 23 мешовите); приватних 5 (5 женских). Укупно 34 школе са 131 одељење.

Број ученика у учитељским школама је:

мушких	2.393
женских	1.492
Укупно	3.885

Број наставника је 496¹⁾.

По територијалној подели има највише учитељских школа Савска бановина (8), Дунавска (5), Дравска (4), Моравска (4), а најмање Врбаска (1), Вардарска (1), Приморска (2), Зетска (3).

По броју ученика на првом је месту бановина Савска (730), Дунавска (611), Моравска (549), а на последњем месту су Врбаска (119) и Зетска (215).

Учитељске школе су у знатно бољем положају од гимназија. Оне су углавном све снабдевене потребним зградама и свим осталим, а у њима има и потребан број наставног особља. Уз ово, обуштавањем уписа у њихове прве разреде у претходним годинама и ограничавањем тога уписа у наредним годинама створен је услов за нормалан однос између броја кандидата који ове школе свршавају и потребе за њима, као и буџетских могућности за постављење тих наставника.

Продужењем установљене контроле и дириговањем овога односа од стране Министарства просвете, он ће се и будуће очувати.

Као и код гимназија, предвиђена су и овде известна повећања личних и материјалних расхода, која ће моћи задовољити садање потребе.

Субвенције за вероисповести

Стална годишња помоћ Српској православној цркви од 7,600.000 динара остала је непромењена.

Исто тако остао је непромењен и износ од динара 5,713.726 који примају католици. Један део

отпада на плаћање 35 наставника и службеника католичких богословија и гимназија (1,213.726 динара), а остатак од 4,500.000 динара је државни допринос за школовање свештеничког подмлатка оба реда.

Повећање је 40.414 дин. у личним расходима.

За муслимане остаје досадањи износи од динара 3,471.633. Тај износ се троши на исламске теолошке школе: Вишу исламску шеријатско-теолошку школу и Шеријатску гимназију у Сарајеву, Велику медресу Краља Александра I у Скопљу — на личне и материјалне расходе.

Старокатолици примају годишњу помоћ за школовање свештеничког подмлатка 40.000 дин.

Треба истакнути да је Краљевска влада из 6% државног зајма за јавне радове и земаљску одбрану одобрила, из I транше, за зграду за Шеријатску школу у Сарајеву 2,000.000 динара. Програм за ову зграду је добијен и сада се израђују планови да би се ускоро могло почети са грађењем

Више педагошке школе

О овим школама било је већ говора код грађанских школа. Оне су сада организоване тако да имају 3 отсека: отсек за спремање наставног особља грађанских школа, отсек за спремање школских надзорника и отсек за спремање наставника за дефектну децу. Оне имају свој резон д'етр у првом реду ради тога што спремају наставнике за грађанске школе, чију важност данас сви знамо. Исто тако важна им је и задаћа спремање школских надзорника и наставника за дефектну децу.

За ове школе је предвиђено повећање од динара 147.442 за личне расходе, који су условљени реорганизацијом виших педагошких школа.

Једини недостатак је имала Виша педагошка школа у Београду, јер нема своје зграде, па је стешњена у приватној згради и тиме скучена у свом раду. И овде је Краљевска влада, ценећи значај ове школе, изишла у сусрет и из I транше 6% државног зајма одобрила за градњу зграде своту од 2,000.000 динара. Ова ће зграда бити подигнута тако да ће се у њој сместити Виша педагошка школа и Грађанска школа, па ће Општина града Београда сносити део трошкова, колико отпада на Грађанску школу, а држава колико отпада на Вишу педагошку школу. Зграда ће се градити у Милоша Великог улици, код „Мостара“ (угао Милоша Великог и улица Франше д'Еперea). Планови су израђени.

Универзитети

Универзитет у Београду има ове факултете:			
Правни	са	4.000	студената
Филозофски	„	1.102	„
Медицински	„	1.152	„
Технички	„	1.444	„
Богословски	„	343	„
Пољопривредно-шумарски	„	586	„
Ветеринарски	„	328	„
		Свега	8.955 студената

или више од 1937/38 године за 662 „

Универзитет у Загребу:

Правни	са	1.132	студената
Филозофски	„	1.258	„
Медицински	„	921	„

¹⁾ Гледај табелу на крају.

Технички	са	776	студената
Богословски	„	300	„
Пољопривредно-шумарски	„	593	„
Ветеринарски	„	404	„
	Свега	5.384	студената

или више од 1937/38 год. за Универзитет у Љубљани:		173	студената
Правни	са	678	студената
Филозофски	„	420	„
Медицински	„	172	„
Технички	„	500	„
Богословски	„	195	„
	Свега	1.965	студената

или више од 1937/38 год. за Филозофски факултет у Скопљу		92	„
или више од 1937/38 год. за		164	„
Правни факултет у Суботици		8	„
или мање од 1937/38 год. за		501	студената
		—24	„

Број свих студената износи ове године 16.969, док је 1937/38 год. био 16.058. Дакле број студената ове године порастао је за 911 студената.

Број мушкараца је 1937/38 год.	12.942
Сада је	13.546
Дакле, порастао за	605
Број женских био је 1937/38 год.	3.116
Сада је	3.422
дакле порастао за	306

Извесна повећања личних расхода била су неопходно потребна, углавном за установе које су нове и у развијању, односно за попуњавање празнина. Тако у Београду је у развијању Ветеринарски факултет, у Загребу огледно добро „Станчић“; у Београду ће ове године ући у употребу нове зграде Правног факултета и Машинске лабораторије.

С овим су у вези и извесна повећања за материјалне расходе. Добијањем нових зграда Правног факултета, Дечије клинике и Машинске лабораторије у Београду повећавају се и управни трошкови (огрев, осветљење), а они нису ни досада били довољни, него се увек накнадно тражило повећање. С тих разлога повећани су и кредити за те трошкове у Загребу и Љубљани. Исто тако повећани су и кредити за издржавање болесника у клиникама и за огледно добро „Станчић“ у Загребу.

Снабдевање завода и института универзитетских у задње време ради буџетских недостатака било је слабо, па су многи заводи и институти остајали недовољно снабдени, нарочито потребним инвентаром и справама. Да се то стање бар донекле поправи, предложено је ове године исвесно повећање и за те сврхе.

Код ванредних расхода морали су бити унесени у буџет за 1939/40 годину ануитети за нове зајмове, за које је дато овлашћење у Финансијском закону 1938/39 године. То су ануитети: у Београду за довршење зграде Дечије клинике, довршење и уређење зграде Правног факултета, довршење и уређење зграде Машинске лабораторије, за подизање и уређење зграде Гинеколошко-акушерске клинике, Дермато-венеролошке клинике, Завода за изучавање и лечење рака; у Загребу повећање ануитета за подизање потребних зграда универзитета; у Љубљани: за довршење и уређење Универзитетске библиотеке, за грађење и уређење Машинског института, те за изградњу и

уређење академских трпеза у Београду, Загребу и Љубљани. Сва та повећања износе 5,465.320 дин.

На тај начин омогућено је, те се сада у Београду Дечија клиника и зграда Правног факултета довршавају; Машинска лабораторија је довршена, сем оgrade; Универзитетска библиотека у Љубљани се довршава. Планови за Гинеколошко-акушерску клинику у Београду су на одобрењу, а исто тако и за Дермато-венеролошку клинику у Београду, а исто тако и за Завод за изучавање и лечење рака. Планови за Машинску лабораторију Техничког факултета у Љубљани су готови, лицитација извршена и зграда је у градњи. Што се тиче академских трпеза, планови су за Трпезу у Београду израђени и одобрени и лицитација је већ извршена, па ће се ускоро почети са градњом (Гарашанинова улица бр. 18). Сад долазе на ред Загреб и Љубљана.

Иако овим још нису задовољене све потребе наших универзитета, учињен је ипак знатан корак у овом правцу на корист тих установа.

Треба истакнути, да је у току ове године донесена нова Уредба о правним факултетима, којом су изједначени настава и испити на свима правним факултетима. У завршном је стадију и рад на Уредби о филозофским и пољопривредно-шумарским факултетима.

Економско-комерцијалне високе школе

Економско-комерцијална висока школа у Београду има данас 390 студената, а у Загребу има 595 студената, док је 1937/38 године било је у Београду 250, а у Загребу 518 студената, што значи да је број студената на Економско-комерцијалној високој школи у Београду порастао ове године за 148, а у Загребу за 77 студената.

Школа у Београду је нова и она је још у развоју, па су потребна повећања како за личне тако и за материјалне расходе. Обезбеђујући најпотребнија нова постављења за Школу у Београду, као и унапређења и материјалне расходе за ове школе, та повећања износе округло 435.000 дин.

Уметничке школе

За образовање и васпитање нашег уметничког подмлатка отворене су, пре две године, у Београду четири нове школе, и то: Уметничка академија, Школа за примењену уметност, Музичка академија и Средња музичка школа. Било је већ крајње време да се и у овом правцу пође напред. За даљње развијање ових школа потребна су ове године извесна повећања. Како је међутим настала и потреба да се реорганизују и такве школе које постоје од раније у Загребу и Љубљани, добио је Министар просвете овлашћење у Финансијском закону за 1938/39 годину да пропише Уредбу са законском снагом о уметничким школама, којом се имају предвидети организација и сви односи уметничких школа у целој Краљевини, као и квалификације, звања и распоред звања свих службеника ових школа. Исто тако је Финансијским законом за 1938/39 годину дато овлашћење Министру просвете да пропише Уредбу о Уметничком савету. Те две уредбе су израђене и оне се налазе пред Министарским саветом.

Према прописима те Уредбе потребна су извесна повећања личних расхода и за школе у Загребу и Љубљани.

Народна позоришта

Народна позоришта нису само места за забаве, како се то често вулгарно каже. То су еминентно просветне и уметничке установе које, добро организоване, врше важан утицај на посетиоце. Не треба ништа друго, него да потсетим само на оне позоришне трупе које су некада у неослобођеним крајевима својим националним репертоаром држале будном и петстрекавале нашу националну идеју. Та су времена прошла, али задаћа позоришта, да образује народне масе у просветном и уметничком правцу, остала је и даље.

Међутим, позоришта се боре данас са великим тешкоћама. Желећи да буду на достојној уметничкој висини, она требају средстава. Ново доба донело је филм, који је широким масама приступачнији, а с друге стране он често голица разне инстинкте и пориве, скривене у човековој души. Филм има својих заслуга и вредности, али има и штетних утицаја. Против тих утицаја не може се борити само онемогућавањем неподесних филмова, него и подупирањем лепе позоришне уметности, домаће и стране.

Треба помагати сва наша позоришта, али се не сме сметнути с ума да и престоничко позориште мора бити на доличној висини, не само с разлога малопренаведених, него и из разлога нашег народног и државног престижа и репрезентације. Колико више вредимо, толико ћемо бити и више цењени и уважени. Не цени се једна земља и један народ само по доброј државној управи, по солидности рада у трговини, индустрији, пољопривреди, него и по раду на науци и уметности.

Водећи о том рачуна унесено је у програм јавних праћевина и подизање Опере у Београду и одобрено из I транше 6% државног зајма износ од 5.000.000 динара за почетак радова. У Министарству просвете израђен је програм за расписавање интернационалног конкурса, а исто тако у решавању је и одређење места на којем се има подићи та репрезентативна зграда.

У вези је с тим и потреба да се још правовремено организује и спреми потребан персонал, јер то захтева и времена. Тако је Краљевска влада одобрила из резервних кредита потребну суму (1.000.000) да се ангажује нов персонал за хор и оркестар, а ради тога је и у Предлог буџета ушло потребно повећање за Позориште у Београду.

Како се, међутим, у Загребу и Љубљани позоришта боре такође са потешкоћама, предложена су и за њих извесна повећања, која би, бар углавном, ублажила садање сметње уметничком раду.

Тако за Казалиште у Загребу	укупно повећање износи . . . дин. 701.233.—
Од тога су повећани кредити за	принадљности разврстаном
особља са сумом од	„ 234.414.—
а са остатком од	„ 466.819.—
повећани су кредити за кон-	трактуално особље.
За Гледалиште у Љубљани укупно	повећање износи дин. 561.034.—
Од тога су повећани кредити за	принадљности разврстаног
особља са сумом од	„ 69.490.—
а са остатком од	„ 491.544.—
повећани су кредити за кон-	трактуално особље.

Водећи рачуна о свима овим проблемима, Министарство просвете је још предложило за Финансијски закон за 1939/40 годину овлашћење да се донесе Уредба са законском снагом о уређењу позоришта, јер је данашња већ застарела и не одговара потребама.

Академије наука и специјални научни заводи Финансијским законом за 1938/39 годину био је овлашћен Министар просвете да пропише Уредбу са законском снагом о оснивању и уређењу Академије знаности и уметности у Љубљани. Ова је Уредба донесена, и Академија у Љубљани ступила је у живот.

Оснивање ове нове Академије изазвало је и потребно повећање личних и материјалних расхода, које у свему са осталим незнатним повећањима за друге две академије износи округло 200.000.— динара.

Специјални научни заводи, који раде било самостално било у вези са академијама и универзитетима, јесу:

- 1) Централни геолошки институт Краљевине Југославије у Београду,
- 2) Океанографски институт Краљевине Југославије у Сплиту,
- 3) Геофизички завод у Загребу,
- 4) Астрономска опсерваторија у Београду,
- 5) Сеизмолошки завод у Београд,
- 6) Метеоролошка опсерваторија у Београду,
- 7) Орнитолошка опсерваторија у Љубљани.

Сви ови наши научни заводи раде предано на научном пољу и истодобно служе највитаљнијим интересима земље. Наша је задаћа да им тај рад што више омогућујемо.

И ту је Краљевска влада настојала да помогне у границама могућности и одобрила из I транше 6% државног зајма износ од 2.000.000 динара за довршење Океанографског института у Сплиту, како би се тај завод, који служи нашим интересима на мору а уједно је постао нарочито запажен у страном свету, што пре потпуно оспособио за рад.

Средства која се траже за издржавање и рад ових установа имају и имаће све више корисног ефекта у економском подизању наше земље. Геолошки институт својим испитивањима помаже наше рударство, Океанографски институт наше поморство, а и остали заводи, уз своју научну вредност, имају и практичну. Сви нас међутим добро репрезентују пред иностранством.

Скупочени апарати и инвентар којима ови заводи располажу претстављају огромну вредност, и била би неопростива грешка да се они не одржавају и услед небриге упропаштају.

Треба имати на уму да особље ових завода у великој већини нема одређених часова рада, него се ради према потреби, и дању и ноћу, на великој врућини, као и на цичи зими. Неки од њих, редовно или кад потреба захтева, веру се по странпутницама, пешице, не по асфалтираним плочницима, излажу се невремену на копну и мору, а да за то немају неку већу отштету од других, који своје послове обављају возећи се возом или другим удобним превозним средствима. Геофизичка и астрономска мерења врше се стално, дању и ноћу, у свако доба године. Треба се сетити само наше Астрономске опсерваторије, која је ван града, а персонал који у њој ради мора да ради и ноћу.

Свима тим потребама овим Предлогом буџета још се није стигло удовољити. Повећања која су се могла унети односе се на редовне личне припадљности и незнатан број нових постављења помоћног особља.

Незнатна су и повећања код материјалних расхода, као и код ванредних, где је брисана помоћ Друштву за хуманистичке веде, али је унесена као нова помоћ за Кондаков институт (за византологију и археологију).

Министарство просвете исцрпљујући све могућности које му стоје на расположењу води непрестано рачуна о потребама и ових установа, па има у пројекту да учини све претприпреме које су нужне за регулисање рада ових установа путем закона или уредбе.

Библиотеке и архиве

Код библиотека важна је промена ове године у том што су кредити за Државну библиотеку у Љубљани пренети из буџетске главе — Библиотеке у буџетску главу — Универзитети. О згради било је говора код универзитета. — Зграда Народне библиотеке у Београду не одговара својој сврси. Та Библиотека има сада преко 300.000 књига и часописа, 20.000 комплета новина, а прима годишње као обавезне примерке по Закону о штампи око 4.000 књига и 1.500 комплета новина и часописа. Зграда је недовољна да би се уредно могао у њој сместити оволики број штампаних ствари, а камо ли да може правилно функционисати и према својој намени стајати на расположењу широј публици.

Али, како се види из целог овог излагања, многе су још потребе у ресору Министарства просвете, па је тако и ова засада морала бити одложена.

Велика сметња раду библиотека је и у томе што нема јединственог закона о уређењу и раду библиотека, јер су садашњи законски прописи застарели. Будући да су извршене претприпреме, предлаже се Финансиским законом за 1939/40 годину овлашћење за доношење Уредбе са законском снагом о библиотекама.

Код архива предложено је извесно повећање у личним расходима. Како и ове установе раде по застарелим и несавременим прописима, тражено је такође овлашћење да се донесе нова Уредба са законском снагом о архивима.

Музеји

На територији Краљевине постоји 17 државних музеја: 4 у Београду, 7 у Загребу, 2 у Љубљани и по један у Скопљу, Сарајеву, Сплиту и на Цетињу.

За све ове музеје предложено је скромно повећање у личним и материјалним расходима.

Нарочито се истиче Музеј Кнеза Павла у Београду, који по свом смештају и уређењу достојно репрезентује нашу земљу. Његове збирке, као и приредбе изложба, запажене су у целој нашој јавности и број његових посетилаца стално расте, а што је нарочито радосна појава, регрутују се његови посетиоци и из најсиромшнијих грађанских кругова.

У циљу потпомагања даљег развијања и напретка ових установа Краљевска влада одобрила је зајам за подизање и уређење зграде Етнографског музеја у Београду. Његове просторије биле толико недовољне да се ни једна трећина објеката није могла изложити.

Подизањем нове зграде, које ће почети ускоро, омогућиће се не само да се досадање збирке, које су биле неприступачне јавности, изложе и расподеле, него и да се попуне новим набавкама и уреде на модеран, савремен начин.

Музеј Јужне Србије у Скопљу развио се у репрезентативни културно-научни институт на нашем Југу, а поред тога има и велики национално-политички значај. И његов рад и просперитет наилази на запреке у неподесности и недостатку просторија. Он једва успева да изложи један мањи део својих збирки најдрагоценијих објеката, док се остали материјал држи неискоришћен по магацинима. Не треба нарочито истицати од колике је то штете по наш културни и политички интерес. Због свега овога, и да би се на један видан и трајан начин обележила прослава 25-годишњице ослобођења Скопља и Јужне Србије, решила је Краљевска влада да из 6% државног зајма од 4 милијарде динара за јавне радове и земаљску одбрану уврсти, у 6-годишњи програм најхитнијих јавних грађевина, и зграду за Музеј Јужне Србије у Скопљу у износу од 5.000.000 динара.

И законски прописи о уређењу и раду музеја, уколико они уопште постоје, застарели су и не одговарају савременом стању. Из тих разлога спремљено је у Финансиском закону за 1939/40 годину овлашћење за доношење Уредбе о музејима, а у вези с тим и за доношење Уредбе о чувању старина.

Народно просвећивање

Министарство просвете, водећи рачуна о просвећености народа има и задатак да се, мимо школа и других установа, брине и за оне који стицајем прилика нису добили ни најосновнију писменост или су у њој заостали. Тако оно одржава алфаветске течајеве за одрасле алфаветске, одржава школе и течајеве у првом реду за сеоске домаћице, помаже народне књижнице и читаонице. У ту сврху је Министарство просвете недавно организовало посебно Одељење за народно просвећивање и донело Уредбу о организацији домаћичких школа и течајева. Као једна од значајних установа је новоорганизована Учитељска домаћичка школа у Прокупљу, која сада отпочиње рад у својој згради са својим земљиштем. У њој ће се спремати нове учитељице за рад у школама и течајевима за домаћице.

Да би се тај рад могао боље развијати, предвиђају се у овом Предлогу буџета извесна повећања, као за нових 10 учитељица, за унапређење садањих, за издржавање Учитељске домаћичке школе, за повећање броја домаћичких течајева, као и за нове течајеве за сеоске домаћице, за нову инвентару за течајеве, за набавку књига и часописа, за вршење надзора над школама и течајевима. У ванредним расходима предложена је помоћ Вуковој задужбини, помоћ за чување и одржавање Вуковог дома културе у Лозници и Вукове обновљене куће у Тршићу, те кредит за набавку популарних филмова.

Све ове потребе за Београд износе око 123,850.000 динара, или округло 125,000.000 дин.

Ова повећања, иако не износе велику суму, омогућиће да се прошири рад на народном просвећивању.

Ценећи важност домаћичких школа и течајева, Министарство просвете има намеру да сваке године омогући отварање по које сталне домаћичке школе, првенствено у крајевима који су у том правцу најпотребнији. Тако има на уму да већ идуће године подигне бар 2 нове домаћичке школе и зато предвиђа повећање кредита за издржавање таквих школа.

Државне штампарије

Код државних штампарија нема нарочитих промена у буџетском погледу, сем извесних повећања у личним расходима, да би се рад тих установа, које доносе приходе, могао што боље развијати.

Како је нова зграда Државне штампарије у Београду у градњи, одобрено је да се из I транше 6% државног зајма даде за исту 5,000.000 динара у сврху довршења. Зграда је под кровом, а сада се врше унутрашњи уређаји, али ће требати још средстава за набавку и инсталацију нових машинерија.

Државне штампарије у Београду и Сарајеву раде још увек по старим прописима, па је зато и било дато овлашћење министру просвете у Финансиском закону за 1938/39 годину да прописује Уредбу о уређењу државних штампарија, која је израђена.

Закључак

Објаснивши овако стање просвете и просветних установа у земљи, као и повећања кредита предложена овим Предлогом буџета, морам напоменути да тиме још није дата потпуна слика.

У Београду постоје ове потребе:

1) Министарство просвете, као централа, смештено је данас у шест зграда, од којих су 3 државне, а 3 приватне. За кирије у приватним зградама плаћа се преко 600.000 динара годишње. У једној згради је Кабинет Министра, помоћник и Опште одељење са Главним просветним саветом, у другој је Рачуноводство и Уметнички отсек, у трећој Одељење за средње школе и Одељење за народно просвећивање, у четвртој Одељење за народне школе, у петој Задужбински и Технички отсек, у шестој Наставно одељење. Све те просторије с једне стране не задовољавају, а с друге стране њихова раштрканост омета рад.

Ради тога потребно је да се за Министарство просвете сагради нова зграда, која би могла удовољити свима потребама.

Трошкови би износили око 20,000.000 дин.

2) Зграда Државне штампарије која се сада довршава треба да се снабде потребним инсталацијама и потребним економским зградама, као и новим машинама. Ови би трошкови износили око 25,000.000 динара.

3) За довршење зграде за VI мушку гимназију закључени зајам од 5,000.000 динара није довољан. За инсталацију централног грејања, електрике, водовода, канализације, намештаја и др. требало би још 2,000.000 динара.

4) За зграду Машинске лабораторије Техничког факултета, која је довршена, потребно је из-

вршити набавку машина и намештаја. За ту сврху треба 4,200.000 динара.

5) Економско-комерцијална висока школа нема своје зграде. Она се засада налази у приватној згради, али за њено нормално функционисање потребна је посебна зграда. Трошкови би износили око 6,000.000 динара.

6) Уметничка академија и Школа за примењену уметност смештене су у приватним зградама које не одговарају потребама. За нову зграду треба око 6,000.000 динара.

7) Музичка академија и Средња музичка школа смештене су у згради „Мањежа”, односно у старим просторијама где је раније била смештена Народна скупштина. По пројекту ова се зграда има срушити, уколико ће се ту градити Опера. Потребна је сума око 6,000.000 динара.

8) О згради Народне библиотеке било је већ говора у експозеу. Зграда је стара и трошна, магацини влажни, просторије уопште недовољне. Потребно је за нову зграду око 6,000.000 динара.

9) Сваке године се у Београду отвара око 30 нових одељења у гимназијама. Да би се добиле прикладне просторије потребно је већ сада подићи две гимназијске зграде (за V и VII мушку гимназију на Сењаку и Неимару). Потребно је око 10,000.000 динара.

10) Београд нема средњошколског игралишта, иако има велик број средњих школа и велик број средњошколске омладине. Потребно је око динара 1,500.000.

11) Хируршка клиника Медицинског факултета има неподесне просторије. Потребна је модерна зграда. У ту сврху треба око 8,000.000 дин.

12) Новоосновани Ветеринарски факултет у Београду нема још својих зграда. Правилно функционисање факултета без потребних зграда за институте, клинике и др. не да се замислити. Потребно је око 8,000.000 динара.

13) За Фармаколошки институт, који је потребан не само за наставу него и ради земаљске одбране, потребно је 5,000.000 динара.

14) Завод за физикалну хемију треба такође из истих разлога своју зграду. Зато је потребно око 2 милиона динара.

15) За дозиђивање и унутрашње уређење Хистолошког института, који је сада смештен у згради Хистолошког института, а служио би за Ветеринарски и Медицински факултет и Фармацеутски отсек, требало би око 4,000.000 динара.

16) Пољопривредни факултет треба потребне зграде за смештај живог инвентара, у износу око 3,000.000 динара.

17) Богословски факултет се данас налази у слабом и недовољним просторијама. За нову зграду и унутрашње уређење треба око 6,000.000 дин.

18) Метеоролошка опсерваторија је заклоњена новом зградом Дечије клинике, а још више ће је заклонити нове зграде Медицинског факултета и Дерматолошке клинике; то ће сметати осматрањима која се у Опсерваторији врше. Потребно је око 1,000.000 динара.

19) Астрономска опсерваторија је ван вароши. Особље које тамо ради и ноћу не може у близини наћи станове, јер их нема, а сем тога невреме и слаб приступ онемогућавају прилаз. За зграде за становање, које би се изградиле на самом земљишту Опсерваторије, треба око 350.000 динара.

У Загребу постоје ове потребе:

1) Етнографски музеј смештен је у згради Занатске коморе, где је скучен тако да може изложити само један мањи део инвентарских предмета. Сем тога, Занатска комора жели ту зграду продати, па би Музеј морао тражити друге просторије, које је тешко наћи. Потребно је за ту зграду и уређење око 7,500.000 динара.

2) Економско-комерцијална висока школа са библиотеком нема подесних и довољних просторија. Потребно је 8,000.000 динара.

3) Правни факултет треба нову зграду. За то је потребно око 6,000.000 динара.

4) Неуролошко-психијатриска и Очна клиника Медицинског факултета смештене су у згради Градског поглаварства, која није довољна, а и Град треба ту зграду за своје потребе. Подизање и уређење нове зграде стајало би око 7,000.000 динара.

5) За уређење огледног добра „Станчић“ Ветеринарског факултета, које је добро добио Универзитет од Краљевске банске управе у Загребу, треба око 2,000.000 динара.

6) За унутрашње уређење нове зграде Техничког факултета треба око 2,000.000 динара.

7) За довршење II павиљона Пољопривредно-шумарског факултета у „Максимиру“ и за изградњу III павиљона истог Факултета треба око 7,000.000 динара.

За Загреб свега треба 39,900.000 или округло 40,000.000 динара.

У Љубљани постоје ове потребе:

1) За подизање и унутрашње уређење нове зграде Природословног института Универзитета треба 5,500.000 динара.

2) Зграда Анатошког института, подигнута још 1923 године, остала је недовршена и без инсталација. За дограђивање и унутрашње уређење треба 550.000 динара.

3) Рударски институт смештен је у згради која је својина Народног инвалидског фонда. У

ту је зграду у току година инвестирано око 1,500.000 динара. Како би се Рударски институт морао иселити, а зграда може да се откупи за 700.000 динара, боље је то учинити, него градити другу зграду. Потребно је 700.000 динара.

Дакле за Љубљану треба 6,750.000, или округло 7,000.000 динара.

Према томе, за најпрече потребе око изградње, довршења и уређења зграда треба око 172,000.000 динара.

Као што рекох, ово су најпрече потребе, дакле не све, али и овим најпречим се не може одмах удовољити, него се мора постепено и плански, али у што краће време, омогућити извршење и ових захтева.

Када сам, у почетку овог експозеа, говорио о просветном програму имао сам на уму и ове потребе, које сам сад изнео. Број њихов и финансиска средства за њихово решавање такође јасно показују како је добро проучен и утврђен „просветни програм“ и оправдан и хитан.

Осврћући се коначно на све што сам овде изнео, сматрам да сам довољно јасно приказао стање у коме се налази овај ресор. Непобитна је чињеница: 1) да се буџет Министарства просвете у погледу личних расхода мора непрестано повећавати; 2) да материјални расходи нису у односу према личним који би одговарали потребама; 3) да су ванредни расходи за инвестиције врло потребни; 4) да је повећање буџета, које се према данашњим финансиским приликама могло предложити, распоређено најрационалније, тј. према моментаним потребама, да се свима установама омогући даљи рад, и 5) да је врло потребно да се што пре установи „просветни програм“, који би свакако олакшао и буџетирање свију установа Министарства просвете.

На основу свега мени је част умолити вас, да овај и овакав Предлог буџета Министарства просвете за 1939/40 годину изволите у целости при-
мити.

**Преглед повећања и смањења по Предлогу буџета
Министарства просвете за 1939/40 год.**

		Предлог	Одобрено 1938/39	Разлика
Министарство просвете:	лични	20,760.561 —	43,185.735 —	— 22,425.174 —
	матер.	4,772.631 —	5,820.631 —	— 1,048.000 —
	ванр.	2,319.880 —	1,919.880 —	+ 400.000 —
		<u>27,853.072 —</u>	<u>50,926.246 —</u>	<u>— 23,073.174 —</u>
Академије наука:	лични	106.482 —	80.922 —	+ 25.560 —
	матер.	325.680 —	274.680 —	+ 51.000 —
	ванр.	1,065.020 —	945.220 —	+ 119.800 —
		<u>1,497.182 —</u>	<u>1,300.822 —</u>	<u>+ 196.360 —</u>
Библиотеке:	лични	588.045 —	930.087 —	— 342.042 —
	матер.	213.180 —	284.360 —	— 71.180 —
		<u>801.225 —</u>	<u>1,214.447 —</u>	<u>— 413.222 —</u>
Архиве:	лични	653.056 —	628.503 —	+ 24.553 —
	матер.	154.490 —	154.490 —	—
	ванред.	—	10.000 —	— 10.000 —
		<u>807.546 —</u>	<u>792.993 —</u>	<u>+ 14.553 —</u>
Музеји:	лични	3,752.010 —	3,457.163 —	+ 294.847 —
	матер.	1,615.908 —	1,512.588 —	+ 103.320 —
	ванред.	80.000 —	82.000 —	— 2.000 —
		<u>5,447.918 —</u>	<u>5,051.751 —</u>	<u>+ 396.167 —</u>
Специјални научни заводи:	лични	1,808.770 —	1,609.309 —	+ 199.461 —
	матер.	1,069.719 —	1,046.419 —	+ 23.300 —
	ванред.	299.000 —	274.000 —	+ 25.000 —
		<u>3,177.489 —</u>	<u>2,929.728 —</u>	<u>+ 247.761 —</u>
Универзитети:	лични	61,594.565 —	57,957.737 —	+ 3,636.828 —
	матер.	16,332.313 —	12,993.957 —	+ 3,338.356 —
	ванред.	15,905.040 —	10,439.720 —	+ 5,465.320 —
		<u>93,831.918 —</u>	<u>81,391.414 —</u>	<u>+ 12,440.504 —</u>
Економско-комерцијалне високе школе:	лични	2,437.210 —	2,101.987 —	+ 335.223 —
	матер.	805.000 —	694.653 —	+ 110.347 —
	ванред.	35.000 —	35.000 —	—
		<u>3,277.210 —</u>	<u>2,831.640 —</u>	<u>+ 445.570 —</u>
Уметничке школе:	лични	6,420.678 —	4,843.160 —	+ 1,577.518 —
	матер.	2,066.700 —	1,958.110 —	+ 108.590 —
	ванред.	871.350 —	871.350 —	—
		<u>9,358.728 —</u>	<u>7,672.620 —</u>	<u>+ 1,686.108 —</u>
Више педагошке школе:	лични	2,243.087 —	2,095.645 —	+ 147.442 —
	матер.	297.600 —	297.600 —	—
		<u>2,540.687 —</u>	<u>2,393.245 —</u>	<u>+ 147.442 —</u>
Православне богословије:	лични	7,600.000 —	7,600.000 —	—
		<u>7,600.000 —</u>	<u>7,600.000 —</u>	<u>—</u>
Католичка семинашта и богословије:	лични	5,754.140 —	5,713.726 —	+ 40.414 —
		<u>5,754.140 —</u>	<u>5,713.726 —</u>	<u>+ 40.414 —</u>

		Предлог	Одобрено 1938/39	Разлика
Исламске теолошке школе:	лични	2,041.987—	2,081.465—	— 39.478—
	матер.	1,660.198—	1,660.198—	—
		3,702.185—	3,741.663—	— 39.478—
Старокатоличка бого- словија у Загребу:	лични	40.000—	40.000—	—
		40.000—	40.000—	—
Средња настава:	лични	128,154.145—	122,888.681—	+ 5,265.464—
	матер.	6,380.550—	5,980.550—	+ 400.000—
	ванред.	4,768.100—	5,440.298—	— 672.198—
		139,302.795—	134,309.529—	+ 4,993.266—
Учитељске школе:	лични	18,491.774—	18,180.530—	+ 311.244—
	матер.	1,394.512—	1,359.012—	+ 35.500—
	ванред.	597.540—	597.540—	—
		20,483.826—	20,137.082—	+ 346.744—
Грађанске школе:	лични	40,667.000—	37,367.235—	+ 3,299.765—
	матер.	100.000—	90.000—	+ 10.000—
		40,767.000—	37,457.235—	+ 3,309.765—
Нагодне школе:	лични	562,910.211—	516,654.656—	+ 46,255.555—
	матер.	2,390.000—	690.000—	+ 1,700.000—
	ванред.	3,000.000—	3,100.000—	— 100.000—
		568,300.211—	520,444.656—	+ 47,855.555—
Домаћичке школе и те- чајеви и народно про- свећивање:	лични	4,953.846—	4,609.865—	+ 343.981—
	матер.	2,225.000—	2,000.000—	+ 225.000—
	ванред.	883.000—	793.000—	+ 90.000—
	8,061.846—	7,402.865—	+ 658.981—	
Обласна народна по- зоршта:	лични	297.000—	276.150—	+ 20.850—
	ванред.	1,992.000—	1,992.000—	—
		2,289.000—	2,268.150—	+ 20.850—
Нар. позорште у Бео- граду:	лични	7,577.220—	6,301.691—	+ 1,275.529—
	матер.	60.000—	60.000—	—
		7,637.220—	6,361.691—	+ 1,275.529—
Нар. казалиште у За- гребу:	лични	4,999.229—	4,297.996—	+ 701.233—
	матер.	86.165—	86.165—	—
		5,085.394—	4,384.161—	+ 701.233—
Нар. гледалиште у Љубљани:	лични	3,922.264—	3,361.230—	+ 561.034—
	матер.	31.182—	31.182—	—
		3,953.446—	3,392.412—	+ 561.034—
Држ. штампарија у Београду:	лични	2,641.584—	2,307.536—	+ 334.048—
	матер.	15,934.600—	15,934.600—	—
	ванред.	4,916.000—	4,916.000—	—
		23,492.184—	23,158.136—	+ 334.048—
Држ. штампарија у Сарајеву:	лични	976.808—	1,079.301—	— 102.493—
	матер.	4,369.000—	4,203.301—	+ 165.699—
		5,345.808—	5,282.602—	+ 63.206—
Инвестиције:	ванред.	1,000.000—	1,000.000—	—
		1,000.000—	1,000.000—	—
УКУПНО V РАЗДЕО:	лични	891,391.672—	849,650.310—	+ 41,741.362—
	матер.	62,284.423—	57,132.496—	+ 5,151.932—
	ванред.	37,731.930—	32,416.008—	+ 5,315.922—
		991,408.030—	939,198.814—	+ 52,209.216—

Издаци за просвету од 1920/21 год. до 1938/39
по државном буџету:

	За просветну админ. и ин- ституције	За вишу наставу	За средњу и стр. наставу	За осн. наста- ву и нар. про- свећивање	За разне про- светне инсти- туције	Свега
1920/21 Буџ. г.	65,158.917-	48,226.857-	39,965.057-	251,490.356-	27,417.372.85	432,258.559-85
1921/22 " "	65,158.917-	48,226.857-	39,965.057-	251,490.356-	27,417.372.85	432,258.559-85
1922/23 " "	53,482.129-	40,568.135.80	77,444.241.75	258,691.905.20	30,664.520.80	460,950.932-56
1923/24 " "	53,482.129-	40,568.135.80	77,444.241.75	258,691.905.20	30,664.520.80	460,950.932-56
1924/25 " "	63,511.302-	83,335.265.68	88,629.324.87	290,178.341-	58,603.709.10	579,262.942-65
1925/26 " "	63,511.302-	83,335.265.68	88,629.324.87	290,178.341-	58,503.709.10	579,262.942-65
1926/27 " "	57,452.901-	123,222.591-	101,168.108-	420,846.516-	88,900.692-	791,590.808-
1927/28 " "	17,957.611-	87,464.430-	120,168.742-	555,671.092-	77,041.860-	858,303.735-
1928/29 " "	35,136.265-	72,078.996-	134,883.321-	526,930.937-	57,370.391-	806,349.910-
1929/30 " "	21,972.969-	74,795.113-	131,076.886-	543,810.486-	37,892.042-	809,547.496-
1930/31 " "	37,311.439-	83,673.863-	164,539.870-	525,801.163-	60,840.349-	872,166.734-
1931/32 " "	42,986.136-	90,188.589-	174,209.200-	524,925.885-	62,767.566-	895,077.376-
1932/33 " "	21,790.222-	77,979.741-	129,122.503-	533,493.849-	52,842.334-	815,228.649-
1933/34 " "	18,678.124-	71,167.099-	132,677.413-	514,455.425-	49,130.693-	786,108.754-
1934/35 " "	16,263.557-	67,261.064-	157,758.194-	503,544.365-	48,647.303-	793,474.403-
1935/36 " "	31,850.255-	78,622.045-	189,352.871-	527,522.765-	59,890.656-	880,238.592-
			Смањено за дотације у Главн „Министарство“			13,587.428-
						Укупно
1936/37 " "	18,012.622-	74,694.790-	189,410.084-	501,561.670-	54,283.249-	837,962.415-
1937/38 " "	17,772.347-	80,416.480-	195,395.741-	517,657.823-	59,503.887-	870,746.278-
1938/39 " "	51,926.246-	86,616.299-	208,999.235-	527,847.521-	63,809.513-	939,198.814-

Забавишта

почетком школске 1938/39 године

Ред. број	БАНОВИНЕ	Б Р О Ј							
		Забав.	Одељ.	ученика			наставница		
				м.	ж.	свега	м.	свега	
1	Дравска	51	74	1.130	1.157	2.287	—	75	75
2	Савска	36	45	793	1.113	1.906	—	45	45
3	Врбаска	8	8	135	176	311	—	8	8
4	Приморска	33	47	944	1.033	2.027	—	47	47
5	Дринска	21	28	438	473	911	—	23	23
6	Зетска	24	36	631	663	1.294	—	35	35
7	Дунавска	172	239	7.334	8.130	15.464	—	218	218
8	Моравска	16	20	420	447	867	—	18	18
9	Вардарска	34	43	1.125	1.114	2.239	—	37	37
10	Управа гр. Београда	31	42	1.012	1.056	2.068	—	43	43
	Укупно . . .	426	582	13.962	15.412	29.374	—	549	549

Основне са вишим народним школама
почетком школске 1938/39

Редни број	БАНОВИНА	Б Р О Ј									Број становника на I школу	Број становника на I одељење	Број ученика на I школу	Број ученика на I одељење	Број ученика на I наставника
		школа	одељења	ученика			Наставника са вероучитељима (сталним, хонорарним и бесплатним)								
				м.	ж.	св.	м.	ж.	св.						
1	Дравска	855	3.985	93.543	91.953	185.496	2.238	2.571	4.809	1.388	287	217	46	39	
2	Савска	1.894	5.177	147.767	134.560	282.327	3.184	3.143	6.327	1.427	522	149	55	45	
3	Врбаска	502	985	49.556	14.039	63.595	930	533	1.463	2.064	1.052	127	65	43	
4	Приморска	606	1.443	55.115	36.394	91.509	1.183	834	2.017	1.486	624	151	63	45	
5	Дринска	725	1.952	89.047	41.643	130.690	1.476	1.161	2.637	2.111	784	174	67	49	
6	Зетска	820	1.669	57.709	32.820	90.529	1.509	608	2.117	1.128	554	110	54	43	
7	Дунавска	1.136	4.802	145.852	137.346	283.198	2.930	2.751	5.681	2.101	497	249	59	49	
8	Моравска	1.066	2.524	91.107	78.165	169.272	1.693	1.158	2.851	1.380	569	159	67	59	
9	Вардарска	1.070	2.603	93.550	59.718	153.268	1.839	1.054	2.893	1.472	605	143	59	53	
10	Упр. гр. Београда	53	614	12.529	11.377	23.906	325	473	793	5.504	475	451	39	30	
	Укупно	8.727	25.754	835.775	638.015	1.473.790	17.307	14.286	31.598	1.596	541	169	57	47	

Основне са вишим народним школама
преглед подизања школских зграда од Уједињења до 1-IX-1938 г.

Редни број	Бановине	Број школских зграда подигнутих																				Укупно			
		до 1912	од 1912 до Уједињења	од Уједињења до 1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936		1937	1938 до 1 септембра	Свега од Ујед. до 1-IX-1938
1	Дравска	762	38	3	4	4	1	2	1	4	8	6	12	10	12	6	1	6	5	3	—	1	2	91	891
2	Савска	1.494	110	13	18	10	14	19	14	16	16	25	29	49	49	41	27	24	22	21	27	25	6	465	2.069
3	Врбаска	183	35	8	3	7	9	7	10	11	18	15	13	19	28	56	41	20	19	6	9	4	4	307	525
4	Приморска	391	44	4	9	7	7	4	11	7	16	15	12	12	23	11	22	15	21	7	6	7	4	220	655
5	Дринска	440	38	5	16	6	9	6	11	15	24	16	31	24	30	23	12	19	12	15	11	14	6	305	783
6	Зетска	321	38	18	16	25	27	31	30	57	52	33	30	33	23	20	21	15	20	17	20	7	3	498	857
7	Дунавска	1.631	74	8	9	6	12	10	16	13	19	18	24	28	39	22	18	13	25	10	11	8	3	312	2.017
8	Моравска	536	43	9	13	24	25	31	39	45	47	69	57	54	46	46	38	41	53	27	26	11	10	711	1.290
9	Вардарска	476	79	21	10	28	47	41	49	48	48	62	67	63	71	42	19	50	31	17	24	6	3	747	1.302
10	У. гр. Београда	21	3	—	—	—	3	1	—	—	2	1	7	2	3	1	2	6	2	2	1	2	—	35	59
	Укупно	6.255	02	89	98	117	154	152	181	216	250	260	282	294	324	268	201	209	210	125	135	85	41	3.691	10.448

Основне школе са вишим народним школама

почетком школске 1938/39 г.

Ред. број	БАНОВИНЕ	Број становника	Број одељења	Број становника на 1 одељ.	Према броју станов. на 1 одељ. у дравској бановини, требало би да остале бановине имају одељења	Колико би требало отворити још одељења по бановинама да би одговарало стању у дравској бановини
1	Дравска	1,144.194	3.985	287	—	—
2	Савска	2,703.163	5.177	522	9.419	4.242
3	Врбаска	1,036.361	985	1.052	3.611	2.626
4	Приморска	900.800	1.443	624	3.139	1.696
5	Дринска	1,530.867	1.952	784	5.334	3.382
6	Зетска	924.986	1.669	554	3.223	1.554
7	Дунавска	2,387.495	4.802	497	8.319	3.517
8	Моравска	1,436.129	2.524	569	5.004	2.480
9	Вардарска	1,575.185	2.603	605	5.488	2.885
10	Управа гр. Београда . .	291.918	614	475	1.017	403
	Укупно	13,930.918	25.754	541	44.554	22.785

Број ученика у вишим народним школама почетком школске 1938/39 год.

Редни број	Бановине	I разр. више нар. школе			II разр. више нар. школе			III разр. више нар. школе			IV разр. више нар. школе			Укупно		
		муш.	жен.	свега	муш.	жен.	свега	муш.	жен.	свега	муш.	жен.	свега			
1	Дравска	11.275	11.606	22.881	6.645	7.872	14.517	4.626	5.864	10.490	2.687	3.563	6.250	25.233	28.905	54.138
2	Савска	2.974	2.861	5.835	703	539	1.242	47	11	58	8	12	20	3.732	3.423	7.155
3	Врбаска	6	4	10	4	3	7	—	—	—	—	—	—	10	7	17
4	Приморска	4.553	3.039	7.592	2.772	1.672	4.444	173	65	238	—	—	—	7.498	4.776	12.274
5	Дринска	262	49	311	89	17	106	3	—	3	1	—	1	355	66	421
6	Зетска	521	460	981	400	291	691	9	1	10	—	—	—	930	752	1.682
7	Дунавска	11.197	10.557	21.754	5.174	4.698	9.872	693	731	1.424	24	33	57	17.088	16.019	33.107
8	Моравска	305	69	374	54	23	77	1	2	3	3	3	6	363	97	460
9	Вардарска	326	59	385	108	9	117	—	—	—	—	—	—	434	68	502
10	Упр. гр. Београда . . .	604	437	1.041	312	158	470	9	4	13	1	2	3	926	601	1.527
	Укупно	32.023	29.141	61.164	16.261	15.282	31.543	5.561	6.678	12.239	2.724	3.613	6.337	56.569	54.714	111.283

Грађанске школе (држ. и прив.)

почетком школске 1938/39 године

Ред. бр.	БАНОВИНА	Б р о ј									Б р о ј						
		школа			Одељена	ученика			наставника			становника на 1 школу	становника на 1 одељ.	учен. на 1 шк.	учен. на 1 од.	учен. на 1 наст.	км ² на 1 школу
		држ.	прив.	св.		м.	ж.	св.	м.	ж.	св.						
1	Дравска	42	8	50	284	4.855	5.733	10.588	210	260	470	22.884	4.029	212	37	22	323 км ²
2	Савска	44	6	50	294	6.020	4.383	10.403	254	320	474	54.063	9.194	208	35	18	779 км ²
3	Врбаска	13	4	17	67	1.273	629	1.902	78	63	141	60.962	15.468	112	28	13	1.240 км ²
4	Приморска	23	1	24	115	2.134	1.394	3.528	120	90	210	37.533	7.833	147	31	17	1.308 км ²
5	Дринска	12	6	18	103	2.354	1.242	3.596	85	108	193	85.048	14.863	200	35	19	1.532 км ²
6	Зетска *)	13	2	15	58	1.041	414	1.455	58	44	102	61.666	6.166	97	25	14	2.019 км ²
7	Дунавска	32	3	35	231	5.278	3.599	8.877	262	186	448	68.214	10.335	254	38	20	899 км ²
8	Моравска	5	—	5	19	543	98	641	26	11	37	287.226	75.585	128	34	17	5.168 км ²
9	Вардарска	11	—	11	44	631	184	815	44	36	80	143.199	32.639	74	19	10	3.999 км ²
10	Упр.гр. Београда	6	1	7	62	1.424	859	2.283	75	59	134	41.676	4.705	326	37	17	34 км ²
	Укупно	201	31	232	1.277	25.553	18.535	44.088	1.212	1.177	2.389	60.047	10.909	190	34	18	1.072 км ²

*) Недостају подаци за две новоотворене школе.

Грађанске школе

школске зграде

Ред. број	УПРАВНА ПОДРУЧЈА	Број школских зграда подигнутих		Свега
		до Уједињења	Од Уједињења до поч. шк. 38/39	
1	Дравска бановина	31	13	44
2	Савска „	34	16	50
3	Врбаска „	10	3	13
4	Приморска „	25	5	30
5	Дринска „	14	5	19
6	Зетска „	11	6	17
7	Дунавска „	31	10	41
8	Моравска „	4	2	6
9	Вардарска „	11	3	14
10	Упр. гр. Београда	5	1	6
	Укупно	176	64	240

Грађанске школе (држ. и прив.)

почетком школске 1938/39 године

Редни број	УПРАВНА ПОДРУЧЈА	БРОЈ ШКОЛА						БРОЈ ОДЕЉЕЊА										
		државних	приватних	свега	мушких	женских	мешовитих	свега	мушких	женских	мешовитих	свега	Број ученика			Број наставника са вероучитељима хонорар, контр. итд.		
													м.	ж.	свега	м.	ж.	свега
1	Дравска бановина	42	8	50	5	13	32	50	74	104	106	284	4.855	5.733	10.588	210	260	470
2	Савска "	44	6	50	3	6	41	50	48	52	194	294	6.020	4.383	10.403	254	320	574
3	Врбаска "	13	4	17	1	5	11	17	9	20	38	67	1.273	629	1.902	78	63	141
4	Приморска "	23	1	24	1	2	21	24	19	20	76	115	2.134	1.394	3.528	120	90	210
5	Дринска "	12	6	18	1	7	10	18	27	34	42	103	2.354	1.242	3.596	85	108	193
6	Зетска "	13	2	15	1	3	11	15	7	12	39	58	1.041	414	1.455	58	44	102
7	Дунавска "	32	3	35	4	5	26	35	69	50	112	231	5.278	3.599	8.877	962	186	448
8	Моравска "	5	—	5	—	—	5	5	5	—	14	19	543	98	641	26	11	37
9	Вардарска "	11	—	11	—	—	11	11	5	—	39	44	631	184	815	44	36	80
10	Упр. града Београда	6	1	7	2	1	4	7	24	8	30	62	1.424	859	2.283	75	59	134
Укупно .		201	31	232	18	42	172	232	287	300	690	1.277	25.553	18.535	44.088	1.212	1.177	2.389

Бројно стање (држ. и прив.)

у грађанским школама на дан 18 јануара 1939 године

Бановине	Број школа			Број одељења			Број ђака			Наставници						Додељ.	
	Држ.	Прив.	Свега	Држ.	Прив.	Свега	Држ.	Прив.	Свега	У државним			У приватним			у држ. установе	из држ. установе
										Квал.	Некв.	Св.	Квал.	Некв.	Св.		
Подр. Управе гр. Београда	6	1	7	58	4	62	2.178	148	2.326	109	1	110	7	—	7	16	1
Вардарска . . .	11	—	11	44	—	44	788	—	788	57	6	63	—	—	—	4	—
Врбаска	13	4	17	56	16	72	1.656	244	1.900	73	4	77	13	5	18	2	—
Дравска	42	8	50	250	36	286	9.040	1.363	10.403	269	60	329	66	9	75	9	7
Дринска	13	6	19	81	24	105	3.092	483	3.575	95	7	102	30	7	37	1	—
Дунавска . . .	32	3	35	223	16	239	8.340	565	8.905	336	27	363	18	5	23	15	—
Зетска	15	2	17	51	8	59	1.188	116	1.304	63	5	68	9	4	13	8	—
Моравска . . .	5	—	5	19	—	19	644	—	644	35	—	35	—	—	—	7	—
Приморска . .	23	1	24	116	4	120	3.502	70	3.572	130	34	164	6	2	8	7	—
Савска	44	6	50	275	26	301	9.885	699	10.584	400	31	431	40	14	54	19	4
Свега .	204	31	235	1.173	134	1.307	40.313	3.688	44.001	1.567	175	1.742	189	46	235	88	12

Бројно стање

Учитеља-дипломираних слушалаца више педагошке школе и учитеља-дипломираних студената филозофије на раду у грађанским школама	Учитеља народних школа на раду у грађанским школама
Подручје Управе града Београда 7	1
Вардарска бановина 4	6
Врбаска „ 13	4
Дравска „ 27	60
Дринска „ 15	7
Дунавска „ 48	27
Зетска „ 15	5
Моравска „ 4	—
Приморска „ 24	34
Савска „ 13	31
Свега 170	Свега 175

Учитељске школе (држ. и прив.)

почетком школске 1938/39 године

Редни број	БА Н О В И Н А	Број учитељских школа										Број одељења				Број ученика			Број наставника (са хонораром, контрактвал, вероучит. и др.)						
		држав. профес. верске	приват.	свега	мушке	женске	мешов.	свега	са 1 р.	са 2 р.	са 3 р.	са 4 р.	са 5 р.	свега	м.	ж.	меш.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	
1	Дравска	2	—	2	4	—	2	2	4	—	2	2	4	—	6	8	14	185	148	333	33	26	59		
2	Савска	7	—	1	8	1	1	6	8	3	—	1	2	2	8	9	5	12	26	511	219	730	76	29	105
3	Врбаска	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	2	4	73	46	119	15	4	19	
4	Приморска	2	—	—	2	—	—	2	2	—	—	—	2	—	—	—	8	8	135	94	229	20	3	23	
5	Дринска	3	—	1	4	—	1	3	4	—	—	2	2	—	4	1	3	10	14	279	156	435	36	19	55
6	Зетска	3	—	—	3	—	—	3	3	1	1	—	1	—	3	—	—	8	8	122	93	215	25	6	31
7	Дунавска	4	—	1	5	—	2	3	5	—	—	—	3	2	5	2	9	11	22	270	341	611	59	21	80
8	Моравска	4	—	—	4	2	—	2	4	—	1	—	2	1	4	5	—	10	15	427	122	549	40	8	48
9	Вардарска	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	9	9	182	122	304	14	7	21
10	Управа града Београда	2	—	—	2	1	—	1	2	—	—	—	2	—	2	7	4	—	11	209	151	360	31	24	55
	Укупно	29	—	5	34	4	7	23	34	4	2	5	17	6	34	24	27	80	131	2.393	1.492	3.885	349	147	496

Учитељске школе (држ. и прив.)

почетком школске 1938/39 године

Ред. бр.	Бановина	Б р о ј							
		школа	одељења	ученика			наставника		
				м.	ж.	св.	м.	ж.	св.
1	Дравска	4	14	185	148	333	33	26	59
2	Савска	8	26	511	219	730	76	29	105
3	Врбаска	1	4	73	46	119	15	4	19
4	Приморска	2	8	135	94	229	20	3	23
5	Дринска	4	14	279	156	435	36	19	55
6	Зетска	3	8	122	93	215	25	6	31
7	Дунавска	5	22	270	341	611	59	21	80
8	Моравска	4	15	427	122	549	40	8	48
9	Вардарска	1	9	182	122	304	14	7	21
10	Управа гр. Београда	2	11	209	151	360	31	24	55
	Укупно	34	131	2.393	1.492	3.885	349	147	496

Гимназије (држ., самоуправне и др.)

почетком школске 1938/39 године

Редни број	БАНОВИНА	Б р о ј							Б р о ј						
		школа	одељења	ученика			свих врста наставника			становника на 1 школу	становника на 1 одељење	ученика на 1 школу	ученика на 1 одељење	ученика на 1 наставн.	км ² на 1 школу
				м.	ж.	св.	м.	ж.	св.						
1	Дравска	18	302	8.341	4.606	12.947	416	118	534	63.566	3.789	719	43	24	898 км ²
2	Савска	40	602	15.006	9.288	24.294	720	379	1.099	67.579	4.490	607	40	22	974 „
3	Врбаска	6	68	2.112	893	3.005	91	39	130	172.727	15.240	501	44	23	3.513 „
4	Приморска	13	161	4.547	1.827	6.374	242	64	306	69.292	5.595	490	39	21	1.509 „
5	Дринска	15	278	8.496	3.864	12.360	301	176	477	102.058	5.506	824	44	30	1.838 „
6	Зетска	20	241	7.680	2.173	9.853	295	90	385	46.249	3.838	492	41	25	1.514 „
7	Дунавска	30	463	11.726	6.828	18.554	480	340	820	79.583	5.156	618	40	23	1.049 „
8	Моравска	17	263	7.576	3.303	10.879	243	194	437	84.478	5.460	640	41	25	1.519 „
9	Вардарска	21	275	7.769	3.555	11.324	264	187	451	75.009	5.727	539	41	25	1.780 „
10	Управа гр. Београда	21	415	10.093	7.823	17.916	365	381	746	13.892	730	853	43	24	11,5
	Укупно	201	3.068	83.346	44.160	127.506	3.417	1.968	5.385	69.308	4.541	634	42	24	1.237 км ²

Гимназије (држ., самоуправне и др.)

почетком школске 1938/39 године

Редни број	БАНОВИНА	БРОЈ ГИМНАЗИЈА																Број одељења				Број ученика			Број настав. са вероучит. хон. - контракт. и др.				
		Државне	Самоупр. конф. вер.	приватне	свега	мушке	женске	мешовите	свега	са 1 разр.								свега. ГИМ.	м.	ж.	меш.	св.	м.	ж.	свега	м.	ж.	св.	
										2 "	3 "	4 "	5 "	6 "	7 "	8 "													
1	Дравска	14	2	1	1	18	1	3	14	18	—	1	—	4	—	2	—	11	18	150	81	71	302	8.341	4.606	12.947	416	118	534
2	Савска	36	—	1	3	40	10	7	23	40	1	—	—	8	—	—	—	31	40	239	143	220	602	15.006	9.288	24.294	720	3.791	1.099
3	Приморска	7	—	3	3	13	8	1	4	13	—	2	—	3	—	—	—	8	13	91	28	42	161	4.547	1.827	6.374	242	64	306
4	Врбаска	6	—	—	—	6	—	1	5	6	—	1	—	2	—	—	—	3	6	28	10	30	68	2.112	893	3.005	91	39	130
5	Зетска	18	1	1	—	20	1	—	19	20	—	1	—	10	—	—	1	8	20	88	5	148	241	7.680	2.173	9.853	295	90	385
6	Дринска	12	—	2	1	15	5	1	9	15	1	—	—	2	—	—	—	12	15	148	63	67	278	8.496	3.864	12.360	301	176	477
7	Моравска	13	4	—	—	17	1	1	15	17	—	—	—	8	—	—	—	9	17	132	36	95	263	7.576	3.303	10.879	243	194	437
8	Дунавска	27	3	—	—	30	6	4	20	30	1	—	—	7	—	1	1	20	30	176	94	193	463	11.726	6.828	18.554	480	340	820
9	Вардарска	18	3	—	—	21	2	1	18	21	—	—	—	2	8	—	—	11	21	126	43	106	275	7.769	3.555	11.324	264	187	451
10	Управа гр. Београда	19	2	—	2	21	10	7	4	21	—	—	—	2	1	—	1	17	21	232	175	8	415	10.093	7.823	17.916	325	381	746
Укупно		170	13	8	10	201	44	26	131	201	3	5	2	54	1	3	3	130	201	1.410	678	980	3.068	83.346	44.160	127.506	3.417	1.968	5.385

Гимназије

Ред. број	Б а н о в и н а	Број гимназијских зграда подигнутих		
		до Уједињења	од Уједињења до краја 1938	Свега
1	Дравска	16	1	17
2	Савска	33	10	43
3	Врбаска	5	1	6
4	Приморска	8	4	12
5	Дринска	15	4	19
6	Зетска	18	8	26
7	Дунавска	20	9	29
8	Моравска	7	8	15
9	Вардарска	9	8	17
10	Управа гр. Београда	7	9	16
Укупно		138	62	200

Високе школе

Број студената на високих школама

I семестар школске 1938/39 год.

Редни број	ВИСОКЕ ШКОЛЕ	Београд			Загреб			Љубљана			Сарајево			Укупно		
		м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	муш.	жен.	свега
1	Економско-комерцијална висока школа	312	86	398	450	145	595	—	—	—	—	—	—	762	231	993
2	Виша педагошка школа	68	76	144	45	70	115	—	—	—	—	—	—	113	146	259
3	Уметничка академија	34	10	44	52	18	70	—	—	—	—	—	—	86	28	114
4	Музичка академија и конзерваторијум — виши течај	24	28	52	39	31	70	18	13	31	—	—	—	81	72	153
5	Виша исламска шеријатско-теолошка школа	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	—	35	35	—	35
Укупно		438	200	638	586	264	850	18	13	31	35	—	35	1.077	477	1.554

Високе школе

Број наставника и помоћног наставног особља

I семестар школске 1938/39 године

Ред. бр.	Високе школе	Београд			Загреб			Љубљана			Сарајево			УКУПНО		
		м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	свега
1	Економско-комерцијална висока школа	25	1	26	43	—	43	—	—	—	—	—	—	68	1	69
2	Виша педагошка школа	55	2	57	36	2	38	—	—	—	—	—	—	91	4	95
3	Уметничка академија	10	—	10	15	1	16	—	—	—	—	—	—	25	1	26
4	Музичка академија и конзерваторијум — виши течај	15	5	20	7	—	7	—	*	*	—	—	—	22	5	27
5	Виша исламска шеријатско-теолош. школа	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	10	10	—	10
Укупно		105	8	113	101	3	104	—	—	—	10	—	10	216	11	227

*) Број наставника на Конзерваторијуму у Љубљани урачунат је у наставнике средњег и нижег течаја исте школе.

Универзитети

Број студената по факултетима

I семестар школске 1938/39 год.

Редни број	ФАКУЛТЕТИ	Београд			Загреб			Љубљана			Скопље			Суботница			Укупно по факултетима		
		м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	муш.	жен.	свега
1	Филозофски	405	697	1.102	575	683	1.258	222	198	420	92	72	164	—	—	—	1.294	1.650	2.944
2	Правни	3.550	450	4.000	955	177	1.132	572	106	678	—	—	—	443	58	501	5.520	791	6.311
3	Медицински	846	306	1.152	730	191	921	132	40	172	—	—	—	—	—	—	1.708	537	2.245
4	Технички	1.314	130	1.444	724	52	776	474	26	500	—	—	—	—	—	—	2.512	208	2.720
5	Богословски	310	33	343	300	—	300	195	—	195	—	—	—	—	—	—	805	33	838
6	Пољ. шумар.	495	91	586	492	101	593	—	—	—	—	—	—	—	—	—	987	192	1.179
7	Ветеринарски	321	7	328	400	4	404	—	—	—	—	—	—	—	—	—	721	11	732
Укупно		7.241	1.714	8.955	4.176	1.208	5.384	1.595	370	1.965	92	72	164	443	58	501	13.547	3.422	16.969

Универзитети

Број наставника и наставног помоћног особља

I семестар школске 1938/39 год.

Редни број	ФАКУЛТЕТИ	Београд			Загреб			Љубљана			Скопље			Суботница			Укупно																												
		Број наставн.			Број асистен.			Број наставн.			Број асист.			Број наставн.			Број асист.			Број наставн.			Број асистен.																						
		м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.	м.	ж.	св.																				
1	Филозофски	75	2	77	23	8	31	64	1	65	15	3	18	45	5	50	6	1	7	20	—	20	6	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	204	8	212	50	13	63						
2	Правни	33	—	33	7	—	7	20	—	20	—	—	—	25	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93	—	93	7	—	7					
3	Медицински	46	—	46	49	15	64	41	—	41	51	5	56	11	1	12	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	98	1	99	102	20	122				
4	Технички	65	—	65	49	1	50	67	—	67	30	1	31	53	1	54	23	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	185	1	186	102	2	104			
5	Богословски	14	—	14	3	—	3	25	—	25	—	—	—	21	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	60	3	—	3			
6	Пољопр. шумарски	31	—	31	29	—	29	39	—	39	11	1	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	—	70	40	1	41		
7	Ветеринарски	12	—	12	3	2	5	18	—	18	18	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	30	21	2	23		
Укупно		276	2	278	163	26	189	274	1	275	125	10	135	155	7	162	31	1	32	20	—	20	6	1	7	15	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	740	10	750	325	38	363

БРОЈНО СТАЊЕ ОСОБЉА**у основним, грађанским, учитељским и средњим школама**

Овде се показује бројно стање особља у државним школама према буџету. У неким школама има још и лица, која хонорарно предају. Тако се објашњава разлика између бројева овде наведених и оних наведених у предњим табелама и у тексту.

ПРЕГЛЕД**бројног стања према предлогу буџета за 1939/40 годину****а) Народне школе**

Школских надзорника	302
Школских секретара	181
Вероучитеља	328
Забавиља	433
Управитеља, учитеља-ца	27.175
Свега	28.419
Дневничара и контракт. учитеља	203
Укупно	28.622

б) Народно просвећивање

В. д. директора	1
Суплента	5
Управитељица-учитељица	199
Свега	205
Дневничара	3
Укупно	208

Бројно стање особља у државним грађанским школама**а) Чиновници :**

Наставници	1138
----------------------	------

б) Чиновнички приправници :

Наставници	264
----------------------	-----

в) Контрактуални :

Наставници	18
----------------------	----

г) Разврстани служитељи	13
-----------------------------------	----

Бројно стање особља у државним средњим школама**а) Чиновници :**

Директори	162
Професори	2709
Учитељи вештина	282
Предметни учитељи	7
Остали наставници	4
Школски лекари	6
Секретари	39
Економи	1
Свега	3.210

б) Чиновнички приправници :

Супленти	872
Привр. учитељи вештина	86
Секретари	8
Школски лекари	4
Свега	970
Контрактуални	90
г) Званичници	1

д) Служитељи :

Разврстани	183
Дневничари	298
Свега	481

Бројно стање особља у државним учитељским школама**а) Чиновници :**

Директори	27
Наставници	409
Лекари	1
Секретари	9
Економи	3
Свега	449

б) Чиновнички приправници :

Наставници	5
Лекари	1
Секретари	2
Економи	1
Свега	9

в) Контрактуални

д) Служитељи :	
Разврстани	34
Дневничари	45
Свега	79

**ДРЖАВНЕ ГРАЂАНСКЕ ШКОЛЕ
У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ**

школске 1938/39 године

(Стање у фебруару 1939)

1) Дравска бановина :

1. Брежиге Мешовита грађанска школа
2. Цеље Мушка грађанска школа
3. Цеље Женска грађанска школа
4. Црномељ Мешовита грађанска школа
5. Дољна Лендава Мешовита грађ. школа
6. Јесенице Мешовита грађанска школа
7. Кршко Мешовита грађанска школа
8. Литија Мешовита грађанска школа
9. Љубљана I мушка грађанска школа
10. Љубљана II мушка грађанска школа
11. Љубљана I женска грађанска школа
12. Љубљана II женска грађанска школа
13. Љубљана I мешовита грађанска школа
14. Љубљана II мешовита грађанска школа
15. Љубљана III мешовита грађанска школа
16. Љутомер Мешовита грађанска школа
17. Марибор I мушка грађанска школа
18. Марибор II мушка грађанска школа
19. Марибор I женска грађанска школа
20. Марибор II женска грађанска школа
21. Межице Мешовита грађанска школа
22. Ново Место Мешовита грађанска школа
23. Ормож Мешовита грађанска школа
24. Птуј Мешовита грађанска школа
25. Ракек Мешовита грађанска школа
26. Рибница Мешовита грађанска школа
27. Сеново Мешовита грађанска школа
28. Св. Ленарт Мешовита грађанска школа
29. Слов. Бистрица Мешовита грађ. школа
30. Словењградсц Мешовита грађанска школа
31. Шкофја Лока Мешовита грађанска школа
32. Шоштањ Мешовита грађанска школа

33. Шт. Вид Мешовита грађанска школа
34. Трбовље Мешовита грађанска школа
35. Тржич Мешовита грађанска школа
36. Војник Мешовита грађанска школа
37. Загорје н. Сави Мешовита грађ. школа
38. Жалец Мешовита грађанска школа
39. Крањ Мешовита грађанска школа
40. Домжале Грађанска школа
41. Гор. Радгона Мешовита грађанска школа
42. Слов. Коњице Мешовита грађанска школа

2) Савска бановина:

1. Бакар Мешовита грађанска школа
2. Башка Мешовита грађанска школа
3. Вараждин Мешовита грађанска школа
4. Винковци Мешовита грађанска школа
5. Вирје Мешовита грађанска школа
6. Госпић Мешовита грађанска школа
7. Грачац Мешовита грађанска школа
8. Грубишно Поље Мешовита грађ. школа
9. Делнице Мешовита грађанска школа
10. Доњи Михољац Мешовита грађ. школа
11. Ђаково Мешовита грађанска школа
12. Ђурђевац Мешовита грађанска школа
13. Жупања Мешовита грађанска школа
14. Загреб I мушка грађанска школа
15. Загреб I женска грађанска школа
16. Загреб II женска грађанска школа
17. Загреб II мушка грађанска школа
18. Загреб I мешовита грађанска школа
19. Загреб II мешовита грађанска школа
20. Загреб III мешовита грађанска школа
21. Загреб-вежбаоница Грађанске школе
22. Ивањић Град Мешовита грађанска школа
23. Карловац Мешовита грађанска школа
24. Кастав Мешовита грађанска школа
25. Костајница Мешовита грађанска школа
26. Краљевица Мешовита грађанска школа
27. Крапина Мешовита грађанска школа
28. Кутина Мешовита грађанска школа
29. Лудбрег Мешовита грађанска школа
30. Нашице Мешовита грађанска школа
31. Нови Винодол Мешовита грађанска школа
32. Осијек Мешовита грађанска школа
33. Пакрац Мешовита грађанска школа
34. Паг Мешовита грађанска школа
35. Плашки Мешовита грађанска школа
36. Подравска Слатина Мешовита грађ. школа
37. Славонски Брод Мешовита грађ. школа
38. Слуњ Мешовита грађанска школа
39. Српске Моравице Мешовита грађ. школа
40. Сушак Мешовита грађанска школа
41. Сушине Ђурђеновац Мешов. грађ. школа
42. Хрељин Мешовита грађанска школа
43. Цриквеница Мешовита грађанска школа
44. Чаковец Мешовита грађанска школа

3) Приморска бановина:

1. Бенковац Мешовита грађанска школа
2. Блато Мешовита грађанска школа
3. Бугојно Мешовита грађанска школа
4. Вела Лука Мешовита грађанска школа
5. Вис Мешовита грађанска школа
6. Вргорац Мешовита грађанска школа
7. Дрниш Мешовита грађанска школа
8. Имотски Мешовита грађанска школа
9. Јелса Мешовита грађанска школа

10. Комижа Мешовита грађанска школа
11. Коњиц Мешовита грађанска школа
12. Корчула Мешовита грађанска школа
13. Ливно Мешовита грађанска школа
14. Макарска Мешовита грађанска школа
15. Метковић Мешовита грађанска школа
16. Мостар Мешовита грађанска школа
17. Сплит Женска грађанска школа
18. Стари Град Мешовита грађанска школа
19. Столац Мешовита грађанска школа
20. Супетар Мешовита грађанска школа
21. Трогир Мешовита грађанска школа
22. Хвар Мешовита грађанска школа
23. Шибеник Мешовита грађанска школа

4) Врбаска бановина:

1. Бања Лука Мушка грађанска школа
2. Бања Лука Женска грађанска школа
3. Бос. Дубица Мешовита грађанска школа
4. Бос. Нови Мешовита грађанска школа
5. Бос. Петровац Мешовита грађанска школа
6. Гламоч Мешовита грађанска школа
7. Градачац Мешовита грађанска школа
8. Дервента Мешовита грађанска школа
9. Добој Мешовита грађанска школа
10. Дрвар Мешовита грађанска школа
11. Мркоњић Град Мешовита грађ. школа
12. Сански Мост Мешовита грађанска школа
13. Цазин Мешовита грађанска школа

3) Зетска бановина:

1. Билеће Мешовита грађанска школа
2. Будва Мешовита грађанска школа
3. Гацко Мешовита грађанска школа
4. Дубровник Мушка грађанска школа
5. Дубровник Женска грађанска школа
6. Ђаковица Мешовита грађанска школа
7. Невесиње Мешовита грађанска школа
8. Оребић Мешовита грађанска школа
9. Плав Мешовита грађанска школа
10. Рисан Мешовита грађанска школа
11. Сјеница Мешовита грађанска школа
12. Тиват Мешовита грађанска школа
13. Улцињ Мешовита грађанска школа
14. Фоча Мешовита грађанска школа
15. Александровград Мешовита грађ. школа

6) Дринска бановина:

1. Брчко Мешовита грађанска школа
2. Вареш Мешовита грађанска школа
3. Ваљево Мешовита грађанска школа
4. Зворник Мешовита грађанска школа
5. Зеница Мешовита грађанска школа
6. Ивањица Мешовита грађанска школа
7. Пожега-ужичка Мешовита грађ. школа
8. Рогатица Мешовита грађанска школа
9. Сарајево Мушка грађанска школа
10. Сарајево Женска грађанска школа
11. Травник Мешовита грађанска школа
12. Тузла Мешовита грађанска школа
13. Бајина Башта Мешовита грађанска школа

7) Моравска бановина:

1. Блаце Мешовита грађанска школа
2. Цариброд Мешовита грађанска школа
3. Трстеник Мешовита грађанска школа
4. Ниш Мешовита грађанска школа
5. Салаш Мешовита грађанска школа

8) Дунавска бановина:

1. Ада Мешовита грађанска школа
2. Апатин Мешовита грађанска школа
3. Бачка Паланка Мешовита грађанска школа
4. Бачка Топола Мешовита грађанска школа
5. Бела Црква Мешовита грађанска школа
6. Вел. Кикинда Мешовита грађанска школа
7. Вршац Мешовита грађанска школа
8. Илок Мешовита грађанска школа
9. Јаша Томић Мешовита грађанска школа
10. Крагујевац Мешовита грађанска школа
11. Ковин Мешовита грађанска школа
12. Кула Мешовита грађанска школа
13. Младеновац Мешовита грађанска школа
14. Мол Мешовита грађанска школа
15. Нови Бечеј Мешовита грађанска школа
16. Нови Сад Мушка грађанска школа
17. Нови Сад Женска грађанска школа
18. Оџаци Мешовита грађанска школа
19. Петровград Мушка грађанска школа
20. Петровград Женска грађанска школа
21. Сомбор Мушка грађанска школа
22. Сомбор Женска грађанска школа
23. Србобран Мешовита грађанска школа
24. Стапар Мешовита грађанска школа
25. Стари Врбас Мешовита грађанска школа
26. Стара Кањижа Мешовита грађанска школа
27. Стари Сивац Мешовита грађанска школа
28. Стара Пазова Мешовита грађанска школа
29. Суботица Женска грађанска школа
30. Суботица Мушка грађанска школа
31. Тител Мешовита грађанска школа
32. Шид Мешовита грађанска школа

Напомена. Неслагање са табелом напред је услед тога, што Статистички отсек није имао податак о ново-отвореној школи у Ваљеву.

9) Вардарска бановина:

1. Берово Мешовита грађанска школа
2. Босилград Мешовита грађанска школа
3. Власотинце Мешовита грађанска школа
4. Ђиљане Мешовита грађанска школа
5. Гостивар Мешовита грађанска школа
6. Дебар Мешовита грађанска школа
7. Кочане Мешовита грађанска школа
8. Кратово Мешовита грађанска школа
9. Радовиште Мешовита грађанска школа

10. Ресан Мешовита грађанска школа
11. Урошевац Мешовита грађанска школа

10) Подручје Управе града Београда:

1. Београд Мешов. грађ. школа „Кр. Петра II”
 2. Београд Меш. грађ. школа „Никола Тесла”
 3. Београд Мушка вежбаоница В. п. школа
 4. Земун Мешовита грађанска школа
 5. Панчево Мушка грађанска школа
 6. Панчево Женска грађанска школа
- Укупно у државним грађанским школама:
одељења: 1173
ученика: 42.001, и то: мушких: 26.675,
женских: 15.326

Приватне:

1. Београд Приватна немачка грађ. школа
2. Брчко Приватна женска грађанска школа
3. Беоцин Приватна женска грађанска школа
4. Бања Лука Приватна женска грађ. школа
5. Бања Лука Прив. Назарет. жен. грађ. школа
6. Бихаћ Прив. Назарет. жен. грађ. школа
7. Варајдин Приватна Женска грађ. школа
8. Баково Приватна Женска грађанска школа
9. Загреб Мешовита грађанска школа
10. Загреб с. м. женска грађанска школа
11. Сомбор Мешовита немачка грађ. школа
12. Славонска Пожега Мешовита грађ. школа
13. Цеље Женска грађанска школа
14. Кочевје Женска грађанска школа
15. Љубљана Лихтенурн школа
16. Љубљана Уршул. школа
17. Марибор Женска грађанска школа
18. Мекиње Женска грађанска школа
19. Шмихел Женска грађанска школа
20. Шкофја Лока Грађанска школа
21. Сарајево Приватна женска грађ. школа
22. Сарајево Св. Јосипа грађанска школа
23. Травник Приватна женска грађ. школа
24. Зеница Приватна грађанска школа
25. Тузла Приватна грађанска школа
26. Суботица Приватна грађанска школа
27. Нови Врбас Приватна грађанска школа
28. Јајце Приватна грађанска школа
29. Дубровник Приватна грађанска школа
30. Херцеговини Приватна грађанска школа
31. Корчула Приватна грађанска школа

Државне учитељске школе

(Стање у фебруару 1939)

Ред. бр.		оде- љења	уче- ника	раз- реда	ПРИМЕДБА
	1) Дравска банска управа				
1	Љубљана	4	126	4	
2	Марибор	4	122	4	
	Свега . .	8	248		
	2) Савска банска управа				
1	Госпић	3	102	1, 2 и 4	
2	Загреб	6	185	4	
3	Карловац	1	30	1	
4	Осијек	5	125	4	
5	Пакрац	1	31	1	
6	Петриње	1	32	1	
7	Чаковац	5	151	5	
	Свега . .	22	656		
	3) Врбаска банска управа				
1	Бања Лука	4	123	4	
	Свега . .	4	123		
	4) Приморска банска управа				
1	Мостар	4	113	4	
2	Шибеник	4	125	4	
	Свега . .	8	238		
	5) Дринска банска управа				
1	Сарајево	4	125	4	
2	Ужице	3	125	3	
3	Шабац	4	159	4	
	Свега . .	11	409		
	6) Зетска банска управа				
1	Дубровник	2	54	2	
2	Петриње	5	129	4	
3	Херцеговини	1	32	1	
	Свега . .	8	215		
	7) Дунавска банска управа				
1	Вршац	5	163	5	
2	Крагујевац — женска	5	143	4	
3	Нови Сад — женска	4	107	4	
4	Сомбор	4	113	4	
	Свега . .	18	526		
	8) Моравска банска управа				
1	Алексинач	4	147	4	
2	Јагодина мушка	5	198	5	
3	Неготин	4	142	4	
4	Пирот	2	70	2	
	Свега . .	15	557		
	9) Вардарска банска управа				
1	Скопље	9	305		
	Свега . .	9	305		
	10) Управа града Београда				
1	Београд — мушка	7	216	5	
2	Београд — женска	4	152	4	
	Свега . .	11	368		

УКУПНО:

29 школа
 114 одељења
 3645 ученика (1282 жен. 2363 муш.)

Приватне Учитељске школе				
1	Загреб — С. с. милосрдн.	4		4
2	Сарајево — Св. Јосипа	3		3
3	Љубљана — „Уршулинки“	3		1, 2 и 4
4	Марибор — „Школ. сестара“	3		3
5	Н. Врбас — немачка	4	106	4

Државне средње школе

(стање у фебруару 1939)

УПРАВА ГРАДА БЕОГРАДА

Ред. број	Потпуне	ученика	одељења	Ред. број	Непотпуне	ученика	одељења	Примедба
1	Београд I м. реална	842	19	1	Београд Непотп. ж.	861	16	
2	" II " "	1368	32	2	Земун Непотп. м.	787	17	
3	" III " "	1092	24					
4	" IV " "	782	18					
5	" V " "	719	16					
6	" VI " "	1314	28					
7	" VII " "	1040	23					
8	" VIII " "	605	12					
9	" М. Кр. Алек. I	314	8					
10	" Реалка	603	15					
11	" I ж. реална	1230	28					
12	Београд Ж. Кр. Марије	1392	31					
13	" III ж. реална	923	20					
14	" IV ж. "	803	19					
15	" V ж. "	547	12					
16	Земун Мушка реална	666	17					
17	Панчево Мушка реална	800	21					
18	Београд VI жен.	994	22					
	Свега . . .	16034	365		Свега . . .	1648	33	

УКУПНО:

18 потпуних школа
2 непотпуне школе
398 одељења
17682 ученика.

Напомена: Неслагање са табелама на стр. 66 и 67 је услед тога што Статистички отсек, који је радио те табеле, није добио извештај о отварању VI женске потпуне гимназије потечком 1938/39 године, док је с друге стране у број гимназија урачунао две приватне средње школе.

ДРАВСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика	одељења	Ред. број	Непотпуне	ученика	одељења	Примедба
1	Класична — Љубљана	1222	27	1	Меш. — Марибор	589	13	
2	I реална — Љубљана	1468	32					
3	II реал. — Љубљана	1119	26					
4	III реал. — Љубљана	1573	34					
5	Класична — Марибор	845	20					
6	Реалка — Марибор	843	31					
7	Кочевје — реална	210	6					
8	Крањ — реална	675	16					
9	Ново место — реална	478	12					
10	Птуј — реална	498	12					
11	Целје — реална	1258	30					
12	Мур. Собота — реал.	533	11					7 и 8 раз. само-упр.
13	Женска — Љубљана	590	13					
	Свега . . .	11312	270		Свега . . .	589	13	

УКУПНО:

13 потпуних школа
1 непотпуна школа
283 одељења
11901 ученика

САВСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика		Ред. број	Непотпуне	ученика		Примедба
		ученика	одељења			ученика	одељења	
1	Бјеловар — реална	513	13	1	Глина — реална	331	9	
2	Брод — реална	928	22	2	Дарувар — реална	280	8	
3	Вараждин — реална	864	21	3	Кореница — реална	219	4	
4	Вировитица — реална	461	11	4	Крижевци — реална	172	5	
5	Вуковар — реална	473	12	5	Оточац — реална	179	4	
6	Госпић — реална	914	20	6	Огулин — реална	425	9	
7	Загреб — I класична	672	18	7	Петриња — реална	315	8	
8	Загреб — II класична	774	17	8	Грачац — реална	88	2	
9	Загреб — I м. реална	768	17					
10	Загреб — II м. реална	912	20					
11	Загреб — III м. реална	1103	26					
12	Загреб — IV м. реална	768	16					
13	Загреб — I ж. реална	889	21					
14	Загреб — II ж. реална	913	20					
15	Загреб — III ж. реална	935	20					
16	Карловац — реална	734	20					
17	Копривница — реална	463	13					
18	Крк — реална	347	11					
19	Н. Градишка — реал.	678	18					
20	Осијек — м. реална	1009	25					
21	Осијек — ж. реална	699	20					
22	Сл. Пожега — реална	619	13					
23	Сењ — реална	488	11					
24	Сисак — реална	746	19					
25	Сушак — муш. реал.	599	21					
26	Сушак — жен. реал.	394	12					
27	Карловац — ж. реал.	453	12					
28	Загреб V — м. реал.	785	17					
29	Винковци — реална	831	20					
	Свега . .	20732	506		Свега . .	2009	49	

УКУПНО:

29 потпуних школа
8 непотпуних школа
555 одељења
22741 ученик

Напомена: Неслагање са табелама на стр. 66 и 67 је услед тога, што Статистички отсек још није имао податак да је у Загребу отворена V мушка реална гимназија.

ВАРДАРСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика		Ред. број	Непотпуне	ученика		Примедба
		ученика	одељења			ученика	одељења	
1	Битољ — реална	1214	26	1	Велес	423	9	V-VIII самоупр.
2	Врање — реална	897	22	2	Ђевђелија	152	4	
3	Лесковац — реална	1129	24	3	Прилеп	405	9	V-VII самоупр.
4	Призрен — реална	568	15	4	Сурдулица	208	5	
5	Приштина — реална	716	20	5	Кавадар	169	4	
6	Скопље — I м. реална	1040	23	6	Струмица	195	5	нема подат.
7	Скопље — II м. реална	924	20	7	Скопље жен.			
8	Скопље — ж. реална	1282	30	8	Ѓвјилане жен.			од 1939/40 шк. г.
9	Тетово — реална	404	11	9	Битољ			нема подат.
10	Охрид — реална	429	12					
11	Штип — реална	490	12					
12	Куманово — реална	372	9					
	Свега . .	9465	224		Свега . .	1552	36	

УКУПНО:

12 потпуних гимназија
9 непотпуних гимназија
260 одељења
11017 ученика.

Напомена: Неслагање са табелама на стр. 66 и 67 је услед тога што Статистички отсек није имао податке о новоотвореним средњим школама; Непотпуној школи у Скопљу, Битољу и Ѓвјилану.

ВРБАСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика	одељења	Ред. број	Непотпуне	ученика	одељења	Примедба
1	Бања Лука — реална	1028	23	1	Бања Лука жен.	346	8	
2	Бихаћ — реална	604	13	2	Бос. Градишка	219	5	
3	Приједор — реална	666	16	3	Дервента	140	3	
	Свега . .	2298	52		Свега . .	705	16	

УКУПНО:

3 потпуне школе
3 непотпуне школе
68 одељења
3003 ученика.

ПРИМОРСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика	одељења	Ред. број	Непотпуне	ученика	одељења	Примедба
1	Мостар — реална	1026	24	1	Книн	290	8	
2	Синь — реална	330	10					
3	Сплит — класична	787	18					
4	Сплит — муш. реална	1053	26					
5	Сплит — жен. реална	954	20					
6	Шибеник — реална	1086	25					
	Свега . .	5236	123		Свега . .	290	8	

УКУПНО:

6 потпуних школа
1 непотпуна
131 одељења
5526 ученика.

ДРИНСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика	одељења	Ред. број	Непотпуне	ученика	одељења	Примедба
1	Бијељина — реална	551	14	1	Лозница — реална	283	4	постепено се отв. од Грађ. школе
2	Ваљево — реална	1365	31	2	Брчко — реална	79	2	
3	Сарајево I м. реална	1188	26					
4	Сарајево II м. реална	1359	30					
5	Сарајево ж. реална	1443	31					
6	Тузла — реална	716	17					
7	Ужице — реална	1181	26					
8	Чачак — реална	1503	31					
9	Шабац	1300	28					
	Свега . .	10606	234		Свега . .	362	6	

УКУПНО:

9 потпуних школа
2 непотпуне школе
240 одељења
10968 ученика

Напомена: Неслагање са табелама на стр. 66 и 67 је услед тога, што је Статистички одсек унео и Шерњатску гимназију у Сарајево.

ЗЕТСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика		Ред. број	Непотпуне	ученика		Примедба
		ученика	одељења			ученика	одељења	
1	Беране — реална	874	21	1	Бар	226	7	V и VI самоупр.
2	Дубровник — реална	826	22	2	Бијело Поље	214	5	
3	Котор	505	13	3	Дан. Град	519	10	
4	Никшић — реална	1077	24	4	Колашин	356	8	
5	Плевље — реална	576	15	5	Кос. Митровица	274	7	
6	Подгорица — реална	1365	29	6	Н. Варош	154	4	
7	Цетинје — реална	926	20	7	Нови Пазар	225	6	
8	Пећ — реална	946	22	8	Пријеполје	144	4	
9	Требиње — реална	566	14	9	Херцегнови	206	5	
		7661	180			2318	56	

УКУПНО:

9 потпуних школа

9 непотпуних школа

236 одељења

9979 ученика.

ДУНАВСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика		Ред. број	Непотпуне	ученика		Примедба
		ученика	одељења			ученика	одељења	
1	Бела Црква — реална	387	10	1	Аранђеловац	485	11	V раз. самоупр.
2	Петровград — реална	1065	25	2	Вел. Градиште	225	6	
3	В. Кикинда — реална	802	18	3	Паланка Смедеревска	400	10	V—VII самоупр.
4	Вршац — реална	969	23	4	Сента	429	12	
5	Крагујевац — I м. р.	878	20	5	Нови Врбас	156	8	
6	Крагујевац — II м. р.	794	18	6	Бели Манастир			од 1939/40 шк. г.
7	Крагујевац — ж. р.	1080	26					
8	Н. Сад — I м. реална	710	17					
9	Н. Сад — ж. реална	1073	26					
10	Петровац Бач. — реал.	274	9					
11	Пожаревац — реална	815	20					
12	Рума — реална	731	18					
13	Смедерево — реална	824	19					
14	Ср. Митровица — реал.	767	17					
15	Сомбор — реална	829	22					
16	Ср. Карловци — реал.	696	18					
17	Стари Бечеј — реална	580	14					
18	Суботица — мушка	1308	35					
19	Суботица — женска	506	13					
20	Г. Милановац — реал.	532	13					
21	Нови Сад — II м. реал.	646	13					
Свега . . .		16266	394	Свега . . .		1695	47	

УКУПНО:

21 потп. гимназија

6 непотп. гимназија

441 одељења

17961 ученика.

МОРАВСКА БАНСКА УПРАВА

Ред. број	Потпуне	ученика		Ред. број	Непотпуне	ученика		Примедба
		ученика	одељења			ученика	одељења	
1	Зајечар — реална	918	21	1	Алексинац	600	12	V и VI самоупр.
2	Крушевац — реална	1378	30	2	Јагодина	494	12	
3	Ниш — мушка реална	1410	32	3	Краљево	662	14	V и VIII самоупр.
4	Ниш — женска реал.	785	19	4	Свилајнац	302	8	
5	Неготин — реална	654	16	5	Цариброд	82	2	
6	Пирот — реална	1020	23					
7	Ђуприја — реална	586	16					
8	Прокупље — реална	785	19					
9	Књажевац — реална	666	19					
	Свега . . .	8202	195		Свега . . .	2140	48	

УКУПНО:

9 потпуних школа
 5 непотпуних школа
 243 одељења
 10342 ученика.

Напомена: Неслагање са табелама на стр. 66 и 67 је услед тога што Статистички отсек није унео новоотворену гимназију у Цариброду.

